

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

НАКОНЕЧНА ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 342.951:351.746.1:351.86

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ:
ПИТАННЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ І. В. Наконечна

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор
Дрозд Олексій Юрійович

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Наконечна І.В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції: питання теорії і практики.

– Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2023.

У дисертаційному дослідженні комплексно розкрито теоретико-правові та практико-реалізаційні аспекти здійснення стратегічних і тактичних адміністративних дій суб'єктами забезпечення національної безпеки України щодо втілення, охорони, захисту й збереження її національних цінностей та інтересів в умовах перехідного періоду становлення європейською країною в асоційованому аспекті.

У межах першого розділу дисертації схарактеризовано національну безпеку України в умовах євроінтеграції через призму об'єктної складової адміністративного-правового дослідження, здійснено огляд наукового висвітлення проблем її забезпечення, визначено принципи, завдання та ризики такої діяльності, а також сутність і структуру відповідного адміністративно-правового механізму. Зокрема вперше крізь призму потрібного сприйняття ризикованості процесу євроінтеграції для України, сформовано систему завдань забезпечення її національної безпеки у вияві таких, що пов'язані з реалізацією: (а) державної безпекової політики у внутрішньодержавному просторі (наприклад, викорінення корупції, мінімізація владного впливу олігархічних структур на прийняття та ефективність здійснення державно-політичних рішень; забезпечення неухильного дотримання принципів законності та верховенства права в країні тощо); (б) державної безпекової політики у зовнішньополітичному просторі (наприклад, налагодження партнерських відносин у сфері

колективної безпеки; розвиток співробітництва між сусідніми, європейськими та іншими державами з розвиненою економікою задля протидії російській агресії; формування іміджу країни та її ділової репутації як такої, що здатна чинити вплив на розвиток світової політики тощо); (в) євроінтеграційного курсу розвитку країни (наприклад, посилення інституційної спроможності щодо реалізації завдань та заходів Плану виконання Угоди про асоціацію, прискорення проголошених реформ у сфері національної безпеки та оборони; вирішення внутрішніх економічних проблем та розвиток науково-технологічного потенціалу задля становлення стратегічної привабливості в умовах інтеграції).

У контексті розкриття сутності та структури адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції визначено, що він є категорією адміністративно-правової науки, що має, по-перше, теоретичну цінність. Це обумовлюється відсутністю легального його визначення в актах законодавства та відповідного апелювання ним у законодавчих положеннях. Проте ця категорія є широко застосовною у межах наукової доктрини, адже за її допомогою здійснюється опис: закономірностей розвитку системи забезпечуваних дій щодо втілення, охорони, захисту та збереження національних цінностей та інтересів України в умовах перехідного періоду становлення її європейською країною в асоційованому аспекті; взаємозв'язку між об'єктами та суб'єктами їхнього здійснення у теоретичному та фактичному проявах; організаційної структури та особливостей функціонування узгоджених за метою та цільовим призначенням елементів, призначених для впровадження в нині чинну систему забезпечення національної безпеки України необхідних оптимізацій задля входження її у європейський об'єднаний простір забезпечення колективної безпеки. По-друге, він має практичне значення, адже розкриває внутрішню сукупність станів його здійснення, репрезентує систему юридичних засобів, які чинять відповідний вплив на адміністративно-правові відносини у сфері

забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції, дієвість яких можна об'єктивно оцінити за сукупними показниками ефективності та результативності напрямків реалізації державної євроінтеграційної політики у цій сфері. Доведено, що структура адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є аналогічною базовим елементам будь-якого іншого адміністративно-правового механізму забезпечувальної діяльності. Ці елементи можуть бути з одного боку нормативними, інституційними, інструментальними, аналітичними тощо; а іншого – організаційними, практико-реалізаційними та змішаними.

Другий розділ дисертації висвітлює структурні елементи цього механізму, їхній зміст і сутність. Зокрема:

– адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції визначено такими, що: (1) є різновидом правових відносин, що формують адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції, є його невід'ємною частиною, яка репрезентує основи функціонування цієї системи як цілісної та взаємозалежної від кожного з її компонентів, а також сутність відповідних заходів та процес супроводжувальної діяльності задля виконання її завдань; (2) виникають та функціонують у межах двох парадигм їхнього розвитку (міжнародної та національної), різниця між якими полягає у наявності виключної рівноправності сторін взаємодіючих відносин та відсутності такого імперативу; (3) мають конкретне об'єктне спрямування, зумовлене необхідністю активізації як організаційних дій (службові, кадрові, фінансові аспекти тощо), так і практико-реалізаційних (здійснення реалізаційних, охоронних, захисних, підтримуючих заходів задля убезпечення та нейтралізації загроз об'єктам національної безпеки України);

– система суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції схарактеризована як складне симбіотично-

взаємозалежне правове утворення, елемент системи її забезпечення та складова відповідного адміністративно-правового механізму, що об'єктивується сукупністю органів державної влади та окремих недержавних суб'єктів, які використовуючи різноманітні інструменти адміністративної діяльності та менеджменту покликані своїми діями з одного боку реалізовувати передбачені законодавством заходи щодо створення в Україні належного стану захищеності усіх сфер життєустрою держави та суспільства, а з іншого – виконувати умови євроінтеграційного процесу;

– формами адміністративної діяльності уповноваженого суб'єкта щодо реалізації його завдань або функцій у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції визначено зовнішнє оформлення такої діяльності у вияві кінцевого результату. Своєю чергою, методами названо конкретні способи, що використовуються для отримання такого результату, а також його практичної реалізації. Обґрунтовано необхідність уведення у науковий обіг категорії «інструментарій забезпечення національної безпеки України» як правового концепту, який є більш принагідним для апелювання у межах адміністративно-правової галузі наукових знань щодо опису інструментальної складової діяльності уповноважених суб'єктів у цій сфері, що є доцільним з огляду на потребу уникнення плутанини між категоріями «інструменти забезпечення національної безпеки» та «інструменти діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки України»;

– нормативно-правові засади реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції схарактеризовано через: (1) систему чинних нормативно-правових актів різної юридичної сили, напряму спрямованості та предметного змісту, об'єднуючим чинником для яких є консолідація об'єктів регулювання узагальненою метою; (2) загальні й конкретні гарантії у цій сфері, недосконалість та фактична відсутність яких зумовила констатацію необхідності врегулювання на міжнародній арені питання щодо розбудови

механізму довгострокового стратегічного співробітництва та партнерства між Україною, Європейським Союзом (далі – ЄС) та іншими ключовими країнами (більшою мірою Великобританією та Сполученими Штатами Америки (далі – США) задля забезпечення можливості для неї самостійного захисту національних інтересів.

У третьому розділі дисертаційного дослідження розкрито процедурний аспект реалізації окремих видів адміністративної діяльності суб'єктів здійснення означеної діяльності. Узагальнено, що «адміністративна процедура» – це встановлений законодавством формальний шлях, яким має йти адміністративна дія. Визначено, що існування таких процедур у сфері забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції є гарантією того, що прийняття рішень чи вчинення інших дій уповноваженими суб'єктами є прозорим, а також упорядкованим та ефективним. Ознаками таких процедур визначено: (1) публічність, адже вони регламентуються адміністративними нормами, стосуються публічно-правових відносин у сфері гарантування кожному стану захищеності від реальних і потенційних загроз; (2) нормативна визначеність – їхня наявність фіксується у базових законах, а деталізація поетапності забезпечена підзаконними нормативно-правовими актами; (3) мають особливий суб'єктний склад – реалізуються суб'єктами сектору безпеки та оборони; (4) вчиняються зі спеціальною метою – задля швидкого та економічно ефективного втілення, захисту охорони національних інтересів, збереження національних цінностей України; (5) передбачають стадійність реалізації – складаються з сукупності послідовних дій, що в кінцевому рахунку забезпечують об'єктивізацію завершеної адміністративної дії.

Доведено, що дозвільні процедури забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції характеризуються дуальністю змістової інтерпретації, що має прояв у викривленні сутності принципу справедливості, акцентуація при якому зміщується у бік захисту національних інтересів України. Це є виправданим з огляду на сферу їхнього функціонування, однак зумовлює

необхідність визначення більш конкретизованих та чітких підстав і умов розподілу й балансування ідей пріоритетності, адже такі процедури характеризуються інтеграційністю об'єктного спрямування, що не завжди є прямим проявом необхідності зміщення правової ролі індивіда на другорядний план.

Визначено, що предметом контролю і нагляду у досліджуваній площині з одного боку є перевірка підконтрольних суб'єктів дозвільної системи, а з іншого – ефективність функціонування системи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. За цим критерієм схарактеризовано дві групи контрольно-наглядових процедур, що мають власні різновиди, зокрема: 1) функціонування яких обумовлено дозвільною системою. Як приклад, контрольно-наглядова процедура забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції у сфері медіа, в першу чергу, спрямована на забезпечення створення оптимального режиму функціонування правового поля для розвитку вітчизняної моделі комунікаційного середовища всередині країни, що відповідатиме суспільним запитам, вимогам європейського законодавства та стратегічним пріоритетам розвитку України. Причому аналогічно можна визначити й інші контрольно-наглядові процедури забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції у дозвільній сфері, єдиною відмінністю між якими буде об'єктна складова; 2) наявність яких є наслідком функціонування та розвитку системи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. Такі процедури є порядком здійснення цілеспрямованої діяльності суб'єктів цієї системи, що здійснюється з метою оцінювання здійснених дій та прийнятих рішень підконтрольними чи підзвітними їм суб'єктами. У зазначеному контексті йдеться про: (а) контрольно-наглядові процедури за дотриманням законодавства та європейських стандартів у сфері забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції. Сутність такої процедури зводиться до перевірки виконання законодавчих приписів щодо слідування усіх етапів процедурної діяльності, виявлення відхилень від встановлених

правил та усунення перешкод, що можуть провокувати наявність таких відхилень; (б) контрольно-наглядові процедури щодо змісту і стану реалізації стратегій, доктрин, концепцій, державних програм та планів щодо забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції. Їхня сутність репрезентується зіставленням заплановано та бажаного до отриманого результату; (в) контрольно-наглядові процедури щодо рівня ресурсного забезпечення суб'єктів секторів безпеки та оборони. Сутність такої процедури зводиться до аналізу співвідношення потреб кадрового, технічного, матеріального, фінансового, нормативного, методологічного та іншого спрямування; (г) контрольно-наглядові процедури належного використання ресурсів, зокрема бюджетних коштів та фінансової допомоги, що надається європейськими партнерами. Змістом цих процедур є виявлення неефективного чи нецільового використання коштів, ресурсів, допомоги, що були надані для забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції.

Виявлено, що інформаційно-аналітичні та контрольно-наглядові процедури забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції мають об'єднуючий фактор ідентифікації їхньої сутності – вони репрезентують процес аналізу даних, здійснення оцінки фактичної ситуації, що є підставою для вчинення певних дій. Однак ці процедури мають різну функціональну спрямованість, оскільки основна мета інформаційно-аналітичних процедур забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції полягає як у віднайденні рішення щодо конкретного практичного завдання, так і у формуванні основи з достовірних даних для довгострокового та середньострокового стратегічного планування розвитку сектору безпеки та оборони. Уточнюється, що такі процедури можуть бути загальними та спеціальними. Запропоновано спеціальними вбачати ті, що слугують інструментом планування, основою для прийняття стратегічних рішень. Ключовими характеристиками таких процедур названо такі: (1) це послідовний і інтегрований процес в якому застосовується підхід, заснований на загрозах/ризиках, який надає достатньо відомостей, щоб формувати сили

та засоби, необхідні для виконання поставлених завдань; (2) вони повинні бути достатньо гнучкими, щоб реагувати на різні обставини; (3) за їхнього сприяння забезпечується прозорість прийняття рішень, впровадження євроінтеграційних стандартів і практик, а також відкриваються можливості для використання передового досвіду. Визначено, що спеціальною інформаційно-аналітичною процедурою забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є процедура комплексного огляду сектору безпеки та оборони з уточненням, що наразі вона не передбачає огляди: протиповітряної та протиракетної оборони, космічних сил і засобів, медичного забезпечення, військової науки та технологій, стандартизації та взаємодії, кадрового забезпечення.

Четвертий розділ дисертації присвячено розкриттю оптимізаційних векторів, які забезпечать гармонізацію внутрішнього законодавства та практики його реалізації з правовими актами ЄС.

Визначено, що на сучасному етапі акти *acquis* ЄС репрезентують необхідність модернізації вітчизняного законодавства та практико-реалізаційної діяльності суб'єктів сектору безпеки щодо: (1) управління міграційними процесами, оптимізації процедур надання притулку, встановлення єдиних правил законної імміграції, яка сприяє соціальній адаптації, у тому числі встановлення мінімально граничного рівня асигнувань на ці цілі; (2) процедур обробки персональних даних у цілях міждержавної співпраці в умовах глобалізації, що мають базуватись на засадах свободи, безпеки та справедливості; (3) функціонування єдиної системи архівування зображень фальшивих та справжніх документів в Інтернеті задля розвитку можливостей протидії шахрайству з документами; (4) формування системи превентивних та реакційних дій щодо функціонування внутрішнього газового ринку в умовах кризових ситуацій; (5) наявності технічних специфікацій для тривожної та сигнальної зброї у разі її перероблення у вогнепальну задля уникнення можливості імпортування такої до Союзу, впровадження та оптимізації процедур

перевірок та обміну інформацією про хід їхнього здійснення; (6) перегляду вимог до оцінки відповідності щодо вибухових речовин, які імпортуються до Союзу, встановлення відповідних вимог для операторів ринку щодо маркування, супровідної документації тощо; (7) регулювання маркетингу та використання прекурсорів вибухових речовин, у тому числі встановлення граничних концентрацій для певних прекурсорів, введення обмежень щодо їхнього надання, введення, володіння та використання (окрім професійного), запровадження звітності та можливості для суб'єкта господарювання на законних підставах відмовити клієнту в його обслуговуванні; (8) специфіки експлуатації безпілотних літальних апаратів, зменшення ризиків від їхнього застосування, реєстрації таких об'єктів, маркування і сертифікації тощо.

Стверджується, що системність, стійкість, безперервність, ефективність та результативність державного управління у сферах національної безпеки та оборони вимагає: (1) визначення пріоритетів та обсягів можливостей кожного підвиду національної безпеки; (2) посилення міжвідомчої взаємодії, налагодження постійних комунікацій; (3) оптимізації повноважень Ради національної безпеки і оборони України та Президента України; (4) забезпечення системності у прийнятті стратегічних рішень; (5) оптимізації механізмів запобігання нецільового використання бюджетних коштів; (6) відновлення виробничих потужностей космічної промисловості; (7) удосконалення механізмів протидії насильству, у тому числі в інформаційній сфері, що мають прояв шляхом кіберзалякування, кібершантажу тощо; (8) вирішення проблем: множинного громадянства; дублювання повноважень суб'єктів сектору безпеки та оборони (наприклад, Ставки Верховного Головнокомандувача та Воєнного кабінету); забезпечення реалізації прав національних меншин; гендерної нерівності та інших.

Запропоновано: (1) впровадити щорічне анкетування суб'єктів сектору безпеки та оборони щодо їхніх потреб та реальних можливостей щодо виконання запланованих завдань на конкретний період; (2) розробити та

впровадити процедури постійної міжвідомчої взаємодії та систематичної комунікативної діяльності між суб'єктами сектору безпеки та оборони, здійснити розподіл функцій при такій взаємодії; (3) визначити Раду національної безпеки і оборони України координаційним органом при Президентові України, що здійснює забезпечення політичного контролю та стратегічне управління з питань національної безпеки та оборони; інститут Президента України об'єктивувати реалізацією політичного керівництва та контролю у цій сфері, що передбачає необхідність внесення змін до пункту 1 частини 1 статті 106 та частини 1 статті 107 Конституції України, а також відповідних змін у межах положень Законів України «Про Раду національної безпеки і оборони України» та «Про національну безпеку України»; (4) розробити та ввести в дію акти стратегічного планування, найбільш актуальним з яких визначено План дій щодо захисту основних національних інтересів України як об'єктивізації намірів відстояти незалежність, суверенітет та територіальну цілісність; (5) задля оптимізації механізмів запобігання нецільового використання бюджетних коштів удосконалити контрольню-наглядові та аудиторські процедури, що передбачатимуть постійний та ретельний моніторинг здійснюваних операцій; посилити інститут службової відповідальності; залучити громадськість до контролю за використанням бюджетних коштів; удосконалити процеси розподілу та витрачання коштів тощо; (6) з метою відновлення виробничих потужностей космічної промисловості поліпшити інвестиційний клімат задля створення належних умов науково-технологічного розвитку, модернізації науково-дослідних центрів та лабораторій, проведення науково-дослідної діяльності тощо; розробити та впровадити нові методи конструювання та виробництва, що передбачає попереднє створення належної освітньої складової; здійснювати подальший розвиток міжнародних відносин; спростити процедури оподаткування для суб'єктів космічної діяльності, забезпечити державну підтримку стартапів тощо; (7) оптимізувати діяльність суб'єктів протидії насильству (здебільшого в інформаційній сфері) та здійснення

інформаційно-просвітницької діяльності серед населення, щоб підвищити їхню свідомість та зменшити толерантність до його проявів.

Доведено, що оптимізацію взаємодії державних і громадських інституцій у процесі забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції необхідно розглядати у комплексному вимірі, тобто без відриву від загальної системи недержавних суб'єктів, залучених до цього процесу. Зокрема необхідним є: (1) реалізація механізму забезпечення національної системи стійкості; (2) законодавче врегулювання надання суспільно значущих послуг у цій сфері; (3) удосконалення положень чинного законодавства в аспекті визначення суб'єктного складу сектору безпеки та оборони; (4) забезпечення умов для активізації недержавних гравців на ринку озброєння; (5) впровадження нових моделей побудови взаємовідносин недержавних суб'єктів з органами місцевого самоврядування у цій сфері; (6) підвищення рівня підготовки фахівців у сфері стратегічних комунікацій; (7) створення спеціалізованих центрів управління/координації.

Уточнено, що наразі специфіка діяльності сектору безпеки й оборони обмежує отримання повної інформації на підставі Закону України «Про державну таємницю» (тобто має певні межі для громадянського контролю (нагляду)). У зв'язку з цим запропоновано закріпити за усіма державними суб'єктами, які мають повноваження у сфері забезпечення національної безпеки, конкретну «зону відповідальності», що підлягатиме обов'язковому контролю (нагляду) з боку громадськості. Висунуто припущення, що це сприятиме створенню передбачуваного, прозорого та підзвітного менеджменту у таких секторах як: (1) людські ресурси; (2) фінансові ресурси; (3) боротьба із корупцією та розбудова доброчесності; (4) інституційне та програмне управління; (5) правила та процедури; (6) кодекси поведінки тощо.

Ключові слова: адміністративно-правовий механізм, громадський нагляд, євроінтеграція, ЄС, забезпечення національної безпеки, захист національних інтересів та цінностей, сектор безпеки та оборони.

SUMMARY

Nakonechna I.V. Administrative and Legal Mechanism for Ensuring National Security in the Context of European Integration: Issues of Theory and Practice. – *Qualification scientific work on the rights of the manuscript.*

Thesis for obtaining a scientific degree of Doctor of Juridical Science in specialty 12.00.07 «Administrative Law and Process; Finance Law; Information Law». – Scientific Institute of Public Law, Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2023.

The thesis comprehensively reveals the theoretical, legal and practical aspects of strategic and tactical administrative actions by the security and defence sector to implement, protect, defend and preserve national values and interests of Ukraine in its transition period of becoming a European country in the associated aspect.

Chapter 1 of the thesis describes the national security of Ukraine in the context of European integration through the prism of the object component of administrative and legal study, reviews the scientific coverage of the problems of its ensuring, identifies the principles, tasks and risks of such activities, as well as the essence and structure of the relevant administrative and legal mechanism. In particular, for the first time, through the prism of the triple perception of the riskiness of the European integration process for Ukraine, a system of tasks for ensuring its national security is formed in terms of those related to the implementation of: (a) state security policy in the domestic space (e.g., eradication of corruption, minimisation of the power influence of oligarchic structures on the adoption and effectiveness of state and political decisions; ensuring strict adherence to the principles of legality and the rule of law in the country, etc;) (b) state security policy in the foreign policy space (e.g., establishing partnerships in the field of collective security; developing cooperation between neighbouring, European and other developed economies to counter Russian aggression; shaping the country's image and business reputation as one that can influence the

development of world politics, etc;) (c) the European integration course of the country's development (e.g., strengthening institutional capacity to implement the tasks and measures of the Action Plan on implementation of the Association Agreement, accelerating the declared reforms in the national security and defence sector; addressing domestic economic problems and developing scientific and technological potential to become strategically attractive in the context of integration).

In the context of disclosing the essence and structure of the administrative and legal mechanism for ensuring national security of Ukraine in the context of European integration, it is determined as a category of administrative and legal science which has, first, theoretical value. This is due to the absence of its legal definition in legislative regulations and, in general, the corresponding appeal to it in legislative provisions. However, this category is widely applicable within the scientific doctrine, because it is used to describe: the regularities of development of the system of actions to be taken to implement, protect, defend and preserve national values and interests of Ukraine in the transition period of its becoming a European country in the associated aspect; interconnection between objects and subjects of their implementation in theoretical and actual manifestations; organisational structure and particularities of functioning of the elements coordinated by purpose and intended use, intended to introduce necessary optimisations into the current system of ensuring national security of Ukraine in order to enter the European unified space of collective security. Second, it is of practical importance, since it reveals the internal totality of the states of its implementation, represents the system of legal means that have a corresponding impact on administrative and legal relations in the field of ensuring national security of Ukraine in the context of European integration, which can be objectively assessed by the total indicators of efficiency and effectiveness of the areas of implementation of public policy on the European integration in this field. It is proved that the structure of the administrative and legal mechanism for ensuring Ukraine's national security in the context of European integration is

similar to the basic elements of any other administrative and legal mechanism for ensuring activities. These elements may be, on the one hand, regulatory, institutional, instrumental, analytical, etc.; and on the other hand, organisational, practical, and mixed.

Section 2 of the thesis highlights the structural elements of this mechanism, their content and essence. In particular:

– Administrative and legal relations in the field of ensuring national security of Ukraine in the context of European integration: (1) are a type of legal relations which form the administrative and legal mechanism for ensuring national security of Ukraine in the context of European integration, and its integral part, representing the basis of functioning of this system as an integral and interdependent system with each of its components, as well as the essence of relevant measures and the process of supporting activities for the fulfilment of its tasks; (2) arise and function within two paradigms of their development (international and national), the difference between which is the existence of exclusive equality of the parties to the interacting relations and the absence of such an imperative; (3) have a specific object orientation due to the need to intensify both organisational actions (service, personnel, financial aspects, etc.) and practical implementation (executing, security, protective, and support measures to secure and neutralise threats to the national security of Ukraine);

– The system of actors of ensuring national security of Ukraine in the context of European integration is characterised as a complex symbiotic and interdependent legal entity, an element of the system of its ensuring and a component of the relevant administrative and legal mechanism, which is objectified by a set of public authorities and individual non-state actors using various administrative and management instruments that are called, on the one hand, to implement the measures envisaged by law to create in Ukraine an appropriate level of security in all sectors of the life of the state and society, and, on the other hand, to fulfil the conditions of the European integration process;

– Forms of administrative activities of an entity authorised for implementing its tasks or functions in the field of ensuring national security of Ukraine in the context of European integration are determined as the external design of such activity in terms of the final result. Then, the methods are the specific ways used to obtain such a result and its practical implementation. It is proved that the need to introduce into scientific circulation the category of "instrumentation for ensuring national security of Ukraine" as a legal concept which is more suitable for appeal within the administrative and legal field of scientific knowledge to describe the instrumental component of the activities of authorised entities in this field, which is advisable given the need to avoid confusion between the categories of "instruments for ensuring national security" and "instruments for the activities of entities ensuring national security of Ukraine";

– The regulatory framework for implementation of the administrative and legal mechanism for ensuring national security of Ukraine in the context of European integration is described through: (1) a system of applicable legal regulations of different legal force, orientation and substantive content, the unifying factor thereof is consolidation of the objects of regulation with a generalised goal; (2) general and specific guarantees in this field, the imperfection and actual absence thereof has led to the statement of the need to resolve the issue of building a mechanism of long-term strategic cooperation and partnership between Ukraine, the EU and other key countries (mostly the UK and the US) in the international arena to ensure that Ukraine can independently protect its national interests.

Section 3 of the thesis study reveals the procedural aspect of implementation of certain types of administrative activities of the entities performing such activities. It is summarised that an "administrative procedure" is a formal path established by law which an administrative action should follow. It is determined that the existence of such procedures in the field of national security in the context of European integration is a guarantee that decision-making or other actions by authorised entities are transparent, as well as orderly and efficient. The features of

such procedures are as follows: (1) publicity, since they are regulated by administrative provisions and concern public relations in the field of guaranteeing everyone's protection from real and potential threats; (2) regulatory certainty – their existence is fixed in the basic laws, and the details of the phasing are provided by bylaws; (3) specific parties – implemented by the security and defence sector entities; (4) a specific purpose – a quick and cost-effective implementation, protection of national interests, preservation of national values of Ukraine; (5) a stage-by-stage implementation – they consist of a set of successive actions which ultimately ensure the objectification of a completed administrative action.

It is proved that the permitting procedures for ensuring national security in the context of European integration are characterised by the duality of their semantic interpretation, which is manifested in the distortion of the essence of the principle of justice, with the emphasis shifting towards protection of Ukraine's national interests. This is justified in view of the scope of their functioning, but it necessitates defining more specific and clear grounds and conditions for distributing and balancing priority ideas, since such procedures are characterised by integration of the object orientation, which is not always a direct manifestation of the need to shift the legal role of an individual to the secondary level.

The target of control and supervision in the field under study is determined as, on the one hand, the examination of controlled entities of the licensing system, and, on the other hand, the efficiency of functioning of the system of ensuring national security of Ukraine in the context of European integration. According to this criterion, two groups of control and supervisory procedures with their own varieties are characterised as follows: 1) the functioning thereof is conditioned by the licensing system. As an example, the control and supervisory procedure for ensuring Ukraine's national security in the context of European integration in the media sector is primarily aimed at ensuring an optimal legal framework for the development of a domestic model of the communication environment within the country that will meet public demands, requirements of European legislation and strategic priorities of Ukraine's development. Moreover, other control and

supervisory procedures for ensuring the national security of Ukraine in the context of European integration in the licensing sector can be similarly defined, the only difference between which is the object component; 2) the existence thereof is a consequence of the functioning and development of the system of ensuring the national security of Ukraine in the context of European integration. Such procedures are an arranged performance of purposeful activities of the actors of this system, which is carried out with the aim of evaluating the actions taken and decisions made by the entities subject to their control or accountability. In this context, these are: (a) control and supervisory procedures for compliance with legislation and European standards in the field of national security in the context of European integration. The essence of such procedure is to examine compliance with the legislative requirements to follow all stages of procedural activity, identify deviations from the established rules and eliminate obstacles that may provoke such deviations; (b) control and supervisory procedures regarding the content and state of implementation of strategies, doctrines, concepts, state programmes and plans for ensuring national security in the context of European integration. Their essence is represented by comparing the planned and desired results with the achieved ones; (c) control and supervisory procedures regarding the level of resource provision of the security and defence sector entities. The essence of such a procedure is to analyse the ratio of human, technical, material, financial, regulatory, methodological and other needs; (d) control and supervisory procedures for the proper use of resources, in particular budgetary funds and financial assistance provided by European partners. The content of these procedures is to identify inefficient or inappropriate use of funds, resources and assistance provided to ensure national security in the context of European integration.

It is found that information-analytical, as well as control and supervisory, procedures for ensuring national security in the context of European integration have a unifying factor in identifying their essence – they represent the process of data analysis, assessment of the actual situation, which is the basis for taking certain actions. However, these procedures have different functional orientations,

since the main purpose of information and analytical procedures for ensuring the national security of Ukraine in the context of European integration is both to find solutions to a specific practical task and to form a basis for reliable data for long-term and medium-term strategic planning of the development of the security and defence sector. It is specified that such procedures can be general and specific. It is proposed that specific procedures are those that serve as a planning tool and a basis for strategic decision-making. The key characteristics of such procedures are as follows: (1) a coherent and integrated process using a threat/risk-based approach that provides sufficient information to shape the capabilities needed to perform the tasks; (2) flexibility enough to respond to different circumstances; (3) ensuring of transparency of decision-making, implementation of European integration standards and practices, and opportunities for the use of best practices. It is determined that the specific information and analytical procedure for ensuring the national security of Ukraine in the context of European integration is the procedure for a comprehensive review of the security and defence sector, with the clarification that it does not currently provide for reviews of: air and missile defence, space forces and means, medical support, military science and technology, standardisation and interaction, and personnel support.

Chapter 4 of the thesis reveals optimisation vectors that will ensure harmonisation of domestic legislation and its implementation practice with EU legal acts.

It is determined that at the present stage, the EU acquis acts represent the need to modernise national legislation and practical implementation activities of security sector actors with regard to: (1) management of migration processes, optimisation of asylum procedures, establishment of uniform rules for legal immigration which facilitates social adaptation, including the establishment of a minimum level of allocations for these purposes; (2) procedures for processing personal data for the purposes of interstate cooperation in the context of globalisation, which should be based on the principles of freedom, security and justice; (3) functioning of a unified system for archiving images of fake and

genuine documents on the Internet to develop opportunities to counteract document fraud; (4) formation of a system of preventive and reactive actions for the functioning of the domestic gas market in crisis situations; (5) availability of technical specifications for alarm and signalling weapons in case of their conversion into firearms in order to avoid the possibility of importing such weapons into the Union, implementation and optimisation of inspection procedures and exchange of information on their progress; (6) review of conformity assessment requirements for explosives imported into the Union, establishment of appropriate requirements for market operators regarding labelling, supporting documentation, etc; (7) regulation of the marketing and use of explosive precursors, including the establishment of maximum concentrations for certain precursors, restrictions on their provision, introduction, possession and use (except for professional use), the introduction of reporting and the possibility for a business entity to legally refuse to provide services to a customer; (8) specifics of the operation of unmanned aerial vehicles, mitigation of risks from their use, registration of such objects, labelling and certification, etc.

It is stated that systematic, sustainable, continuous, efficient and effective public administration in the fields of national security and defence requires: (1) determining the priorities and scope of capabilities of each subtypes of national security; (2) strengthening interagency cooperation, establishing permanent communications; (3) optimising the powers of the National Security and Defence Council of Ukraine and the President of Ukraine; (4) ensuring consistency in strategic decision-making; (5) optimising mechanisms for preventing misuse of budgetary funds; (6) restoration of space industry production capacities; (7) improvement of mechanisms to counteract violence, including in the information sphere, manifested through cyber intimidation, cyber blackmail, etc.; (8) addressing the following issues: multiple citizenship; overlapping powers of security and defence sector actors (e.g., the Supreme Commander-in-Chief's Office and the Military Cabinet); ensuring the rights of national minorities; gender inequality, etc.

It is proposed to: (1) introduce an annual survey of the security and defence sector actors regarding their needs and real capabilities to fulfil the planned tasks for a specific period; (2) develop and implement procedures for permanent interagency cooperation and systematic communication activities between the security and defence sector actors, and to distribute functions in such cooperation; (3) define the National Security and Defence Council of Ukraine as a coordinating body under the President of Ukraine, which provides political control and strategic management of national security and defence issues; the institution of the President of Ukraine to objectify the implementation of political leadership and control in this field, which implies the need to amend the Constitution of Ukraine, Article 106, part 1, paragraph 1, and Article 107, part 1, as well as relevant amendments within the provisions of the Laws of Ukraine "On the National Security and Defence Council of Ukraine" and "On the National Security of Ukraine"; (4) develop and enact strategic planning acts, the most relevant of which is the Action Plan for the Protection of Ukraine's Core National Interests as an objectification of the intention to defend independence, sovereignty and territorial integrity; (5) in order to optimise mechanisms for preventing misuse of budget funds, improve control, supervision and audit procedures that will provide for constant and thorough monitoring of operations; strengthen the institution of official responsibility; involve the public in controlling the use of budget funds; improve the processes of allocation and expenditure of funds, etc; (6) in order to restore the production capacity of the space industry, improve the investment climate to create conditions appropriate for scientific and technological development, modernisation of research centres and laboratories, research activities, etc.; develop and implement new design and production methods, which requires the creation of an appropriate educational component; further develop international relations; simplify taxation procedures for space entities, provide state support for start-ups, etc.; (7) optimise the activities of entities counteracting violence (mainly in the information sphere) and to carry out information and education activities among the population to raise their awareness and reduce

tolerance to its manifestations.

It is proved that optimisation of interaction between the State and public institutions in the process of ensuring national security in the context of European integration should be considered in a comprehensive manner, i.e. without separation from the overall system of non-State actors involved in this process. In particular, it is necessary to: (1) implement a mechanism for ensuring the national resilience system; (2) regulate by law the provision of socially important services in this field; (3) improve the provisions of the current legislation in terms of defining the subject composition of the security and defence sector; (4) create conditions for the activation of non-state players in the arms market; (5) introduction of new models of building relations between non-state actors and local self-government bodies in this field; (6) improve the level of training of specialists in the field of strategic communications; (7) create specialised management/coordination centres.

It is clarified that currently, the specifics of the security and defence sector's activities limit the receipt of complete information on the basis of the Law of Ukraine "On State Secrets" (i.e., it has certain limits for public control (supervision)). In this regard, it is proposed that all state actors with powers in the field of national security should be assigned a specific "area of responsibility" subject to mandatory control (supervision) by the public. It is assumed that this will contribute to the creation of predictable, transparent and accountable management in the following sectors: (1) human resources; (2) financial resources; (3) anti-corruption and building integrity; (4) institutional and programme management; (5) rules and procedures; (6) codes of conduct, etc.

Keywords: administrative and legal mechanism, EU, European integration, national security, protection of national interests and values, public supervision, security and defence sector.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації:

Статті в періодичних наукових фахових виданнях України:

1. Наконечна І. В. Категорійно-поняттєвий аспект адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції. *Юридична наука*. 2020. № 1(103). Т. 2. С. 126–131.
2. Наконечна І. В. Національна безпека України у контексті євроінтеграційного вектора розвитку. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Вип. 5. Т. 3. С. 176–181.
3. Наконечна І. В. Система завдань забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Вип. 5. С. 123–128.
4. Наконечна І. В. Ризики забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Вип. 6. С. 125–129.
5. Наконечна І. В. Поняття та сутність адміністративно-правових відносин щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 6. С. 164–168.
6. Наконечна І. В. Різновиди адміністративно-правових відносин щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Юридичний вісник*. 2022. № 6. С. 177–184.
7. Nakonechna, I. Administrative and legal status of entities of general competence in the sphere of ensuring the national security of Ukraine in the context of European integration. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2022. № 11. P. 46–51.
8. Nakonechna, I. Administrative and legal status of the National Security and Defense Council and the Security Service of Ukraine as subjects of national security in the context of European integration. *Entrepreneurship, Economy and*

Law. 2022. № 12. Р. 34–40.

9. Наконечна І. В. Гарантії забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції: аспект ідентифікації сутності. *Київський часопис права*. 2023. № 1. С. 391–396.

10. Наконечна І. В. Сутність дозвільних процедур забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Право та державне управління*. 2023. № 1. С. 57–63.

11. Наконечна І. В. Огляд наукового висвітлення проблем забезпечення національної безпеки України в умовах Євроінтеграції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 649–651.

12. Nakonechna, I. Control and supervisory procedures for ensuring national security of Ukraine in the context of European integration. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 6. pp. 137–142.

13. Наконечна І. В. Інформаційно-аналітичні процедури забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Правові новели*. 2023. № 19. С. 77–84.

14. Наконечна І. В. Юридична природа інституту форм та методів адміністративної діяльності уповноважених суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Актуальні проблеми держави і права*. 2023. № 97. С. 123–128.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

15. Наконечна І. В. Поняття та сутність адміністративних процедур забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *KELM*. 2022. № 3 (47). С. 311–315 (Республіка Польща).

16. Наконечна І. В. Сутність явища «безпека»: теоретико-правовий аналіз. *KELM*. 2022. № 6(50). С. 249–253 (Республіка Польща).

17. Наконечна І. В. Види адміністративних процедур забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *KELM*. 2022. № 8(52). С. 208–213 (Республіка Польща).

18. **Nakonechna I.**, Blahodarnyi A., Servatiuk L., Makarchuk V., Kobko V. (2022). Framework of national security actors of Ukraine in the context of European integration. *Amazonia Investiga*. Vol. 11. Issue 60. PP. 47–52 DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.60.12.5> (*Web of Science*).

19. Наконечна І. В. Нормативно-правові засади реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *KELM*. 2023. № 1(53). С. 268–275. (Республіка Польща).

20. **Nakonechna I.**, Blahodarnyi A., Servatiuk L., Denysenko G., Makarchuk V. (2023). Structure of the administrative and legal mechanism for ensuring national security of Ukraine in the context of European integration. *Cuestiones Politicas*. Vol. 41. Num. 77. PP. 116–125 DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4177.08> (*Web of Science*).

21. Povydysh V., Makarchuk V., **Nakonechna I.**, Tsybulnyk N., Kobko Y. (2023). Administrative coercion as the method for providing state defense order. *Cuestiones poli'ticas*. Vol 41. Num. 78. PP. 579–592 DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4178.40> (*Web of Science*).

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

22. Наконечна І. В. Глобальна та Національна безпека: концептуальні відмінності змісту. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 12–13 серп. 2020 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 32–34.

23. Наконечна І. В. Аспекти ідентифікації терміну «безпека». *Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у XXI сторіччі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 17–18 лют. 2021 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 40–43.

24. Наконечна І. В. Адаптація досвіду НАТО щодо планування процедур огляду сектору безпеки та оборони. *Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність: матеріали*

міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 19–20 січ. 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 54–57.

25. Наконечна І. В. Сутність безпекових гарантій для України. *Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 21–22 лют. 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 39–41.

26. Наконечна І. В. Етимологічний зміст терміну «ризик» у контексті забезпечення національної безпеки. *Актуальні проблеми взаємодії правової науки та практики її застосування: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 16–17 берез. 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 18–20.

27. Наконечна І. В. Принципи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у 21-му сторіччі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 14–15 черв. 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 21–23.

28. Наконечна І. В. Наукова розробленість проблем забезпечення національної безпеки. *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 19–20 жовт. 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 55–57.

29. Наконечна І. В. Парламентські контрольно-наглядові процедури щодо забезпечення Національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Науково-практичні засади розвитку юридичної науки на сучасному етапі державотворення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 15–16 лют. 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 117–120.

30. Наконечна І. В. Адміністративно-правові відносини щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції: міжнародний контекст розвитку. *Пріоритетні напрями розвитку юридичної*

науки в умовах сьогодення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 13–14 берез. 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 31–33.

31. Наконечна І. В. Аналіз проведення чотирьох процедур комплексного огляду сектору безпеки та оборони. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 20–21 квіт. 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 44–46.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	30
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	46
1.1. Національна безпека України в умовах євроінтеграції як об'єкт адміністративного-правового дослідження	46
1.2. Стан наукової розробленості проблеми забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції.....	59
1.3. Принципи, завдання та ризики забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції	70
1.4. Сутність і структура адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції.....	87
Висновки до Розділу 1.....	98
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	111
2.1. Поняття та види адміністративно-правових відносин щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції.....	111
2.3. Форми та методи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції.....	145
2.4. Нормативно-правові засади реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції.....	160
Висновки до Розділу 2.....	176
РОЗДІЛ 3. ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗМІСТ ОКРЕМИХ ВИДІВ	

АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	191
3.1. Сутність, особливості та види адміністративних процедур забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції	191
3.2. Дозвільні процедури забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції.....	206
3.3. Контрольно-наглядові процедури забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції.....	219
3.4. Інформаційно-аналітичні процедури забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції.....	236
Висновки до Розділу 3.....	249
РОЗДІЛ 4. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	264
4.1. Євроінтеграція як вектор розвитку адміністративного законодавства щодо забезпечення національної безпеки України.....	264
4.2. Шляхи розвитку адміністративно-правового регулювання забезпечення національної безпеки як основа побудови нової безпекової моделі функціонування України	277
4.3. Вдосконалення взаємодії державних і громадських інституцій у процесі забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції.....	294
4.4. Новітня інтерпретація форм та меж громадського нагляду за діяльністю суб'єктів забезпечення національної безпеки	311
Висновки до Розділу 4.....	324
ВИСНОВКИ	337
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	349
ДОДАТКИ	402

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Кожна держава наділена привілейованим правом самостійного вирішення питань національної безпеки. Це означає, що будь-яка загроза (якщо вона є реальною та належно обґрунтованою як така) може бути ліквідована у спосіб, який керівництво держави вважає доцільним та необхідним. Практика сьогодення свідчить, що глобальна безпека світового співтовариства пронизана загостреними проблемами, що виникли внаслідок цієї усталеної догми, адже в обхід необхідності доведення та обґрунтування наявності реальної загрози для національної безпеки, окремо взяті країни, зловживаючи цим правом, фактично підривають увесь світовий безпековий порядок.

Усвідомлення цієї проблеми та пошук ефективних правових механізмів її вирішення має як національний, так і міждержавний характер. Зокрема право ЄС містить низку застережень щодо національних законодавств країн його членів в аспекті необхідності уніфікації підходів державного управління у сфері забезпечення національної безпеки (більшою мірою дотримання прав людини та громадянина), наявності у механізмі його реалізації адекватних та ефективних гарантій унеможливлення зловживання державно-владними функціями.

Наразі Україна, як і більшість європейських країн, стоїть перед важким вибором: як забезпечити захист національних інтересів та цінностей за наявності фундаментальних дисбалансів світового розвитку, що неминуче негативно позначається на нинішній моделі глобального правопорядку (геополітична напруженість, соціальна нерівність, енергетична та продовольча криза тощо). Зокрема у січні 2023 року Всесвітній економічний форум оприлюднив звіт про глобальні ризики за 2023 рік. За прогнозами експертів відновлення стабільності з відродженням глобальної стійкості є

вірогідним на 9% у найближчі десять років¹. Втім саме для України це питання є особливо актуальним, адже її безпекове середовище більше не можна сприймати як передбачуване. Насамперед причиною цього є війна, розв'язана Російською Федерацією. Вона зумовила активізацію захисних механізмів, оптимізація яких відбувалась за методом «спроб і помилок», який хоч і довів свою ефективність у контексті формування потужного та цілісного адміністративно-правового механізму захисту національної самобутності, гідності та волі українського народу, його державності, незалежності і територіальної цілісності, проте все ще є недосконалим в інституційному та нормативному аспектах.

Вирішити ці проблеми необхідно шляхом формування виваженої та стратегічно-планової політики у сфері національної безпеки, що є складним завданням, оскільки необхідно враховувати сучасний стан безпекового середовища в країні у поєднанні з євроінтеграційними процесами, які значно ускладнились після отримання Україною статусу кандидата у члени ЄС. Тому доцільною є кооперація та координація європейських зусиль, які, з одного боку, будуть направлені на відсіч загарбницьких потуг керівництва Російської Федерації, а з іншого – сприяння у формуванні нормативно-інституційного поля безпеково-оборонної сфери України, що відповідатиме основам оновленого демократичного світу.

У цьому контексті актуальним вбачається уточнення змісту та сутності адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції, адже системного підходу до його розкриття наразі у вітчизняній науковій думці не сформовано, що є негативним фактором, оскільки поєднання науки та практики є одним з найбільш ефективних способів удосконалення процесу вирішення надскладних завдань.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Представлена до

---

¹The Global Risks Report 2023 18th Edition (In partnership with Marsh McLennan and Zurich Insurance Group). *World Economic Forum*, January 2023. URL: <http://surl.li/nvqwu>

аналізу проблематика відзначається потрійним змістом. Мається на увазі, що одна її частина є достатньо висвітленою та вивченою вітчизняними вченими-адміністративістами (наприклад, працями науковців, які досліджували засади теоретичного розуміння концепту «адміністративно-правовий механізм» на прикладі різних сфер життєустрою суспільства та держави), інша стосується безпосередньо його особливостей у сфері забезпечення національної безпеки, а остання – як процесу, що здійснюється в умовах євроінтеграції. Зокрема в останньому аспекті наукові напрацювання вітчизняних вчених відсутні.

Тому джерельною базою для цього дослідження слугували праці таких вчених як: Т. Авакян, Р. Алімов, С. Алфьоров, В. Антонов, О. Беспалова, А. Біденко, К. Біла, О. Бодрук, І. Бойко, О. Бондар, Ю. Бугайко, Т. Бурлай, К. Войтовський, І. Вошко, П. Гай–Нижник, Г. Геба, А. Герасимов, Є. Гетьман, В. Гладкий, Г. Гончаренко, В. Грубов, В. Гурковський, О. Джафарова, О. Дрозд, Д. Дубов, Ю. Душкін, Т. Жук, Н. Золотарьова, С. Іллюк, Б. Калиновський, М. Канда, О. Кобзар, В. Кобринський, З. Коваль, Д. Корнієнко, А. Крупник, П. Круть, А. Кубілюс, А. Кузьменко, В. Курило, К. Куркова, І. Личенко, В. Ліпкан, В. Мадіссон, В. Макарчук, В. Маміч, А. Манжула, О. Маркеєва, Л. Миськів, Н. Мушак, О. Надьон, А. Нашинець-Наумова, В. Оксінь, Л. Палій, Б. Парахонський, І. Патерило, В. Пашинський, М. Пендюра, І. Петрів, О. Полтораков, Г. Пономаренко, С. Попов, О. Радишевська, М. Рачинська, Б. Розвадовський, О. Розмазнін, Р. Сербин, Н. Сергієнко, М. Сірант, М. Сіцінська, Є. Скрипа, Є. Соболь, О. Сокур, Л. Сорока, А. Тарасюк, Т. Ткачук, Я. Троцький, Ш. Фараджов, О. Феденко, Ю. Фролов, А. Халецький, Р. Шаповал, В. Шахов, М. Щурик, Г. Яворська, І. Янчук та інших.

Отже необхідність координації європейських зусиль задля формування стійкої системи глобальної безпеки, непередбачуваність вітчизняного безпекового середовища та наявність значної кількості внутрішньодержавних і зовнішньополітичних криз, неспроможність виконання суб'єктами сектору безпеки та оборони поставлених завдань у межах єдино узгодженого бачення

цілісності їхньої системи, а також недостатня наукова розробленість питань функціональності адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції сукупно обґрунтовують актуальність здійснення цього дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження спрямоване на реалізацію основних положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII, Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 року № 687-р, Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, Концепції Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2021-2025 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 січня 2021 року № 15-р, Стратегії воєнної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021, Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 117/2021, Стратегії людського розвитку, затвердженої Указом Президента України від 22 червня 2021 року № 225/2021, Стратегії реформування державного управління України на період 2022-2025 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 року № 831-р, Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року, затвердженої Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021, Стратегії комунікації з питань євроатлантичної інтеграції України на період до 2025 року, затвердженої Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 348/2021, Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України, затвердженої Указом Президента України від 20 серпня 2021 року № 372/2021, Стратегії зовнішньополітичної діяльності України, затвердженої Указом Президента України від 26 серпня 2021 року №

448/2021, Стратегії кібербезпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021, Концепції забезпечення національної системи стійкості, затвердженої Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 479/2021, Стратегії інформаційної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021, Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2022 року № 1155-р, Стратегії забезпечення державної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022, Стратегії розвитку кримськотатарської мови на 2022-2032 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 року № 224-р. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета та завдання дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає в комплексному розкритті теоретико-правових і практико-реалізаційних аспектів здійснення стратегічних і тактичних адміністративних дій суб'єктами забезпечення національної безпеки України щодо втілення, охорони, захисту й збереження її національних цінностей та інтересів в умовах перехідного періоду становлення європейською країною в асоційованому аспекті.

Відповідно до поставленої мети, в роботі потрібно розв'язати такі *завдання*:

– схарактеризувати національну безпеку України в умовах євроінтеграції через призму об'єктної складової адміністративного-правового дослідження;

– здійснити огляд наукового висвітлення проблем забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції;

– визначити принципи, завдання та ризики забезпечення національної

безпеки України в умовах євроінтеграції;

– схарактеризувати сутність і структуру адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції;

– сформуванати поняття та схарактеризувати види адміністративно-правових відносин щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції;

– визначити систему суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції та схарактеризувати адміністративно-правовий статус окремих із них крізь призму приналежності до управлінської і реалізаційної інституційності;

– схарактеризувати форми та методи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції;

– визначити нормативно-правові засади реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції;

– розкрити сутність, особливості та види адміністративних процедур забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції;

– визначити специфіку дозвільних процедур забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції;

– схарактеризувати особливості та види контрольно-наглядових процедур забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції;

– розкрити зміст інформаційно-аналітичних процедур забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції;

– схарактеризувати євроінтеграцію як вектор розвитку адміністративного законодавства щодо забезпечення національної безпеки України;

– визначити шляхи розвитку адміністративно-правового регулювання забезпечення національної безпеки як основи побудови нової безпекової моделі функціонування України;

– сформувати способи вдосконалення взаємодії державних і громадських інституцій у процесі забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції;

– розкрити зміст новітньої інтерпретації форм та меж громадського нагляду за діяльністю суб'єктів забезпечення національної безпеки.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері забезпечення функціональності втілення, охорони, захисту й збереження національних цінностей та інтересів України в умовах перехідного періоду становлення її європейською країною в асоційованому аспекті.

Предмет дослідження – адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції.

Методи дослідження. Дослідження побудовано на основі використання загальноприйнятої системи методів наукового пізнання. Зокрема *аналітичний* метод застосовано під час аналізу та інтерпретації думок вчених протягом усього дослідження, що дозволило виявити причинно-наслідкові зв'язки між різними точками зору на вирішення конкретного завдання, виокремити найбільш принагідні з таких, а також окреслити зміст їхніх розбіжностей. Аналогічно застосовано методи *аналізу* та *синтезу*, які в єдності надали можливість виявити особливості досліджуваної проблематики, систематизувати отримані дані в єдину систему (розділи 1–4).

Діалектичний та *ідеалістичний* методи використано під час розкриття закономірностей розвитку сучасної парадигми безпекового світосприйняття (підрозділ 1.1), а *функціональний* метод дозволив визначити принципи та завдання забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції, схарактеризувати сутність і структуру відповідного адміністративно-правового механізму, а також розкрити особливості інструментального та процедурного аспекту діяльності суб'єктів, відповідальних за його реалізацію (підрозділи 1.3, 1.4, 2.3, розділ 4).

Структурний метод застосовано під час визначення змісту

адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції, а *гіпотетичний* метод дозволив висунути припущення щодо інтерпретації його складових (розділ 2), а також: схарактеризувати євроінтеграцію як вектор розвитку адміністративного законодавства щодо забезпечення національної безпеки України (підрозділ 4.1), запропонувати способи вдосконалення взаємодії державних і громадських інституцій у процесі забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції (підрозділ 4.3).

За сприяння методу *класифікації* розкрито видову характеристику: принципів, завдань та ризиків забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції (підрозділ 1.3), адміністративно-правових відносин у межах цього процесу (підрозділ 2.1), його суб'єктів (підрозділ 2.1), форм, методів, процедур їхньої діяльності (підрозділи 2.3, розділ 3), а також шляхів розвитку його адміністративно-правового регулювання (підрозділ 4.2).

Метод *тлумачення юридичних норм і формально-догматичний* метод забезпечили можливість цілісного аналізу низки нормативних засад, встановлених для окремо піднятих питань у межах розгляду загальної проблематики дослідження (розділи 1–4), а метод *правового прогнозування* дозволив запропоновані шляхи вдосконалення адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції представити як такі, що забезпечать гармонізацію внутрішнього законодавства та практики його реалізації з правовими актами ЄС (розділ 4).

Нормативна база дослідження ґрунтується на Конституції України, законах України «Про національну безпеку України», «Про Кабінет Міністрів України», «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про розвідку», «Про санкції», «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», «Про медіа», інших законодавчих і підзаконних актах, здебільшого – стратегічно-планового спрямування у цій сфері.

Емпіричну базу дослідження становить узагальнена практика діяльності суб'єктів сектору безпеки та оборони України, зарубіжних держав

і міжнародних інституцій, офіційні й публічні матеріали з веб-сайтів ЄС, органів державної влади України, інтернет-представництва Президента України, урядового порталу, інших суб'єктів, що залучені до процесу забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших комплексних наукових досліджень, що має предметне спрямування на розкриття організаційної структури та особливостей функціонування узгоджених за метою та цільовим призначенням елементів, необхідних для впровадження в нині чинну систему забезпечення національної безпеки України обов'язкових оптимізацій в контексті входження її у європейський об'єднаний простір забезпечення колективної безпеки та формування належної нормативно-інституційної бази для можливості самостійного захисту національних інтересів та цінностей. У результаті дослідження сформульовано наукові положення та висновки, основними з яких є такі:

уперше:

– крізь призму потрібного сприйняття ризикованості процесу євроінтеграції для України, сформовано систему завдань забезпечення її національної безпеки у вияві таких, що пов'язані з реалізацією: (а) державної безпекової політики у внутрішньодержавному просторі (наприклад, викорінення корупції, мінімізація владного впливу олігархічних структур на прийняття та ефективність здійснення державно-політичних рішень; забезпечення неухильного дотримання принципів законності та верховенства права в країні тощо); (б) державної безпекової політики у зовнішньополітичному просторі (наприклад, налагодження партнерських відносин у сфері колективної безпеки; розвиток співробітництва між сусідніми, європейськими та іншими державами з розвиненою економікою задля протидії російській агресії; формування іміджу країни та її ділової репутації як такої, що здатна чинити вплив на розвиток світової політики тощо); (в) євроінтеграційного курсу розвитку країни (наприклад, посилення

інституційної спроможності щодо реалізації завдань та заходів Плану виконання Угоди про асоціацію, прискорення проголошених реформ у сфері національної безпеки та оборони; вирішення внутрішніх економічних проблем та розвиток науково-технологічного потенціалу задля становлення стратегічної привабливості в умовах інтеграції);

– адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції схарактеризовано через теоретичну та практичну площину цінності, сутність якого зведена до наявності системи взаємоузгоджених, взаємозалежних та концептуально об'єднаних спільною метою елементів, які планово адаптовані під ключові вимоги, стандарти та правила безпеково-оборонного законодавства ЄС, а належне функціонування яких сприяє досягненню стану убезпечення України від актуальних на певний період небезпечних факторів, чинників та подій, здатних завдати шкоди як індивідуальній та державній безпеці, так і колективній безпеці загалом;

– обґрунтовано необхідність уведення у науковий обіг категорії «інструментарій забезпечення національної безпеки України» як правового концепту, який є більш принагідним для апелювання у межах адміністративно-правової галузі наукових знань щодо опису інструментальної складової діяльності уповноважених суб'єктів у цій сфері, що є доцільним з огляду на потребу уникнення плутанини між категоріями «інструменти забезпечення національної безпеки» та «інструменти діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки України»;

– нормативно-правові засади реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції схарактеризовано через: (1) систему чинних нормативно-правових актів різної юридичної сили, напрямку спрямованості та предметного змісту, об'єднуючим чинником для яких є консолідація об'єктів регулювання узагальненою метою; (2) загальні й конкретні гарантії у цій сфері, недосконалість та фактична відсутність яких зумовила констатацію

необхідності врегулювання на міжнародній арені питання щодо розбудови механізму довгострокового стратегічного співробітництва та партнерства між Україною, ЄС та іншими ключовими країнами (більшою мірою Великобританією та США) задля забезпечення можливості для неї самостійного захисту національних інтересів;

– обґрунтовано необхідність прийняття нової довгострокової Стратегії національної безпеки України, що передбачатиме чітку ідентифікацію ризиків, напрямів та безпосередньо перелік національних інтересів та цінностей України, які підлягають окремо охороні, захисту, реалізації та збереженню з подальшим прийняттям по кожному з таких напрямів Планів дій з деталізацією інституційного та інструментального забезпечення їхнього втілення;

– визначено, що основною формою об'єктивізації інституту громадського контролю (нагляду) у сфері забезпечення національної безпеки України має бути діалогова комунікація, спрямована на унеможливлення вчинення необґрунтованих дій, а у разі наявності таких – розподілення відповідальності за її наслідки, тобто основне призначення цього інституту необхідно переорієнтувати з процедур виявлення порушень у діяльності сектору безпеки та оборони на збір та надання суспільству об'єктивної інформації про хід справ у цій сфері, досягнення та здійснення корегування дій, які виявились малоефективними;

удосконалено:

– етимологічну сутність концепту «національна безпека України» у розумінні: «стану урегульованості суспільних відносин, пов'язаних з реалізацією системи активізованих механізмів втілення, охорони, захисту та збереження національних інтересів і цінностей України», що є різновидом стану урегульованості цивілізаційних процесів, пов'язаних з особистою безпекою людини і глобальними потребами, цінностями людства за якого мінімізований негативний вплив викликів та загроз світовому безпековому середовищу;

– наукове розуміння юридичної природи дозвільної процедури у сфері національної безпеки як такої, що має спрямування на впорядкування діяльності щодо видачі тих дозволів, де об'єктом охорони та захисту є національні інтереси, а право фізичної чи юридичної особи на отримання такого дозволу є другорядним;

– сутнісно-змістове розуміння контрольно-наглядових процедур забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції у вияві здійснення перевірок належності в реалізації охорони і захисту національних інтересів України, дотримання нею міжнародних зобов'язань задля виявлення недоліків та припинення неправомірних/протиправних дій й притягнення винних осіб до відповідальності;

– категорійно-змістове визначення євроінтеграції як процесу, що надає виключну можливість державі, яка відповідає Копенгагенським критеріям, стати частиною об'єданого (спільними ідеями, цінностями та механізмами їхнього забезпечення) простору через процедуру поетапного наближення національного законодавства до стандартизованої системи правил колективного співіснування;

– наукові положення щодо необхідності запровадження нових моделей побудови взаємовідносин між громадськими інституціями та органами місцевого самоврядування, які ґрунтуватимуться на регіональних стратегіях безпеки для кожного окремого регіону та включатимуть ряд сценаріїв, кожен з яких передбачатиме: (1) конкретні заходи реагування на кризи та небезпеки; (2) показники рівня та обсягу використання ресурсів для забезпечення регіональної політики безпеки; (3) процедури взаємодії між різними сторонами та учасниками;

дістали подальшого розвитку:

– наукові роздуми щодо впливу наукових доробок філософів і юристів минулого на ступінь наукової розробленості питань національної безпеки як таких, що сформували три паралельних парадигми у рамках вирішення проблеми забезпечення безпеки: морально-етична (А. Блаженний, Е.

Роттердамський, І. Кант), загального процвітання (Ціцерон, Т. Гоббс, Д. Локк), суспільного договору (Г. Гроцій, Ж-Ж Руссо, Д. Роулз);

– наукові положення щодо сутності адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції як таких, що: (1) є різновидом правових відносин, що формують адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції, є його невід’ємною частиною, яка репрезентує основи функціонування цієї системи як цілісної та взаємозалежної від кожного з її компонентів, а також сутність відповідних заходів та процес супроводжувальної діяльності задля виконання її завдань; (2) виникають та функціонують у межах двох парадигм їхнього розвитку (міжнародної та національної), різниця між якими полягає у наявності виключної рівноправності сторін взаємодіючих відносин та відсутності такого імперативу; (3) мають конкретне об’єктне спрямування, зумовлене необхідністю активізації як організаційних дій (службові, кадрові, фінансові аспекти тощо), так і практико-реалізаційних (здійснення реалізаційних, охоронних, захисних, підтримуючих заходів задля убезпечення та нейтралізації загроз об’єктам національної безпеки України);

– наукові обґрунтування щодо того, що система суб’єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції – це складне симбіотично-взаємозалежне правове утворення, елемент системи її забезпечення та складова відповідного адміністративно-правового механізму, що об’єктивується сукупністю органів державної влади та окремих недержавних суб’єктів, які, використовуючи різноманітні інструменти адміністративної діяльності та менеджменту, покликані своїми діями з одного боку реалізовувати передбачені законодавством заходи щодо створення в Україні належного стану захищеності усіх сфер життєустрою держави та суспільства, а з іншого – виконувати умови євроінтеграційного процесу;

– висунуті припущення, що у сфері національної безпеки з

теоретичного дискурсу доцільним до апелювання є термін «адміністративна процедура» у широкому трактуванні його сутності, адже законодавчо визначений підхід (об'єктивований положеннями Закону України «Про адміністративну процедуру») не може бути застосовним повною мірою з огляду на його основну спрямованість, яка зорієнтована на захист прав, свобод чи законних інтересів індивідуалізованих осіб;

– наукові узагальнення, що для ефективного та результативного проведення комплексного та індивідуального огляду сектору безпеки та оборони необхідно попередньо здійснювати такі кроки: (1) визначення пріоритетів та обсягів можливостей об'єкта огляду (причому цьому має передувати визначення єдиного уніфікованого політичного керівництва щодо безпекового та оборонного планування, яке буде визначати загальні цілі та завдання, яких має досягти Україна); (2) визначення основних вимог до спроможностей об'єкта огляду (здійснення перевірки політичних вказівок на предмет їхньої реалізації. Ці обов'язки мають бути покладені на стратегічне командування, результати діяльності якого мають бути основою для розробки узагальненого списку вимог об'єкта огляду (кількісний склад сектору безпеки та оборони, необхідне обладнання, ресурси тощо)); (3) здійснення розподілу вимог і встановлення цілей об'єкта огляду (необхідно зіставити реальні можливості з амбіціями, тобто чітко ідентифікувати куди та як розподілити ресурси, визначити конкретні завдання та уповноважити відповідних суб'єктів на їхнє виконання); (4) забезпечення постійної та безперервної взаємодії між ланками та секторами безпеки та оборони (політичним керівництвом, стратегічним, виконавчим та допоміжними ланками) з метою оперативного корегування виявлених перешкод, консенсусного досягнення необхідних результатів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним монографічним дослідженням у якому всі положення наукової новизни та висновки сформовано автором особисто. У співавторстві з іншими вченими, що мають безпосередній науковий інтерес до тематики дослідження,

опубліковано три дослідницькі праці на платформі Web of Science. Наукова стаття «Система суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції» (наукове видання – Amazonia Investiga) репрезентує авторське бачення трактування терміну «система суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції», а також її різновиди за функціональним критерієм з узагальненням про дві площини інституційного аспекту піднятого питання. У межах наукової праці під назвою «Адміністративний примус як метод забезпечення державного оборонного замовлення» (наукове видання – Cuestiones Politicas) автором розроблена загальна концепція статті, наведено науково-доктринальний зміст базових категорій у її межах (наприклад, «метод», «метод державного управління», «примус» тощо). У науковій публікації «Структура адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції» (наукове видання – Cuestiones Politicas) наведено авторські інтерпретації елементів адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції, розкрито їхній зміст та сутність.

Інші публікації написано та видано автором самостійно. Повторно на захист не виносяться положення, ідеї та висновки дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що матеріали дослідження впроваджені та можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – як основа для подальшого вивчення проблем адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції (акт упровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *законотворчій діяльності* – для вдосконалення чинного законодавства в аспекті розвитку адміністративно-правового регулювання забезпечення національної безпеки України;

– *освітньому процесі* – під час розроблення та викладання навчальної

дисципліни «Актуальні проблеми теорії адміністративного права та адміністративного процесу», при підготовці відповідних підручників, навчальних посібників, а також у контексті інших суміжних дисциплін (акт упровадження Науково-дослідного інституту публічного).

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблеми загалом, окремі її аспекти й висновки були оприлюднені на десяти міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема таких: «Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення» (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.), «Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у XXI сторіччі» (м. Київ, 17–18 лютого 2021 р.), «Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність» (м. Київ, 19–20 січня 2022 р.), «Взаємодія публічного та приватного права» (м. Київ, 21–22 лютого 2022 р.), «Актуальні проблеми взаємодії правової науки та практики її застосування» (м. Київ, 16–17 березня 2022 р.), «Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у 21-му сторіччі» (м. Київ, 14–15 червня 2022 р.), «Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України» (м. Київ, 19–20 жовтня 2022 р.), «Науково-практичні засади розвитку юридичної науки на сучасному етапі державотворення» (м. Київ, 15–16 лютого 2023 р.), «Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення» (м. Київ, 13–14 березня 2023 р.), «Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства» (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з основної частини (вступу, чотирьох розділів, що містять шістнадцять підрозділів, висновків), списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації складає 408 сторінок. Список використаних джерел налічує 463 найменування і займає 53 сторінки, додатки викладено на 7 сторінках.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

1.1. Національна безпека України в умовах євроінтеграції як об'єкт адміністративного-правового дослідження.

Питання безпеки є актуальними на всіх етапах розвитку людства. Зокрема не випадково відомий данський філософ Серен К'єркегор ще в ХІХ столітті писав: «безпечних часів немає». Тому, в будь-якому суспільстві завжди високо цінують можливість жити без ризиків і небезпек. Безпека є абсолютною цінністю, вона має універсальний характер і визнається як фундаментальною всім людством. Особливо це відчувається в періоди соціальних потрясінь, епідемій, воєн, терористичних актів [367].

Як правило, досліджуючи сутність явища, яке ідентифікують (ототожнюють) поняттям «безпека» наголошується на таких аспектах: концептуальному (онтологічні і гносеологічні основи безпеки); практичному (безпека розглядається в контексті відображення певних потреб у життєдіяльності особи, суспільства, держави і міжнародної спільноти); ціннісному (філософія безпеки, культура безпеки тощо) [66, с. 17].

З позиції безпекознавства цей термін розглядається як множина елементів, взаємозв'язок яких обумовлює властивості цілісності системи. Головний акцент робиться на виявленні сукупності зв'язків як усередині досліджуваного об'єкта, так і у його взаємозв'язку із зовнішнім середовищем [146]. З точки зору епістемології, категорію «безпека» можна розглядати і як характеристику, і як властивість, і як результат [153, с. 19]. До системних ознак безпеки деякі вчені відносять успішність її розвитку та безперервність цього процесу [19, с. 39].

З філософської точки зору небезпека і безпека – дві взаємозв'язані

сторони, що перебувають у динамічній взаємодії й характеризують умови (ситуації) життєдіяльності об'єктів природи. Як не існує безпеки без небезпеки, так не може існувати і небезпека без безпеки. При цьому у своїй єдності вони тотожні: небезпечно для одного об'єкта є безпечним для іншого і навпаки, тобто безпека може розглядатися як заперечення небезпеки, а небезпека – як заперечення безпеки. Іншими словами, для людини (соціальної групи, суспільства загалом) небезпека має не безпосередній характер, а набуває опосередкованого безпекою визначення. Виходячи з цього, безпеку розуміють як опосередковану відсутністю небезпеки визначеність існування того чи іншого об'єкта [66, с. 25-26].

Феномен безпеки в її соціальному розумінні можна визначити як сукупність особистих прав і свобод усіх членів даного суспільства. Ці права не є взаємовиключними та протилежними, адже вони доповнюють один одного. Безпека також є соціальною цінністю яка разом із соціальними нормами та символами є базовими елементами культури. Соціальні цінності можна розглядати як ідеали, яких прагне певне суспільство та його члени. Такі ідеали в культурі певного суспільства стають уявленнями про бажаність, що передаються з покоління в покоління [170].

Розглядаючи безпеку як соціальну цінність необхідно зазначити, що успішним результатом процесу соціалізації вважається індивідуальна інтерналізація колективної цінності. Подальша безперервна спадкоємність цієї цінності на індивідуальному рівні забезпечується індивідуальними діями кожного члена. Безперервність збереження цінностей на надіндивідуальному, соціальному рівні підтримується таким чином, що суспільство визначає певну цінність як власний імператив [447], для реалізації якого створюються спеціальні соціальні структури/інститути [435, с. 187].

Таким чином, очікується, що суспільство буде постійно прагнути до консенсусно прийнятих цінностей/імперативів в тому числі щодо питань безпеки, адже усі природні індивідуальні потреби людини вимагають постійного та повного задоволення, що призводить до процесу їхньої

інституціоналізації [170].

Чеський фахівець Р. Матич досліджуючи призначення та функції поліції як соціального інституту наголосив, що процес інституціоналізації можна розглядати з двох рівнів. Перший рівень – первинний, другий – диференційований або гетерогенний [437]. На первинному рівні, сприйняття безпеки як основного або однорідного досвіду, пов'язане зі знанням того, що людина ніколи не буде піддана впливу невизначених або потенційних небезпек сама по собі, а завжди як член групи чи спільноти, всередині якої всі стикаються з небезпекою. Тут ми підходимо до питання неформального соціального контролю, який реалізується через соціальну інтеграцію, тобто через включення індивіда в спільне життя та спільну діяльність. Проте ні в якому разі не слід ігнорувати символічний аспект цієї соціальної інтеграції, який реалізується простим усвідомленням приналежності до певної соціальної групи. Проте ані символічна прихильність до такої групи, ані будь-яка форма соціального контролю, пов'язана з нею, не забезпечують реального захисту перед реальним джерелом небезпеки. Другий рівень, диференційованого та неоднорідного сприйняття безпеки, включає серію горизонтально співіснуючих форм соціальності. Вони є результатом диференціації соціальних ролей, більшість з яких прямо не відповідають реальній потребі в безпеці. Навпаки, функція згаданих соціальних ролей полягає радше в підтримці або доповненні сприйняття світу як безпечного. Ці форми комунікабельності можна розглядати як інститути неформального соціального контролю [435].

Тут важливо зазначити, що процес інституціоналізації в соціологічній традиції передбачає відносно постійну стабілізацію тих цінностей і норм, які проявляються в досягненні певних цілей, а також стабілізацію очікуваних способів і правил, які при цьому повинні дотримуватися. Так створюються базові шаблони, відомі в соціології як структури [70] і саме вони забезпечують подальший розвиток спеціалізованих інститутів. Ці інституції стануть ключовим фактором у забезпеченні відповідних соціальних дій щодо

постійного задоволення відчутної соціальної потреби. При цьому центральною потребою, задоволення якої потребує специфічної форми діяльності, спрямованої на захист – є потреба в безпеці [170].

Дійсно потреба в безпеці – це одна з базових, фундаментальних потреб людини, в ієрархії потреб людини вона посідає високе місце. Кожна особа прагне жити в таких умовах, коли небезпека фізичного, психічного, соціального, економічного існування зведена до мінімуму [367].

Отже, відчуття безпеки можна визначити як стійке та постійне забезпечення стану спокою й правопорядку у повсякденній взаємодії між членами суспільства. Відповідно задоволення потреби в безпеці є соціальною діяльністю, метою якої є захист [170].

Необхідно зазначити, що правопорядок і спокій як соціальні цінності відрізняються від безпеки, оскільки вони виникли як вторинні потреби у вже сформованих суспільствах. Тому їхнє забезпечення здійснюється не через особистий досвід членів суспільства, а певними соціальними групами, які створюють соціальні норми, що служать для захисту та оновлення наявних або нав'язаних цінностей. Оскільки всі члени суспільства повинні дотримуватися цих правил і норм, їх слід розглядати як загальні цінності [170].

Прихильник теорії «суспільного договору» англійський філософ-матеріаліст Т. Гоббс, досліджуючи феномен безпеки прийшов до висновку, що саме страх перед небезпеками об'єднує людей в суспільство, спонукає їх відмовлятися від прагнення до необмеженого самоствердження. Люди, піклуючись про власну безпеку, делегують свою свободу абсолютній владі суверена. Вони розуміють, що в разі вибору свободи безмежного самоствердження можуть залишитися в природному стані дикості, за якого ніхто не зможе їм гарантувати особисту недоторканність і безпеку [19].

Таким чином, безпека лише окремих членів суспільства, а також їхнє уявлення про громадський порядок і мир приховано перетворюються на спільні суспільні цінності, захист яких ігнорує потребу забезпечення безпеки

всіх членів суспільства [170].

Окремо уточнимо, що з кінця минулого століття проблеми безпеки почали розглядати в контексті основних постулатів теорії нелінійних процесів та теорії хаосу, синергетичної термінології. Врешті рещт, це сприяє розумінню спонтанності й непередбачуваності характеру та спрямованості небезпек, як наслідки тісної взаємодії складних процесів соціальної і природної самоорганізації реальних об'єктів навколишнього світу. Зокрема, синергетичний характер безпеки полягає в тому, що, наприклад, як національна, так і міжнародна безпека передбачає взаємодію як цілісної системи усіх інститутів політичної, економічної, соціальної та гуманітарної сфер життєдіяльності людини, суспільства, держави, а в деяких випадках і міжнародних інституцій. Це дає змогу створити системний ефект стійкого суспільного розвитку. Тому варто погодитися з дослідниками, які стверджують, що, зрештою, безпека має розглядатися як специфічна властивість динамічних систем, як комплексний критерій оцінки її якості та цілісності, який характеризує динаміку розвитку системи та її технічне впровадження [19].

З позиції розкриття терміну «безпека» через призму її розуміння як політико-правового явища уточнимо, що він має різне значення. Через уявну відсутність концептуальних меж, безпека як концепція, використовується для спонукання та заохочення патронажу для багатьох політичних проєктів як на державному, так і на міжнародному рівнях політики. Таким чином, Пол Д. Вільямс стверджував, що «безпека є потужним політичним інструментом для привернення уваги до пріоритетних питань у змаганні за увагу уряду» [459].

На нашу думку, корисним видається визначення «безпеки» С. Макінди який під нею розуміє «збереження норм, правил, інститутів і цінностей суспільства» [436]. Він також стверджує, що всі інституції, принципи та структури, що пов'язані із суспільством, включаючи його людей, мають бути захищені від «військових і невійськових загроз» [436]. Термін «збереження», як важливий компонент цього визначення, передбачає свідомі, обдумані

певні кроки та дії. Таким чином, можна припустити, що від того як керівництво країни сприймає безпеку, визначаються дії та спрямовуються зусилля задля збереження її цінностей. Юридичне закріплення таких намірів має вияв у програмних безпекових документах [186].

Якщо говорити про безпеку використовуючи комплексний підхід, який сформульований в установчих документах європейських інституцій, наприклад, ОБСЄ ще 1975 році у підсумковому документі «Conference on Security and Co-operation in Europe» [421] виокремлено три виміри її діяльності щодо забезпечення безпеки: (1) військово-політичний (наприклад, реформи системи оборони, поліції, розвідувальних структур); (2) економічний та екологічний (діяльність спрямована на підтримку належного управління в секторі безпеки, наприклад, адміністративне управління та щодо боротьби з корупцією в секторі безпеки); (3) гуманітарний (наприклад, реформи систем правосуддя і пенітенціарної, контроль з боку незалежних органів). Також в зазначеному документі наголошувалося на необхідності між вимірною підходу до усіх видів діяльності незалежно від того, чи відповідають вони «інституційно» одному чи іншому виміру в секторі безпеки [170].

Свою чергою, на національному рівні такі програмні документи становлять основи національної безпеки конкретної країни [170]. При цьому досить тривалий час на форумах, присвячених тематиці безпеки, здійснювались спроби розмежувати національну та глобальну безпеку.

Національна безпека в більшості міжнародних та європейських актів описується як здатність держави забезпечувати захист загалом та своїх громадян – зокрема. Однак, починаючи із кінця 90-х років ХХ століття з'явилися обґрунтування необхідності зміни парадигми безпеки, де безпека конкретної людини є пріоритетною [183].

Так, наприклад, Комісія з безпеки людини (The Commission on Human Security), яка була створена у січні 2001 року у відповідь на заклик Генерального секретаря ООН на саміті тисячоліття 2000 року за світ,

«вільний від потреб» і «вільний від страху» у своєму рамковому документі «Безпека людини в теорії та практиці. Застосування концепції безпеки людини та Цільовий фонд ООН з безпеки людини» [431] проголосила про необхідність переходу до нової парадигми безпеки. У вказаному документі було визначено, що глобальна безпека тісно пов'язана з особистою безпекою людини і характеризується наступними факторами:

– по-перше, це відповідь на складність і взаємозв'язок як старих, так і нових загроз безпеці – від хронічної та постійної бідності до етнічного насильства, торгівлі людьми, зміни клімату, пандемій, міжнародного тероризму та раптових економічних і фінансових спадів. Такі загрози мають тенденцію набувати транснаціональних вимірів і виходити за межі традиційних уявлень про безпеку, які зосереджені лише на зовнішніх військових агресіях [431, с. 6];

– по-друге, це комплексний підхід, який використовує широкий спектр нових можливостей для комплексної боротьби з такими загрозами. Загрози особистої безпеки людини неможливо подолати лише звичайними механізмами. Натомість вони вимагають нового консенсусу, який визнає зв'язки та взаємозалежність між розвитком, правами людини та національною безпекою [431, с. 6].

Отже, наведене вище визначення безпеки С. Макінди вписується в рамки національної безпеки. А глобальна безпека виникла з необхідності протистояти природним явищам чи катаклізмам, а також різним видам людської діяльності, зокрема глобалізації. Вони створюють фактори з якими жоден національний апарат безпеки не в змозі впоратися самостійно, а отже – необхідною є міждержавна співпраця. Глобальний взаємозв'язок і взаємозалежність між державами, які світ відчував і продовжує відчувати після закінчення холодної війни, змушує держави кооперуватися та співпрацювати [185].

І як вірно зазначив О. Семенюк, попри намагання світового співтовариства поставити безпеку людини на перше місце, сучасна

архітектура безпеки характеризується її глобалізацією, що передбачає нівелювання ролі кордонів міжлюдських, інформаційних, економічних обмінів. Окрім, безумовно, позитивного впливу цих процесів на розвиток світового господарства, транспарентність кордонів відкриває також шлях вільному поширенню різних ризиків і загроз, унаслідок чого міжнародні системи безпеки не в змозі покладатися на державні кордони як засоби стримування загроз чи локалізації їх джерел [343]. У цьому аспекті важливо звернути увагу на міграційні процеси, які, на думку О. Малиновської [155, с. 54–57], з одного боку, становлять серйозні виклики національній, суспільній, особистій безпеці (приплив іноземців, відплив власних громадян; деградація навколишнього середовища; культурні загрози; наркоманія, злочинність; нелегальна міграція) а з іншого – за наявності ефективної міграційної політики створюють передумови для розвитку (зниження напруження на ринку праці, приплив капіталу завдяки переказам зароблених за кордоном коштів) [19].

Таким чином, хоч теоретично між двома концептуальними термінами «глобальна безпека» і «національна безпека» існує межа, однак вона не має чітких рамок для їхнього розмежування. Швидше, вони мають симбіотичні стосунки, хоч і обмежуються особливостями глобальної безпеки, яку держави не мають можливості врегулювати в односторонньому порядку [185].

Отже, за нашим баченням глобальна безпека є станом урегульованості цивілізаційних процесів, пов'язаних з особистою безпекою людини та глобальними потребами і цінностями людства за якого мінімізований негативний вплив викликів та загроз світовому безпековому середовищу. Доцільно вважати, що глобальна безпека має два різновиди: міжнародна безпека (договірна) та національна безпека кожної окремо взятої країни [183].

Відповідно, під національною безпекою України слід розуміти стан урегульованості суспільних відносин, пов'язаних з реалізацією системи

активізованих механізмів втілення, охорони, захисту та збереження національних інтересів та цінностей України [183].

Щодо євроінтеграційних процесів та їхнього впливу на рівень забезпечення національної безпеки України необхідно відмітити, що значний вплив мали і надалі продовжують мати особливості взаємовідносин спочатку між Радянським Союзом і західними державами, а потім між цими країнами та Російською Федерацією [183].

Оскільки «Ліберальна революція», яка у 90-х роках минулого століття охопила країни посткомуністичного і пострадянського простору, виокремила в політиці європейського безпекотворення два взаємопов'язаних процеси, то з одного боку відбувається демократизація простору безпеки Організацією з безпеки і співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ), а з іншого – між сторонами європейського процесу безпекотворення США, ЄС і Російською Федерацією продовжується непростий діалог з метою пошуку взаємоприйнятних рішень щодо форм і моделей європейської безпеки у XXI столітті. Надія щодо привнесення демократичних принципів до поновленого діалогу почала зникати з початком югославської кризи (1990 рік). До того ж політика розширення Організації Північноатлантичного договору, (далі – НАТО) на Схід, розміщення елементів американської системи протиракетної оборони в Польщі і Чехії та дії Російської Федерації щодо призупинення Договору про звичайні збройні сили в Європі на своїй території остаточно встановили відносини недовіри між Російською Федерацією і Заходом щодо відвертості задекларованих намірів. Наслідком такого суперечливого поєднання політичних стратегій став європейський парадокс: політика лібералізації як основа нового курсу миро- і безпекотворення не лише не позбавила Європу духу військового протистояння, а перевела відносини «Захід – Схід» з виміру «холодної війни» у вимір «холодного миру» [463; 65; 452].

Сучасний простір безпеки ОБСЄ можна визначити як нестійку систему, яку формують: головні актори – США, ЄС і Російська Федерація; структури

безпеки (НАТО, Організація договору про колективну безпеку); зв'язки між ними (міжнародні і міждержавні договори, угоди та домовленості, принципи ОБСЄ); інституції партнерської співпраці та діалогу (Постійна спільна рада НАТО – Російська Федерація, Рада євроатлантичного партнерства, Комісія Україна – НАТО, Група середземноморської співпраці, Програма Партнерство заради миру); стратегії європейського безпекотворення США, ЄС і Російської Федерації. При цьому НАТО і ЄС є віддзеркаленням «кооперативної» форми безпеки і матеріалізуються на єдиних методологічних засадах – «від спільних цінностей до спільної мети». Такий принцип побудови перетворює ці структури безпеки у корпоративні середовища [65]. І така архітектура безпекового середовища показала свою неспроможність або неготовність протистояти імперським амбіціям Російської Федерації [183].

Таким чином, попри гарантії безпеки від багатьох країн в обмін за відмову України від ядерної зброї, проголошений нею євроінтеграційний курс не надали того рівня безпеки, яка б убезпечила її від територіальних зазіхань Російської Федерації. Ліберальний курс Європи, її залежність від енергоресурсів Російської Федерації призвели до такого рівня ескалації, якого не було за часів Другої Світової війни [183].

Слід розуміти, що глобальне співтовариство отримує вигоду від постійної взаємодії та плідної співпраці між державами, оскільки збільшення процесів взаємодії сприяє зміцненню довіри та їхньої впевненості (впливу) на світовій арені. Відповідно, порушення національної чи міжнародної безпеки може стати проблемою для глобальної безпеки. Тому в інтересах усіх, щоб жоден виклик національній безпеці не переріс у глобальну проблему [183].

В цьому напрямку Україна ще з моменту проголошення своєї незалежності демонструвала своїми діями готовність до взаємодії та співпраці на засадах рівного партнерства із ЄС та НАТО [183].

Намір України розбудувати відносини з ЄС був вперше

проголошений у Постанові Верховної Ради України від 2 липня 1993 року «Про основні напрями зовнішньої політики України» [299]. Відносини між Україною та ЄС були започатковані в грудні 1991 року, коли Міністр закордонних справ Нідерландів, як представник головуєчої в ЄС країни, у своєму листі від імені ЄС офіційно визнав незалежність України. Надалі стратегічний курс України на європейську інтеграцію був підтверджений та розвинутий у Стратегії інтеграції України до ЄС [300], яку схвалено 11 червня 1998 року, та Програмі інтеграції України до ЄС [304], схваленій 14 вересня 2000 року. В ній була проголошена довготермінова стратегічна мета – європейська інтеграція України [118].

Політичну частину Угоди про асоціацію було підписано 21 березня 2014 року, економічну частину – 27 червня 2014 року. 16 вересня 2014 року Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС [381]. З 1 листопада 2014 року здійснювалося її тимчасове застосування. Повністю Угода про асоціацію між Україною та ЄС набула чинності 1 вересня 2017 року. Це міжнародно-правовий документ, який на договірно-правовому рівні закріплює перехід відносин між Україною та ЄС від партнерства та співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції [118].

Якщо національну безпеку України розглядати як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз», як це визначено в рамковому Законі України «Про національну безпеку» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII, стає зрозумілим, що без спільних зусиль як національних інституцій, так і європейських в сучасних умовах складно досягти належного стану убезпеченості [183].

У пункті 22 «Стратегії національної безпеки України», затвердженого Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 одним із джерел загроз незалежності України, її суверенітету і демократії визнано недостатню ефективність державних органів, що ускладнює вироблення і

реалізацію ефективної політики [297]. Таким чином, відсутність ефективних державно-політичних рішень становить загрозу для національної безпеки України [183].

Також зазначимо, що ще у тексті попередньої редакції Стратегії національної безпеки (пункт 4.2.) розробка ефективних рішень також проголошувалася «пріоритетом політики національної безпеки» [306]. Крім зазначеного, розбудова має здійснюватися у межах оборонної реформи та одночасно з реформуванням адміністративної системи на основі наявних затверджених доктрин, концепцій і стратегій, аналізу накопиченого вітчизняного та позитивного європейського досвіду діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки, як це зазначено у пунктах 58 та 63 чинної редакції Стратегії національної безпеки [297; 135].

Аналіз цілей політичного діалогу, зазначених в Угоді, Законі України «Про національну безпеку» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII та інших нормативно-правових актів, що регулюють питання забезпечення національної безпеки, свідчить також про необхідність визначення подальших кроків державної влади, насамперед у напрямі поглиблення політичної асоціації, сприяння міжнародній стабільності й безпеці, посилення співробітництва з питань міжнародної безпеки та антикризового управління, досягнення миру й стабільності на Європейському континенті, зміцнення поваги до верховенства права, демократичних принципів, прав людини та основоположних свобод, консолідації внутрішніх політичних реформ [381]. Зважаючи на зазначене, а також те, що Конституція України проголосила безпеку людини найвищою соціальною цінністю, доцільно визначити безпекову політику України одним із важливих елементів у структурі євроінтеграційної політики України [1, с. 126].

Отже, актуальним наразі є розбудова адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки, враховуючи вітчизняний євроінтеграційний курс та сучасні реалії тривалого військового протистояння з Російською Федерацією [183].

Підсумовуючи, можемо сформулювати такі ключові висновки:

1) теоретично між двома концептуальними термінами «глобальна безпека» і «національна безпека» існує межа, однак вона не має чітких рамок для їхнього розмежування. Швидше, вони мають симбіотичні стосунки, хоча й обмежуються особливостями глобальної безпеки, яку держави не мають можливості врегулювати в односторонньому порядку. Тому доцільно вважати, що глобальна безпека є станом урегульованості цивілізаційних процесів, пов'язаних з особистою безпекою людини і глобальними потребами та цінностями людства за якого мінімізований негативний вплив викликів та загроз світовому безпековому середовищу. Вона має два різновиди: міжнародна безпека (договірна) та національна безпека кожної окремо взятої країни;

2) під національною безпекою України слід розуміти стан урегульованості суспільних відносин, пов'язаних з реалізацією системи активізованих механізмів втілення, охорони, захисту та збереження національних інтересів та цінностей України;

3) глобальне співтовариство отримує вигоду від постійної взаємодії та плідної співпраці між державами, оскільки збільшення процесів взаємодії сприяє зміцненню довіри та їхньої впевненості (впливу) на світовій арені. Відповідно, порушення національної чи міжнародної безпеки може стати проблемою для глобальної безпеки. Тому в інтересах усіх, щоб жоден виклик національній безпеці не переріс у глобальну проблему. В цьому напрямку Україна ще з моменту проголошення своєї незалежності демонструвала своїми діями готовність до взаємодії та співпраці на засадах рівного партнерства з ЄС та НАТО, адже без спільних зусиль як національних інституцій, так і європейських в сучасних умовах складно досягти належного стану убезпеченості.

Отже, суспільний розвиток передбачає необхідність встановлення правопорядку та забезпечення стану спокою як на підконтрольній території конкретної країни, так і в глобальному цивілізаційному вимірі. Сучасні

виклики вимагають нового та ширшого розуміння національної безпеки – такого, яке полегшує координацію між внутрішньою та зовнішньою політикою, а також різними підвидами національної безпеки – економічною, екологічною, військовою, безпекою охорони здоров'я тощо.

Попри гарантії безпеки від багатьох країн в обмін за відмову України від ядерної зброї, проголошений нею євроінтеграційний курс не надали їй того рівня безпеки, яка б убезпечила її від територіальних зазіхань Російської Федерації. Ліберальний курс Європи, її залежність від енергоресурсів Російської Федерації призвели до такого рівня ескалації, якого не було за часів Другої Світової війни. Окрім того, відсутність ефективних державно-політичних рішень, стрімкі технологічні зміни, деструктивна пропаганда, слабкість системи охорони здоров'я, брак фінансових ресурсів та інші негативні фактори та виклики також становлять загрозу для національної безпеки України майже на рівні з проблемою російської агресії щодо України. Відповідно необхідність формування адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України, враховуючи вітчизняний євроінтеграційний курс та сучасні реалії тривалого військового протистояння з Російською Федерацією є актуальним питанням, що потребує наукового супроводу та належного теоретичного обґрунтування.

1.2. Стан наукової розробленості проблеми забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції.

Аналіз попередньо висвітлено матеріалу чітко демонструє, що актуальність наукової розробленості проблем забезпечення безпеки поступово стали традиційним предметом сучасних наукових досліджень. Так, починаючи із 1991 року по сьогодні, ця проблематика розглядалася у межах дисертаційних досліджень у понад 700 роботах [2]. Назвемо лише декілька з них: В. Ананьїн (1998) «Етнонаціональний чинник безпеки

сучасного поліетнічного суспільства (соціально-філософський аналіз)»[17]; О. Олещенко (2005) «Антимонопольне регулювання в системі економічної безпеки України»[208]; О. Поліщук (2006) «Технологія інерційного способу утилізації авіаційних боєприпасів з урахуванням критерію безпеки» [234]; М. Канда (2019) «Забезпечення екологічної безпеки в зоні впливу діяльності птахоферм» [121] тощо.

Те, що для України, як для будь-якої країни цивілізаційного світу, питання національної безпеки є сферою уваги усіх державних інституцій свідчить зокрема факт створення після проголошення нею незалежності спеціалізованих науково-дослідних установ, що опікуються питаннями наукового та методичного супроводу актуальних питань реформування вітчизняної правової системи у цій сфері [189].

Так, одним із напрямів наукових досліджень Національної академії Служби безпеки України є теоретичні основи забезпечення національної безпеки України та реалізації державної політики в цій сфері [195]. Крім зазначеного, в Академії Служби безпеки України функціонують дві спеціалізовані вчені ради для захисту дисертацій із грифами обмеження доступу «цілком таємно», «таємно» та «для службового користування» СРД 26.706.02 для захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора та кандидата наук за спеціальностями: (1) 21.07.01 – забезпечення державної безпеки України (юридичні науки) (251 Державна безпека); (2) 21.07.03 – кадри органів та військ державної безпеки (психологічні та педагогічні науки) (053 Психологія) [360].

При Національній академії Національної гвардії України також створений Науково-дослідний центр службово-бойової діяльності, основним напрямом діяльності якого є наукові проблеми щодо забезпечення державної та воєнної безпеки України [196].

Також, відповідно до Указу Президента України від 7 жовтня 2019 року № 737, був створений Національний інститут стратегічних досліджень. Інститут є базовою науково-дослідною установою науково-аналітичного

супроводження діяльності Президента України та Ради національної безпеки і оборони України, консультативно-дорадчим органом при Президентові України. Інститут здійснює науково-аналітичні та прогнозні дослідження проблем розвитку України, її національної безпеки, готує і подає Президентові України, Раді національної безпеки і оборони України аналітичні матеріали, проекти програмних документів та нормативно-правових актів [295]. Однією з останніх фундаментальних досліджень Інституту стала монографія О. Резнікової «Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища» [335]. У монографії досліджено теоретичні та практичні аспекти забезпечення національної стійкості в умовах мінливості й невизначеності безпекового середовища. Запропоновано міждисциплінарну теоретичну основу для розроблення практичних механізмів забезпечення національної стійкості, встановлено закономірності формування системи забезпечення національної стійкості та її взаємодії із системою забезпечення національної безпеки, визначені особливості адаптивного управління національною стійкістю та формування системних зав'язків. Здійснено аналіз практик забезпечення національної стійкості, що існують у світі, з точки зору можливості їх імплементації в Україні. Розроблені рекомендації щодо концептуальних засад та моделі забезпечення національної стійкості в Україні, формування й реалізації комплексної державної політики у сфері національної безпеки та стійкості, удосконалення законодавства України у відповідній сфері тощо. Монографія містить теоретичне обґрунтування процесів розбудови системи забезпечення національної стійкості в Україні, у яких авторка брала активну участь, зокрема, під час розроблення проекту Концепції забезпечення національної системи стійкості, а також низки інших проектів нормативно-правових документів України, що набули чинності [335].

Отже, в Україні функціонує достатня кількість навчальних та науково-дослідних установ для підготовки кадрів у сфері забезпечення національної безпеки та проведення ґрунтовних наукових досліджень щодо вивчення

сучасних проблем у цій сфері [189].

З попередньо наведеного матеріалу також стає зрозумілим, що науковці з різних галузей наукових знань у своїх дослідженнях намагалися дати визначення терміну «безпека», а також тим чинникам і факторам, що впливають на її рівень. Найбільший інтерес до розробки питань національної безпеки та її різних видів припадає на період з 2014 по 2023 роки. Це зумовлено, в першу чергу, початком збройного конфлікту між Україною та Російською Федерацією, по-друге – прийняттям Стратегії національної безпеки України у 2015 році, Закону України «Про національну безпеку України» у 2018 році та нової Стратегії національної безпеки України у 2020 році [172].

Однак питанням національної безпеки приділялися увага в наукових колах і раніше зазначеного періоду. Зокрема, наприклад, О. Феденко (2002) [386] досліджував військово-політичні аспекти становлення системи національної безпеки України; А. Халецький (2008) – державний механізм попередження економічної злочинності в забезпеченні національної безпеки [394]; В. Кобринський – державний контроль у сфері національної безпеки України [123] тощо. Необхідно відмітити, що в зазначених роботах не приділялось достатньої уваги тим євроінтеграційним процесам, які відбувалися та відбуваються в Україні [172].

Як вірно зазначив О. Палій, в Україні на рівні академічної та суспільної дискусії тривалий час зберігалася заідеологізованість підходів до євроінтеграції та участі в ній України. Таким чином, потребує вдосконалення аргументаційна база для оцінки євроінтеграції як такої з точки зору національних інтересів України, а також для дослідження впливу участі в якій на гарантування національних інтересів України [214].

Своєю чергою, питання національної безпеки та євроінтеграції досліджували такі вчені як: К. Біла (2001) – «Особливе партнерство Україна – НАТО як проблема національної та європейської безпеки» [26]; О. Бодрук (2003) – «Системи національної та міжнародної безпеки в умовах

формування нового світового порядку: 1991 – 2001 роки» [31]. Слід відзначити, що Д. Дубов (2007) у власному дисертаційному дослідженні «Політико-комунікативна безпека України у євроінтеграційному контексті» проаналізував сучасний стан функціонування української системи політичних комунікацій і трансформуючий вплив на неї процесу євроінтеграції. Автором було виявлено системні кризові феномени та зроблено висновок про зв'язок процесу євроінтеграції з системою викликів у сфері національної політико-комунікативної безпеки. Окрім того, було обґрунтовано необхідність впровадження замість інституційно-центристської громадянсько-центристської моделі політичних комунікацій з метою розв'язання сучасної політико-комунікативної кризи в Україні [83].

Вчений Я. Троцький (2010) вивчав глобалізаційні виклики національній безпеці України в контексті європейських інтеграційних процесів. Ним було обґрунтовано необхідність визначення для держави нових пріоритетів, пов'язаних з доцільністю використання переваг глобалізації шляхом адаптації до можливостей, які вона наносить суверенітету та національному розвитку. Ним також виявлено яким чином може бути забезпечена національна безпека України за умов посилення негативних глобалізаційних впливів, шляхом включення захисних механізмів, які країна може набути на шляху європейської й євроатлантичної інтеграції [379].

Однак усі перелічені роботи були оприлюднені до початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України та активізації нового формату взаємовідносин України із європейським співтовариством. Окрім того, в самій Європі за цей час також відбулися радикальні зміни, які носили геополітичне значення, зокрема такі як Брекзит [172].

У контексті зазначеного, цікавою роботою є монографічне дослідження Г. Геби «Дезінтеграційні процеси в ЄС: політичні та безпекові виміри» [59] в якій авторка вперше провела комплексний науковий аналіз причин, наслідків та імовірних майбутніх перспектив європейської дезінтеграції як процесу, що

є протилежним євроінтеграції, яка традиційно вивчається у наукових дослідженнях. Також нею вперше на науковому рівні було розглянуто процес «євроінтеграції євроскептицизму». У дослідженні уточнено вплив процесів дезінтеграції у ЄС на зовнішню політику та безпеку його країн-членів. Зокрема у дисертації розглянуто кейс Брекзиту як причинно-наслідковий елемент дезінтеграції [59].

З позиції комплексного дослідження актуальних теоретичних і практичних аспектів європеїзації адміністративного права України та її вплив на національну безпеку України розглядала О. Радишевська [330]. Вчена обґрунтувала концепцію широкого розуміння європеїзації адміністративного права через призму впливу права ЄС, Ради Європи, ОБСЄ, Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), Суду Європейського Союзу (інших міжнародних установ) на адміністративне право України, а також його правові наслідки в правотворчій, правозастосовній, правотлумачній і правозахисній сферах. Складовою розробленої авторкою концепції було визначено логічно побудований алгоритм взаємодії європейських і вітчизняних правових цінностей, принципів, стандартів, моделей, ідей, теорій, концепцій адміністративного права з урахуванням особливостей національної правової системи, юридичної практики, правової ідеології, правової культури і правосвідомості [330].

Отже, євроінтеграція, як і протилежний їй процес – дезєвроінтеграція та дотичні до них проблеми є перспективними напрямками наукових досліджень загалом та особливо у межах адміністративно-правової галузі наукових знань [172].

Слід узагальнити, що більшість дослідників відзначають про відсутність усталеного визначення як поняття «забезпечення», так і «забезпечення національної безпеки». Тому кожний дослідник намагався дати авторське визначення вказаних категорій враховуючи межі та об'єкт власної роботи. Так, наприклад, В. Пашинський звертає увагу, що у військових науках, військовій справі поняття «забезпечення» розуміють як

комплекс заходів, спрямованих на задоволення різноманітних потреб військ (сил) для вирішення завдань повсякденної діяльності, бойової підготовки та навчання, підтримання їх у бойовій готовності для ведення бойових дій і безпосередньо під час останніх [221, с. 119]. Вчений Є. Чуприн розглядав економічну безпеку з позиції системного підходу і визначив систему забезпечення економічної безпеки автотранспортного підприємства як контрольовану сукупність елементів, взаємодія яких спрямована на досягнення захищеності підприємства від впливу зовнішніх та внутрішніх дестабілізуючих чинників з урахуванням його інтересів [396]. Своєю чергою, В. Бойко відмічає, що адміністративно-правове забезпечення в цілому – це сукупність певних дій публічної адміністрації, які спрямовані на створення оптимальних умов функціонування механізму держави шляхом прийняття владно-публічних приписів, виконання розпорядчої діяльності, координування протилежних суб'єктів публічної адміністрації, та здійснення інших дій організаційно-правового характеру з метою правового впливу на суспільні відносини та захисту прав, свобод та законних інтересів осіб [32, с. 97–98].

Отже, можна погодитись із М. Пендюрою, що формування зваженої політики національної безпеки і ефективного механізму її реалізації неможливе без всебічного дослідження проблем забезпечення безпеки в першу чергу особи, соціальних груп, меншин, суспільства в цілому і держави, розробки основних напрямів цієї політики і науково обґрунтованих принципів побудови систем забезпечення безпеки (державної і недержавної підсистеми забезпечення безпеки) [224], а також визначення ролі різних суб'єктів, які покликані забезпечити цю безпеку.

Тому у цьому дослідженні слід зосередити особливу увагу на наукових доробках вчених, які були присвячені саме суб'єктам забезпечення національної безпеки України, таких як: армія як суб'єкт забезпечення національної безпеки України (соціально-філософський аналіз (П. Круть) [140]; конституційно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони

України, принципи її формування та функціонування (І. Петрів) [227]; організаційно-правові питання взаємодії органів державної влади у сфері національної інформаційної безпеки (В. Гурковський) [68]; діяльність органів публічної влади щодо забезпечення екологічної безпеки в умовах глобалізаційних викликів (М. Сірант) [345].

Зазначимо також, що проблеми створення систем безпеки становили предмет досліджень західних науковців. Серед таких слід виділити Т. Гоббса, З. Бжезінського, С. Брауна, Б. Рассела, У. Ліппмана, М. Каплана, Г. Кіссінджера, Н. Макіавеллі, Ш. Монтеск'є, Г. Моргантау, Н. Спідмена, С. Хангтингтона, С. Хоффмана. У своїх працях вони засуджували війну, пропонували різні моделі мирного співіснування людства. Так, англійський філософ, логік і мораліст Б. Рассел у своїх численних творах попереджав людство, що настав вирішальний момент історії, коли воно мусить зробити вибір: або загинути внаслідок війни (оскільки сучасна зброя вражає обидві сторони), або цю небезпеку перемогти [333; 374].

Оскільки значний вплив на розвиток досліджуваної проблематики мають роботи філософів і юристів минулого, окремо зазначимо про можливість поділу їхніх напрацювань на групи. До першої групи слід включити тих, хто в основу вирішення проблеми забезпечення безпеки ставили виховання людини на божих заповідях та в дусі твердження «усі люди-браття». Представниками морально-етичної течії були А. Блаженний, Е. Роттердамський, І. Кант. До другої групи входять ті, хто вважав, що суспільно-економічні проблеми є перешкодою у створенні безпечного суспільства та був прихильником загального процвітання (Ціцерон, Т. Гоббс, Д. Локк). Третю групу формують прихильники суспільного договору, тобто ті, що вважали, що миру і процвітання в безпечній країні можна досягти шляхом розроблення правових аспектів безпеки та укладання суспільного договору (Г. Гроцій, Ж-Ж Руссо, Д. Роулз). Зрозуміло, що представлений поділ є досить умовним і не претендує на цілковиту повноту.

Слід також враховувати, що у період існування біполярного світу

головною загрозою міжнародній безпеці вважалося ядерне протистояння між «західним» та «східним» блоками. Це не виключало існування таких загроз як тероризм, організована злочинність, нелегальна міграція, економічна нестабільність, загрози довкіллю тощо, але проблеми воєнного протистояння надавали їм другорядного статусу. І тільки по закінченні «холодної війни» усі ці загрози були усвідомлені як головне джерело ризиків для глобальної безпеки [445]. Ці загрози позначають також як нові, або нетрадиційні, які, разом із традиційними воєнними загрозами, визначають характер сучасного безпекового середовища[219]. Тому, у цьому дослідженні необхідно також спиралися на наукові напрацювання вчених, в яких аналізувалися сучасні «традиційні» і «не традиційні» загрози національній безпеці.

З означеного, на нашу думку, є цікавою позиція В. Грубова щодо таких феноменів як «колективна безпека» та «м'яка безпека». Він у своїй роботі «Ліберальна парадигма в формуванні європейської колективної безпеки ХХІ століття» відзначив: «що руйнація Ялтинсько-Потсдамської системи безпеки має аксіологічне забарвлення, обумовлене ліберальною доктриною. Завдяки цьому гуманітарні проблеми безпеки постали в один ряд з політичними, воєнними, економічними та екологічними, а в умовах зміни об'єкта безпеки саме вони визначили зміст поняття «м'яка безпека» (soft security)» [65]. Також, автором поглиблено розуміння головної категорії концепту «колективної безпеки» – «довіра», яку розкрито у ключі ліберальної ідеї. Визначено, що змістовне наповнення цього терміну віддзеркалює духовно-культурна, соціальна й історична спадщина європейської історії, в межах якої взаємодіють цінності і настанови двох цивілізацій – Західної (Західноєвропейської) і Православної (Російська Федерація). Як наслідок, в політичному діалозі сторін-учасниць ОБСЄ постійно конкурують два типи «довіри»: перший має економічні ознаки (позиція Заходу), другий – етично-правові (позиція Російської Федерації) [65].

Отже, системного підходу до розкриття питань адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах

євроінтеграції у вітчизняній науковій думці не сформовано. І як вірно відзначає М. Пендюра, як правило, дослідники віддають перевагу окремим проблемам у сфері забезпечення національної безпеки. Як наслідок, у цілому відсутні загальноприйнятні погляди щодо категоріального апарату у сфері національної безпеки, як на рівні теоретичних наукових досліджень, так і на рівні нормативно-правових документів [224].

Звісно, є наявними певні спроби схарактеризувати безпекову політику України як один з елементів державної євроінтеграційної політики. При цьому основну увагу науковці приділяють необхідності налагодження тісної співпраці з державами ЄС у напрямі розвитку економічних або політичних відносин, ґрунтуючись здебільшого на аспектах і факторах визначального впливу. Водночас менше уваги приділено правничому елементу, роль якого збільшується у сфері внутрішніх справ, де гостро постає питання щодо зміцнення системи гарантій особистісної безпеки [1].

Тому наразі залишається актуальним дослідження національної безпеки України з позицій системного підходу в умовах європейських геополітичних трансформацій, розробка нових категорій, їх узгодження з загальноприйнятими європейськими конструкціями, формування адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки на оновлених засадах з урахуванням сучасних загроз національним інтересам та цінностям України в умовах російської інтервенції.

Закінчуючи розгляд піднятої проблематики хотілось би навести цитату відомого богослова і філософа Е. Ротердамського, який ще у 1515 році писав: «є в світі нещастя, якого слід завжди наполегливо уникати. Треба захищатись від нього всіма засобами, відганяти його від себе з усіх сил. Цим лихом є війна. Немає воістину речі згубнішої, злочиннішої, небезпечнішої за неї. Вона наносить людям найболючіші рани. Вона проймає їх найбільшою огидою, будить в них невимовну відразу. [...] Війна завдає стільки горя, що жодна мова, не те що моє незграбне слово, неспроможна його висловити [87].

Підсумовуючи, можемо сформулювати такі ключові висновки:

1) найбільший інтерес до розробки питань національної безпеки та її різних видів припадає на період з 2014 по 2023 роки. Це зумовлено, в першу чергу, початком збройного конфлікту між Україною та Російською Федерацією, по-друге – прийняттям Стратегії національної безпеки України у 2015 році, Закону України «Про національну безпеку України» у 2018 році та нової Стратегії національної безпеки України у 2020 році. Причому наявними є ґрунтовні праці вчених до означеного періоду, однак їхні положення не висвітлюють достатньою мірою ті євроінтеграційні процеси, які відбувалися і тривають в Україні;

2) окремі питання національної безпеки та євроінтеграції висвітлені у межах адміністративно-правової галузі наукових знань до початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України та активізації нового формату взаємовідносин України з європейським співтовариством і радикальних змін, які мали геополітичне значення (зокрема Брекзит);

3) значний вплив на розвиток цієї проблематики мають роботи філософів і юристів минулого, які сформувавши три паралельні парадигми у рамках вирішення проблеми забезпечення безпеки: морально-етична (А. Блаженний, Е. Роттердамський, І. Кант), загального процвітання (Цицерон, Т. Гоббс, Д. Локк), суспільного договору (Г. Гроцій, Ж-Ж Руссо, Д. Роулз);

4) для дослідження адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції одне з провідних значень мають праці тих вчених, які були присвячені вивченню специфіки суб'єктів забезпечення національної безпеки України, «традиційних» і «не традиційних» її загроз, а також розрізненню «колективної» та «м'якої» безпеки.

Отже, євроінтеграція, як і протилежний їй процес – дезєвроінтеграція та дотичні до них проблеми загалом є перспективними напрямками наукових досліджень та особливо актуальними для адміністративно-правової галузі наукових знань у контексті розробки питань забезпечення національної

безпеки України. З-поміж іншого це можна обумовити відсутністю системного підходу до розкриття питань адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції у вітчизняній науковій думці, адже вчені здебільшого зосереджують свої наукові пошуки на особливостях окремих його елементів та тільки іноді – взаємозв'язках між ними. Таким чином, нами доведена актуалізація дослідження питань національної безпеки України з позицій системного підходу в умовах європейських геополітичних трансформацій, розробки нових категорій, їх узгодження з загальноприйнятими європейськими конструкціями, формування адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки на оновлених засадах з урахуванням сучасних загроз національним інтересам та цінностям України в умовах російської інтервенції.

1.3. Принципи, завдання та ризики забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції.

Розпочати розгляд піднятої проблематики слід відразу з уточнення, що принципи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції це ті основоположні засади на яких будується взаємодія українського суспільства і ЄС. Адже, європейська інтеграція – це не тільки зближення України з ЄС як на рівні законів, так і на рівні правил та звичаїв, що існують у суспільстві. Її метою є вступ України до ЄС. Його підтримує переважна більшість українців, євроінтеграційний процес є відображенням волі українського народу. Євроінтеграція – це також не тільки про торгівлю, але й про світогляд. Нетерпимість до корупції (не тільки не брати, але й не давати хабарів), рівність прав і можливостей жінок та чоловіків, повага один до одного, гідність, одні для всіх закони – це теж життя «за європейськими стандартами». Повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність,

верховенство права, повага до прав людини – це шість базових цінностей ЄС, які є світоглядними принципами євроінтеграції в Україні [298].

Відповідно, це ті основоположні засади, що мають бути в основі державної політики у сферах національної безпеки і оборони України задля зближення європейської та національної правових систем [188].

Так основними принципами, що визначають порядок формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони України, є: (1) верховенство права, підзвітність, законність, прозорість та дотримання засад демократичного цивільного контролю за функціонуванням сектору безпеки і оборони та застосуванням сили; (2) дотримання норм міжнародного права, участь в інтересах України у міжнародних зусиллях з підтримання миру і безпеки, міждержавних системах та механізмах міжнародної колективної безпеки; (3) розвиток сектору безпеки і оборони як основного інструменту реалізації державної політики у сферах національної безпеки і оборони [296].

Зазначені принципи містяться в Законі України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII та повністю відповідають вище вказаним базовим світоглядним принципам євроінтеграції.

Причому основоположною є їхня дієвість, адже європейськими експертами вивчаються не тільки нормативно зафіксовані гасла, приписи та норми, а й їхня ефективність у практичному прояві [188]. Як приклад, у щорічному звіті про імплементацію Угоди про асоціацію в Україні [433] відзначено, що у листопаді 2021 року Президент України підписав закон про «деолігархізацію», який передбачає обмеження щодо осіб, визнаних Радою національної безпеки і оборони України олігархами. У зв'язку з цим було введено ряд санкцій щодо діяльності засобів масової інформації, пов'язаних з російськими інтересами. Експерти відзначають, що попри це свобода засобів масової інформації залишилась широко поважаною, але законодавство про аудіовізуальні засоби масової інформації ще потребує оптимізації в аспекті

наближення українських правил до законодавства ЄС зокрема щодо незалежності медіарегулятора, прозорості медіавласності та наявності рівних умов розвитку ринкових відносин [433].

Отже, принципи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є основою для формування завдань цієї діяльності [188]. У цьому контексті головним завданням держави є створення такої системи забезпечення національної безпеки, яка здатна унеможливити настання стану небезпеки. Задля цього у програмних документах визначаються базові завдання державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України, що орієнтовані на як на подальшу євроінтеграцію, так і збереження результатів попередніх модернізацій. Так, в Стратегії національної безпеки України визначено, що зовнішньополітична діяльність держави спрямована передусім на забезпечення незалежності і державного суверенітету, відновлення територіальної цілісності України та набуття повноправного членства України в ЄС та у НАТО [297]. Але, щоб досягти зазначеного, уряд країни спільно із органами державної влади повинні забезпечити повну імплементацію та подальшу адаптацію Угоди про асоціацію, інтеграцію національної економіки до європейського економічного простору, досягнення Україною відповідності Копенгагенським критеріям членства в ЄС [297].

Станом на кінець 2020 року План з виконання Угоди про асоціацію у сфері національної безпеки і оборони виконаний на 86% [328]. Про це зазначено на офіційному сайті Міністерства юстиції України. Своєю чергою, за 2021 рік цей відсоток зріс на три показники [99]. Якщо проаналізувати процес його виконання по рокам, є можливість виокремити завдання, які були заплановані для реалізації євроінтеграційного курсу у сфері забезпечення національної безпеки України (див. Таблицю 1).

Рік	Завдання та пункти Угоди	Виконавці	Стан реалізації
2015	1. П.п. П.6,7,10	Міністерство	Підписано угоду між

	<p>Започаткувати роботу Консультативної місії ЄС з питань реформування цивільного сектору безпеки (EUAM).</p> <p>2. П.п. II.4,6,7 Затвердити нову редакцію Стратегії національної безпеки України з урахуванням курсу на європейську інтеграцію.</p> <p>3. П.п. II.4,7,10 Узгодити документи оборонного планування з євроінтеграційним пріоритетом зовнішньої політики України.</p> <p>4. П.п. II.4,7,10 Започаткувати співробітництво з Європейським оборонним агентством.</p> <p>5. П.п. II.4,7,10 Створити спільну українсько-литовсько-</p>	<p>закордонних справ України, Міністерство юстиції України, Міністерство внутрішніх справ України</p> <p>Апарат Ради національної безпеки і оборони України, Міністерство оборони України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України</p> <p>Міністерство оборони України, Міністерство закордонних справ України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України</p> <p>Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України</p> <p>Міністерство оборони України, Міністерство</p>	<p>Україною та ЄС щодо статусу EUAM.</p> <p>Стратегію національної безпеки затверджено рішенням Ради національної безпеки і оборони України та введено в дію Указом Президента України.</p> <p>Розроблені та введені в дію: Нова редакція Воєнної доктрини України та Стратегічний оборонний бюлетень.</p> <p>Підписано Адміністративну угоду між Міноборони України та Європейським оборонним агентством.</p> <p>Підписано та рифіковано Угоду між Кабінетом</p>
--	---	---	---

	польську військову частину	закордонних справ України	Міністрів України, Урядом Литовської Республіки та Урядом Республіки Польща стосовно створення спільної військової частини. Підписано трьохсторонню Технічну угоду щодо детальних аспектів функціонування спільної військової частини та її командування. Сформовано персональний склад та штаб спільної військової частини.
2016	П.п. П.4,7,10 Забезпечити участь підрозділів ЗСУ у складі Бойової тактичної групи (БТГ) ЄС, сформованої країнами Вишеградської четвірки	Міністерство оборони України, Міністерство закордонних справ України	Проведено переговори щодо участі України у складі БТГ ЄС, сформованої країнами Вишеградської четвірки. Підписано Ноту про приєднання України до Технічної угоди щодо БТГ. Забезпечено участь підрозділів Збройних Сил України у навчаннях та бойових чергуваннях БТГ ЄС, сформованої країнами Вишеградської четвірки.
2017	П.п. П.7,11,12 Удосконалити систему державного експортного контролю	Державна служба експортного контролю України, Міністерство	Розроблено та прийнято: Закон України щодо внесення змін до

		економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство оборони України	Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання»; постанову Кабінету Міністрів щодо внесення змін до Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання.
2018	Не має відомостей про виконання		
2019	П.п. П.4,6 Комплексно вдосконалити законодавство з питань національної безпеки і оборони України	Апарат Ради національної безпеки і оборони України, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України	Розроблено та прийнято Закону України «Про національну безпеку України»
2020	П.п. П.4,6,7 Затвердити концепцію реформи Служби безпеки України	Служба безпеки України	Розроблено та подано на розгляд Ради національної безпеки і оборони України проект нової редакції концепції реформування Служби безпеки України. Проект концепції затверджено рішенням Ради національної безпеки і оборони України

Таблиця 1.

(складана на підставі документів розміщених на офіційному сайті Міністерства юстиції України; інформація за 2021-2022 роки – відсутня)

Аналіз виконання Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію дає змогу констатувати про систематичне виконання усіх запланованих заходів і завдань органами державної влади України, що вказує на незмінність Україною обраною нею євроінтеграційного курсу. Однак невиконаним залишалось ключове зобов'язання перед європейськими партнерами – реформа Служби безпеки України [171].

Уточнимо, що реформа Служби безпеки України стартувала у 2019 році. Законопроект №3196 зареєстрований у парламенті 10 березня 2020 року, а 19 травня цього ж року Верховна Рада здійснила його розгляд і направила на повторне перше читання і доопрацювання в парламентський комітет з питань національної безпеки, оборони та розвідки. У процесі доопрацювання вивчалися пропозиції народних депутатів, інших профільних парламентських комітетів, а також експертів Міжнародної дорадчої групи (Консультативна місія ЄС з реформування сектору цивільної безпеки України, Представництво ЄС і НАТО, Посольство США в Україні). 26 жовтня 2020 року до Верховної Ради було внесено доопрацьований народними депутатами законопроект щодо реформи Служби безпеки України з реєстраційним номером 3196-Д [337]. З 19 жовтня 2021 року законопроект очікує на друге читання [241]. Загалом під час підготовки законопроекту до другого читання надійшло 2695 поправок і пропозицій, з яких: 1686 враховано, включаючи враховані частково та редакційно, 1009 – відхилено [48]. Очікується його прийняття у найближчий час.

Необхідно також відмітити про деякі зміни, які відбулися з моменту прийняття вище зазначеної Стратегії та відходу від поставлених у ній завдань у сфері забезпечення національної безпеки з курсом на євроінтеграцію. Так, в п. 41 Стратегії було визначено, що «для забезпечення своїх національних інтересів, зокрема припинення російської агресії, повного відновлення територіальної цілісності, захисту прав, свобод і законних інтересів громадян України і суб'єктів господарювання, Україна вестиме переговори з Російською Федерацією за посередництва партнерів з числа держав – членів

ЄС та НАТО, а також ОБСЄ» [297]. Однак, Президент України В. Зеленський на дії і рішення Президента Російської Федерації В. Путіна вів в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 вересня 2022 року «Щодо дій України у відповідь на спробу Російської Федерації анексувати території нашої держави, з метою гарантування безпеки євроатлантичного простору, України та відновлення її територіальної цілісності» [293], в якому констатував неможливість проведення переговорів з Президентом Російської Федерації В. Путіним. Також перед Кабінетом Міністрів України були поставлені наступні завдання:

- створити багаторівневу систему гарантування безпеки на основі багатосторонніх і двосторонніх угод України, які спрямовані на доведення оборонного потенціалу України до рівня, що забезпечуватиме гарантовану відсіч збройній агресії Російської Федерації;

- посилити військову підтримку України з нарощування її оборонних спроможностей;

- сприяти розвитку оборонно-промислового комплексу і суттєвого збільшення масштабу та обсягів індивідуальної і колективної підготовки українських військовослужбовців;

- забезпечити посилення обороноздатності України шляхом збільшення постачання військово-технічної допомоги Україні;

- прийняти відповідні законопроекти щодо належного санкційного та іншого реагування на ескалацію з боку Російської Федерації [293].

Тобто окремі зовнішньополітичні чинники можуть становити перепони для успішної реалізації завдань у сфері забезпечення національної безпеки з курсом на євроінтеграцію. У зв'язку з їхньою наявністю керівництво держави приймає рішення про реалізацію низки невідкладних заходів, спрямованих на ліквідацію чи мінімізацію негативних наслідків дестабілізуючої ситуації [171].

Окремо зазначимо, що у щорічному Посланні Президента України до Верховної Ради України за 2021 рік серед ключових пріоритетних напрямів

співробітництва між Україною та ЄС у рамках Спільної політики безпеки і оборони (CSDP) були виокремлені наступні: участь у військових та цивільних операціях/місіях ЄС, задіяння української транспортної авіації, участь у реалізації ініціативи з формування бойових тактичних груп ЄС, взаємодія між правоохоронними органами з питань належного реагування на сучасні безпекові виклики, а також поглиблення військового та військово-технічного співробітництва [16]. Крім того триває реалізація Адміністративної угоди, укладеної в грудні 2015 року між Міністерством оборони України та Європейським оборонним агентством, яка визначає юридичні рамки для практичного співробітництва між підприємствами оборонно-промислового комплексу України та державами – членами Агентства, а також залучення до його відповідних програм і проєктів. На сьогодні готуються до започаткування попередніх консультацій з міжнародними партнерами для подальшого можливого приєднання до пріоритетних проєктів Постійного структурованого співробітництва у сфері безпеки і оборони (PESCO) [16].

Отже, враховуючи нинішні реалії, основні завдання щодо забезпечення національної безпеки України направлені на посилення обороноздатності та створення нової системи гарантій безпеки зі сторони зарубіжних партнерів [171].

Не викличе подиву теза про те, що визначаючи такі завдання необхідно враховувати ризики, які можуть вплинути на ефективність їхнього виконання.

Зазначаючи попередньо про загрози для національної безпеки України, вважаємо за необхідне уточнити про їхнє співвідношення з терміном «ризик», який є широко застосовним у цій сфері. Якщо звернутися до законодавчої термінології, можна виокремити наступні його елементи: (1) поява обставин, що обумовлюють виникнення особливих ситуацій (наказ Державної авіаційної служби України «Про затвердження Положення про систему управління безпекою польотів на авіаційному транспорті» від 25

листопада 2005 року № 895); (2) дії, не передбачені правилами (наказ Міністерства транспорту та зв'язку України «Про затвердження Положення про класифікацію, порядок розслідування та обліку аварійних морських подій із суднами» від 29 травня 2006 року № 516); (3) можливість виникнення негативної події та вірогідні масштаби її наслідків протягом певного періоду часу (Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про ветеринарну медицину»» від 16 листопада 2006 року № 361-V); (4) комбінація повної імовірності або частоти події з негативним ефектом, що обумовлена небезпекою (Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України «Про затвердження Правил сертифікації суб'єктів, що надають послуги з аеронавігаційного обслуговування» від 22 січня 2007 року № 42); (5) кількісна міра небезпеки, що враховує ймовірність виникнення негативних наслідків (Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05 квітня 2007 року № 877-V); (6) ймовірність успішного вчинення протиправних дій правопорушниками (наказ Державної інспекції ядерного регулювання України «Про затвердження Порядку проведення оцінки вразливості ядерних установок та ядерних матеріалів» від 30 листопада 2010 року № 169) тощо.

Відповідно найчастіше зустрічаються такі його ознаки, як: «обставина чи подія», яку можна ідентифікувати, що може привести до «настання наслідків» чи створити «загрозу безпеці» від діяльності (дії чи бездіяльності) та є «кількісною мірою небезпеки» [184].

Таким чином, термін «ризик» у контексті забезпечення національної безпеки – це потенційна можливість виникнення чи наявність несприятливих обставин чи подій, які здатні стати загрозою для реалізації національних інтересів та збереження національних цінностей України [187].

У Законі України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII в п. 6 статті 1 вказано, «загрози національній безпеці України – явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів

та збереження національних цінностей України» [296]. А найбільш серйозні загрози, а отже і ризики для національної безпеки визначені у Стратегії національної безпеки України. Так, в ньому, цій проблемі присвячений розділ II «Поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов» [297].

Умовно можна визначити, що ризик це умова появи небезпеки, а загроза – реальна подія, за якої небезпека переходить зі стану можливості у реальну площину [33, с. 96].

Отже, можна виокремити наступні ризики у досліджуваній сфері: (1) подальша зміна клімату та зростання техногенного навантаження на навколишнє природне середовище; (2) відсутність прогнозованості світового розвитку та технологічних змін (штучний інтелект, робототехніка, космічні технології, нові види озброєння тощо); (3) розширення явища глобалізації (міжнародна злочинність, протекціонізм та регіоналізм); (4) поширення COVID-19 та інших інфекційних хвороб; (5) загострення конкуренції між провідними країнами світу; (6) розлом у трансатлантичній та європейській єдності; (7) ідеологія Російської Федерації; (8) дисбаланс воєнних потенціалів України; (9) недостатня ефективність державних органів України; (10) зниження рівня добробуту українців; (11) непослідовність та незавершеність реформ і корупція; (12) скорочення чисельності населення України; (13) незаконна міграція тощо [184].

Як бачимо, цілком логічно, що окрім внутрішньодержавних ризиків, які гальмують чи зупиняють євроінтеграційний процес, немало важливе значення мають і зовнішньополітичні. Однак існують також ті, що стосуються належного функціонування ЄС та можуть дестабілізувати вже розпочатий Україною курс на зближення. До таких ризиків можна віднести такі як:

– відносність переваг великих економічних просторів і те, що вони можуть бути не лише стимуляторами соціально-економічного розвитку, але й

каталізаторами соціально-економічних негараздів в ЄС;

– розвиток націоналізму у країнах ЄС. Показовою у цьому контексті є еволюція Польщі та Угорщини – країн, які в 1990-х роках були в авангарді проєвропейських постсоціалістичних перетворень, а сьогодні стали об'єктами звинувачень з боку керівних органів ЄС в порушенні низки європейських принципів та сторонами, проти яких вже здійснюється судовий розгляд справ та ініціюються санкції. А також рішення Великої Британії про вихід із складу ЄС;

– відсутність механізмів фіскального перерозподілу монетарної політики у рамках єврозони, входження до неї країн з істотно відмінними у структурному та інституційному аспектах економіками;

– процес безпрецедентного розширення ЄС у 2004 році та наступні роки. Цей процес значно ускладнює умови вироблення спільних політичних рішень у різних сферах, оскільки будь-яке «усереднене» рішення може істотно відхилитися від оптимальних рішень для окремих країн-членів. Такий стан речей створює передумови для наростання протиріч у процесах вироблення спільних рішень, які цілком можуть перетворитися на істотні загальнополітичні розбіжності, які впливають з різного бачення перспектив і пріоритетів розвитку;

– відсутність ефективних механізмів розв'язання проблеми суверенних боргів, що небезпечно в умовах значного збільшення фінансових ресурсів, що нині виділяються на цілі економічного розвитку;

– скорочення чисельності працездатного населення в ЄС [461]: за прогнозами, з 2005 по 2030 роки число працездатного населення в Європі знизиться на 20,8 млн. осіб [225].

З означеного цікава позиція головного архітектора хвилі євроінтеграції, що виникла всередині 1980-х років, Ж. Делор, який ще на початку 2000-х років висловив побоювання щодо долі ідеї «єдиної Європи». На думку політика та його прихильників, нейтралізація ризиків безпрецедентного територіального розширення ЄС об'єктивно потребувала посилення

«європейської дисципліни» та зростання ролі європейських норм регулювання. Інакше не уникнути «інституційної дезінтеграції» [457; 225].

Інший відомий архітектор процесів євроінтеграції І. Беренд в одному зі своїх останніх досліджень «Сучасна криза Європейського Союзу. Перспективи на майбутнє» [418] визначив дев'ять видів ризиків для європейської інтеграції та ті, що можуть призвести до розпаду ЄС: п'ять «явних» (криза євро, грецька боргова криза, російський виклик європейській безпеці, вихід Великої Британії з ЄС, міграційна криза) та чотири більш «прихованих» («демографічна бомба з часовим механізмом», продовження процесу розширення ЄС та його суперечлива політика сусідства, «зворотні тенденції» у процесі трансформації у країнах Східної Європи та деякі негативні властивості сучасного капіталізму: спекулятивні кризи, безробіття та соціальна нерівність) [225; 418].

Отже, можемо узагальнити, що ризиковість процесу євроінтеграції є двосторонньою і більшою мірою питання про повноцінне членство в ЄС залежить від факторів ефективності євроінтеграційної політики, її адаптивності під мінливі процеси глобалізаційних змін. Тобто при формуванні державної політики щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції необхідно враховувати не тільки внутрішньодержавні ризики, а й обставини та події, які виникають у ЄС в умовах кризових процесів [184].

Крім зазначеного необхідно констатувати, що на євроінтеграційний процес України мали вплив і надалі його чинять ряд факторів, які умовно також можна віднести до ризиків щодо забезпечення входження України у ЄС.

1. Складність процедур і надмірна бюрократизація усіх процесів, що значно збільшують час на прийняття і вирішення різних питань. Так, наприклад, термін завершення перемовин щодо приєднання до ЄС визначається на 2027-2028 роки, а розраховувати на отримання повноцінного членства можна тільки у 2029 році, коли будуть проходити нові вибори до

Європейського парламенту та формування нового складу Єврокомісії [141].

2. Абсолютна залежність від волі однієї країни, яка своїми діями може блокувати прийняття важливих рішень для всієї євроспільноти. Так, історія з ухваленням шостого пакету санкцій проти Російської Федерації продемонструвала (не в перший раз) слабкість процедури консенсусного ухвалення рішень в ЄС. На сьогодні це одне з вразливих місць в інституційній системі ЄС. Одна країна (у випадку з шостим пакетом санкцій ЄС проти Російської Федерації – це Угорщина) може якщо не повністю заблокувати важливе політичне рішення Євросоюзу, то відтермінувати. Між іншим, це прояв ще однієї проблеми – в складі Євросоюзу зараз є країни, які можуть діяти всупереч європейським цінностям і спільним інтересам ЄС [387]. Тому розпочалися перемовини стосовного щоб розглянути механізм, який дозволяє країнам переходити від одноголосності до голосування більшістю у Раді ЄС без необхідності зміни договорів ЄС [356].

3. Багато популізму і постійне використання у дипломатії фраз з посиленням на європейські цінності без здійснення конкретних кроків. Так, наприклад, 73 німецьких науковців та експертів із зовнішньої політики 14 січня 2022 року опублікували відкритий лист [427] із вимогою принципово змінити політику Німеччини щодо Російської Федерації з мовчазного заохочення до відкритого опору експансіоністським задумам В. Путіна. «Політику ФРН щодо Росії необхідно докорінно скоригувати», – підсумовують експерти. Подальша бездіяльність лише спонукає Росію до «подальших витівок». Як «ключова країна» в ЄС, НАТО та в західній спільноті цінностей, Німеччина повинна ліквідувати «розрив між своєю публічною риторикою та реальною практикою» шляхом ухвалення різноманітних «паралельних і конкретних політичних, правових, дипломатичних та орієнтованих на громадянське суспільство технічних та економічних заходів» [167].

4. Створення амбітних документів із надмірними вимогами до членів в кандидати ЄС. За часів «великого розширення» у 2004 році Євросоюз мав

безпрецедентний вплив на країни-кандидати. Всі вони поспішали впровадити усі необхідні реформи, щоб ні на крок не відставати від сусідів. Однак процес розширення ЄС у країнах Західних Балкан вже не мав такого трансформаційного потенціалу. Країни-кандидати втратили мотивацію до проведення реформ та віру в успіх євроінтеграції як такої [141].

Таким чином, схематично систему завдань забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції можна представити так: (а) ті, що пов'язані з реалізацією державної політики з питань безпеки України у внутрішньодержавному просторі (наприклад, викорінення корупції, мінімізація владного впливу олігархічних структур на прийняття та ефективність здійснення державно-політичних рішень; забезпечення неухильного дотримання принципів законності та верховенства права в країні тощо); (б) ті, що пов'язані з реалізацією державної політики з питань безпеки України у зовнішньополітичному просторі (наприклад, налагодження партнерських відносин у сфері колективної безпеки; розвиток співробітництва між сусідніми, європейськими та іншими державами з розвиненою економікою задля протидії російській агресії; формування іміджу країни та її ділової репутації як такої, що здатна чинити вплив на розвиток світової політики тощо); (в) ті, що пов'язані з реалізацією євроінтеграційного курсу розвитку країни (наприклад, посилення інституційної спроможності щодо реалізації завдань та заходів Плану виконання Угоди про асоціацію, прискорення проголошених реформ у сфері національної безпеки та оборони; вирішення внутрішніх економічних проблем та розвиток науково-технологічного потенціалу задля становлення стратегічної привабливості в умовах інтеграції) [171].

Підсумовуючи, можемо сформулювати такі ключові висновки:

1) принципи, що визначають порядок формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони України та містяться в Законі України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII повністю відповідають базовим світоглядним принципам

євроінтеграції. Причому основоположною є їхня дієвість, адже європейськими експертами вивчаються не тільки нормативно зафіксовані гасла, приписи та норми, а й їхня ефективність у практичному прояві;

2) аналіз виконання Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС свідчить як про систематичне виконання усіх запланованих заходів і завдань, так і про нехтування певними зобов'язаннями у цій сфері. Наразі основні завдання щодо забезпечення національної безпеки України направлені на посилення обороноздатності та створення нової системи гарантій безпеки зі сторони зарубіжних партнерів;

3) ризиковість процесу євроінтеграції для України може бути схарактеризована через потрійну систему потенційних несприятливих обставин чи подій, які здатні стати загрозою для реалізації її національних інтересів та збереження національних цінностей, що мають вияв у внутрішньодержавній, зовнішньополітичній та внутрішньосоюзній площинах й не обов'язково переплітаючись одна з одною. Причому внутрішньосоюзні ризики є визначальними, адже можуть дестабілізувати вже розпочатий Україною курс на зближення за відсутності об'єктивної вини останньої. Йдеться про: (а) складність процедур і надмірна бюрократизація усіх процесів, що значно збільшують час на прийняття і вирішення різних питань; (б) абсолютна залежність від волі однієї країни, яка своїми діями може блокувати прийняття важливих рішень для всієї євро спільноти; (в) популізм і постійне використання у дипломатії фраз з посиленням на європейські цінності без здійснення конкретних кроків; (г) створення амбітних документів із надмірними вимогами до членів в кандидати ЄС;

4) крізь призму потрійного сприйняття ризикованості процесу євроінтеграції для України, схематично систему завдань забезпечення її національної безпеки можна представити так: (а) ті, що пов'язані з реалізацією державної політики з питань безпеки України у внутрішньодержавному просторі (наприклад, викорінення корупції, мінімізація владного впливу олігархічних структур на прийняття та

ефективність здійснення державно-політичних рішень; забезпечення неухильного дотримання принципів законності та верховенства права в країні тощо); (б) ті, що пов'язані з реалізацією державної політики з питань безпеки України у зовнішньополітичному просторі (наприклад, налагодження партнерських відносин у сфері колективної безпеки; розвиток співробітництва між сусідніми, європейськими та іншими державами з розвиненою економікою задля протидії російській агресії; формування іміджу країни та її ділової репутації як такої, що здатна чинити вплив на розвиток світової політики тощо); (в) ті, що пов'язані з реалізацією євроінтеграційного курсу розвитку країни (наприклад, посилення інституційної спроможності щодо реалізації завдань та заходів Плану виконання Угоди про асоціацію, прискорення проголошених реформ у сфері національної безпеки та оборони; вирішення внутрішніх економічних проблем та розвиток науково-технологічного потенціалу задля становлення стратегічної привабливості в умовах інтеграції).

Отже, завдання, ризики та принципи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є взаємопов'язаними та взаємозалежними об'єктивними категоріями, формування, виконання й врахування яких становить основу для функціонування ключових елементів системи управління процесом зближення та об'єднання вітчизняної й європейської правових систем у сфері спільної безпеки та обороноздатності. Зокрема принципи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є ціннісно-ідеологічним підґрунтям для формування його завдань, а ризики – потенційними чинниками негативного впливу на процес їхньої реалізації.

Загалом ризиковість процесу євроінтеграції є двосторонньою і більшою мірою питання про повноцінне членство в ЄС залежить від факторів ефективності євроінтеграційної політики, її адаптивності під мінливі процеси глобалізаційних змін. Тобто при формуванні державної політики щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції

необхідно враховувати не тільки внутрішньодержавні ризики, а й обставини та події, які виникають у ЄС в умовах кризових процесів.

1.4. Сутність і структура адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції.

Усі функції держави мають свій механізм реалізації [28, с. 35]. Уточнимо, що функції держави визначаються рамками її типу й етапу розвитку [28, с. 35]. Базовою функцією держави є функція захисту національної безпеки, яка нерозривно пов'язана із збереженням людського потенціалу. Адже відповідно до статті 3 Конституції України «...людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю...» [164].

При цьому в умовах радикальної трансформації сфер життєустрою, ментальних змін масових уявлень і установок активується моделювання оцінних критеріїв, що визначають зміст і креативний потенціал нових функцій держави [207, с. 152], або ж оновлення вже наявних якісно новим змістом. Так наразі широко обговорюваною є необхідність перегляду змісту та сутності забезпечувальної функції держави.

Попередньо нами згадувалось, що такі вчені як В. Пашинський [221], Є. Чуприн [396] та В. Бойко [32] здійснили спробу надати авторське визначення категорії «забезпечення». Однак для повноти розгляду цього питання зазначимо, що у загальноприйнятому сенсі під забезпеченням мається на увазі надання (постачання) чогось або кимсь в достатній кількості; створення повного і достатнього комплексу умов, необхідних для здійснення чого б то не було; надання гарантій. Неюридичний зміст поняття розкривається, приміром, у Великому тлумачному словнику української мови: забезпечити означає створити надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось; захищати, охороняти кого-, що-небудь від

небезпеки [45]. Відповідно, таке розуміння є основою юридичних визначень правового забезпечення, більшість із яких за основу мають наведену конструкцію [397; 82; 144].

Вчений А. Приходько [231] відзначає, що свого часу стверджувалося, що сфера правового забезпечення – це сукупність правил порядку управління, які можна й необхідно впорядкувати за допомогою норм права й правових засобів [203, с. 457]. Окремі вчені розкривають його як реалізацію, захист та охорону прав і свобод або як закріплення прав і свобод [126, с. 14]. Деякі представники юридичної науки повністю ототожнюють досліджуване поняття з категорією «охорона». На думку В. Ліпкана, під правовим забезпеченням варто розуміти утворення й підтримку в необхідних межах конструктивних організаційно-функціональних характеристик систем управління за допомогою впливу та впорядкування всього арсеналу юридичних засобів [371, с. 520; 152].

З огляду на зазначене, існує думка, що забезпечувальна функція держави охоплює певне коло суспільних відносин, які вимагають підтримки в належному розвитку [145], а забезпечувальна діяльність представників держави включає найширший обсяг владно-розпорядчої, управлінської та сервісної діяльності уповноважених суб'єктів [231].

Ми підтримуємо зазначену позицію вбачаючи, що забезпечувальна функція держави репрезентує відповідну забезпечувальну діяльність з боку державних інституцій щодо створення певних умов для збереження і розвитку конкретного кола суспільних відносин. У контексті національної безпеки в умовах євроінтеграції забезпечувальна функція держави полягає у формуванні та реалізації напрямків державної політики, що спрямовані на втілення, захист, охорону та збереження суспільно обумовлених державних пріоритетів розвитку безпекових та оборонних можливостей країни, які відповідають основним постулатам права ЄС.

Повертаючись до вказаної тези: «усі функції держави мають свій механізм реалізації» [28, с. 35], слід враховувати, що з'ясування сутності та

структури адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції є можливим шляхом визначення семантики категорії «механізм». Л. Золотухіна відзначає, що академічний підхід до лексичного визначення слова «механізм» полягає у його розумінні як внутрішньої будови, системи чого-небудь; сукупності станів процесів, з яких складається певне явище [354, с. 695]. За словником іншомовних слів термін «механізм» (гр. *mechanē* – знаряддя, машина) у суспільно-правовому полі використовується для позначення внутрішнього устрою, системи чого-небудь, наприклад державного управління [355, с. 309]. В основу філософського розуміння поняття «механізм» може бути покладено поєднання таких підходів до визначення механізму, як складної сукупності внутрішньої будови об'єкта дослідження (певного суспільного явища чи інституції); як системної, узгодженої організації його елементів (компонентів); як здатності динамічного цілеспрямованого функціонування сукупності елементів; як здібності забезпечувати функціонування явища, керуючись засадами самоорганізації або зовнішнього управління [138, с. 18; 107, с. 61].

За твердженнями Ю. Тодика, використання в юридичній літературі категорії «механізм» пов'язано з усвідомленням того, що недостатньо мати матеріальні норми, розвинену систему законодавства, а потрібні чіткі механізми їх втілення в життя, що повною мірою стосується і конституційно-правової сфери [376, с. 337].

Як зазначає Ю. Коваленко [127], вказівка на те, що механізм є «правовим», вказує на те, що мова йде саме про якийсь внутрішній устрій, систему процесу, організації тощо, врегульованих нормами права або ж про сукупність процесів, на яких ґрунтується певне юридично значиме явище.

Отже, деякі вчені доходять висновку, що правовий механізм – це певний рух або процес, який на практиці реалізовує норму, яка б без цього процесу була просто «паперовою» нормою.

Своєю чергою, прислівник «адміністративно», в контексті

аналізованого словосполучення, означає приналежність даної категорії до науки адміністративного права та відповідної галузі права з усіма притаманними для неї особливостями: (1) «людиноцентризм», «гуманізація» та пріоритет захисту громадських законних потреб; (2) багатоаспектність охоплення відомчого впливу: від рівноправних публічних суб'єктів до ієрархічних та юридично нерівних стосунків, що підлягають врегулюванню нормами адміністративного права; (3) постійний динамізм та модернізація під виклики сучасного розвитку державних та суспільних благ [92, с. 48] тощо.

Ю. Коваленко уточнює, що адміністративно-правовий механізм у загальному сенсі є певною системою адміністративно-правових засобів і факторів, що: (1) виконують низку функцій держави, які покладаються на неї адміністративним законодавством держави (чи конкретизуються нормативно-правовими актами цієї галузі права); (2) передбачені нормами адміністративного законодавства (також і суміжних галузей права) та, відповідно, підпорядковані загальній меті, завданням та загальноправовим і галузевим принципам цієї галузі права [127, с. 52]. Ці засоби та фактори інтегровані та організовані таким чином, що дозволяють уповноваженим суб'єктам послідовно та ефективно здійснювати свою діяльність [15, с 7].

Сама ж категорія «адміністративно-правовий механізм забезпечення» вченими здебільшого трактується шляхом поєднання ознак правового забезпечення та загального визначення адміністративно-правового механізму. При цьому акцентується на необхідності врахування, що правове забезпечення та відповідний механізм це різні явища правової дійсності, адже правове забезпечення в цілому можна розглядати як результат забезпечувального процесу (діяльності), а відповідний механізм характеризує собою організацію, структуру забезпечувального процесу (або діяльності) і відповідний порядок його руху в об'єктивній дійсності [61, с. 62].

Окрім того, наголошується на відмінних ознаках досліджуваного механізму від адміністративно-правового механізму регулювання [107, с. 62].

Як приклад П. Шорський вважає, що дія механізмів правового впливу, правового регулювання та правового забезпечення на правові відносини існує самостійно, створюючи підґрунтя для дії наступного [402].

Отже, адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є категорією адміністративно-правової науки, що має, по-перше, теоретичну цінність. Це обумовлюється відсутністю легального його визначення в актах законодавства та й загалом відповідного апелювання у законодавчих положеннях. Проте ця категорія є широко застосовною у межах наукової доктрини, адже за її допомогою здійснюється опис: закономірностей розвитку системи забезпечуваних дій щодо втілення, охорони, захисту та збереження національних цінностей та інтересів України в умовах перехідного періоду становлення її європейською країною в асоційованому аспекті; взаємозв'язку між об'єктами та суб'єктами їхнього здійснення у теоретичному та фактичному проявах; організаційної структури та особливостей функціонування узгоджених за метою та цільовим призначенням елементів, призначених для впровадження в нині чинну систему забезпечення національної безпеки України необхідних оптимізацій задля входження її у європейський об'єднаний простір забезпечення колективної безпеки [182].

По-друге, ця категорія має практичне значення, адже розкриває внутрішню сукупність станів його здійснення, репрезентує систему юридичних засобів, які чинять відповідний вплив на адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції, дієвість яких можна об'єктивно оцінити за сукупними показниками ефективності та результативності напрямків реалізації державної євроінтеграційної політики у цій сфері [182].

Таким чином, можемо узагальнити, що адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції – це система взаємоузгоджених, взаємозалежних та концептуально об'єднаних спільною метою елементів, які планово адаптовані під ключові

вимоги, стандарти та правила безпеково-оборонного законодавства ЄС, а належне функціонування яких сприяє досягненню стану убезпечення України від актуальних на певний період небезпечних факторів, чинників та подій, здатних завдати шкоди як індивідуальній та державній безпеці, так і колективній безпеці загалом [182].

За загальним правилом такі елементи є правовими, організаційними, економічними й матеріальними. При цьому вони обов'язково мають бути адекватними тим завданням, що стоять перед державою, та спрямованими на досягнення цілей реалізації [28] цієї функції держави.

Однак, як зазначає Ю. Коваленко визначення елементного складу адміністративно-правового механізму, у тому числі досліджуваного нами, ускладнює той факт, що до сьогодення дня вчені по-різному інтерпретують структурне наповнення адміністративно-правового механізму, зокрема, та правового механізму, загалом [127, с. 55]. Як приклад, вчений відзначає, що за переконаннями О. Скакун правовий механізм складається зі взаємопов'язаних і відносно самостійних функціональних систем до яких вчена відносить: (1) систему нормативно-правової регламентації; (2) систему правозабезпечення; (3) систему правової саморегуляції [349, с. 45]. Надалі вчений аналізує думки вчених щодо визначення структури адміністративно-правового механізму захисту, протидії, забезпечення тощо різноманітних сфер життєустрою, доходючи висновку, що структура адміністративно-правового механізму інформаційного забезпечення протидії корупції в правоохоронних органах України має два рівні: основний та додатковий. Дезоб'єктивізуючи його думку, основний рівень складається з наступних структурних елементів: (1) суб'єкт; (2) адміністративно-правові відносини; (3) норми адміністративного законодавства; (4) акти реалізації відповідних норм адміністративного законодавства, зокрема, накази, розпорядження про накопичення та систематизацію інформації; (5) гарантії, якими є заходи, засоби, форми, методи, за допомогою яких в практичну дійсність втілюється політику держави. Своєю чергою додатковий рівень охоплює структурні

елементи цього механізму, що хоча й не є обов'язковими елементами структури, проте, оптимізують, сприяють підвищенню ефективності його функціонування, зокрема це – правова свідомість; правова просвіта; спеціальні освітні програми [127, с. 58-59].

Цікавою є також думка О. Турута, який у структурі юридичного механізму забезпечення реальності прав і свобод громадян виділяє такі рівні: (1) нормативний, що складається з двох елементів: (а) нормативно-матеріальний; (б) нормативно-процесуальний; (2) інституційний (система державних органів); (3) процесуальний – формування досвіду означеними органами щодо прийняття адміністративних, судових, нотаріальних рішень; (4) результативний – ефективні наслідки прийнятих судовими та адміністративними органами процесуальних рішень, що виражаються у доведенні їх до виконання [380, с. 520-521].

Своєю чергою Ю. Слабунова виокремлює у структурі адміністративно-правового механізму забезпечення прав громадян органами прокуратури такі блоки як: (1) нормативно-правовий (сукупність норм права та нормативно-правових актів, юридичні факти); (2) інституційно-організаційний (система органів прокуратури в сфері забезпечення прав громадян); (3) процедурно-функціональний (принципи та інструменти, методи регулювання, а також процедури і алгоритми реалізації діяльності прокуратури по забезпеченню прав і свобод громадян, включаючи техніки і технології управління); (4) забезпечувальний (кадрове, інформаційне, матеріально-технічне та інше забезпечення); (5) інформаційно-аналітичний (аналіз стану розвитку та існування об'єкта забезпечення) [353, с. 511].

Без виокремлення рівнів, як приклад, структуру механізму забезпечення прав і свобод громадян визначає Я. Лазур так: (а) норма права; (б) правовідносини; (в) принципи прав і свобод громадян; (г) стадії їх забезпечення; (д) гарантії здійснення прав і свобод громадян; (е) юридичні факти; (є) акти застосування норм права [149, с. 395]. Зовсім інший погляд на структуру сповідує у своєму дослідженні про механізм адміністративно-

правового забезпечення захисту прав споживачів М. Фролков, який до елементів такого механізму відносить: спеціальні засоби, відповідні гарантії та юридичну відповідальність [393, с. 316]. А вчена О. Беспалова структуру механізму реалізації правоохоронної функції держави визначає так: (1) інституційна складова (суб'єкти); (2) адміністративно-правові норми; (3) принципи; (4) форми та методи; (5) правовідносини, в яких відбувається переведення приписів, що містяться в нормативно-правових актах, у практичну площину; (6) ресурсна складова (кадрове, інформаційне, матеріальне, технічне забезпечення, тощо) [29, с. 224; 402, с. 59].

За переконаннями П. Шорського вищенаведені думки О. Беспалової та Ю. Слабунової щодо виокремлення структурних елементів механізмів адміністративно-правового забезпечення різних сфер є найбільш ґрунтовними, тому що: по-перше, охоплюють різноманітні елементи першочергового та другорядного характеру; по-друге, детально характеризують змістовну сутність власне самого механізму; по-третє, дозволяють окремо розглянути кожен з засад функціонування механізму для їх подальшого удосконалення; по-четверте, містять вичерпний систематизований перелік структурних одиниць, необхідних для подальшого приведення механізму в дію. Вчений також зазначає, що незважаючи на можливість, а в окремих випадках – доцільність, виокремлення кожного утворюючого елементу механізму адміністративно-правового забезпечення в різних сферах, слід враховувати, що являючи собою усталену систему, його функціонування забезпечується наявністю усіх збірних елементів і взаємозв'язку між ними, а також важелів впливу, що приводять його у дію [402, с. 59-60].

Отже, аналіз вищезазначеного спонукає до висновку, що загалом адміністративно-правовий механізм забезпечення різних сфер включає (1) організаційні елементи як-то: норми адміністративного права, об'єктивовані у системі нормативно-правових актів; суб'єкти встановлення й виконання встановлених для конкретного кола правовідносин правил

поведінки; об'єкти забезпечення; (2) елементи, які поєднують організаційно-практичний прояв, зокрема такі як правовідносини у сфері його реалізації, принципи та гарантії щодо діяльності втілення його в дійсність; (3) практико-реалізаційні елементи – форми, методи, процедури діяльності уповноважених суб'єктів, а також інформаційно-аналітична діяльність.

Також відзначимо, що за думкою А. Нашинець-Наумова, механізм забезпечення інформаційної безпеки є системою різних засобів (політичних, кадрових, оперативно-розшукових, інформаційних, правових), власне за допомогою яких і забезпечують захист інформаційних інтересів держави, суспільства, особи від внутрішніх і зовнішніх загроз [201, с. 53]. За логікою викладеної думки вченої, адміністративно-правовий механізм забезпечення інформаційної безпеки має бути системою адміністративних засобів захисту [441].

Щоб зрозуміти сутність вказаної думки уточнимо, що у загальноприйнятому значенні під засобом розуміється прийом, якась спеціальна дія, що дає можливість здійснити що-небудь, досягти чогось; спосіб; те, що служить знаряддям у якій-небудь дії, справі [27, с. 307]. При цьому: «прийом» – це спосіб виконання або здійснення чого-небудь; певний захід для здійснення чого-небудь, досягнення якоїсь мети; засіб вираження [27, с. 630]; «спосіб» – певна дія, прийом або система прийомів, яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось; те, що служить знаряддям, засобом і т. ін. у якій-небудь справі, дії [27, с. 578]; «захід» – сукупність дій або засобів для досягнення, здійснення чого-небудь [27, с. 380]. Тобто засіб – це прийом; прийом – це спосіб або захід; спосіб – це певна дія; захід – це сукупність дій [94, с. 73].

Відповідно вчена обмежує сутність цього механізму виключно інструментальним підходом. На нашу думку, тут доцільно за аналогією адміністративно-правового механізму регулювання враховувати, що розкриття їхніх елементів лише на підставі інструментальної складової є неповним. Необхідно враховувати органічну єдність усіх елементів, які

перетворюють прописані істини у практичну дієвість [441].

Отже, аналіз думок вчених спонукає до висновку, що структура адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції включає:

1) норми адміністративного законодавства, що визначають: (а) необхідність здійснення забезпечувальної діяльності у сфері національної безпеки в умовах євроінтеграції й умови та підстави активізації реалізаційних, захисних, охоронних та підтримуючих заходів; (б) статус суб'єктів її здійснення, основні принципи їхньої діяльності; (в) сферу функціональності цього механізму та рамки життєустрою об'єктів забезпечення тощо;

2) адміністративно-правові відносини щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції;

3) суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції;

4) форми, методи та процедури забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції;

5) нормативно-правові засади реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції [441].

Таким чином, структура адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є аналогічною базовим елементам будь-якого іншого адміністративно-правового механізму забезпечувальної діяльності. Ці елементи можуть бути з одного боку нормативними, інституційними, інструментальними, аналітичними тощо; а іншого – організаційними, практико-реалізаційними та змішаними [441].

Підсумовуючи, можемо сформулювати такі висновки:

1) адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є категорією адміністративно-

правової науки, що має, по-перше, теоретичну цінність. Це обумовлюється відсутністю легального його визначення в актах законодавства та й загалом відповідного апелювання у законодавчих положеннях. Проте ця категорія є широко застосовною у межах наукової доктрини, адже за її допомогою здійснюється опис: закономірностей розвитку системи забезпечуваних дій щодо втілення, охорони, захисту та збереження національних цінностей та інтересів України в умовах перехідного періоду становлення її європейською країною в асоційованому аспекті; взаємозв'язку між об'єктами та суб'єктами їхнього здійснення у теоретичному та фактичному проявах; організаційної структури та особливостей функціонування узгоджених за метою та цільовим призначенням елементів, призначених для впровадження в нині чинну систему забезпечення національної безпеки України необхідних оптимізацій задля входження її у європейський об'єднаний простір забезпечення колективної безпеки. По-друге, адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції має практичне значення, адже розкриває внутрішню сукупність станів його здійснення, репрезентує систему юридичних засобів, які чинять відповідний вплив на адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції, дієвість яких можна об'єктивно оцінити за сукупними показниками ефективності та результативності напрямків реалізації державної євроінтеграційної політики у цій сфері;

2) структура адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції включає:

– норми адміністративного законодавства, що визначають:

(а) необхідність здійснення забезпечувальної діяльності у сфері національної безпеки в умовах євроінтеграції й умови та підстави активізації реалізаційних, захисних, охоронних та підтримуючих заходів; (б) статус суб'єктів її здійснення, основні принципи їхньої діяльності; (в) сферу функціональності цього механізму та рамки життєустрою об'єктів

забезпечення тощо;

– адміністративно-правові відносини щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції;

– суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції;

– форми, методи та процедури забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції;

– нормативно-правові засади реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції.

Отже, адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції – це система взаємоузгоджених, взаємозалежних та концептуально об'єднаних спільною метою елементів, які планово адаптовані під ключові вимоги, стандарти та правила безпеково-оборонного законодавства ЄС, а належне функціонування яких сприяє досягненню стану убезпечення України від актуальних на певний період небезпечних факторів, чинників та подій, здатних завдати шкоди як індивідуальній та державній безпеці, так і колективній безпеці загалом. При цьому структура адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є аналогічною базовим елементам будь-якого іншого адміністративно-правового механізму забезпечувальної діяльності. Ці елементи можуть бути з одного боку нормативними, інституційними, інструментальними, аналітичними тощо; а іншого – організаційними, практико-реалізаційними та змішаними.

Висновки до Розділу 1

1. З'ясовано, що питання безпеки є актуальними на всіх етапах розвитку людства. Особливість цієї категорії обумовлюється її сутнісним

змістом, що поєднує ознаки філософського, соціального, культурного та правового явища якому притаманні множинні елементи формування цілісної системи з внутрішніх та зовнішніх зв'язків. Ця система є динамічною та не може бути сприйнятою як абсолют, адже вона не існує виключно завдяки самій собі. Її розвиток є залежним від значної кількості факторів. З філософської точки зору безпеку слід розглядати як протиставлення двох протилежних явищ, які формують сприйняття наявності чи відсутності загрози для існування певного об'єкта. В соціальному розумінні її можна визначити як сукупність особистих прав і свобод усіх членів даного суспільства. При чому ці права не є взаємовиключними та протилежними, адже вони доповнюють один одного. Безпека також є соціальною цінністю, яка разом із соціальними нормами та символами є базовими елементами культури. Соціальні цінності можна розглядати як ідеали, яких прагне певне суспільство та його члени. Такі ідеали в культурі певного суспільства стають уявленнями про бажаність, що передаються з покоління в покоління. Тобто за загальними основами розвитку очікується, що суспільство буде постійно прагнути до консенсусно прийнятих цінностей/імперативів в тому числі щодо питань безпеки, адже усі природні індивідуальні потреби людини вимагають постійного та повного задоволення, що призводить до процесу їхньої інституціоналізації.

2. Уточнюється, що відчуття безпеки можна визначити як стійке та постійне забезпечення стану спокою й правопорядку у повсякденній взаємодії між членами суспільства. Відповідно задоволення потреби в безпеці є соціальною діяльністю метою якої є захист. Однак правопорядок і спокій як соціальні цінності відрізняються від безпеки, оскільки вони виникли як вторинні потреби у вже сформованих суспільствах. Тому їхнє забезпечення здійснюється не через особистий досвід членів суспільства, а певними соціальними групами, які створюють соціальні норми, що служать для захисту та оновлення наявних або нав'язаних цінностей. Оскільки всі члени суспільства повинні дотримуватися цих правил і норм, їх слід

розглядати як загальні цінності. При цьому безпека лише окремих членів суспільства, а також їхнє уявлення про громадський порядок і мир приховано перетворюються на спільні суспільні цінності, захист яких ігнорує потребу забезпечення безпеки всіх членів суспільства.

3. Доведено, що від того як керівництво країни сприймає безпеку, визначаються дії та спрямовуються зусилля задля збереження її цінностей. Юридичне закріплення таких намірів має вияв у програмних безпекових документах. Аналіз міжнародних документів дозволив виокремити три виміри діяльності безпекових світових структур таких як ОБСЄ щодо забезпечення безпеки, зокрема: а) військово-політичний (наприклад, реформи системи оборони, поліції, розвідувальних структур); б) економічний та екологічний (діяльність спрямована на підтримку належного управління в секторі безпеки, наприклад, адміністративне управління та щодо боротьби з корупцією в секторі безпеки); в) гуманітарний (наприклад, реформи системи правосуддя і пенітенціарної системи, контроль з боку незалежних органів). Також відзначається необхідність між вимірною підходу до усіх видів діяльності незалежно від того, чи відповідають вони «інституційно» одному чи іншому виміру в секторі безпеки. Своєю чергою, на національному рівні такі програмні документи становлять основи національної безпеки конкретної країни.

4. З'ясовано, що досить тривалий час на форумах, присвячених тематиці безпеки, здійснювались спроби розмежувати національну та глобальну безпеку. Національна безпека в більшості міжнародних та європейських актах описується, як здатність держави забезпечувати захист загалом та своїх громадян – зокрема. Однак, починаючи із кінця 90-х років ХХ століття з'явилися обґрунтування необхідності зміни парадигми безпеки, де особиста безпека (безпека конкретної людини) є пріоритетною. Своєю чергою, глобальна безпека виникла з необхідності протистояти природним явищам чи катаклізмам, а також різним видам людської діяльності, зокрема глобалізації. Вони створюють фактори з якими жоден національний апарат

безпеки не в змозі впоратися самостійно, а отже – необхідною є міждержавна співпраця. Глобальний взаємозв'язок і взаємозалежність між державами, які світ відчував і продовжує відчувати після закінчення холодної війни, змушує їх кооперуватися та співпрацювати.

5. Доведено, що теоретично між двома концептуальними термінами «глобальна безпека» і «національна безпека» існує межа, однак вона не має чітких рамок для їхнього розмежування. Швидше, вони мають симбіотичні стосунки, хоча й обмежуються особливостями глобальної безпеки, яку держави не мають можливості врегулювати в односторонньому порядку. Тому запропоновано вбачати, що глобальна безпека є станом урегульованості цивілізаційних процесів, пов'язаних з особистою безпекою людини і глобальними потребами та цінностями людства за якого мінімізований негативний вплив викликів та загроз світовому безпековому середовищу. Вона має два різновиди: міжнародна безпека (договірна) та національна безпека кожної окремо взятої країни.

6. Під національною безпекою України запропоновано розуміти стан урегульованості суспільних відносин, пов'язаних з реалізацією системи активізованих механізмів втілення, охорони, захисту та збереження національних інтересів та цінностей України.

7. Виявлено, що глобальне співтовариство отримує вигоду від постійної взаємодії та плідної співпраці між державами, оскільки збільшення процесів взаємодії сприяє зміцненню довіри та їхньої впевненості (впливу) на світовій арені. Відповідно, порушення національної чи міжнародної безпеки може стати проблемою для глобальної безпеки. Тому в інтересах усіх, щоб жоден виклик національній безпеці не переріс у глобальну проблему. У цьому напрямку Україна ще з моменту проголошення своєї незалежності демонструвала своїми діями готовність до взаємодії та співпраці на засадах рівного партнерства з ЄС та НАТО, адже без спільних зусиль як національних інституцій, так і європейських в сучасних умовах складно досягти належного стану убезпеченості.

8. Узагальнено, що суспільний розвиток передбачає необхідність встановлення правопорядку та забезпечення стану спокою як на підконтрольній території конкретної країни, так і в глобальному цивілізаційному вимірі. Сучасні виклики вимагають нового та ширшого розуміння національної безпеки – такого, яке полегшує координацію між внутрішньою та зовнішньою політикою, а також різними підвидами національної безпеки – економічною, екологічною, військовою, безпекою охорони здоров'я тощо. Доведено, що попри гарантії безпеки від багатьох країн в обмін за відмову України від ядерної зброї, проголошений нею євроінтеграційний курс не надади їй того рівня безпеки, яка б убезпечила її від територіальних зазіхань Російської Федерації. Ліберальний курс Європи, її залежність від енергоресурсів Російської Федерації призвели до такого рівня ескалації, якого не було за часів Другої Світової війни. Окрім того, відсутність ефективних державно-політичних рішень, стрімкі технологічні зміни, деструктивна пропаганда, слабкість системи охорони здоров'я, брак фінансових ресурсів та інші негативні фактори та виклики також становлять загрозу для національної безпеки України майже на рівні з проблемою російської агресії щодо України.

9. Визначено, що для України, як для будь-якої країни цивілізаційного світу, питання національної безпеки є сферою уваги усіх державних інституцій. Про це свідчить зокрема факт створення після проголошення нею незалежності спеціалізованих науково-дослідних установ. Їх функціонує достатня кількість задля підготовки кадрів у сфері забезпечення національної безпеки та проведення ґрунтовних наукових досліджень щодо вивчення сучасних проблем у цій сфері.

10. З'ясовано, що найбільший інтерес до розробки питань національної безпеки та її різних видів припадає на період з 2014 по 2023 роки. Це зумовлено, в першу чергу, початком збройного конфлікту між Україною та Російською Федерацією, по-друге – прийняттям Стратегії національної безпеки України у 2015 році, Закону України «Про національну безпеку

України» у 2018 році та нової Стратегії національної безпеки України у 2020 році. Виявлено, що наявними є ґрунтовні праці вчених до означеного періоду, однак їхні положення не висвітлюють достатньою мірою ті євроінтеграційні процеси, які відбувалися і тривають в Україні.

11. Уточнюється, що окремі питання національної безпеки та євроінтеграції висвітлені у межах адміністративно-правової галузі наукових знань до початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України та активізації нового формату взаємовідносин України з європейським співтовариством і радикальних змін, які мали геополітичне значення (зокрема Брекзит).

12. Оскільки значний вплив на розвиток проблематики національної безпеки та євроінтеграції мають роботи філософів і юристів минулого, їхні напрацювання умовно згруповано на тих, хто: (1) в основу вирішення проблеми забезпечення безпеки ставили виховання людини на божих заповідях та в дусі твердження «усі люди-браття» (А. Блаженний, Е. Роттердамський, І. Кант); (2) вважав, що суспільно-економічні проблеми є перешкодою у створенні безпечного суспільства та був прихильником загального процвітання (Цицерон, Т. Гоббс, Д. Локк); (3) вважав, що миру і процвітання в безпечній країні можна досягти шляхом розроблення правових аспектів безпеки та укладання суспільного договору (Г. Гроцій, Ж-Ж Руссо, Д. Роулз). Уточнюється, що представлений поділ не претендує на цілковиту повноту.

13. Визначено, що для дослідження адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції одне з провідних значень мають праці тих вчених, які були присвячені вивченню специфіки суб'єктів забезпечення національної безпеки України, «традиційних» і «не традиційних» її загроз, а також розрізненню «колективної» та «м'якої» безпеки.

14. Узагальнено, що євроінтеграція, як і протилежний їй процес – дезєвроінтеграція та дотичні до них проблеми загалом є перспективними

напрямами наукових досліджень та особливо актуальними для адміністративно-правової галузі наукових знань у контексті розробки питань забезпечення національної безпеки України. З-поміж іншого це можна обумовити відсутністю системного підходу до розкриття питань адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції у вітчизняній науковій думці, адже вчені здебільшого зосереджують свої наукові пошуки на особливостях окремих його елементів та тільки іноді – взаємозв'язках між ними. Доведена актуалізація дослідження питань національної безпеки України з позицій системного підходу в умовах європейських геополітичних трансформацій, розробки нових категорій, їх узгодження з загальноприйнятими європейськими конструкціями, формування адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки на оновлених засадах з урахуванням сучасних загроз національним інтересам та цінностям України в умовах російської інтервенції.

15. Уточнюється, що світоглядні принципи ЄС є основоположними засадами, що мають бути в основі державної політики у сферах національної безпеки і оборони України задля зближення європейської та національної правових систем. Виявлено, що принципи, які визначають порядок формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони України та містяться в Законі України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII повністю відповідають базовим світоглядним принципам євроінтеграції. Причому основоположною є їхня дієвість, адже європейськими експертами вивчаються не тільки нормативно зафіксовані гасла, приписи та норми, а й їхня ефективність у практичному прояві.

16. Принципи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції визначено основою для формування завдань цієї діяльності. У цьому контексті головним завданням держави є створення такої системи забезпечення національної безпеки, яка здатна унеможливити настання стану

небезпеки. Задля цього у програмних документах визначаються базові завдання державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України, що орієнтовані на як на подальшу євроінтеграцію, так і збереження результатів попередніх модернізацій. Аналіз виконання Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС свідчить як про систематичне виконання усіх запланованих заходів і завдань, так і про нехтування певними зобов'язаннями у цій сфері. Визначено, що наразі основні завдання щодо забезпечення національної безпеки України направлені на посилення обороноздатності та створення нової системи гарантій безпеки зі сторони зарубіжних партнерів.

17. Виявлено, що окремі зовнішньополітичні чинники можуть становити перепони для успішної реалізації завдань у сфері забезпечення національної безпеки з курсом на євроінтеграцію. У зв'язку з їхньою наявністю керівництво держави приймає рішення про реалізацію низки невідкладних заходів, спрямованих на ліквідацію чи мінімізацію негативних наслідків дестабілізуючої ситуації.

18. Доведено, що ризиковість процесу євроінтеграції для України може бути схарактеризована через потрібну систему потенційних несприятливих обставин чи подій, які здатні стати загрозою для реалізації її національних інтересів та збереження національних цінностей, що мають вияв у внутрішньодержавній, зовнішньополітичній та внутрішньосоюзній площинах й не обов'язково переплітаючись одна з одною. Внутрішньодержавними та зовнішньополітичними ризиками визначено такі як: (1) подальша зміна клімату та зростання техногенного навантаження на навколишнє природне середовище; (2) відсутність прогнозованості світового розвитку та технологічних змін (штучний інтелект, робототехніка, космічні технології, нові види озброєння тощо); (3) розширення явища глобалізації (міжнародна злочинність, протекціонізм та регіоналізм); (4) поширення COVID-19 та інших інфекційних хвороб; (5) загострення конкуренції між провідними країнами світу; (6) розлом у трансатлантичній та європейській єдності;

(7) ідеологія Російської Федерації; (8) дисбаланс воєнних потенціалів України; (9) недостатня ефективність державних органів України; (10) зниження рівня добробуту українців; (11) непослідовність та незавершеність реформ і корупція; (12) скорочення чисельності населення України; (13) незаконна міграція тощо. Існують також ті, що стосуються належного функціонування ЄС та можуть дестабілізувати вже розпочатий Україною курс на зближення, зокрема: (а) складність процедур і надмірна бюрократизація усіх процесів, що значно збільшують час на прийняття і вирішення різних питань; (б) абсолютна залежність від волі однієї країни, яка своїми діями може блокувати прийняття важливих рішень для всієї євро спільноти; (в) популізм і постійне використання у дипломатії фраз з посиленням на європейські цінності без здійснення конкретних кроків; (г) створення амбітних документів із надмірними вимогами до членів в кандидати ЄС. Уточнюється, що внутрішньосоюзні ризики є визначальними, адже можуть дестабілізувати вже розпочатий Україною курс на зближення за відсутності об'єктивної вини останньої. Йдеться про: (а) складність процедур і надмірна бюрократизація усіх процесів, що значно збільшують час на прийняття і вирішення різних питань; (б) абсолютна залежність від волі однієї країни, яка своїми діями може блокувати прийняття важливих рішень для всієї євро спільноти; (в) популізм і постійне використання у дипломатії фраз з посиленням на європейські цінності без здійснення конкретних кроків; (г) створення амбітних документів із надмірними вимогами до членів в кандидати ЄС.

19. Крізь призму потрійного сприйняття ризикованості процесу євроінтеграції для України, сформовано систему завдань забезпечення її національної безпеки у вияві таких, що пов'язані з реалізацією: (а) державної безпекової політики у внутрішньодержавному просторі (наприклад, викорінення корупції, мінімізація владного впливу олігархічних структур на прийняття та ефективність здійснення державно-політичних рішень; забезпечення неухильного дотримання принципів законності та верховенства

права в країні тощо); (б) державної безпекової політики у зовнішньополітичному просторі (наприклад, налагодження партнерських відносин у сфері колективної безпеки; розвиток співробітництва між сусідніми, європейськими та іншими державами з розвиненою економікою задля протидії російській агресії; формування іміджу країни та її ділової репутації як такої, що здатна чинити вплив на розвиток світової політики тощо); (в) євроінтеграційного курсу розвитку країни (наприклад, посилення інституційної спроможності щодо реалізації завдань та заходів Плану виконання Угоди про асоціацію, прискорення проголошених реформ у сфері національної безпеки та оборони; вирішення внутрішніх економічних проблем та розвиток науково-технологічного потенціалу задля становлення стратегічної привабливості в умовах інтеграції).

20. Узагальнено, що завдання, ризики та принципи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є взаємопов'язаними та взаємозалежними об'єктивними категоріями, формування, виконання й врахування яких становить основу для функціонування ключових елементів системи управління процесом зближення та об'єднання вітчизняної й європейської правових систем у сфері спільної безпеки та обороноздатності. Зокрема принципи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є ціннісно-ідеологічним підґрунтям для формування його завдань, а ризики – потенційними чинниками негативного впливу на процес їхньої реалізації. Доведено, що ризиковість процесу євроінтеграції є двосторонньою і більшою мірою питання про повноцінне членство в ЄС залежить від факторів ефективності євроінтеграційної політики, її адаптивності під мінливі процеси глобалізаційних змін. Тобто при формуванні державної політики щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції необхідно враховувати не тільки внутрішньодержавні ризики, а й обставини та події, які виникають у ЄС в умовах кризових процесів.

21. Визначено, що однією з основних державних функцій,

проголошених Конституцією України, є функція захисту національних інтересів, суспільних цінностей та благ конкретної особи. Однак трансформація людського розвитку зумовлює як виникнення нових, так і оновлення вже наявних функцій держави якісно новим змістом. Так наразі широко обговорюваною є необхідність перегляду змісту та сутності забезпечувальної функції держави. У нинішніх реаліях вона поглинає захисну та охоронну діяльність, доповнюючи її відповідною забезпечувальною діяльністю з боку державних інституцій щодо створення певних умов для збереження і розвитку конкретного кола суспільних відносин. У контексті національної безпеки в умовах євроінтеграції забезпечувальна функція держави полягає у формуванні та реалізації напрямків державної політики, що спрямовані на втілення, захист, охорону та збереження суспільно обумовлених державних пріоритетів розвитку безпекових та оборонних можливостей країни, які відповідають основним постулатам права ЄС.

22. Доведено, що адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є категорією адміністративно-правової науки, що має, по-перше, теоретичну цінність. Це обумовлюється відсутністю легального його визначення в актах законодавства та й загалом відповідного апелювання у законодавчих положеннях. Проте ця категорія є широко застосовною у межах наукової доктрини, адже за її допомогою здійснюється опис: закономірностей розвитку системи забезпечуваних дій щодо втілення, охорони, захисту та збереження національних цінностей та інтересів України в умовах перехідного періоду становлення її європейською країною в асоційованому аспекті; взаємозв'язку між об'єктами та суб'єктами їхнього здійснення у теоретичному та фактичному проявах; організаційної структури та особливостей функціонування узгоджених за метою та цільовим призначенням елементів, призначених для впровадження в нині чинну систему забезпечення національної безпеки України необхідних оптимізацій

здля входження її у європейський об'єднаний простір забезпечення колективної безпеки.

23. Уточнюється, що адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції має й практичне значення, адже розкриває внутрішню сукупність станів його здійснення, репрезентує систему юридичних засобів, які чинять відповідний вплив на адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції, дієвість яких можна об'єктивно оцінити за сукупними показниками ефективності та результативності напрямків реалізації державної євроінтеграційної політики у цій сфері.

24. З'ясовано, що визначення структури цього механізму є дискусійним питанням з огляду на відсутність єдності думок вчених щодо елементів, що формують структуру адміністративно-правового механізму забезпечувальної діяльності з боку держави. Аналіз думок вчених свідчить, що загалом такі механізми включають: (а) організаційні елементи як-то: норми адміністративного права, об'єктивовані у системі нормативно-правових актів; суб'єкти встановлення й виконання встановлених для конкретного кола правовідносин правил поведінки; об'єкти забезпечення; (б) елементи, які поєднують організаційно-практичний прояв, зокрема такі як правовідносини у сфері його реалізації, принципи та гарантії щодо діяльності втілення його в дійсність; в) практико-реалізаційні елементи – форми, методи, процедури діяльності уповноважених суб'єктів, а також інформаційно-аналітична діяльність. Доцільно вбачати, що обмеження сутності цього механізму виключно одним підходом не є доцільним. Доречніше за аналогією адміністративно-правового механізму регулювання враховувати, що розкриття їхніх елементів лише на підставі, як приклад, інструментальної чи інституційної складової є неповним. Необхідно враховувати органічну єдність усіх елементів, які перетворюють прописані істини у практичну дієвість.

25. Визначено, що структура адміністративно-правового механізму

забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції включає:

- (1) норми адміністративного законодавства, що визначають: (а) необхідність здійснення забезпечувальної діяльності у сфері національної безпеки в умовах євроінтеграції й умови та підстави активізації реалізаційних, захисних, охоронних та підтримуючих заходів; (б) статус суб'єктів її здійснення, основні принципи їхньої діяльності; (в) сферу функціональності цього механізму та рамки життєустрою об'єктів забезпечення тощо;
- (2) адміністративно-правові відносини щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції;
- (3) суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції;
- (4) форми, методи та процедури забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції;
- (5) нормативно-правові засади реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції.

26. Узагальнено, що адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції – це система взаємоузгоджених, взаємозалежних та концептуально об'єднаних спільною метою елементів, які планово адаптовані під ключові вимоги, стандарти та правила безпеково-оборонного законодавства ЄС, а належне функціонування яких сприяє досягненню стану убезпечення України від актуальних на певний період небезпечних факторів, чинників та подій, здатних завдати шкоди як індивідуальній та державній безпеці, так і колективній безпеці загалом. Доведено, що структура адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є аналогічною базовим елементам будь-якого іншого адміністративно-правового механізму забезпечувальної діяльності. Ці елементи можуть бути з одного боку нормативними, інституційними, інструментальними, аналітичними тощо; а іншого – організаційними, практико-реалізаційними та змішаними.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

2.1. Поняття та види адміністративно-правових відносин щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції.

Будь-які суспільні відносини, які регулюються правом, стають правовими. Завдяки ним поєднуються вимоги норм із конкретною поведінкою суб'єктів у механізмі правового регулювання [37, с. 111]. Причому основним завданням аналізу поняття правовідносин є як його сутність, так і форма. Як слушно зазначають деякі автори, дискусії щодо питання про поняття правовідносин носять інколи термінологічний, а інколи є результатом різноманітних методологічних позицій окремих досліджень [405, с. 161].

Відповідно, базовим розумінням правовідносин є їхня приналежність до форми реалізації суспільних відносин. Вони завжди наділені здатністю до розвитку, оскільки виникають на основі відповідних правових норм. Такі норми встановлюються і забезпечуються державою та знаходяться в постійній динаміці [422, с. 12]. Будучи суто соціальною ланкою, тобто соціальним ефектом об'єктивного права [432, с. 2], з одного боку, вони є засобом правового впливу на суспільні відносини і його результат, а з іншого – суспільним зв'язком між особами, що характеризується наявністю у них юридичних прав і обов'язків [417, с. 1018; 422, с. 13-14].

Тому логічно, що визначальну роль у процесі формування, розвитку та функціонування будь-яких правовідносин незалежно від сфери їх походження відіграє саме право, як той регулятивний їх механізм, що допомагає учасникам зорієнтуватись у певній моделі поведінки [222, с. 47]. Однак останнім часом у науковій літературі почали піднімати питання,

пов'язані з переглядом сприйняття права в суспільстві, особливо тієї його частини, що врегульовує відносини між державою в особі уповноважених нею органів і громадянином, а саме – адміністративного права. Адміністративне право традиційно сприймалось як право управлінське, головна мета якого – імперативне врегулювання відносин державного управління. Але поступово, під впливом суспільних трансформацій, починають з'являтися нові підходи, відповідно до яких змінюється сприйняття не лише самого адміністративного права, а й його ролі в регулюванні суспільних відносин [239, с. 50]. Так виникнувши на тлі необхідності наявності соціального управління, адміністративне право створює фундамент, основу для нормального та ефективного розвитку і функціонування високорозвинених суспільних систем. Таким чином адміністративне право можна з повним правом назвати не лише головним суспільним регулятором у нашій державі, а й основою, яка створює підвалини суспільного життя в державі [239, с. 53].

Загалом особливість і важливість адміністративно-правових відносин полягає в тому, що саме в них виявляється вся складність і комплексність адміністративного права [351, с. 74; 364, с. 80]. У свою чергу в теорії адміністративного права існують два основні підходи до визначення специфіки таких відносин. Згідно з першим підходом адміністративні правовідносини виникають у процесі державного управління, мають обов'язковий суб'єкт – орган державного управління (орган виконавчої влади), є відносинами влади-підкорення, у яких відсутня юридична рівність сторін. За другим підходом, адміністративні правовідносини виникають у сфері державного управління, можуть відбуватися між усіма суб'єктами адміністративного права в будь-якому їх поєднанні, поділяються відповідно до співвідношення прав та обов'язків суб'єктів на дві групи: відносини влади-підкорення та рівноправні відносини [341; 389, с.42-43; 222, с. 59].

Зокрема позиція К. Афанасьєва щодо сучасного формату адміністративних правовідносин стосується врахування категорій

правопорядку, дисципліни, законності, конституційного принципу пріоритету прав і свобод людини, громадянина [22; 56, с. 28]. Узагальнено їх можна представити так: це суспільні взаємозв'язки, породжені існуванням адміністративної норми, учасники яких наділені взаємними обов'язками та правами в площині управління справами держави. При цьому залежно від учасника таких відносин різняться і їх різновиди, які й визначають модель поведінки потенційних учасників під час безпосередньої їхньої взаємодії [223, с. 96].

Також уточнимо, що вчені визначають різні ознаки (особливості) адміністративно-правових відносин [229, с. 196]. Зокрема, відзначаються такі ознаки як: первинність правових норм і, як наслідок, наявність регулювального впливу на конкретні суспільні відносини такої норми, що надає їм юридичної форми; регламентація правовою нормою дій (поведінки) сторін цих відносин, що надає їм юридичної сили; кореспонденція взаємних обов'язків і прав сторін правовідносин, визначена нормою права; специфічність складу правовідносин, елементами якого є суб'єкти, об'єкт і зміст (поведінка суб'єктів, суб'єктивні права та обов'язки). Поряд із цими ознаками адміністративно-правові відносини мають і власні особливості, які й відрізняють їх від інших видів правовідносин [389, с. 42; 222]. Аналіз основних із них дає можливість підтримати думку Г. Пономаренко про те, що: вони урегульованні адміністративно-правовими нормами; виникають, змінюються та припиняються у сфері управління; як правило, обов'язковим суб'єктом таких відносин є орган (посадова особа), який наділений владними повноваженнями, однак вони можуть виникати і між рівними суб'єктами, тобто адміністративно-правові відносини не завжди є відносинами влади та підпорядкування, а можуть реалізовуватися й на засадах рівності сторін (горизонтальні адміністративно-правові відносини); можуть виникати за ініціативою будь-якої зі сторін; спори, що виникають між сторонами адміністративно-правових відносин, як правило, вирішуються в адміністративному порядку; відповідальність сторін за неналежне виконання

своїх обов'язків настає перед державою [229, с. 197].

Відповідно, слід підтримати думку А. Педана, що варіацій уточнювальних чинників щодо змісту й сутності (ознак) аналізованих адміністративно-правових відносин існує досить багато. Найбільш прийнятним є здійснення їх класифікації за двома напрямками: 1) загальні, що притаманні всім без винятку суспільним взаємозв'язкам, породженим існуванням адміністративної норми, учасники яких наділені взаємними обов'язками та правами в площині управління справами держави; 2) спеціальні, що притаманні тільки конкретному різновиду адміністративно-правової взаємодії [222].

Отже, адміністративно-правові відносини щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції можемо визначити як різновид правових зв'язків, породжених існуванням адміністративної норми, що дозволяє/зобов'язує до вчинення певної дії чи утримання від неї задля реалізації конкретного завдання у межах адміністративно-правового механізму реалізації цього процесу [175].

Взявши за основу думку А. Даниленко, вважаємо, що адміністративно-правові відносини щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції об'єднують дві паралельні парадигми їх розвитку – міжнародну та національну [422, с. 15].

Згідно міжнародної парадигми, адміністративно-правові відносини щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції породжені міжнародними правилами поведінки колективного співіснування держав, що мають вияв у адміністративних домовленостях. Такі домовленості можуть стосуватись широкого кола питань, – сфери забезпечення як колективної безпеки загалом, у тому числі Європейського континенту, так і безпосередньо національної безпеки України [192].

Як приклад, для забезпечення ефективного виконання зобов'язань згідно з Угодою між Урядом України та Урядом Австралії про співробітництво в галузі використання ядерної енергії в мирних цілях,

підписаної 31 березня 2016 року, Державна інспекція ядерного регулювання України та Бюро Австралії з гарантій та нерозповсюдження відповідно до Статті XIV цієї Угоди уклали та підписали у 2018 році Адміністративну домовленість про співробітництво в галузі використання ядерної енергії в мирних цілях [4]. Положеннями цієї домовленості встановлено межі та обсяг зобов'язань сторін, процедури обліку та контролю усіх предметів, що підпадають під дію вищезазначеної Угоди. Ще одним прикладом такої домовленості є підписана Україною і ЄС адміністративна домовленість про співробітництво в рамках Європейської міграційної мережі, що є додатковим інструментом синхронізації міграційної політики [226].

Тобто у цьому випадку адміністративно-правові відносини щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є регулятивними, адже у першому випадку їхнім об'єктом є належна реалізація попередньо досягнутих домовленостей, а в другому – спільна політика управління [192].

Окрім таких є ще низка їхніх різновидів. Так адміністративні домовленості між Міністерством оборони України та Штабом Верховного Головнокомандувача Об'єднаних Збройних Сил НАТО в Європі щодо участі України в операції міжнародних сил сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан [5] об'єктивують існування фінансових відносин, зокрема щодо вирішення питань реалізації програми «Партнерство заради миру», а Адміністративні домовленості щодо охорони інформації з обмеженим доступом між Урядом України та Організацією Північноатлантичного Договору [6] репрезентують такий їхній різновид як охоронні в інформаційній сфері.

Отже, адміністративно-правові відносини щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції за міжнародним контекстом розвитку є горизонтальними процедурними правовідносинами щодо співробітництва у різних об'єктних сферах [192].

Своєю чергою національна парадигма розвитку адміністративно-

правових відносин щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції стосується правил взаємодії об'єктів та суб'єктів системи забезпечення національної безпеки України [178].

Щодо визначення поняття система, уточимо, що вперше він з'явився в Давній Греції 2500-2400 років тому й означав «сполучення», «організм», «організація». Метафоризацію слова «система» започаткував Демокріт (460-360 рр. до н. е.). Далі відбувалася подальша універсалізація значення цього слова, наділення його узагальнюючим змістом, що дозволило використовувати його як для фізичних (матеріальних), так і штучних об'єктів. Тобто, в античній філософії термін «система» характеризував упорядкованість і цілісність природних об'єктів [147, с. 15].

Деякі науковці, прихильники античності, систему ототожнювали із порядком і протиставляли хаосу. Один із їх представників, С. Бір, створив модель організаційної структури життєздатного організму або автономної системи. Він вважав, що життєздатна система, це будь-яка система організована таким чином, щоб задовольняти вимогам виживання в умовах змінного середовища. Одна з основних особливостей життєздатної системи в тому, що вони можуть адаптуватися до мінливих умов навколишнього середовища. Автономна система означає модель життєздатної системи яку можливо застосувати до організації, яка є життєздатною системою і здатна до автономії [419].

Таким чином, логічно вбачати, що «система» – це певна сукупність; якийсь утворення з визначеної множини елементів, між якими існують відносини для досягнення поставленої мети. Головним у ньому є «відносини», що свідчить про динамізм системи, оскільки між елементами системи та різними видами систем постійно існує взаємозв'язок і взаємодія [443].

Відповідно, система забезпечення національної безпеки України є цілісною системою, елементи якої тісно пов'язані між собою. Основними такими елементами є її суб'єкти та об'єкти [372].

На основі вищенаведеного вважаємо, що за національним контекстом розвитку логічним є розподіл адміністративно-правових відносин щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції на дві групи: адміністративно-правові відносини об'єктного змісту та адміністративно-правові відносини суб'єктного змісту. Адміністративно-правові відносини об'єктного змісту виникають, розвиваються та припиняються у сфері концептуалізації національних інтересів України. Своєю чергою, адміністративно-правові відносини суб'єктного змісту виникають, розвиваються та припиняються у сферах організації та реалізації взаємовідносин між суб'єктами аналізованої системи [178].

Причому такий поділ є умовним, адже у теорії держави і права виділяють цілу низку підстав, за якими можна класифікувати будь-які правовідносини. Більшість елементів загальної класифікації правовідносин поширюються й на адміністративно-правові, як на їх складову частину. Традиційно виділяють загальні (загальнорегулятивні), конкретні та охоронні правовідносини [329, с. 140], або абсолютні, відносні й загальні правовідносини [23, с. 477-478]. Однак слід зауважити, що в сучасній юридичній науці наразі немає єдиного підходу до класифікації адміністративно-правових відносин [390, с. 76].

Так, однією з класичних класифікацій, з якою погоджуються більшість науковців з адміністративної галузі прав, є поділ адміністративних правовідносин за характером управлінських зв'язків на вертикальні та горизонтальні [129, с.74]. Іншим критерієм класифікації адміністративних правовідносин виступає їх мета, відповідно до якої ці відносини поділяються на регулятивні та охоронні [7, с.61]. Зокрема В. Панов вважає, що при виокремлення різновидів адміністративно-правових відносин слід враховувати: 1) специфіки змісту цих відносин; 2) особливості мети вступу суб'єктів у ці відносини; 3) практичності застосування; 4) можливості підвищення ефективності реалізації функцій [216, с. 435-436].

На нашу думку, узагальнено аналізовані відносини можуть бути:

- за цільовим призначенням: організаційні; функціональні; технічні;
- за юридичною природою зв'язків: управлінські; виконавчі; допоміжні (сприяючі);
- за формою вияву загального взаємозв'язку: основні; опосередковані;
- за сферою існування зв'язків: у міжнародній, економічній, військовій, науково-технічній, культурній та інших сферах;
- за процедурним аспектом: дозвільні; контрольні-наглядові; інформаційно-аналітичні, комунікаційні тощо;
- за ролевою приналежністю: рівноправні; підпорядковані;
- за характером взаємодії: субординаційні; координаційні; реординаційні [178].

Зазначаючи більш конкретизовано уточнимо, організаційними є адміністративно-правові відносини, які стосуються формування основ функціонування системи забезпечення національної безпеки в цілому [178].

Своєю чергою, функціональні пов'язані із реалізацією відповідних заходів, а технічні – забезпечують супроводження цього процесу [178].

Управлінські адміністративно-правові відносини щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції стосуються, як приклад, визначення пріоритетів, завдань і заходів із забезпечення національної безпеки України, збалансованого розвитку складових сектору безпеки і оборони на основі оцінки безпекової обстановки та з урахуванням фінансово-економічних можливостей держави або планування оборони держави чи вирішення службових питань. Виконавчі адміністративно-правові відносини щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції об'єктивовані реалізацією державної політики у сфері національної безпеки, яка спрямовується на захист національних інтересів України, а сприяючі – здійсненню заходів допоміжного характеру, у тому числі задля виконання керівними та виконавчими суб'єктами покладених на них функцій, а також щодо зміцнення національної безпеки України [296].

Основні адміністративно-правові відносини у досліджуваному

контексті породженні необхідністю забезпечення добробуту всіх громадян та спрямовані на створення необхідних умов для функціонування основних елементів системи забезпечення національної безпеки України, тоді як опосередковані мають власне об'єктне спрямування, дотичне до сфери національної безпеки (наприклад, розвиток зовнішніх відносин) [178].

На нашу думку, зупинитись більш детально слід на субординаційних координаційних та реординаційних відносинах.

Субординаційні відносини мають владно-авторитарні, директивні, імперативні ознаки, вони побудовані на засадах влади і підпорядкування [349, с. 366]. Тобто одна сторона підпорядкована іншій, при цьому у суб'єкта вищого рівня наявні владні повноваження щодо суб'єкта нижчого рівня [213, с. 35]. Так, наприклад, згідно з Законом України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII Центральні органи виконавчої влади мають у підпорядкуванні утворені відповідно до законів України військові формування, розвідувальні та правоохоронні органи. Наприклад, Міністерство оборони України є центральним органом виконавчої влади та військового управління, у підпорядкуванні якого перебувають Збройні Сили України та Державна спеціальна служба транспорту. Водночас Головнокомандувач Збройних Сил України підпорядковується Президентові України та Міністру оборони України [296]. Президентові України також підпорядковуються Служба безпеки України, Управління державної охорони України, Міністр оборони України тощо. Причому слід розрізняти пряме та опосередковане підпорядкування. За якого такі відносини мають об'єктивізацію через прийняття на роботу, звільнення з роботи, застосування заохочень, дисциплінарних стягнень, надання вказівок, доручень тощо, контролю за їх виконанням [307].

Координаційні адміністративно-правові відносини щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції характеризуються тим, що державно-владні повноваження сторін спрямовуються на загальну діяльність для досягнення певної мети або вирішення загальних завдань [128,

с.21; 216, с. 435]. Яскравим прикладом таких відносин є ті, де однією зі сторін є Кабінет Міністрів України, адже він координує роботу міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, які забезпечують проведення державної політики у відповідних сферах суспільного і державного життя, виконання Конституції та законів України, актів Президента України, додержання прав і свобод людини та громадянина [292]. Так Міністри представляють основні питання діяльності свого міністерства у Кабінеті Міністрів України. Втім, діяльність центральних органів виконавчої влади, керівники яких не входять до складу уряду України, зокрема різноманітні служби, інспекції, агентства тощо, координують міністри зі складу уряду [401].

Щодо реординаційних відносин, уточнимо, що загалом реординація, поряд із субординацією та координацією, розглядається вченими як модель соціального управління, для якої характерним є правове перепідпорядкування одного суб'єкта іншому як по горизонталі, так і по вертикалі. В адміністративному праві принцип реординації передбачає встановлення рівних прав щодо вимоги належної поведінки з обох сторін, а також рівного юридичного захисту цих прав у разі їх порушення [75, с. 29]. Більше того, реординація є постійним супутником координації та субординації. Основною характеристикою реординаційних відносин є їх зворотність [30]. Тобто такі відносини відображають право або обов'язок відреагувати в певному порядку та в певні терміни на пропозиції, рекомендації, клопотання, вимоги іншої сторони [36]. Однак поняття реординації (явища, протилежного субординації) є ширшим, ніж просто зворотні зв'язки, коли об'єкт управління може, так би мовити, корегувати подальший управлінський вплив. Реординація можлива й без наявності попереднього управлінського впливу з боку суб'єкта управління. До того ж реординаційні зв'язки носять не просто інформаційний, а управлінський характер [36].

Так, наприклад, згідно з Законом України «Про національну безпеку

України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII, державні органи, відповідальні за формування і реалізацію державної політики у сферах національної безпеки і оборони вносять у встановленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України та Ради національної безпеки і оборони України пропозиції щодо стратегічних документів, коригування державних цільових оборонних (правоохоронних, розвідувальних та інших) програм, а також прогнозних показників видатків Державного бюджету України й проєкту основних показників здійснення закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення за закритими закупівлями на наступні за плановим два бюджетні періоди. Своєю чергою громадським об'єднанням, зареєстрованим у встановленому законом порядку, гарантується відповідно до Конституції і законів України, а також статутних положень можливість представляти свої висновки і пропозиції для розгляду відповідним державним органам [296].

Тобто саме ці різновиди досліджуваних правовідносин, опосередковуючи весь процес адміністративно-правового регулювання у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції, доводять його до процесуального завершення, де учасники таких зв'язків залежно від адміністративної норми та об'єктивних підстав її активізації наділені конкретною правосуб'єктністю, що й визначає роль і призначення цих видів правовідносин [222].

Окремо зазначимо, що за онтологією зв'язку між безпекою та розвитком у межах системи національної безпеки України аналізовані відносини виникають та функціонують у контексті чотирьох протилежних, однак взаємозалежних напрямів її забезпечення – внутрішньої та зовнішньої, державної та соціальної, традиційної та нетрадиційної, індивідуальної та колективної безпеки [178].

Підсумовуючи, можемо сформулювати такі ключові висновки:

1) адміністративно-правові відносини щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є різновидом правових зв'язків,

породжених існуванням адміністративної норми, що дозволяє/зобов'язує до вчинення певної дії чи утримання від неї задля реалізації конкретного завдання у межах адміністративно-правового механізму реалізації цього процесу. Ці відносини характеризуються такими ознаками: (1) є різновидом правових відносин, що формують адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції, є його невід'ємною частиною, яка репрезентує основи функціонування цієї системи як цілісної та взаємозалежної від кожного з її компонентів, а також сутність відповідних заходів та процес супроводжувальної діяльності задля виконання її завдань; (2) такі відносини виникають та функціонують у межах двох парадигм їхнього розвитку (міжнародної та національної), різниця між якими полягає у наявності виключної рівноправності сторін взаємодіючих відносин та відсутності такого імперативу; (3) мають конкретне об'єктне спрямування, зумовлене необхідністю активізації як організаційних дій (службові, кадрові, фінансові аспекти тощо), так і практико-реалізаційних (здійснення реалізаційних, охоронних, захисних, підтримуючих заходів задля убезпечення та нейтралізації загроз об'єктам національної безпеки України);

2) за міжнародним контекстом розвитку ці відносини є горизонтальними процедурними правовідносинами щодо співробітництва у різних об'єктних сферах;

3) за національним контекстом розвитку логічним є їхній розподіл на дві групи: адміністративно-правові відносини об'єктного змісту та адміністративно-правові відносини суб'єктного змісту. Адміністративно-правові відносини об'єктного змісту виникають, розвиваються та припиняються у сфері концептуалізації національних інтересів України. Своєю чергою, адміністративно-правові відносини суб'єктного змісту виникають, розвиваються та припиняються у сферах організації та реалізації взаємовідносин між суб'єктами системи забезпечення національної безпеки України;

4) вище наведений поділ є умовним, адже існує низка підстав, за якими

можна здійснити їхній розподіл. Зокрема: (1) за цільовим призначенням: організаційні; функціональні; технічні; (2) за юридичною природою зв'язків: управлінські; виконавчі; допоміжні (сприяючі); (3) за формою вияву загального взаємозв'язку: основні; опосередковані; (4) за сферою існування зв'язків: у міжнародній, економічній, військовій, науково-технічній, культурній та інших сферах; (5) за процедурним аспектом: дозвільні; контрольно-наглядові; інформаційно-аналітичні, комунікаційні тощо; (6) за ролевою приналежністю: рівноправні; підпорядковані; (7) за характером взаємодії: субординаційні; координаційні; реординаційні;

5) адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є такими, що: (1) стосуються формування основ функціонування системи забезпечення національної безпеки в цілому (організаційні); (2) пов'язані із реалізацією відповідних заходів (функціональні); (3) забезпечують супроводження цього процесу (технічні); (4) репрезентують стратегічно-плановий розвиток складових сектору безпеки і оборони та вирішення службових питань (управлінські); (5) об'єктивовані реалізацією державної політики у цій сфері (виконавчі); (6) стосуються здійснення заходів допоміжного характеру (допоміжні); (7) породжені необхідністю забезпечення добробуту всіх громадян та спрямовані на створення необхідних умов для функціонування основних елементів системи забезпечення національної безпеки України (основні); (8) мають власне об'єктне спрямування, дотичне до цієї сфери (опосередковані); (9) характеризуються нерівністю суб'єктів взаємодіючих процесів на основі прямої чи опосередкованої підпорядкованості (субординаційні); (10) породжені необхідністю забезпечення взаємовпорядкування (координаційні); (11) репрезентують наявність обопільних моделей належної поведінки суб'єктів взаємодіючих процесів зворотного характеру (реординаційні).

Отже, адміністративно-правові відносини щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції виникають та

функціонують у межах міжнародної та національної парадигм їхнього розвитку. Згідно міжнародної парадигми, ці адміністративно-правові відносини породжені міжнародними правилами поведінки колективного співіснування держав, що мають вияв у адміністративних домовленостях. Такі домовленості можуть стосуватись широкого кола питань, – сфери забезпечення як колективної безпеки загалом, у тому числі Європейського континенту, так і безпосередньо національної безпеки України. Своєю чергою національна парадигма розвитку адміністративно-правових відносин щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції стосується правил взаємодії об'єктів та суб'єктів системи забезпечення національної безпеки України у контексті чотирьох протилежних, однак взаємозалежних напрямів – внутрішньої та зовнішньої, державної та соціальної, традиційної та нетрадиційної, індивідуальної та колективної безпеки.

2.2. Система суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції та їхній адміністративно-правовий статус.

Важливо враховувати, що категорія «система суб'єктів забезпечення національної безпеки» тісно пов'язана із поняттям «система забезпечення безпеки» як із більш загальним [369, с. 119]. При цьому, на науково-доктринальному рівні іноді їх розкривають одне через інше майже ототожнюючи змістом. Як приклад, І. Тімкін та Н. Новікова вважають, що система забезпечення національної безпеки виступає як організаційна система державних і недержавних інституцій, інших суб'єктів, покликаних вирішувати завдання забезпечення національної безпеки у визначений законодавством спосіб [372].

На нашу думку, система суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції – це складне симбіотично-взаємозалежне

правове утворення, елемент системи її забезпечення та складова відповідного адміністративно-правового механізму, що об'єктивується сукупністю органів державної влади та окремих недержавних суб'єктів, які використовуючи різноманітні інструменти адміністративної діяльності та менеджменту (сукупність моделей і методів, що використовуються для вирішення задач менеджменту чи їх інформаційного, організаційного і методичного забезпечення [237, с. 268]) покликані своїми діями з одного боку реалізовувати передбачені законодавством заходи щодо створення в Україні належного стану захищеності усіх сфер життєустрою держави та суспільства, а з іншого – виконати умови євроінтеграційного процесу [443].

Зasadничим документом, в якому визначається як євроінтеграційний курс України, так і суб'єкти забезпечення національної безпеки є Конституція України. У ній вказується, що: «підключись про зміцнення громадянської злагоди на землі України та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України» (абзац 5 Преамбули); «Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору (ч.2 ст. 102)» [133]. Крім того, в Конституції зафіксовано, що національну безпеку забезпечують: (1) весь Український народ (стаття 17); (2) військові формування та правоохоронні органи держави (стаття 17); (3) Верховна Рада України (пункт 17 статті 92); (4) Президент України (пункт 1 статті 17, стаття 106); (5) Кабінет Міністрів України (пункт 7 статті 116); (6) Рада національної безпеки і оборони України (стаття 107) [443].

Отже, конституційні норми створюють основу для розвитку адміністративного законодавства в частині визначення інституційної складової забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції [443].

Необхідно зазначити, що в Законі України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року № 964-IV, який втратив чинність,

суб'єктам забезпечення національної безпеки була присвячена статті 4, в якій наводився наступний їх перелік: Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Рада національної безпеки і оборони України; міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; Національний банк України; суди загальної юрисдикції; прокуратура України; Національне антикорупційне бюро України; місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування; Збройні Сили України, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Державна прикордонна служба України та інші військові формування, утворені відповідно до законів України; органи і підрозділи цивільного захисту; громадяни України, об'єднання громадян [314]. У чинному Законі України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII [296] статті, що була б безпосередньо присвячена суб'єктам забезпечення національної безпеки немає. Однак аналіз його положень, свідчить, що: (1) громадську безпеку і порядок забезпечують сили безпеки, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи та громадськість (пункт 3 частини 1 статті 1); (2) загальні функції із забезпечення національної безпеки України покладено на сили безпеки – правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту та інші органи, на які Конституцією та законами України покладено такі функції (пункт 17 частини 1 статті 1); (3) воєнну безпеку забезпечують сили оборони – Збройні Сили України, а також інші утворені відповідно до законів України військові формування, правоохоронні та розвідувальні органи, органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, на які Конституцією та законами України покладено такі функції (пункт 18 частини 1 статті 1). Водночас Розділ 4 аналізованого Закону присвячений розкриттю складу сектору безпеки та оборони, без відповідного розмежування приналежності таких органів до відповідного сектору, однак він містить вказівку, що ними є лиш ті, на яких законодавством покладено відповідні функції та повноваження (частина 1

статті 12) [443].

Тому для аналізу та виокремлення суб'єктів, що входять в систему забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції необхідно акцентуватись на таких нормативно-правових актах як: Конституція України, Закони України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII та «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 5 березня 1998 року № 183/98-ВР, Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, Стратегія забезпечення державної безпеки, введена в дію Указом Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022, План заходів із виконання Угоди про асоціацію, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 р. № 1106 [443].

Відповідно, до системи суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції входять суб'єкти із наступними функціями:

- правотворчими – Верховна Рада України, Президент України;
- координаційними – Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України;
- контрольними – Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України (державний контроль), громадянське суспільство (громадський нагляд);
- виконавчими – Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, Міністерство оборони України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Державна служба експортного контролю України, Міністерство економіки України та інші;
- науково-методичними – Національний інститут стратегічних досліджень [443].

Однак, передчасно буде вважати, що цей перелік є вичерпним. Зокрема досить вдалою, на наш погляд, є думка Т. Жука, який вважає, що системою суб'єктів сектору безпеки є сукупність: (1) органів державної влади, що

реалізують стратегічно-управлінську діяльність щодо сфер національної безпеки і оборони України; (2) виконавців практичних завдань, визначених у стратегічно-управлінських рішеннях, що безпосередньо стосуються забезпечення розвитку безпекових та оборонних спроможностей України, охорони та захисту національних інтересів України; (3) органи, установи, організації та індивідуальні суб'єкти, що залучаються до виконання завдань забезпечення національної безпеки України [112, с. 61].

Так, на думку вченого, стратегічно-управлінська ланка визначає політичні основи національних інтересів, які закладені в документах і програмах інститутів громадянського суспільства, здійснює оформленням їх у певні політичні цілі й завдання, які ставлять перед собою держава і суспільство, та прийняттям рішення щодо їх реалізації [400, с. 50], охорони та захисту (владні, регулюючі, координуючі, контролюючі та нормативні державно-управлінські впливи [348, с. 197]. Зокрема, це – Верховна Рада України (в межах загальної компетенції), Президент України та Рада національної безпеки і оборони України (в межах спеціальної компетенції), Кабінет Міністрів України та профільні міністерства (в межах загальної та спеціальної компетенції в залежності від сфери реалізації конкретного повноваження). Виконавча ланка за його уявленням представлена: (1) спеціальними суб'єктами (наприклад, Служба безпеки України, Управління державної охорони України); (2) загальними суб'єктами (наприклад, суди загальної юрисдикції, органи місцевого самоврядування). При цьому за його переконаннями профільні міністерства слід сприймати як інтегральних суб'єктів, які в залежності від різновиду адміністративно-правових відносин, учасниками яких вони є, можуть бути як представниками стратегічно-управлінської ланки, так і виконавчої [112, с. 62].

Враховуючи думку зазначеного вченого можемо узагальнити, що забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції в інституційному аспекті має дві площини: з одного боку управління та реалізація, а з іншого – сприяння. Управління репрезентоване суб'єктами

загальної компетенції, що у відповідності до положень Конституції України та профільних Законів України є: (а) керівними органами усіх регулятивних процесів, якими опікується держава (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України); б) керівним суб'єктом у сферах національної безпеки і оборони (Президент України). Своєю чергою, реалізація об'єктивована суб'єктами спеціальної або змішаної компетенції, що наділені правотворчими, координуючими, контрольними, виконавчими та науково-методичними повноваженнями у цій сфері [443].

Окрему функцію в цій системі здійснюють суб'єкти сприяння, які чинять різноманітний вплив на досліджувану сферу через використання інструментів участі громадянського суспільства (недержавні (неурядові) інституції зокрема європейські структури і установи, а також вітчизняні і зарубіжні громадські організації) [443].

Розпочинаючи розгляд адміністративно-правового статусу заявлених до аналізу суб'єктів, слід зазначити, що юридична категорія «статус» є часто вживаною у доволі в різних інтерпретаціях. Удаватися до термінологічних її особливостей немає сенсу з огляду на кількість присвячених безпосередньо цій тематиці наукових праць провідних учених юридичної науки, зокрема й адміністративної. Зазначимо лиш, що більшою мірою вона використовується для означення конкретного явища, суб'єкта чи процесу в певному просторі [93, с. 164]; його значення в чомусь.

Своєю чергою, наукове визначення адміністративно-правового статусу ускладнене тим, що це теоретична конструкція, яка не має законодавчого трактування, а отже – маємо відсутність єдності як поглядів, так і наукового розуміння [51, с. 59] цього концепту, адже він є похідним від більш загального терміну – правового статусу. При цьому, слід враховувати, що з поміж загального розуміння цього терміну існує також думка, що категорія «правовий статус» стосується особи, тоді як «правове становище» – публічного органу влади [108, с. 51].

Попри це, як правило, концепт «адміністративно-правовий статус»

розкривається через характеристику його елементів або через компетенцію [327, с. 33] конкретно взятого суб'єкта публічної адміністрації [232, с. 142-143] (наприклад, В. Авер'янов визначає адміністративно-правовий статус як комплекс прав і обов'язків, закріплених нормами адміністративного права, реалізація яких забезпечується певними гарантіями [10, с. 69]).

Отже, адміністративно-правовий статус – це правовий концепт, що має лише науковий обіг та вираження суто в межах адміністративно-правової науки, поняттєва складова якого формується шляхом додавання до основ правового статусу конкретних суб'єктів елементів сутнісного розуміння [51, с. 59] унікальності їхньої діяльності як представників певної системи, які мають конкретну соціальну спрямованість реалізовуваних дій у площині адміністративного вектора правових зв'язків, чим і обумовлюють значення та роль свого існування в системі реалізації [51, с. 59] публічних функцій.

Розпочнемо наш аналіз із ієрархічно найвищих представників досліджуваної системи – органів загальної компетенції, зокрема таких як: Президент України, Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України.

Уточнимо, що з початком повномасштабної збройної агресії зі сторони Російської Федерації, роль Президента України щодо забезпечення національної безпеки та євроінтеграційного курсу значно зростає. 28 лютого 2022 року Президент В. Зеленський підписав заявку на членство в ЄС. Крім того, він наголосив, що українська влада звертається до ЄС щодо невідкладного приєднання України за спеціальною процедурою [242]. Також, за ініціативи Президента України постійно розглядаються питання щодо забезпечення колективної безпеки України та євроатлантичного простору. Так, на засіданні Ради національної безпеки і оборони України від 30 вересня 2022 року було обговорено заходи, яких необхідно вжити з метою забезпечення колективної безпеки євроатлантичного простору та України. Зокрема, це зміцнення та розширення міжнародної коаліції на підтримку України, збільшення військово-технічної допомоги для України, посилення санкційного тиску на Російську Федерацію, впровадження пропозицій щодо

гарантування безпеки на міжнародній арені, активізація стратегії ядерного стримування Російської Федерації з боку країн євроатлантичного простору, а також протидія гібридним загрозам, які спричиняє країна-агресор [243].

Загалом можна визначити, що адміністративно-правовий статус Президента України у досліджуваній площині характеризується такими положеннями: є гарантом (суверенітету, територіальної цілісності, євроінтеграційного курсу); здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони; входить в систему суб'єктів забезпечення національної безпеки України; є Головою Ради національної безпеки і оборони України, формує персональний склад та своїми указами вводить в дію її рішення [442].

Щодо Верховної Ради України – вона є єдиним законодавчим органом в Україні. Враховуючи, що адаптація європейського законодавства в рамках євроінтеграційного курсу потребує системного підходу, на цей орган покладено одні із визначальних функцій в досліджуваній сфері. Першочергово потрібно забезпечити належну її роботу. Для вирішення цього питання Комітету Верховної Ради України з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України було поставлено завдання підготувати пропозиції для внесення змін до Регламенту Верховної Ради України щодо врегулювання особливостей внесення, розгляду та прийняття законопроектів, спрямованих на адаптацію законодавства України до положень права ЄС (*acquis* ЄС), виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції [291].

Оскільки 23 червня 2022 року Європейська рада ухвалила рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС, на українську владу покладено додаткові зобов'язання щодо виконання вимог з адаптації законодавства України до права ЄС та здійснення докорінних політичних, соціально-економічних, правових та інституційних реформ, спрямованих на розбудову розвинутої і сталої демократії та ринкової економіки [291]. Для вирішення усіх поточних питань, пов'язаних із вище зазначеним рішенням Європейської ради та виконання умов, які Єврокомісія сформулювала до

України, надавши їй статус кандидата на вступ до ЄС була прийнята Постанова Верховної Ради України від 29 липня 2022 року № 2483-ІХ «Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції» в якій адаптація законодавства України до положень права ЄС, забезпечення відповідності актів Верховної Ради України зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції, праву ЄС визначено одним з головних завдань Верховної Ради України [291].

У складі Верховної Ради України є ряд комітетів, що опікуються питаннями євроінтеграції і національної безпеки, зокрема мова йде про Комітет Верховної Ради України з питань інтеграції України до Європейського Союзу та Комітет Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки [442].

Так, Голова Комітету з питань інтеграції України до ЄС І. Климпуш-Цинцадзе зазначила, що в Україні, як і в інших країнах, саме урядові структури мають основну роль у процесі адаптації законодавства до права ЄС. Вона висловила сподівання, що спроможність Кабінету Міністрів та міністерств у цьому сенсі з часом буде зростати. Але також, на її думку, потрібно зміцнювати і спроможність Верховної Ради України. Голова Комітету з питань інтеграції України до ЄС закликала Уряд докласти зусиль до вирішення ще однієї системної і масштабної проблеми – офіційних перекладів актів права ЄС: «Це для нас величезна системна проблема. Постановою, яку ухвалила Верховна Рада України, передбачається не тільки наявність таблиць відповідності, а й офіційних перекладів. Очевидно, що Верховна Рада України не може на себе взяти цю роботу»[130].

Зараз на розгляді у Верховній Раді України знаходяться понад 2000 [90] законопроектів де співвиконавцем є Комітет Верховної Ради України з питань інтеграції України до ЄС. Щодо законопроектів, де вказаний Комітет є основним виконавцем та які стосуються питань національної безпеки в умовах євроінтеграції, такими є: Проект Закону №1206 від 29 серпня 2019 року про засади державної політики у сфері європейської інтеграції [245];

Проект Постанови № 5429 від 26 квітня 2021 року про Заяву Верховної Ради України щодо підтримки з боку України дотримання норм міжнародного права в регіоні Східного Середземномор'я [246]; Проект Постанови №8080 від 28 вересня 2022 року про Звернення Верховної Ради України до Бундестагу Федеративної Республіки Німеччина щодо подальшого надання важкого озброєння та всебічної військово-технічної підтримки України в протистоянні повномасштабній російській інтервенції [247].

Одночасно в Комітеті Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки ведеться постійна законотворча діяльність та консультації. Члени зазначеного Комітету розглянули доопрацьований Комітетом проект Закону щодо удосконалення процедур оборонного планування за № 4210 [248]. Під час підготовки законопроекту до повторного першого читання робочою групою, створеною з цією метою у Комітеті, було запропоновано внести зміни до основних положень законопроекту та викласти його в новій редакції, а відтак змінити і назву проекту Закону з «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення процедур оборонного планування» на «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань національної безпеки і оборони щодо зміцнення демократичного цивільного контролю над Збройними Силами України, удосконалення об'єднаного керівництва силами оборони держави та планування у сферах національної безпеки і оборони» [131].

Окремо зазначимо, що у 2020 році прийнято Закон України «Про розвідку», який, зокрема, визначив повноваження та особливості формування персонального складу комітету Верховної Ради України, до предмета відання якого віднесено питання забезпечення контрольних функцій Верховної Ради України за діяльністю органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, правоохоронних органів спеціального призначення та розвідувальних органів. Також прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення ефективної реалізації парламентського контролю». Останній урегулює подання та розгляд

Верховною Радою України деталізованих звітів про діяльність та доповідей Директора Державного бюро розслідувань, Генерального прокурора, Голови Служби безпеки України та інших державних органів і посадових осіб, які не входять до складу Кабінету Міністрів України [16, с. 6].

Таким чином, Верховна Рада України є один із провідних суб'єктів, що входять в систему забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції та наділений Конституцією України виключними повноваженнями щодо прийняття законодавчих положень у сферах основ національної безпеки, правового режиму воєнного і надзвичайного стану, засад зовнішніх зносин. Через діяльність своїх комітетів вона відповідає за адаптацію законодавства України до положень ЄС, а також забезпечує контроль за діяльністю органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, правоохоронних органів спеціального призначення та розвідувальних органів [442].

Розкриваючи сутність адміністративно-правового статусу Кабінету Міністрів України уточнимо, що ця проблематика є широко висвітленою в межах вітчизняної адміністративно-правової галузі наукових знань. Так, С. Осауленко у своєму монографічному дослідженні «Адміністративно-правовий статус Кабінету Міністрів України» акцентувала, що його урядова діяльність реалізується одночасно через політичні та адміністративні повноваження. При цьому, зміст політичних повноважень Кабінету Міністрів України полягає у здійсненні ним державної політики, а змістом адміністративних повноважень Кабінету Міністрів України є виконавчо-розпорядча діяльність щодо керівництва економічною, соціально-культурною та адміністративно-політичною сферами [211, с. 10].

Наприклад, у Законі України від 27 лютого 2014 року № 794-VII «Про Кабінет Міністрів України» визначено, що він забезпечує державний суверенітет та економічну самостійність України, здійснює внутрішню та зовнішню політику держави, виконує Конституцію та закони України, акти Президента України [292]. У Постанові Верховної Ради України від 29 липня

2022 року № 2483-IX «Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції» Кабінет Міністрів України визначений основним суб'єктом ініціювання законопроектів щодо адаптації європейського законодавства у вітчизняне. Так, спільно із європейськими партнерами була започаткована Ініціатива «Партнерство «Відкритий Уряд»», яка направлена на забезпечення доступу до інформації, посилення участі громадськості у прийнятті рішень, забезпечення підзвітності органів влади, розвиток технологій та інновацій для забезпечення прозорості та підзвітності і [289] в усіх сферах.

Кабінет Міністрів України разом із іншими суб'єктами визначеними у Законі України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII входить в систему цивільного контролю. Крім того, він забезпечує контроль за виконанням законодавства та державної політики у сфері національної безпеки в умовах євроінтеграції [442].

Враховуючи проведений нами аналіз законодавчої бази у сфері національної безпеки та євроінтеграції та усе вище зазначене можна констатувати, що Кабінет Міністрів України має особливий адміністративно-правовий статус, оскільки обирає напрямки діяльності та здійснює керівництво виконавчим елементом системи реалізації окремих функцій держави у досліджуваній сфері, а також має контрольно-координаційні повноваження, які прямо передбачені в низці законодавчих актів регулювання напрямів забезпечення національної безпеки і процедур реалізації євроінтеграційного процесу. Немало важливо, що саме він є ініціатором чисельних реформ та законодавчих змін.

Отже, адміністративно-правовий статус суб'єктів загальної компетенції у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції як категорія адміністративно-правової галузі наукових знань репрезентує сукупний вияв функціональних спроможностей Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України як управлінської ланки, що своїми рішення та діями об'єктивізує наявність ефективного

регулятивного підґрунтя для належного виконання поставлених завдань у цій сфері. Загалом зазначені суб'єкти є репрезентацією керівного складу цієї системи, що одночасно відповідальні як за розробку окремих реформаційних змін та напрямів розвитку безпеково-оборонного законодавства на основі європейських цінностей і стандартів, так і реалізацію визначених заходів, що входять до сфери їхньої компетенції як суб'єктів зі спеціальними забезпечувальними функціями.

Продовжити розгляд піднятих у межах цього етапу дослідження питань слід з об'єктивізації адміністративно-правового статусу представників спеціальної компетенції у цій сфері. Однак слід зазначити, що термін «спеціальна компетенція» у цьому контексті позначає реалізованість комплексу заходів, що організовуються і проводяться окремими суб'єктами сектору безпеки та оборони та мають функціональний вплив на об'єкти їхнього відання. Мається на увазі наділення законодавчими актами таких суб'єктів спеціальними функціями, реалізація яких не може бути здійснена/делегована іншим суб'єктам. Зрозуміло, що як приклад, функції парламенту теж не можуть бути вчинені чи делеговані іншим суб'єктам, однак у вказаному аспекті мова не стільки про виключність функцій, а більшою мірою про їхню специфіку [443].

Зокрема зосередимо свою увагу на таких суб'єктах забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції як Рада національної безпеки і оборони та Служба безпеки України.

У статті 107 Конституції визначено, що Рада національної безпеки і оборони є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України. Зокрема вона координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у цій сфері. Її очолює і складає персональний склад Президент України, а за посадами до її складу входять: Прем'єр-міністр України, Міністр оборони України, Голова Служби безпеки України, Міністр внутрішніх справ України, Міністр закордонних справ України. У засіданнях Ради може брати участь Голова Верховної Ради України [133].

Тобто, конституційні норми свідчать про те, що досліджуваний суб'єкт загалом має особливий адміністративно-правовий статус.

Слід вбачати, що з усіх суб'єктів, що входять до системи забезпечення національної безпеки України його функції щодо управління національною безпекою та статус є найбільш деталізованими. По суті, Конституція нав'язала Раді почесну роль координатора у цій сфері, а саме: координатор є головною ланкою в системі управління та ухвалення рішень. Незалежно від того, чи координація стосується лише ефективного збирання інформації, аби Президент на її основі міг ухвалювати відповідні рішення, чи дозволяє ефективно управляти різними структурами для вирішення поточних питань [25, с. 132]. Наприклад, в Польщі Рада національної безпеки є дорадчим органом президента з питань внутрішньої та зовнішньої безпеки [413] і не має таких широких повноважень, як аналогічний орган в Україні. Так, її функція полягає в дослідженні питань і формуванні думок, які стосуються безпеки держави, і вони включають: загальні вказівки щодо безпеки держави, принципи та напрямки зовнішньої політики, напрямки розвитку Збройних Сил, питання, що стосуються зовнішньої безпеки, загрози внутрішній безпеці та ресурси для протидії їм [413].

На те, що Рада має значний обсяг повноважень й опікується практично усіма питаннями життєустрою країни вказують положення Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України». Так, стаття 4 цього Закону визначає компетенцію Ради на підставі покладених на неї функцій (аналітичної і координаційно-контрольної). З переліку повноважень перелічених у зазначеній статті є досить специфічні, наприклад, ті що стосуються визнання особи такою, яка має значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархом), а також про виключення особи з Реєстру осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів) [294]. У жодній країні світу на законодавчому рівні не має такого поняття як «олігарх» і визнання того, що він може створювати загрозу для національної безпеки і оборони враховуючи його «значну економічну та

політичну вагу в суспільному житті».

Крім того, в переліку повноважень Ради найчастіше зустрічаються повноваження щодо координації і контролю діяльності органів виконавчої влади. Це при тому, що в більшості країн аналогічні органи мають дорадчі функції, оскільки це фактично означає допустимість втручання в систему органів виконавчої влади. Рада не входить до жодної гілки влади й є лише консультативним і дорадчим органом при Президентові України [148, с. 4], тому наявність таких повноважень викликає низку запитань.

З огляду на це логічно, що К. Тарасенко вважає: «Рада національної безпеки і оборони України – це загальнодержавний, цілісний, системний, спеціалізований, міжвідомчий («надвідомчий»), комплексний та колегіальний орган державної влади України» [368, с. 87].

Отже, законодавче регулювання діяльності Ради національної безпеки і оборони України є недосконалим, адже профільний закон наділяє її такими повноваженнями, що мають занадто широкий обсяг сфери реалізації. При цьому процедури їхнього здійснення не підтримані механізменним підходом (зокрема відсутні положення щодо відповідальності відділів у структурі Ради, не зафіксовано таких важливих елементів управління національною безпекою, як щорічні доповіді, збирання розвідувальної інформації, відповідальність за свої дії тощо [25, с. 133]).

Неефективність підходу, коли Рада переймається всім і нічим, можна продемонструвати на прикладі звіту В. Радченка «Про основні результати роботи Ради національної безпеки і оборони України та апарату Ради у 2003 році» [331]. Зокрема, кілька абзаців цього звіту конституційного органу присвячено заходам, спрямованим на зменшення випадкових отруєнь алкоголем. Результатом роботи Ради національної безпеки і оборони України називається те, що «кількість померлих від випадкових отруєнь алкоголем за січень – жовтень 2003 року, порівняно з відповідним періодом минулого року, скоротилася на 652 особи». Подібне у звіті, наприклад, американської Ради національної безпеки просто неможливе – у зв'язку з чітким

окресленням її повноважень [25, с. 134].

Отже, вищенаведене спонукає до висновку, що нормативне регулювання діяльності Ради національної безпеки і оборони України вимагає оптимізаційних змін. По-перше, необхідно чітко ідентифікувати її роль та призначення – сприяти чи здійснювати спеціалізоване управління; по-друге, при виокремленні її повноважень та функцій слід враховувати застережні положення права ЄС щодо недопустимості обмеження обсягу прав людини та громадянина (без належного на те обґрунтування) з мотивів національної безпеки [443].

Окремо зазначимо, що в «особливий період» Рада може рекомендувати Президенту України утворити колегіальний орган для забезпечення стратегічного керівництва Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами – Ставку Верховного Головнокомандувача [308]. 24 лютого 2022 року, після повномасштабної агресії Російської Федерації проти України та введення воєнного стану в державі на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України від 24 лютого 2022 року Указом Президента України № 72/2022 вперше було її утворено. Завдання та функції Ставки Верховного Головнокомандувача визначені в «Положенні про Ставку Верховного Головнокомандувача», яке затверджено Указом Президента України 10 жовтня 2017 року № 313/2017 [377].

Причому на момент утворення Ставки Верховного Головнокомандувача в державі під час особливого періоду вже існував схожий орган з аналогічними функціями. Так, 18 лютого 2015 року Радою національної безпеки і оборони України, відповідно до статті 107 Конституції України Президенту України подано на затвердження рішення про створення Воєнного кабінету Ради національної безпеки і оборони України, який є робочим органом Ради в особливий період. Указом Президента України від 12 березня 2015 року № 139/2015 затверджено Положення про Воєнний кабінет Ради національної безпеки і оборони

України [228; 377].

Таким чином, адміністративно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України характеризує її як суб'єкта забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції такими положеннями: є органом спеціальної компетенції, що з одного боку відповідальний за інформаційно-аналітичне забезпечення системи управління національною безпекою України, а з іншого – стратегічне планування та управління її системою через координаційні та контрольні повноваження [443].

При цьому, допоки на законодавчому рівні не будуть вирішені такі важливі питання, як відповідальність Ради за свої рішення, порядок дій у випадку кризової ситуації, чітке визначення питань і пріоритетів національної безпеки – вона залишатиметься суто консультативним органом, що сприяє наданню главі держави максимально повної інформації з важливих питань, а також аналізує потенційні загрози і опікується кризовим менеджментом [25, с. 138].

Наступний суб'єкт, що становить науковий інтерес цього дослідження – це Служба безпеки України. Діяльність зазначеного суб'єкта, а також його статус регламентовані Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами. Так у Законі України «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 року № 2229-ХІІ [288] визначено, що це державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України та підпорядковується Президенту України.

Тобто, як і Рада національної безпеки й оборони України, цей орган також підпорядкований Президентові України. Однак цей правоохоронний орган має відмінні від Ради національної безпеки й оборони України функції [169, с. 89]. Зокрема саме на Службу покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних

служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. До завдань Служби також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [288].

Відповідно, Служба безпеки України має особливий адміністративно-правовий статус як суб'єкта забезпечення національної безпеки, адже поєднує у межах сфери свого відання два ключових напрямки – інформаційно-аналітичний та правоохоронний – виконуючи при цьому спецслужбові завдання [443].

Примітним є те, що ніде в цивілізованому світі спецслужба не веде правоохоронну діяльність, її призначення – збір інформації в межах компетенції, визначеної законом [97]. Власне тому європейські експерти постійно наголошують у своїх висновках про необхідність реформування Служби безпеки України [443].

Отже, Служба безпеки України має спеціальний адміністративно-правовий статус у сфері забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції, оскільки є єдиним державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, основною метою якого є забезпечення державної безпеки [443].

Таким чином, адміністративно-правовий статус Ради національної безпеки й оборони України та Служби безпеки України як суб'єктів спеціальної компетенції у сфері забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції у змістово-сутнісному аспекті характеризує сукупність встановлених законодавчими актами задач, цілей та функцій, реалізація яких є їхнім прямим обов'язком та має вияв у інформаційно-аналітичній площині, яка в свою чергу є підставою для прийняття управлінських рішень (Рада національної безпеки й оборони України) та здійснення правоохоронних заходів щодо ліквідації загроз державній безпеці (Служба безпеки України).

Для досліджуваних суб'єктів характерною є необхідність позбавлення їх невластивих функцій та обмеження обсягу повноважень, що відповідатимуть меті їхнього функціонування у дискурсі європейського майбутнього України. При цьому Рада повинна мати більш гнучкий обсяг правових можливостей у порівнянні зі Службою, діяльність якої має виключати можливість застосування дискреції. Окрім того, нормативного врегулювання потребує питання виникнення несприятливих правових наслідків від їхньої діяльності (встановлення мір юридичної відповідальності) у тому числі за прийняті ними протиправні рішення та неналежну реалізацію функціональних обов'язків, адже забезпечуючи публічний інтерес вони обов'язково мають враховувати європейські стандарти мінімально допустимого рівня захисту особистих прав та цінностей людини і громадянина з неможливістю їхнього безпідставного обмеження [443].

З усім тим, проводячи аналіз останніх публікацій, присвячених громадянському виміру забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції, маємо зазначити, що наукова думка за низки об'єктивних причин до цього часу комплексно не досліджувала вплив громадськості та різних за своїм призначенням громадських об'єднань на аналізовану сферу. Тому більш детально їх роль, статус, новітні форми та межі громадського нагляду за діяльністю суб'єктів забезпечення національної безпеки будуть висвітлені більш спеціалізовано у межах окремого етапу цього дослідження.

Підсумовуючи, можемо сформулювати такі ключові висновки:

1) система суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції – це складне симбіотично-взаємозалежне правове утворення, елемент системи її забезпечення та складова відповідного адміністративно-правового механізму, що об'єктивується сукупністю органів державної влади та окремих недержавних суб'єктів, які використовуючи різноманітні інструменти адміністративної діяльності та менеджменту покликані своїми діями з одного боку реалізовувати передбачені законодавством заходи щодо створення в Україні належного стану

захищеності усіх сфер життєустрою держави та суспільства, а з іншого – виконувати умови євроінтеграційного процесу;

2) означену систему формують суб'єкти з наступними функціями:

- (а) правотворчими – Верховна Рада України, Президент України;
- (б) координаційними – Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України;
- (в) контрольними – державний контроль здійснюють Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України, громадянський – громадянське суспільство;
- (г) виконавчими – Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, Міністерство оборони України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Державна служба експортного контролю України, Міністерство економіки України та інші;
- (г) науково-методичними – Національний інститут стратегічних досліджень. Однак передчасно буде вважати, що цей перелік є вичерпним. Логічно вбачати, що забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції в інституційному аспекті має дві площини: з одного боку управління та реалізація, а з іншого – сприяння. Управління репрезентоване суб'єктами загальної компетенції, що у відповідності до положень Конституції України та профільних Законів України є: (а) керівними органами усіх регулятивних процесів, якими опікується держава (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України); (б) керівним суб'єктом у сферах національної безпеки і оборони (Президент України). Своєю чергою, реалізація об'єктивована суб'єктами спеціальної або змішаної компетенції, що наділені правотворчими, координуючими, контрольними, виконавчими та науково-методичними повноваженнями у цій сфері. Окрему функцію в цій системі здійснюють суб'єкти сприяння, які чинять різноманітний вплив на досліджувану сферу через використання інструментів участі громадянського суспільства (недержавні (неурядові) інституції зокрема європейські структури і установи, а також вітчизняні і зарубіжні громадські організації);

3) оскільки роль, статус, новітні форми та межі громадського нагляду за діяльністю суб'єктів забезпечення національної безпеки є окремою проблематикою, що підлягає розгляду доцільно узагальнити, що:

(1) адміністративно-правовий статус суб'єктів загальної компетенції у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції як категорія адміністративно-правової галузі наукових знань репрезентує сукупний вияв функціональних спроможностей Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України як управлінської ланки, що своїми рішення та діями об'єктивізує наявність ефективного регулятивного підґрунтя для належного виконання поставлених завдань у цій сфері. Загалом зазначені суб'єкти є репрезентацією керівного складу цієї системи, що одночасно відповідальні як за розробку окремих реформаційних змін та напрямів розвитку безпеково-оборонного законодавства на основі європейських цінностей і стандартів, так і реалізацію визначених заходів, що входять до сфери їхньої компетенції як суб'єктів зі спеціальними забезпечувальними функціями;

(2) адміністративно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України та Служби безпеки України як суб'єктів спеціальної компетенції у сфері забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції у змістово-сутнісному аспекті характеризує сукупність встановлених законодавчими актами задач, цілей та функцій, реалізація яких є їхнім прямим обов'язком та має вияв у інформаційно-аналітичній площині, яка в свою чергу є підставою для прийняття управлінських рішень (Рада національної безпеки і оборони України,) та здійснення правоохоронних заходів щодо ліквідації загроз державній безпеці (Служба безпеки України). Для досліджуваних суб'єктів характерною є необхідність позбавлення їх невластивих функцій та обмеження обсягу повноважень, що відповідатимуть меті їхнього функціонування у дискурсі європейського майбутнього України. При цьому Рада повинна мати більш гнучкий обсяг правових можливостей у порівнянні зі Службою, діяльність якої має виключати можливість застосування дискреції. Окрім того,

нормативного врегулювання потребує питання виникнення несприятливих правових наслідків від їхньої діяльності (встановлення мір юридичної відповідальності) у тому числі за прийняті ними протиправні рішення та неналежну реалізацію функціональних обов'язків, адже забезпечуючи публічний інтерес вони обов'язково мають враховувати європейські стандарти мінімально допустимого рівня захисту особистих прав та цінностей людини і громадянина з неможливістю їхнього безпідставного обмеження.

Отже, система суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є складним правовим утворенням, яке семантично може бути ототожене переліком державних структур та організацій, а також сукупністю представників громадянського сектору на яких законодавчо покладено обов'язок здійснювати оборонні та безпекові заходи, адаптовані під вимоги, стандарти та правила ЄС.

2.3. Форми та методи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції.

У теорії адміністративного права достатньо усталеним є визначення форм управління як зовнішнього вияву конкретних дій, які здійснюються органами виконавчої влади для реалізації поставлених перед ними завдань. Узагальнено термін «форма» позначає зовнішній вияв певного змісту [9, с. 134]. Із впровадженням в теорію адміністративного права категорії «публічне адміністрування» виникла необхідність оновлення змісту базової категорії «форма» із врахуванням предмету її застосування для позначення відповідного правового явища. Однак залишається незмінним підхід до визначення форми – зовнішнє вираження цілеспрямованої діяльності уповноваженого суб'єкта щодо реалізації завдань або функцій [215, с. 82-83].

Відповідно, можна визначити, що незалежно від напряму реалізації

функцій уповноваженого суб'єкта категорія форми має сталу інтерпретацію. Йдеться зокрема про те, що неважливим є те, чи цей суб'єкт здійснює регулятивний, охоронний, захисний чи забезпечувальний вплив на конкретне коло суспільних відносин, форми його адміністративної діяльності завжди є зовнішнім обрисом таких дій. Зазначене не слід сприймати однобоко, тобто у розрізі відсутності накладання специфіки здійснюваної діяльності на сутність форми її реалізації, адже йдеться саме про етимологічне значення цієї категорії [180].

Загалом здійснення адміністративної діяльності передбачає обсяг знань про зміст функцій цього виду діяльності, її засоби та форми, а також про призначення та завдання уповноваженого суб'єкта, що здійснює адміністративну діяльність, його систему та структуру, порядок виконання своїх функціональних обов'язків, застосування ним заходів адміністративно-правового впливу [233]. У цьому контексті форма є сукупністю адміністративних дій, які є однорідними за своїм характером та правовою природою [233, с. 15].

При чому вченими неодноразово акцентувалось на взаємозв'язку між формою та методом адміністративної діяльності уповноваженого суб'єкта, обумовлюючи це специфікою самого адміністративно-правового простору, де певна сукупність складників є виявом реалізації відповідних адміністративних дій [180].

Узагальнено метод являє собою сукупність способів і прийомів здійснення певної діяльності. Метод адміністративного права визначається як сукупність способів, засобів, прийомів, які використовуються законодавцем для забезпечення регулюючої дії норм у галузі адміністративного права [10, с. 73-74; 215, с. 87].

Доречним, на нашу думку, буде нагадати про те, що схематично: засіб – це прийом; прийом – це спосіб або захід; спосіб – це певна дія; захід – це сукупність дій [94]. Така плутанина термінологічного аспекту значно затрудняє визначення категорії методу у досліджуваному аспекті. Доречніше

апелювати словосполученнями «адміністративна дія, сукупність адміністративних дій» [180].

Тож, як бачимо, справді категорії «форма» та «метод», що є застосовними до адміністративної діяльності конкретного уповноваженого суб'єкта є взаємопов'язаними, адже репрезентують вияв конкретних дій. Власне, можливо, через це окремі науковці розкривають цей процес через категорію «інструменти/інструментарій» адміністративної діяльності уповноваженого суб'єкта [180].

Так зокрема А. Приходько зазначає, що: «форми і методи адміністративно-правового забезпечення, це ніщо інше як інструментарій діяльності владних суб'єктів у конкретній сфері» [231, с. 108]; «вони є сукупністю нормативно визначених до виконання дій, за допомогою яких втілюються в життя приписи й норми, закріплені актами законодавства [231, с. 186-187]. При чому вчений уточнює, що категорії «інструментарій діяльності публічної адміністрації» та «адміністративна діяльність публічних суб'єктів» взаємодоповнюють одна одну. Однак слід враховувати їхню особливість – фактично без інструменту немає дії, так само як без дії інструмент є неактуальним [231, с. 187].

Втім слід вказати, що у питанні інструментарію діяльності таких суб'єктів відсутня наукова єдність поглядів, адже: по-перше, доктрина вміщує полярні погляди вчених щодо даного інституту, зокрема як новітній замінник формам діяльності публічної адміністрації або ж ймовірні елементи механізму здійснення такої діяльності; по-друге, не існує чіткого розмежування між засобами, способами та заходами як елементами, що слугують для реалізації повноважень публічного суб'єкта влади (про що свідчить неоднозначність їх характеристики вченими) [95, с. 354].

Щодо цього уточнимо, що за широкого підходу окрім форм та методів його елементами є також інші складники (наприклад, адміністративно-правові режими, використання електронного врядування тощо [11]). Проте при наданні визначення цієї категорії адміністративного права здебільшого

вчені притримуються етимологічного аспекту терміну «форма», вказуючи, що це зовнішній вираз однорідних за своїм характером і правовою природою груп адміністративних дій, реалізований у межах відповідності визначеної законом компетенції [11, с. 161].

Також слід вказати, що інструментальний підхід, за думкою окремих вчених (яскравим представником яких є І. Патерило) обмежений виключно складовими інституту форм діяльності уповноважених суб'єктів. Причому інститут інструментів є його правонаступником. Зокрема вчена вважає, що інститут форм державного управління було сформовано у радянський період, а саме тоді, коли управлінська діяльність (управління) визнавалася єдиною можливою формою функціонування органів державної влади і насамперед органів державного управління. Проте сьогодні, коли відбулася диференціація діяльності органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування на управлінську та публічно-сервісну, важко погодитися з тим, що форми державного управління залишаються єдиною можливим способом діяльності названих вище суб'єктів. Крім того, І. Патерило зазначає, що під час запровадження зазначеної термінології в юридичний обіг не було враховано різниці між категоріями «право» та «закон». Як наслідок, будь-які дії або рішення, якщо вони регламентувалися законом (іншим нормативним актом), називалися правовими, тобто такими, що були заснованими на нормах права. Однак сьогодні, коли в Україні визнано та гарантується принцип верховенства права, який зобов'язує проводити чітке розмежування між правом і законом, є недоцільним застосування прикметника «правовий» до будь-яких іменників в автоматичному порядку. Так, не можна будь-яку норму права називати правовою, оскільки вона може і не бути такою, тобто може не відповідати принципу верховенства права. Інакше кажучи, прикметник «правовий» може бути застосовано до певного юридичного явища чи до юридичної категорії лише після відповіді на питання про узгодженість із принципом верховенства права. З огляду на це взагалі нонсенсом виглядає словосполучення «неправова форма державного

управління», яке, за глибоким переконанням І.В. Патерило, має бути виведено за межі юридичного обігу. Також вчена зазначає, що сьогодні ті рішення (дії) суб'єктів публічної адміністрації, які не тягнуть за собою юридичних наслідків, є непринциповими (другорядними) для теорії адміністративного права, що концентрується виключно навколо тих рішень (дій), які викликають юридичні наслідки, тобто є «небезпечними» для приватних осіб у разі їх неконтрольованого застосування. Останні зазначені рішення (дії), власне, і складають зміст інституту інструментів діяльності публічної адміністрації. Якщо говорити більш точно, то основними елементами названого інституту є: підзаконні нормативні акти, адміністративні акти, адміністративні договори, адміністративні акти-дії та акти-плани [220; 113].

Отже, можемо узагальнити, що наразі існує три домінуючі концепції щодо розкриття практичного прояву дій уповноваженого суб'єкта щодо реалізації ним нормативно закріплених завдань або функцій:

– через інститут форм та методів адміністративної діяльності, де «форма» та «метод» є самостійними, однак взаємозалежними категоріями, що мають власне правове підґрунтя та умови (у тому числі застереження) до їхнього застосування;

– через інститут інструментів діяльності, що сформований на основі етимологічного аспекту терміну «форма», однак репрезентує сукупний вияв усіх правових можливостей суб'єкта для реалізації своєї компетенції;

– через інститут інструментів діяльності, що є правонаступником інституту форм та окремо інститут методів, як вияву цілеспрямованого впливу на функціонування окремих процесів [180].

Виходячи із вказаного вище, у доктрині адміністративного права втілюються альтернативні думки, направлені на перегляд інституту форм та методів адміністративної діяльності уповноважених суб'єктів, насамперед із метою задоволення потреб практики [113, с. 217]. Здебільшого він ставиться на дискусійний щабель, адже існує думка, що ним репрезентується

матеріальна фіксація можливості суб'єкта аналізованої публічної адміністрації вчиняти дію, що входить в обсяг його повноважень [95, с. 354]. Тому продовжують паралельно існувати вчення про форми і методи та про інструменти такої діяльності. Спир між прибічниками двох концепцій і досі залишається актуальним і не вирішеним. Водночас слід враховувати, що вивчення інституту шляхом дослідження його форм і методів є більш повним [113, с. 217].

Висловлюючи власну думку щодо зазначеного, вважаємо за необхідне вказати, що європейське правове та наукове поле використовують категорію «інструменти» у контексті знаряддя для реалізації певного процесу; для опису явища, що чинить певний визначний вплив. Наприклад, інструментами управління є стратегія, інформація, аналітична діяльність тощо. Своєю чергою, інструментом забезпечення національної безпеки, наприклад, вважається мова чи оперативна і розвідувальна діяльність. Причому вітчизняного аналога формам та методам адміністративної діяльності уповноваженого суб'єкта щодо реалізації його завдань або функцій немає.

Тому, на нашу думку, попри більш детальне наукове обґрунтування вчення про форми та методи адміністративної діяльності уповноважених суб'єктів, для сфери забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції більш принагідним для апелювання є інститут інструментів їхньої діяльності. Однак слід з обережністю трактувати їхню сутність, адже інструмент забезпечення національної безпеки та інструмент діяльності відповідального за це суб'єкта – різні правові категорії [180].

Так зокрема В. Оксінь наголошує, що інструмент реалізації публічного адміністрування та інструменти діяльності публічної адміністрації, яка реалізовує механізм втілення державно-владної та сервісної реалізації публічної влади є різними правовими явищами. Як приклад, одним з інструментів публічного адміністрування місцевого розвитку в Україні є Державна стратегія регіонального розвитку (наразі вона затверджена на 2021– 2027 роки Постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020

р. № 695), а інструментами її реалізації слугують конкретні адміністративні дії (форми й методи) уповноважених суб'єктів публічної адміністрації [205, с. 236]. Тому, на думку вченого, основним інструментом публічного адміністрування є адміністративно-правова норма, а точніше – їхня сукупність у певному акті, останні з яких представлені законодавчо-нормативною базою, яка логічно об'єднує всі принципи, правила та процедури, дотримання яких є необхідною умовою ефективності й результативності конкретної адміністративної діяльності публічної адміністрації [205, с. 236].

Задля уникнення плутанини між інструментами забезпечення національної безпеки та інструментами діяльності відповідального за це суб'єкта, пропонуємо апелювати категорією інструментарій діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції, що передбачає своїм змістом форми та методи їхньої адміністративної діяльності.

Отже, можемо узагальнити, що інструментарій діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є зовнішнім проявом (вольовою дією чи свідомою бездіяльністю) реалізації законодавчо визначених можливостей суб'єктів її забезпечення, що здійснюється способами, обумовленими їхньою компетенцією (повноваженнями та сферою відання) у цій сфері.

За загальним правилом формами адміністративної діяльності уповноваженого суб'єкта щодо реалізації його завдань або функцій є видання адміністративних актів (видання нормативно-правових актів і індивідуальних адміністративних актів); укладення адміністративних угод; вчинення інших юридично значущих адміністративних дій; здійснення матеріально-технічних операцій [11, с. 143]. Також існує думка, що такими формами є 1) правотворча (видання нормативно-правових актів і індивідуальних адміністративних актів); 2) погоджувальна, що полягає в укладанні адміністративних договорів; 3) організаційна, що полягає в реалізації

поточної управлінської діяльності; 4) здійснення матеріально-технічних операцій, що полягає в реалізації сервісних дій, – це аналіз і оброблення статистичних даних, добір персоналу, ведення діловодства та ін.; 5) інтерпретаційна, що полягає в з'ясуванні та тлумаченні змісту окремих юридичних норм [52, с. 101-102]. Причому відзначається, що кожен суб'єкт обирає ту форму, яка передбачена його повноваженнями. Тобто, як приклад, вказівка в Законі України «Про національну безпеку», що: «Президент України видає накази і директиви з питань оборони, укази і розпорядження з питань національної безпеки і оборони» означає, що Президент України, реалізуючи свою компетенцію шляхом використання такої форми адміністративної діяльності як правотворча здійснює закріплення попередньо сформованих приписів норм права, надаючи їм відповідного оформлення.

Окремо зазначимо, що у континентальній Європі чітко ідентифікується різниця між індивідуальними та загальними адміністративними актами, відмінність яких ґрунтується на змісті акту та на одиничності чи множині тих, на кого акт впливає. У деяких країнах (Франція, Бельгія, Італія, Португалія, Іспанія) поняття адміністративного акту стосується як індивідуальних актів, так і загальних актів, тобто актів, що посягають на права індивідуальних сторін, а також актів, що регулюють питання загального інтересу (нормативні акти) [415].

В інших країнах (Німеччина, Нідерланди, Данія) поняття адміністративного акту було тісно пов'язане із суб'єктивними правами, тобто правами чи особистими інтересами особи. Це означає, що поняття адміністративного акту традиційно застосовувалося лише до індивідуальних адміністративних актів, а не до актів, які стосувалися певних осіб або всієї країни. Наприклад, у Великій Британії та Ірландії відмінність між індивідуальними та загальними адміністративними актами майже не має значення, оскільки закон про адміністративні акти – це здебільшого закон про процедуру, а не про суть чи тих, на кого впливає акт [415].

Для вітчизняної правової системи характерним є розуміння відмінності

між нормативними та адміністративними актами. Вбачається, що індивідуальні адміністративні акти встановлюють, змінюють або припиняють конкретні адміністративні правовідносини. Вони відрізняються від нормативних тим, що звернені до конкретних суб'єктів управлінських відносин і їхня дія припиняється після здійснення встановлених у них прав і обов'язків, тобто після одноразового застосування [12, с. 135].

Відповідно аналізовані суб'єкти видають нормативно-правові акти об'єктивовані у вигляді закону чи підзаконного акту, а також окремі адміністративні акти, що вирішують індивідуальне завдання. Слід враховувати, що суб'єкти різного рівня видають тільки ті нормативно-правові акти, які стосуються сфери їх відомчого впливу, тобто з питань, що входять до їх компетенції [95].

Щодо укладання адміністративних договорів, уточнимо, що такими повноваженнями фактично наділені всі суб'єкти аналізованої системи, однак зазначене може бути дискусійним положенням, оскільки досить тривалий час вбачалось, що юридична природа адміністративного договору полягає в тому, що він є актом застосування норм права, в результаті чого реалізуються функції виконавчої влади за деякими винятками. Наразі в системі правових зв'язків він посідає проміжне місце між адміністративним актом (одностороннє волевиявлення державного органу влади) й договором приватноправового характеру [8, с. 154]. Згідно до чинної редакції Кодексу адміністративного судочинства України, адміністративний договір – спільний правовий акт суб'єктів владних повноважень або правовий акт за участю суб'єкта владних повноважень та іншої особи, що ґрунтується на їх волеузгодженні, має форму договору, угоди, протоколу, меморандуму тощо, визначає взаємні права та обов'язки його учасників у публічно-правовій сфері і укладається на підставі закону: (а) для розмежування компетенції чи визначення порядку взаємодії між суб'єктами владних повноважень; (б) для делегування публічно-владних управлінських функцій; (в) для перерозподілу або об'єднання бюджетних коштів у випадках, визначених законом; (г)

замість видання індивідуального акта; (г) для врегулювання питань надання адміністративних послуг [124].

Тобто укладання адміністративних договорів як форма адміністративної діяльності уповноваженого суб'єкта щодо реалізації його завдань або функцій у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є застосовною у випадку прямого дозволу на її використання (визначення у повноваженнях відповідної можливості) або за наявності дискреції, адміністративного розсуду у такого суб'єкта. У випадку вичерпного переліку повноважень уповноваженого суб'єкта щодо реалізації його завдань або функцій у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції, де відсутні положення про можливість її використання, така форма вважається недоступною для цього суб'єкта.

У досліджуваній сфері є два базових різновиди адміністративних договорів – міжнародні та національні. Зокрема міжнародні опосередковують транснаціональні домовленості, суб'єктом укладання яких здебільшого є Уряд (або конкретно – Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України тощо), а національні використовуються як правило, для врегулювання спільної діяльності, налагодження взаєморозуміння (здебільшого з громадськістю).

Характеризуючи вчинення інших юридично значущих адміністративних дій, як форму адміністративної діяльності досліджуваних суб'єктів, слід вказати, що за загальним правилом це видання документів, складання актів, протоколів, подання обов'язкових звітів, прийняття рішення про застосування санкцій [77], проведення атестації, здійснення повсякденної організаційної діяльності із взаємодії з населенням шляхом прийняття заяв, повідомлень та скарг, складання присяг тощо [217, с. 271–284]. Тобто на ряду з іншими формами адміністративної діяльності уповноваженого суб'єкта щодо реалізації його завдань або функцій у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції, вчинення інших юридично значущих адміністративних дій характеризується не меншою важливістю. Як

приклад, Закон України «Про національну безпеку» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII передбачає, що: «Кабінетом Міністрів України, Службою безпеки України, Управлінням державної охорони України подаються до Верховної Ради України щорічні письмові звіти про діяльність складових сектору безпеки і оборони». Окрім того, звіти щодо результатів проведення процедур огляду сектору безпеки і оборони є основою для розробки актів стратегічного планування у цій сфері.

Завершуючи розгляд цього питання зазначимо, що, на нашу думку, здійснення матеріально-технічних операцій не слід розглядати як відповідну форму адміністративної діяльності уповноваженого суб'єкта щодо реалізації його завдань або функцій у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції, адже вона характеризується здебільшого підготовчими діями, які мають допоміжний неправовий характер.

Отже, формами адміністративної діяльності уповноваженого суб'єкта щодо реалізації його завдань або функцій у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є зовнішнє оформлення такої діяльності у вияві кінцевого результату. Своєю чергою, методами є конкретні способи, що використовуються для отримання такого результату, а також його практичної реалізації. Зокрема мова йде про такі методи як планування, координація, узгодження, аналітична діяльність, застосування санкцій, контроль, нагляд, моніторинг, прогнозування, оцінювання загроз, застосування заходів захисту або реагування тощо.

Як приклад, метод координації забезпечує прийняття юридично значущих рішень за згодою сторін, кожна з яких не вправі нав'язувати свої умови іншій стороні [43]. З попередніх етапів цього дослідження є зрозумілим, що цей метод активно застосовується Радою національної безпеки і оборони України, яка є органом координації у сферах національної безпеки і оборони. Окрім того, Рада здійснює поточний контроль діяльності органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони в результаті чого подає Президентові України відповідні висновки та пропозиції [294].

Заходи реагування зокрема застосовуються під час контрольної-наглядних процедур та передбачають винесення припису, штрафу, скасування реєстрації чи анулювання документа дозвільно характеру тощо.

Окремо зазначимо, що усвідомлюючи потребу невідкладного та ефективного реагування на наявні і потенційні загрози національним інтересам і національній безпеці України, включаючи ворожі дії, збройний напад інших держав чи недержавних утворень, завдання шкоди життю та здоров'ю населення, захоплення заручників, експропріацію власності держави, фізичних та юридичних осіб, завдання майнових втрат та створення перешкод для сталого економічного розвитку, повноцінного здійснення громадянами України належних їм прав і свобод парламентом був прийнятий Закон України «Про санкції» від 14 серпня 2014 року № 1644-VII [290]. Законом передбачено, що застосування спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів, таких як, наприклад, обмеження торговельних операцій, зупинення виконання економічних та фінансових зобов'язань чи заборона на набуття у власність земельних ділянок передбачає попереднє подання пропозицій щодо їхнього застосування, якому логічно, що передуює процес збору необхідної інформації, її аналіз та обробка.

Все ж таки, на нашу думку, одними з ключових методів адміністративної діяльності уповноваженого суб'єкта щодо реалізації його завдань або функцій у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є: інформаційні (ті, що використовуються для обміну інформацією та консультування); ідентифікаційні (аналіз, співставлення, оцінювання тощо, що використовуються для встановлення вірогідних зв'язків між різними даними та процесами); моніторинг (постійний та одиничний, що використовується для виявлення змін/простежування динаміки розвитку конкретних складових досліджуваної системи) та співпраця (консолідація ресурсів для спільного досягнення заздалегідь визначеного результату).

Слід вказати, що таке інтерпретування сутності методів

адміністративної діяльності уповноваженого суб'єкта щодо реалізації його завдань або функцій не є характерним для вітчизняної адміністративно-правової галузі наукових знань. Адже науковці, що досліджували питання методів адміністративної діяльності конкретного суб'єкта у визначеній сфері суспільно-політичного життя України, вважають таке: по-перше, що ці методи об'єктивовані у вигляді адміністративних засобів, способів і прийомів; по-друге, вони мають цільове направлення; по-третє, застосовуються виключним колом суб'єктів, для діяльності якого притаманний саме цей метод; по-четверте, вони передбачаються в адміністративних нормах, відображених у правових актах; по-п'яте, скеровані на врегулювання поведінки підконтрольного об'єкта (суб'єкта); по-шосте, використовуються для досягнення єдиної мети [143, с. 95]. У зв'язку з чим класифікація цих методів можлива за різними критеріями, за різними їх властивостями [143, с. 98].

Наприклад, за загальним правилом виділяються дві групи методів адміністративної діяльності уповноваженого суб'єкта щодо реалізації його завдань або функцій – імперативний та диспозитивний. Так зокрема імперативний метод є застосовним під час прийняття присяги, а за сприяння диспозитивного укладаються адміністративні договори.

Окрім того, науковцями виділяються правові, організаційні та економічні методи. Наприклад, до правових методів забезпечення національної безпеки України відносять розроблення нормативно-правових актів, внесення в установленому законом порядку проєктів змін і доповнень у законодавство України; організаційних – розроблення, використання і удосконалення засобів і систем безпеки, підвищення надійності їх функціонування або виявлення загроз і небезпек, що можуть дестабілізувати нормальне функціонування системи національної безпеки; економічних – удосконалення системи фінансування робіт, пов'язаних із реалізацією правових і організаційно-технічних методів забезпечення національної безпеки, створення системи страхування ризиків фізичних і юридичних осіб

[151].

Також широко застосовною є практика їхньої диференціації на: переконання, заохочення (стимулювання) та примус. Де останній є визначальним, адже безпосередньо пов'язаний з правоохоронним аспектом у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції.

Підсумовуючи, можемо сформулювати такі ключові висновки:

1) інструмент забезпечення національної безпеки та інструмент діяльності відповідального за це суб'єкта – різні правові категорії. Задля уникнення плутанини між інструментами забезпечення національної безпеки та інструментами діяльності відповідального за це суб'єкта, доцільно апелювати категорією інструментарій адміністративної діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції, що передбачає своїм змістом форми та методи такої діяльності;

2) формами адміністративної діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є:

– правотворча – реалізуючи свою компетенцію шляхом використання такої форми адміністративної діяльності конкретний суб'єкт здійснює закріплення попередньо сформованих приписів норм права, надаючи їм відповідного оформлення;

– укладання адміністративних договорів – різновид договірних зобов'язань, що є застосовним у випадку прямого чи опосередкованого дозволу на використання такої форми адміністративної діяльності конкретного суб'єкта (визначення у повноваженнях відповідної можливості). У випадку вичерпного переліку повноважень уповноваженого суб'єкта щодо реалізації його завдань або функцій у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції, де відсутні положення про можливість її використання, така форма вважається недоступною для застосування цим суб'єктом. У досліджуваній сфері є два базових різновиди адміністративних договорів – міжнародні та національні. Зокрема міжнародні опосередковують транснаціональні домовленості, суб'єктом укладання яких

здебільшого є Уряд (або конкретно – Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України тощо), а національні використовуються як правило, для врегулювання спільної діяльності, налагодження взаєморозуміння (здебільшого з громадськістю);

– вчинення інших юридично значущих адміністративних дій – як відповідна форма характеризується адміністративним розпорядництвом, тобто застосуванням і виконанням правових норм, наприклад, прийняття рішення про застосування санкцій, подання звітів, прийняття присяги тощо;

3) одними з ключових методів адміністративної діяльності уповноваженого суб'єкта щодо реалізації його завдань або функцій у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є: інформаційні (ті, що використовуються для обміну інформацією та консультування); ідентифікаційні (аналіз, співставлення, оцінювання тощо, які використовуються для встановлення вірогідних зв'язків між різними даними та процесами); моніторинг (як постійний так і одиничний, які використовуються для виявлення змін/простежування динаміки розвитку конкретних складових досліджуваної системи) та співпраця (консолідація ресурсів для спільного досягнення заздалегідь визначеного результату). Проте таке інтерпретування сутності методів адміністративної діяльності уповноваженого суб'єкта щодо реалізації його завдань або функцій не є характерним для вітчизняної адміністративно-правової галузі наукових знань. Наприклад, за загальним правилом виділяються дві групи таких – імперативний та диспозитивний. Так зокрема імперативний метод є застосовним під час прийняття присяги, а за сприяння диспозитивного укладаються адміністративні договори. Окрім того, науковцями виділяються правові, організаційні та економічні методи, а також широко застосовною є практика їхньої диференціації на переконання, заохочення (стимулювання) та примус. Причому останній є визначальним, адже безпосередньо пов'язаний з правоохоронним аспектом у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції.

Отже, попри більш детальне наукове обґрунтування вчення про форми та методи адміністративної діяльності уповноважених суб'єктів, для сфери забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції більш принагідним для апелювання є інститут інструментів їхньої діяльності. Обумовити зазначену тезу можна наступним: європейське правове та наукове поле використовують категорію «інструменти» у контексті знаряддя для реалізації певного процесу; для опису явища, що чинить певний визначний вплив. Наприклад, інструментами управління є стратегія, інформація, аналітична діяльність тощо. Своєю чергою, інструментом забезпечення національної безпеки, наприклад, вважається мова чи оперативна і розвідувальна діяльність. Причому вітчизняного аналога формам та методам адміністративної діяльності уповноваженого суб'єкта щодо реалізації його завдань або функцій немає. Тому інструментарій забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є зовнішнім проявом (вольовою дією чи свідомою бездіяльністю) реалізації законодавчо визначених можливостей суб'єктів її забезпечення, що здійснюється способами, обумовленими їхньою компетенцією (повноваженнями та сферою відання) у цій сфері.

2.4. Нормативно-правові засади реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції.

«Нормативно-правові засади», «правовий базис», «правові основи» – ключові базові категорії, якими позначають організаційне та практико-реалізаційне підґрунтя діяльності будь-якого органу публічної влади, функціонування певного правового явища чи процесу. Причому, за твердженнями Ю. Шпарага, на офіційних сторінках органів публічної влади чи місцевого самоврядування систему законодавчих та підзаконних

нормативно-правових актів визначають терміном «нормативні засади», рідше як «нормативно-правові засади». Науковець акцентує, що на сторінках правової літератури згаданий термін не знайшов свого закріплення. Частіше тут уживаються терміни «правова основа», «правові засади». Так, Ю. Фролов асоціює нормативно-правові засади вищих навчальних закладів із сукупністю чинних нормативно-правових актів, що визначають мету, принципи, завдання, функції діяльності закладів вищої освіти, окреслюють їхній правовий статус [391, с. 1079]. Аналогічну думку висловлює й О. Жарова [109, с. 49]. О. Звіздай вважає, що нормативно-правове поле функціонування та розвитку місцевого самоврядування в Україні складається з регуляторних актів різних рівнів, які можна умовно розділити на певні групи [98, с. 244]. Отже, вченими констатується синонімічність термінів «нормативні засади», «нормативно-правові засади», «правова основа» [403, с. 134]. Зазначену думку підтримує вчена В. Боняк, яка здійснивши аналіз інтерпретацій слів «засади» та «основи» стверджує, що схожий зміст цих понять дозволяє вважати їх взаємозамінними та такими, що належать до одного понятійного ряду [35, с. 74]. Тому логічно, що нормативно-правові засади є сукупністю чинних нормативно-правових актів, розкриття яких здійснюється з урахуванням юридичної сили правових актів, що врегульовують певні відносини [403, с. 134] або за певним класифікаційним чинником сфери їхнього спрямування.

Взявши за основу другий підхід, вважаємо, що нормативно-правові засади реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є такими [173]:

1) нормативно-правові акти, що регулюють забезпечувальну діяльність у сфері національної безпеки в умовах євроінтеграції:

а) за кількістю та характером суб'єктів здійснення відповідних заходів такі акти можна розподілити на: (1) односторонні (наприклад, Указ Президента України від 19 березня 2022 року № 152/2022 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо

реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану» [407], яким Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення було рекомендовано вжити заходів з реалізації єдиної інформаційної політики, яка є пріоритетним питанням національної безпеки, забезпечення якої реалізується шляхом об'єднання усіх загальнонаціональних телеканалів, програмне наповнення яких складається переважно з інформаційних та/або інформаційно-аналітичних передач на єдиній інформаційній платформі стратегічної комунікації – цілодобовому інформаційному марафоні «Єдині новини #UАразом» [407]); (2) двосторонні (наприклад, Угода про фінансування заходу «Зменшення вразливості та підвищення продовольчої безпеки через підтримку постраждалого населення та сільськогосподарського виробництва в Україні (Контракт з розбудови держави та посилення стійкості)» [382], яку підписали Україна та ЄС 5 вересня 2022 року); (3) багатосторонні (наприклад, розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 року № 796-р «Про Національний план скорочення викидів від великих спалювальних установок», який був розроблений Міністерством енергетики та вугільної промисловості з метою виконання зобов'язань України в рамках Договору про заснування Енергетичного Співтовариства в частині обмеження викидів забруднюючих речовин [309]);

б) за різновидами заходів нині чинними є акти, що створюють умови та підстави активізації: (1) реалізації (наприклад, Указ Президента України від 6 березня 2008 року № 200/2008 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про забезпечення національних інтересів і національної безпеки у сфері приватизації та концептуальні засади їх реалізації» [310]; (2) захисту (наприклад, Указ Президента України від 23 грудня 2022 року № 884/2022 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 грудня 2022 року «Про заходи з розвитку та використання вітчизняних систем супутникової навігації в інтересах безпеки і оборони держави»»), який був прийнятий у наслідок існуючих викликів та загроз національній безпеці України у сфері супутникової навігації,

зумовленими відсутністю системного державного регулювання у цій сфері, недосконалістю нормативно-правової бази, невпорядкованістю та безконтрольністю використання вітчизняних функціональних доповнень глобальних навігаційних супутникових систем, що становить загрозу обороноздатності держави в умовах воєнного стану [311]); (3) охорони (наприклад, Указ Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України» [312], який був затверджений з метою охорони кіберпростору); (4) підтримки (наприклад, Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про заходи з нейтралізації загроз в енергетичній сфері» [313], який був прийнятий з метою підвищення ефективності державної політики у сфері енергетичної безпеки [313]);

в) за юридичною силою настанов такі акти є: (1) конституційними (Основний Закон України); (2) звичайними законами (наприклад, Закон України «Про медіа» від 13 грудня 2022 року № 2849-IX [275], метою якого є захист національних інтересів, створення єдиної, впорядкованої та взаємоузгодженої системи правових норм, спрямованих на регулювання правовідносин у сфері медіа, виконання Україною зобов'язань перед європейськими партнерами та імплементація норм європейського законодавства у національне законодавство [357]); (3) підзаконними (наприклад, розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 року № 605 «Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»»[86], що визначає плани повної реконструкції всієї енергетичної галузі України відповідно до європейських стандартів); (4) конституційно-судовими (наприклад, Рішення Конституційного суду у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», статей 15, 15¹, 26 Закону України «Про

кінематографію» [363]);

г) за змістом вони є: (1) інформаційними (наприклад, в умовах відсічі збройній агресії Російської Федерації проти України та з метою гарантування безпеки держави, безпеки та сталості електронних комунікаційних мереж, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» Рада національної безпеки і оборони України прийняла рішення від 26 листопада 2022 року «Про забезпечення електронними комунікаційними послугами в умовах воєнного стану» [315], яке було введено в дію Указом Президента України від 26 листопада 2022 року № 802/2022 або, як приклад, з метою проведення інформаційно-комунікаційної роботи на підтримку європейського курсу держави розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2022 року № 1155-р схвалено «Стратегію комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року» [316]); (2) консультативними (наприклад, Коментарі Департаменту з питань виконання рішень Європейського суду з прав людини Комітету Міністрів Ради Європи щодо проєкту Закону України «Про гарантії держави щодо виконання рішень суду» [132]); (3) роз'яснювальними (наприклад, на виконання рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 травня 2022 року «Про примусове вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів», введеного в дію Указом Президента України від 11 травня 2022 року № 326, Кабінет Міністрів України видав розпорядження від 13 вересня 2022 року № 815-р «Деякі питання проведення примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» [76] в якому надав роз'яснення щодо процедури вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів); (4) коопераційними (наприклад, Указ Президента України від 26 серпня 2021 року № 448/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України»» визначає, що зовнішньополітичні зусилля буде спрямовано на розвиток відносин

стратегічного характеру з ключовими партнерами на міжнародній арені, передусім з ЄС, НАТО та їхніми державами-членами, здійснення взаємовигідного співробітництва з іншими державами та міжнародними організаціями [317]); (5) координаційними (наприклад, постанова Кабінету Міністрів України від 18 січня 1999 року № 48 «Про затвердження Порядку здійснення координації діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань додержання режимів на державному кордоні», що визначає основні напрями координації Адміністрації Державної прикордонної служби України, регіональних управлінь, органів охорони державного кордону та загонів морської охорони діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, що здійснюють різні види контролю у пунктах пропуску через державний кордон або беруть участь у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон відповідно до Закону України «Про державний кордон України» [318]);

2) нормативно-правові акти, що визначають компетенцію суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції та основні принципи їхньої діяльності:

а) за кількістю суб'єктів-адресатів встановлених норм: (1) одиничні (наприклад, Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 року № 794-VII, що визначає організацію, повноваження і порядок діяльності Кабінету Міністрів України [292]); (2) серійні (наприклад, Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17 березня 2011 року № 3166-VI, що визначає основи діяльності міністерств та інших центральних органів виконавчої влади [319]);

б) за приналежністю суб'єктів-адресатів встановлених норм: (1) ті, що стосуються суб'єктів загальної компетенції у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції (наприклад, Конституція України, норми якої або є вичерпними чи деталізуються іншими актами законодавства); (2) ті, що стосуються суб'єктів спеціальної та

змішаної компетенції у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції (наприклад, Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 5 березня 1998 року № 183/98-ВР, що визначає правові засади організації та діяльності РНБО, її склад, структуру, компетенцію і функції [294]); (3) ті, що стосуються суб'єктів сприяння у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції (наприклад, Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки, затверджена Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 487/2021 спрямована на створення сприятливих умов для розвитку в суспільстві громадської ініціативи та самоорганізації, формування та діяльності інститутів громадянського суспільства, налагодження партнерської взаємодії між ними та органами державної влади, органами місцевого самоврядування [198]);

3) нормативно-правові акти, що визначають алгоритми діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки України загалом, зокрема в умовах євроінтеграції: (1) внутрішньоструктурні (наприклад, Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 червня 2022 року «Про затвердження Положення про Реєстр осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів), порядок його формування і ведення» від 29 червня 2022 року № 459/2022 [301]); (2) зовнішні (наприклад, Порядок взаємодії суб'єктів забезпечення кібербезпеки під час реагування на кіберінциденти/кібератаки [230], затверджений на засіданні Національного координаційного центру кібербезпеки від 22 вересня 2022 року);

4) нормативно-правові акти, що регулюють організаційні аспекти діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції: (1) ресурсні (наприклад, розпорядження Кабінету Міністрів України «Про перерозподіл деяких видатків державного бюджету, передбачених Апарату Ради національної безпеки і оборони України на 2022 рік» від 18 листопада 2022 року № 1038-р [302]; (2) кадрові (наприклад, Указ

Президента України «Про призначення Р. Семенченка начальником Департаменту захисту національної державності Служби безпеки України від 27 жовтня 2022 року № 741/2022 [303].

Не вимагає доведення той факт, що зазначену систему очолює Конституція України. Однак слід брати до уваги, що однієї Конституції недостатньо, її положення мають бути чітко конкретизовані в системі додаткових документів – законодавчих нормативах, планах і розпорядженнях уряду, що викладають логічно та з відповідним рівнем деталізації стратегічні настанови, функції і завдання [60] суб'єктів виконавців конкретних заходів. Ці документи мають відповідати і міжнародним зобов'язанням країни, повинні ґрунтуватися на політичному консенсусі головних політичних партій і не лише уряду, але й суб'єктів громадянського суспільства [60, с. 13]. Тобто зазначену класифікацію можна розширити безліччю чинників розподілу та групування [173].

Тому, узагальнюючи, можемо констатувати, що нормативно-правові засади реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції наразі об'єктивовані Конституцією України, законами України різного спрямування, чисельними підзаконними нормативно-правовими актами, серед яких провідне значення мають ті, що є концепційними та стратегічно плановими, а також міжнародними документами, що містять конкретні домовленості та зобов'язання сторін у цій сфері [173].

Зазначаючи про нормативно-правові засади реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції більш спеціалізовано, вважаємо за необхідне уточнити про першооснову, підґрунтя формування їх як таких, що нині є їхньою об'єктивізацією. Так ухвалена у 1997 році Верховною Радою України Концепція (основи державної політики) національної безпеки України вперше на законодавчому рівні визначила «систему забезпечення національної безпеки», яка розглядається як «організована державою

сукупність суб'єктів: державних органів, громадських організацій, посадових осіб та окремих громадян, об'єднаних цілями та завданнями щодо захисту національних інтересів, що здійснюють узгоджену діяльність у межах законодавства України» [200, с. 191; 20, с. 222]. Йдеться про реалізацію проведення комплексу узгоджених заходів щодо захисту національних інтересів у політичній, економічній, соціальній, військовій, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та інших сферах [287].

Своєю чергою, у 1998 році з метою реалізації стратегічного курсу України на інтеграцію до ЄС, забезпечення всебічного входження України у європейський політичний, економічний і правовий простір та створення передумов для набуття Україною членства у ЄС, Указом Президента України було затверджено Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу [300], яка визначала основні напрями співробітництва України з ЄС. З поміж іншого її прийняття було обумовлено тим, що задля забезпечення національних інтересів України її зовнішня політика мала бути відкритою, охоплюючи співробітництво з усіма заінтересованими партнерами, уникаючи залежності від окремих держав чи груп держав [299]. Адже розширюючи зв'язки, що були започатковані в минулому, зокрема Угодою між Європейським економічним співтовариством і Європейським співтовариством по атомній енергії та Союзом Радянських Соціалістичних Республік про торгівлю і комерційне та економічне співробітництво, яка підписана 18 грудня 1989 року Україна підписала у 1994 році Угоду про партнерство та співробітництво, яка започаткувала партнерство між Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами з одного боку та Україною з іншого боку [383]. Базовим положенням цієї угоди було те, що сторони визнавали, що підтримка незалежності, суверенітету і територіальної цілісності України сприятимуть зміцненню миру і стабільності в регіоні Центральної та Східної Європи і на Європейському континенті в цілому [383].

Відповідно, можемо узагальнити, що нормативно-правові засади

реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції беруть свій початок з моменту проголошення незалежності України. На той час вже було усвідомлення необхідності забезпечення колективної безпеки шляхом партнерства та співробітництва у тому числі задля зміцнення миру та стабільності Європейського континенту [174].

Закріплення прагнень України визначити своє місце «в сучасному складному, різноманітному і суперечливому світі з огляду на своє геополітичне становище, історичний досвід, культурні традиції, багаті природні ресурси, потужний економічний, науково-технічний та інтелектуальний потенціал» [299] мало продовження у низці актів законодавства, серед яких базовими є Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 року № 2411-VI та Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. Ці акти безпосередньо спрямовані на визначення правового базису економічної і політичної незалежності України, охорони та захисту її національних інтересів, утвердження як повноправного і авторитетного члена світового співтовариства [320]. Зрозуміло, що продовження Угоди про партнерство та співробітництво об'єктивовано Угодою про асоціацію [174].

Оновлення попередніх нормативно-правових засад реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції було зумовлено декількома чинниками, серед яких зокрема: глобалізаційні трансформації; зміни світового порядку в аспекті накопичення сил та впливів з боку окремих держав, що мало наслідком послаблення наявних безпекових систем; закінчення терміну дії підписаних угод; невиконання окремих положень договірних зобов'язань; внутрішні соціально-політичні процеси та кризи тощо [174].

У цьому аспекті особливого значення набули гарантії як успіху реалізації такого процесу, так і можливості його завершення загалом.

Окремо уточнимо, що, на нашу думку, гарантії є окремим та

самостійним елементом у межах нормативно-правових засад реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України. Вони можуть бути як чітко визначеними у системі законодавчих актів цієї сфери, так і опосередковано впливати з їхніх положень [174].

Йдеться про загальні гарантії реалізації цього процесу, зокрема, як приклад, у випадку слідування Україною всіх встановлених умов для набуття членства в ЄС, Єврокомісія має позитивно оцінити всі докладені зусилля та ухвалити відповідне рішення. Умовно, це виглядає так: «дія – результат/відсутність дій – відсутність позитивного результату». Аналогічно можна стверджувати й про адаптацію всіх безпеково-оборонних стандартів. У випадку їхнього повного застосування на території України та після інтеграції України до Спільної політики з безпеки й оборони (CSDP) з одного боку буде забезпеченою постійно діюча структурна співпраця, ефективне та оперативне реагування на геополітичні виклики сьогодення, а з іншого – можливість доступу до ринку європейської продукції, у тому числі безпекового та оборонного призначення, впровадження нових та інноваційних технологій [174].

Однак конкретики щодо термінів, коли Україна отримає членство в ЄС немає, а отже – невідомо чи цей процес буде завершеним загалом. Тобто загальні гарантії забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є розпливчастими та такими, що потребують уточнення [174].

Своєю чергою конкретні гарантії є безпосередньо безпековими. Їхнє існування обумовлене обопільними зобов'язаннями: дотримання умов з однієї сторони, забезпечує сприяння та допомогу з іншої сторони [174].

Наразі Україна разом із міжнародними експертами шукає оптимальну для себе модель безпекових гарантій. Цим опікується спеціальна група з питань міжнародних безпекових гарантій для України [218].

Така ситуація виникла зокрема через те, що з моменту проголошення незалежності України декларувалась така думка: «щоб Україна стала суверенною державою, а її незалежний статус визнав увесь світ, було

потрібно позбутись ядерної зброї» [42, с. 11]. Замість цього Російська Федерація, США та Великобританія, «беручи до уваги зобов'язання України ліквідувати всю ядерну зброю, що знаходиться на її території, у визначений період часу» підтверджували таке: (1) поважати незалежність і суверенітет та існуючі кордони України; (2) утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України, і що ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України, крім цілей самооборони або будь-яким іншим чином згідно зі Статутом ООН; (3) утримуватися від економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам здійснення Україною прав, притаманних її суверенітету, і таким чином отримати будь-які переваги; (4) домагатися негайних дій з боку Ради Безпеки ООН з метою надання допомоги Україні як державі-учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, що не володіє ядерною зброєю, в разі, якщо Україна стане жертвою акту агресії або об'єктом погрози агресією з використанням ядерної зброї; (5) не застосовувати ядерну зброю проти будь-якої держави-учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, що не володіє ядерною зброєю, крім випадку нападу на них самих, їхні території чи їхні підопічні території, їхні збройні сили або на їхніх союзників з боку такої держави спільно або в союзі з державою, яка володіє ядерною зброєю; (6) проводити консультації у випадку виникнення ситуації, внаслідок якої постає питання стосовно цих зобов'язань [165]. Зазначене мало вияв шляхом підписання Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, так званій Будапештський меморандум [55, с. 370].

Аналізуючи Меморандум, доходимо висновку, що безпекові гарантії щодо України були порушені ще задовго до 2014 року [454]. Наприклад, варто згадати відоме прикордонне протистояння у 2003 році в конфлікті навколо острова Тузла, що загрожувало територіальній цілісності України. Не менш небезпечними можна вважати так звані газові війни, які є проявом

свідомого економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам Україну. Світ не відреагував належним чином на такі порушення зобов'язань одним з підписантів Меморандуму, які наростали з роками, призвівши в підсумку до прямої збройної агресії [408].

Основним аргументом такого стану є те, що цей Меморандум не є міжнародним договором, оскільки не має юридично зобов'язуючої сили: парламенти країн-гарантів його не ратифікували, хоча й, з іншого боку, у прикінцевих положеннях цього документа зафіксовано: «Цей меморандум набуває чинності з моменту підписання» і тому не потребує ратифікації... [165; 55, с. 370].

Відповідно, Меморандум є паперовою домовленістю, яка фактично позбавлена жодних юридичних наслідків за невиконання її положень. Це свідчить про відсутність передбачення нею будь-яких безпекових гарантій для України [174].

Тому однією з потенційних безпекових моделей для України є гарантії безпеки в рамках ЄС, адже є норма, яка гарантує державам-членам підтримку у випадку агресії. Проте як саме цей механізм діє, поки невідомо. Відповідно, необхідно ретельно його вивчити, а на додачу – розглянути можливість поширення цих гарантій не лише на членів, але й на кандидатів у члени ЄС. За цієї моделі також можливим є надання додаткових гарантій безпеки з боку провідних країн світу. Тобто безпекова модель для України цілком може бути кількарівневою. Багатосторонню угоду, яку підпише низка країн, які вже виявили до цього зацікавленість, можуть доповнити одна чи декілька двосторонніх угод із країнами, які готові взяти на себе більший рівень гарантій. Причому окрім військових гарантій, модель безпеки мусить включати й економічну складову, адже потужна економіка є також однією зі складових національної безпеки [218].

Також можливим є підписання мирного договору, що буде гарантією миру. З одного боку нічого кращого за цей механізм ще не винайдено. З усіх мирних договорів, укладених між 1975 і 2018 роками, щонайменше 37% не

запобігли поновленню воєн, і переважно протягом двох років. Прикладом зокрема є так звані другі Мінські домовленості від лютого 2015 року, які передбачали припинення вогню, відведення важкого озброєння та конституційну реформу в Україні. Учасники переговорів опинилися в нерівному становищі: нещодавно українська армія зазнала серйозної поразки під Дебальцевим (російські військові брали в цьому безпосередню участь, хоча влада офіційно це заперечувала), тому умови диктувала РФ, а найбільше виграшу від угод отримали самопроголошені республіки Донбасу. При чому очевидно, що деякі положення Мінських угод просто несумісні з існуванням України як суверенної держави. Однак з іншого боку мирний договір не завжди є необхідною умовою мирного співіснування. Після Другої світової війни СРСР і Японія ніколи не підписували такого договору. Після капітуляції Японії між двома країнами офіційно зберігався воєнний стан аж до Московської декларації 1956 року. Відсутність мирного договору (власне кажучи, територіальні претензії Японії до Росії, які залишаються) виявляється за будь-якими російсько-японськими контактами, але ні дипломатичним, ні економічним відносинам це донедавна не заважало. Ситуація змінилася лише внаслідок російського вторгнення в Україну: у квітні 2022 року Міністерство закордонних справ Японії вперше за майже 20 років назвало спірні острови «незаконно окупованими» [459].

Ще одним варіантом безпекової моделі для України є прийняття рішення про сумнівність положень Будапештського меморандуму, що матиме наслідком відновлення статусу України як ядерної держави. Однак спроби відновити ядерну зброю можуть завдати удару відносинам України з західними країнами [88].

Тобто перша модель є більш принагідною. Однак, залишається відкритим ключове питання: якими ж можуть бути безпекові гарантії для України в ситуації, коли жоден із потенційних гарантів не погоджується обіцяти дати Україні гарантії, співставні зі статтею 5 НАТО. Наразі експерти розглядають усі наявні моделі безпеки, в першу чергу ті, що були надані

азійським країнам (Японії, Південній Кореї чи Тайваню) та ті, що діяли в минулому (йдеться про Лондонську угоду 1839 року, яка діяла до початку Першої світової війни) [218].

Отже, можемо узагальнити, що конкретні гарантії забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції (гарантії безпеки) фактично є відсутніми. Відповідно, на міжнародній арені має бути врегульовано питання щодо розбудови механізму довгострокового стратегічного співробітництва та партнерства між Україною, ЄС та іншими ключовими країнами (більшою мірою Великобританією та США) задля забезпечення її можливості самостійного захисту національних інтересів [191].

Підсумовуючи, можемо сформулювати такі ключові висновки:

1) за загальним правилом, нормативно-правові засади є сукупністю актів законодавства, що покликані забезпечити правовим полем певне коло суспільних відносин. Відштовхуючись від такого трактування та за класифікаційним чинником сфери їхнього спрямування, нормативно-правові засади реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є такими:

– нормативно-правові акти, що регулюють забезпечувальну діяльність у сфері національної безпеки в умовах євроінтеграції – а) за кількістю та характером суб'єктів здійснення відповідних заходів є односторонніми/двосторонніми/ багатосторонніми; б) за різновидами заходів є ті, що створюють умови та підстави активізації реалізації/захисту/охорони/підтримки; в) за юридичною силою настанов такі акти є: конституційними/звичайними законами/підзаконними/конституційно-судовими; г) за змістом це інформаційні/консультативні/роз'яснювальні/коопераційні/кординаційні;

– нормативно-правові акти, що визначають компетенцію суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції та основні принципи їхньої діяльності – а) за кількістю суб'єктів-адресатів

встановлених норм ці акти одиничні/серійні; б) за приналежністю суб'єктів-адресатів встановлених норм є ті, що стосуються суб'єктів загальної/спеціальної/змішаної компетенції у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції або суб'єктів сприяння;

– нормативно-правові акти, що визначають алгоритми діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки України загалом, зокрема в умовах євроінтеграції є внутрішньо-структурними/зовнішніми;

– нормативно-правові акти, що регулюють організаційні аспекти діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є ресурсними/кадровими;

2) гарантії, як елемент нормативно-правових засад реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції доцільно розглядати з позиції дуальності. (Йдеться про загальні та конкретні гарантії реалізації цього процесу).

Отже, нормативно-правові засади реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції беруть свій початок з моменту проголошення незалежності України. На той час вже було усвідомлення необхідності забезпечення колективної безпеки шляхом партнерства та співробітництва у тому числі задля зміцнення миру та стабільності Європейського континенту. Їхнє оновлення було зумовлено декількома чинниками, серед яких зокрема: глобалізаційні трансформації; зміни світового порядку в аспекті накопичення сил та впливів з боку окремих держав, що мало наслідком послаблення наявних безпекових систем; закінчення терміну дії підписаних угод; невиконання окремих положень договірних зобов'язань; внутрішні соціально-політичні процеси та кризи тощо. Наразі вони об'єктивовані: 1) системою чинних нормативно-правових актів різної юридичної сили, на пряму спрямованості та предметного змісту, об'єднуючим чинником для яких є консолідація об'єктів регулювання узагальнюючою метою;

2) загальними та безпековими гарантіями забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. При чому, загальні гарантії забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є розпливчастими та такими, що потребують уточнення, а конкретні (гарантії безпеки) – фактично відсутніми, адже Будапештський меморандум є паперовою домовленістю, яка фактично позбавлена жодних юридичних наслідків за невиконання її положень. Відповідно, на міжнародній арені має бути врегульовано питання щодо розбудови механізму довгострокового стратегічного співробітництва та партнерства між Україною, ЄС та іншими ключовими країнами (більшою мірою Великобританією та США) задля забезпечення можливості для неї самостійного захисту національних інтересів.

Висновки до Розділу 2

1. З'ясовано, що базовим розумінням правовідносин є їхня приналежність до форми реалізації суспільних відносин. Модель поведінки при таких взаємозв'язках завжди є нормативно визначеною, а змістова складова – врегульованою.

2. Визначено, що адміністративно-правові відносини опосередковують функціонування високорозвинених систем, будучи об'єктивізацією процесів врегулювання суспільного і державного життя. Їхня специфіка визначається за сукупним виявом двох характерних чинників: загальних ознак правовідносин, без урахування галузевої приналежності (наприклад, їхній склад, урегульованість правовою нормою, тощо) та спеціальних параметрів, що визначають їхню (1) приналежність до відповідної галузі права, (2) зміст конкретної взаємодії.

3. Сформовано, що адміністративно-правові відносини щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є різновидом правових зв'язків, породжених існуванням адміністративної

норми, що дозволяє/зобов'язує до вчинення певної дії чи утримання від неї задля реалізації конкретного завдання у межах адміністративно-правового механізму реалізації цього процесу. Ці відносини характеризуються такими ознаками: (1) є різновидом правових відносин, що формують адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції, є його невід'ємною частиною, яка репрезентує основи функціонування цієї системи як цілісної та взаємозалежної від кожного з її компонентів, а також сутність відповідних заходів та процес супроводжувальної діяльності задля виконання її завдань; (2) такі відносини виникають та функціонують у межах двох парадигм їхнього розвитку (міжнародної та національної), різниця між якими полягає у наявності виключної рівноправності сторін взаємодіючих відносин та відсутності такого імперативу; (3) мають конкретне об'єктне спрямування, зумовлене необхідністю активізації як організаційних дій (службові, кадрові, фінансові аспекти тощо), так і практико-реалізаційних (здійснення реалізаційних, охоронних, захисних, підтримуючих заходів задля убезпечення та нейтралізації загроз об'єктам національної безпеки України).

4. Доведено, що адміністративно-правові відносини щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції за міжнародним контекстом розвитку є горизонтальними процедурними правовідносинами щодо співробітництва у різних об'єктних сферах. За національним контекстом розвитку логічним визначено їхній розподіл на дві групи: адміністративно-правові відносини об'єктного змісту та адміністративно-правові відносини суб'єктного змісту. Адміністративно-правові відносини об'єктного змісту виникають, розвиваються та припиняються у сфері концептуалізації національних інтересів України. Своєю чергою, адміністративно-правові відносини суб'єктного змісту виникають, розвиваються та припиняються у сферах організації та реалізації взаємовідносин між суб'єктами системи забезпечення національної безпеки України. Цей поділ є умовним, адже існує низка підстав, за якими можна

здійснити їхній розподіл. Зокрема: (1) за цільовим призначенням: організаційні; функціональні; технічні; (2) за юридичною природою зв'язків: управлінські; виконавчі; допоміжні (сприяючі); (3) за формою вияву загального взаємозв'язку: основні; опосередковані; (4) за сферою існування зв'язків: у міжнародній, економічній, військовій, науково-технічній, культурній та інших сферах; (5) за процедурним аспектом: дозвільні; контрольно-наглядові; інформаційно-аналітичні, комунікаційні тощо; (6) за ролевою приналежністю: рівноправні; підпорядковані; (7) за характером взаємодії: субординаційні; координаційні; реординаційні.

5. Визначено, що адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є такими, що: (1) стосуються формування основ функціонування системи забезпечення національної безпеки в цілому (організаційні); (2) пов'язані із реалізацією відповідних заходів (функціональні); (3) забезпечують супроводження цього процесу (технічні); (4) репрезентують стратегічно-плановий розвиток складових сектору безпеки і оборони та вирішення службових питань (управлінські); (5) об'єктивовані реалізацією державної політики у цій сфері (виконавчі); (6) стосуються здійснення заходів допоміжного характеру (допоміжні); (7) породжені необхідністю забезпечення добробуту всіх громадян та спрямовані на створення необхідних умов для функціонування основних елементів системи забезпечення національної безпеки України (основні); (8) мають власне об'єктне спрямування, дотичне до цієї сфери (опосередковані); (9) характеризуються нерівністю суб'єктів взаємодіючих процесів на основі прямої чи опосередкованої підпорядкованості (субординаційні); (10) породжені необхідністю забезпечення взаємовпорядкування (координаційні); (11) репрезентують наявність обопільних моделей належної поведінки суб'єктів взаємодіючих процесів зворотного характеру (реординаційні).

6. Узагальнено, що адміністративно-правові відносини щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції

виникають та функціонують у межах міжнародної та національної парадигм їхнього розвитку. Згідно міжнародної парадигми, ці адміністративно-правові відносини породжені міжнародними правилами поведінки колективного співіснування держав, що мають вияв у адміністративних домовленостях. Такі домовленості можуть стосуватись широкого кола питань, – сфери забезпечення як колективної безпеки загалом, у тому числі Європейського континенту, так і безпосередньо національної безпеки України. Своєю чергою національна парадигма розвитку адміністративно-правових відносин щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції стосується правил взаємодії об'єктів та суб'єктів системи забезпечення національної безпеки України у контексті чотирьох протилежних, однак взаємозалежних напрямів – внутрішньої та зовнішньої, державної та соціальної, традиційної та нетрадиційної, індивідуальної та колективної безпеки.

7. Визначено, що система суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції – це складне симбіотично-взаємозалежне правове утворення, елемент системи її забезпечення та складова відповідного адміністративно-правового механізму, що об'єктивується сукупністю органів державної влади та окремих недержавних суб'єктів, які використовуючи різноманітні інструменти адміністративної діяльності та менеджменту покликані своїми діями з одного боку реалізовувати передбачені законодавством заходи щодо створення в Україні належного стану захищеності усіх сфер життєустрою держави та суспільства, а з іншого – виконувати умови євроінтеграційного процесу.

8. З'ясовано, що засадничим документом, в якому визначається як євроінтеграційний курс України, так і суб'єкти забезпечення національної безпеки є Конституція України. Її норми створюють основу для розвитку адміністративного законодавства в частині визначення інституційної складової забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції. Однак базовими у цій сфері також є: Закони України «Про національну безпеку

України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII та «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 5 березня 1998 року № 183/98-ВР, Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, Стратегія забезпечення державної безпеки, введена в дію Указом Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022, План заходів із виконання Угоди про асоціацію, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 р. № 1106. Аналіз цих нормативно-правових актів свідчить, що до системи суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції входять суб'єкти з наступними функціями: (а) правотворчими – Верховна Рада України, Президент України; (б) координаційними – Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України; (в) контрольними – державний контроль здійснюють Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України, громадянський – громадянське суспільство; (г) виконавчими – Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, Міністерство оборони України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Державна служба експортного контролю України, Міністерство економіки України та інші; (г) науково-методичними – Національний інститут стратегічних досліджень. Однак передчасно буде вважати, що цей перелік є вичерпним. Логічно вбачати, що забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції в інституційному аспекті має дві площини: з одного боку управління та реалізація, а з іншого – сприяння. Управління репрезентоване суб'єктами загальної компетенції, що у відповідності до положень Конституції України та профільних Законів України є: (а) керівними органами усіх регулятивних процесів, якими опікується держава (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України); (б) керівним суб'єктом у сферах національної безпеки і оборони (Президент України). Своєю чергою, реалізація об'єктивована суб'єктами спеціальної або змішаної компетенції,

що наділені правотворчими, координуючими, контрольними, виконавчими та науково-методичними повноваженнями у цій сфері. Окрему функцію в цій системі здійснюють суб'єкти сприяння, які чинять різноманітний вплив на досліджувану сферу через використання інструментів участі громадянського суспільства (недержавні (неурядові) інституції зокрема європейські структури і установи, а також вітчизняні і зарубіжні громадські організації).

9. Виявлено, що теорія адміністративного права визначає, що адміністративно-правовий статус органу влади репрезентує його місце, роль, призначення у певній системі правових зв'язків. Враховуючи положення щодо того, що система забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є специфічним правовим утворенням, суб'єктний склад якої діє як злагоджений механізм, а цілісність якого є провідною його ознакою, визначено що:

– адміністративно-правовий статус Президента України характеризується такими положеннями: є гарантом (суверенітету, територіальної цілісності, євроінтеграційного курсу); здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони; входить в систему суб'єктів забезпечення національної безпеки України; є Головою Ради національної безпеки і оборони України, формує персональний склад та своїми указами вводить в дію її рішення;

– адміністративно-правовий статус Верховної Ради України характеризується такими положеннями: суб'єкт, що наділений Конституцією України виключними повноваженнями щодо прийняття законодавчих положень у сферах основ національної безпеки, правового режиму воєнного і надзвичайного стану, засад зовнішніх зносин; через діяльність своїх комітетів є відповідальною за адаптацію законодавства України до положень ЄС, а також забезпечує контроль за діяльністю органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, правоохоронних органів спеціального призначення та розвідувальних органів;

– адміністративно-правовий статус Кабінету Міністрів України

характеризується такими положеннями: є особливим, адже це суб'єкт, що обирає напрямки діяльності та здійснює керівництво виконавчим елементом системи реалізації окремих функцій держави у досліджуваній сфері, а також має контрольні повноваження, які прямо передбачені в низці законодавчих актів регулювання напрямів забезпечення національної безпеки і процедур реалізації євроінтеграційного процесу;

– адміністративно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України характеризується такими положеннями: є органом спеціальної компетенції, що з одного боку відповідальний за інформаційно-аналітичне забезпечення системи управління національною безпекою України, а з іншого – стратегічне планування та управління її системою через координаційні та контрольні повноваження. При цьому нормативне регулювання діяльності Ради вимагає оптимізаційних змін. По-перше, необхідно чітко ідентифікувати її роль та призначення – сприяти чи здійснювати спеціалізоване управління; по-друге, при виокремленні її повноважень та функцій слід враховувати застережні положення права ЄС щодо недопустимості обмеження обсягу прав людини та громадянина (без належного на те обґрунтування) з мотивів національної безпеки;

– адміністративно-правовий статус Служби безпеки України характеризується такими положеннями: є спеціальним, оскільки це єдиний державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, основною метою якого є забезпечення державної безпеки.

10. Узагальнено, що система суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є складним правовим утворенням, яке семантично може бути ототожене переліком державних структур та організацій, а також сукупністю представників громадянського сектору на яких законодавчо покладено обов'язок здійснювати оборонні та безпекові заходи, адаптовані під вимоги, стандарти та правила ЄС. Оскільки роль, статус, новітні форми та межі громадського нагляду за діяльністю суб'єктів забезпечення національної безпеки є окремою проблематикою, що підлягає

розгляду узагальнено, що: (1) адміністративно-правовий статус суб'єктів загальної компетенції у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції як категорія адміністративно-правової галузі наукових знань репрезентує сукупний вияв функціональних спроможностей Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України як управлінської ланки, що своїми рішення та діями об'єктивізує наявність ефективного регулятивного підґрунтя для належного виконання поставлених завдань у цій сфері. Загалом зазначені суб'єкти є репрезентацією керівного складу цієї системи, що одночасно відповідальні як за розробку окремих реформаційних змін та напрямів розвитку безпеково-оборонного законодавства на основі європейських цінностей і стандартів, так і реалізацію визначених заходів, що входять до сфери їхньої компетенції як суб'єктів зі спеціальними забезпечувальними функціями; (2) адміністративно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України та Служби безпеки України як суб'єктів спеціальної компетенції у сфері забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції у змістово-сутнісному аспекті характеризує сукупність встановлених законодавчими актами задач, цілей та функцій, реалізація яких є їхнім прямим обов'язком та має вияв у інформаційно-аналітичній площині, яка в свою чергу є підставою для прийняття управлінських рішень (Рада національної безпеки і оборони України,) та здійснення правоохоронних заходів щодо ліквідації загроз державній безпеці (Служба безпеки України). Для досліджуваних суб'єктів характерною є необхідність позбавлення їх невластивих функцій та обмеження обсягу повноважень, що відповідатимуть меті їхнього функціонування у дискурсі європейського майбутнього України. При цьому Рада повинна мати більш гнучкий обсяг правових можливостей у порівнянні зі Службою, діяльність якої має виключати можливість застосування дискреції. Окрім того, нормативного врегулювання потребує питання виникнення несприятливих правових наслідків від їхньої діяльності (встановлення мір юридичної відповідальності) у тому числі за прийнятті

ними протиправні рішення та неналежну реалізацію функціональних обов'язків, адже забезпечуючи публічний інтерес вони обов'язково мають враховувати європейські стандарти мінімально допустимого рівня захисту особистих прав та цінностей людини і громадянина з неможливістю їхнього безпідставного обмеження.

11. Під час аналізу юридичної природи інституту форм та методів адміністративної діяльності уповноважених суб'єктів задля виокремлення його сутності у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції виявлено, що: (1) вченими неодноразово акцентувалось на взаємозв'язку між формою та методом адміністративної діяльності уповноваженого суб'єкта, обумовлюючи це специфікою самого адміністративно-правового простору, де певна сукупність складників є виявом реалізації відповідних адміністративних дій; (2) наразі існує три основні концепції щодо розкриття практичного прояву дій уповноваженого суб'єкта щодо реалізації ним нормативно закріплених завдань або функцій: через інститут форм та методів адміністративної діяльності, де «форма» та «метод» є самостійними, однак взаємозалежними категоріями, що мають власне правове підґрунтя та умови (у тому числі застереження) щодо їхнього застосування; через інститут інструментів діяльності, що сформований на основі етимологічного аспекту терміну «форма», однак репрезентує сукупний вияв усіх правових можливостей суб'єкта для реалізації своєї компетенції; через інститут інструментів діяльності, що є правонаступником інституту форм та окремо інститут методів, як вияву цілеспрямованого впливу на функціонування окремих процесів.

12. Акцентовано, що інструмент забезпечення національної безпеки та інструмент діяльності відповідального за це суб'єкта – різні правові категорії. Задля уникнення плутанини між інструментами забезпечення національної безпеки та інструментами діяльності відповідального за це суб'єкта, запропоновано апелювати категорією інструментарій адміністративної діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах

євроінтеграції, що передбачає своїм змістом форми та методи такої діяльності.

13. Визначено, що формами адміністративної діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є:

– правотворча – реалізуюючи свою компетенцію шляхом використання такої форми адміністративної діяльності конкретний суб'єкт здійснює закріплення попередньо сформованих приписів норм права, надаючи їм відповідного оформлення;

– укладання адміністративних договорів – різновид договірних зобов'язань, що є застосовним у випадку прямого чи опосередкованого дозволу на використання такої форми адміністративної діяльності конкретного суб'єкта (визначення у повноваженнях відповідної можливості). У випадку вичерпного переліку повноважень уповноваженого суб'єкта щодо реалізації його завдань або функцій у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції, де відсутні положення про можливість її використання, така форма вважається недоступною для застосування цим суб'єктом. У досліджуваній сфері є два базових різновиди адміністративних договорів – міжнародні та національні. Зокрема міжнародні опосередковують транснаціональні домовленості, суб'єктом укладання яких здебільшого є Уряд (або конкретно – Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України тощо), а національні використовуються як правило, для врегулювання спільної діяльності, налагодження взаєморозуміння (здебільшого з громадськістю);

– вчинення інших юридично значущих адміністративних дій – як відповідна форма характеризується адміністративним розпорядництвом, тобто застосуванням і виконанням правових норм, наприклад, прийняття рішення про застосування санкцій, подання звітів, прийняття присяги тощо.

14. Окремо відзначено, що здійснення матеріально-технічних операцій не слід розглядати як відповідну форму адміністративної діяльності уповноваженого суб'єкта щодо реалізації його завдань або функцій у сфері

забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції, адже вона характеризується здебільшого підготовчими діями, які мають допоміжний неправовий характер.

15. Узагальнено, що формами адміністративної діяльності уповноваженого суб'єкта щодо реалізації його завдань або функцій у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є зовнішнє оформлення такої діяльності у вияві кінцевого результату. Своєю чергою, методами є конкретні способи, що використовуються для отримання такого результату, а також його практичної реалізації. Зокрема мова йде про такі методи як планування, координація, узгодження, аналітична діяльність, застосування санкцій, контроль, нагляд, моніторинг, прогнозування, оцінювання загроз, застосування заходів захисту або реагування тощо;

16. Визначено, що одними з ключових методів адміністративної діяльності уповноваженого суб'єкта щодо реалізації його завдань або функцій у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є: інформаційні (ті, що використовуються для обміну інформацією та консультування); ідентифікаційні (аналіз, співставлення, оцінювання тощо, які використовуються для встановлення вірогідних зв'язків між різними даними та процесами); моніторинг (як постійний так і одиничний, які використовуються для виявлення змін/простежування динаміки розвитку конкретних складових досліджуваної системи) та співпраця (консолідація ресурсів для спільного досягнення заздалегідь визначеного результату). Проте таке інтерпретування сутності методів адміністративної діяльності уповноваженого суб'єкта щодо реалізації його завдань або функцій не є характерним для вітчизняної адміністративно-правової галузі наукових знань. Наприклад, за загальним правилом виділяються дві групи таких – імперативний та диспозитивний. Так зокрема імперативний метод є застосовним під час прийняття присяги, а за сприяння диспозитивного укладаються адміністративні договори. Окрім того, науковцями виділяються правові, організаційні та економічні методи, а також

широко застосовною є практика їхньої диференціації на переконання, заохочення (стимулювання) та примус. Причому останній є визначальним, адже безпосередньо пов'язаний з правоохоронним аспектом у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції.

17. Узагальнено, що попри більш детальне наукове обґрунтування вчення про форми та методи адміністративної діяльності уповноважених суб'єктів, для сфери забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції більш принагідним для апелювання є інститут інструментів їхньої діяльності. Обумовити зазначену тезу можна наступним: європейське правове та наукове поле використовують категорію «інструменти» у контексті знаряддя для реалізації певного процесу; для опису явища, що чинить певний визначний вплив. Наприклад, інструментами управління є стратегія, інформація, аналітична діяльність тощо. Своєю чергою, інструментом забезпечення національної безпеки, наприклад, вважається мова чи оперативна і розвідувальна діяльність. Причому вітчизняного аналога формам та методам адміністративної діяльності уповноваженого суб'єкта щодо реалізації його завдань або функцій немає. Тому інструментарій забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є зовнішнім проявом (вольовою дією чи свідомою бездіяльністю) реалізації законодавчо визначених можливостей суб'єктів її забезпечення, що здійснюється способами, обумовленими їхньою компетенцією (повноваженнями та сферою відання) у цій сфері.

18. Виявлено, що «нормативно-правові засади», «правовий базис», «правові основи» – ключові базові категорії, якими позначають організаційне та практико-реалізаційне підґрунтя діяльності будь-якого органу публічної влади та функціонування певного правового явища чи процесу. Причому здебільшого їх використовують як синонімічні та взаємозамінні категорії.

19. З'ясовано, що за загальним правилом, нормативно-правові засади є сукупністю актів законодавства, що покликані забезпечити правовим полем певне коло суспільних відносин. Відштовхуючись від такого трактування та

за класифікаційним чинником сфери їхнього спрямування, нормативно-правові засади реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції визначено такими:

– нормативно-правові акти, що регулюють забезпечувальну діяльність у сфері національної безпеки в умовах євроінтеграції – а) за кількістю та характером суб'єктів здійснення відповідних заходів є односторонніми/двосторонніми/ багатосторонніми; б) за різновидами заходів є ті, що створюють умови та підстави активізації реалізації/захисту/охорони/підтримки; в) за юридичною силою настанов такі акти є: конституційними/звичайними законами/підзаконними/конституційно-судовими; г) за змістом це інформаційні/консультативні/роз'яснювальні/коопераційні/кординаційні;

– нормативно-правові акти, що визначають компетенцію суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції та основні принципи їхньої діяльності – а) за кількістю суб'єктів-адресатів встановлених норм ці акти одиничні/серійні; б) за приналежністю суб'єктів-адресатів встановлених норм є ті, що стосуються суб'єктів загальної/спеціальної/змішаної компетенції у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції або суб'єктів сприяння;

– нормативно-правові акти, що визначають алгоритми діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки України загалом, зокрема в умовах євроінтеграції є внутрішньо-структурними/ зовнішніми;

– нормативно-правові акти, що регулюють організаційні аспекти діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є ресурсними/ кадровими.

20. Уточнено, що представлена класифікація є одним із варіантів розкриття системи таких актів, адже її можна розширити безліччю чинників розподілу та групування.

21. Узагальнено, що нормативно-правові засади реалізації

адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції наразі об'єктивовані Конституцією України, законами України різного спрямування, чисельними підзаконними нормативно-правовими актами, серед яких провідне значення мають ті, що є концепційними та стратегічно плановими, а також міжнародними документами, що містять конкретні домовленості та зобов'язання сторін у цій сфері. Однак уточнено, що гарантії як успіху реалізації такого процесу, так і можливості його завершення загалом є окремим та самостійним елементом у межах нормативно-правових засад реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. Вони можуть бути як чітко визначеними у системі законодавчих актів цієї сфери, так і опосередковано впливати з їхніх положень.

22. Гарантії, як елемент нормативно-правових засад реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції розподілено на дві групи. Йдеться про загальні гарантії реалізації цього процесу, зокрема, як приклад, у випадку слідування Україною всіх встановлених умов для набуття членства в ЄС, Єврокомісія має позитивно оцінити всі докладені зусилля та ухвалити відповідне рішення. Умовно, це виглядає так: «дія – результат/відсутність дій – відсутність позитивного результату». Аналогічно можна стверджувати й про адаптацію всіх безпеково-оборонних стандартів. У випадку їхнього повного застосування на території України та після інтеграції України до Спільної політики з безпеки й оборони (CSDP) з одного боку буде забезпеченою постійно діюча структурна співпраця, ефективне та оперативне реагування на геополітичні виклики сьогодення, а з іншого – можливість доступу до ринку європейської продукції, у тому числі безпекового та оборонного призначення, впровадження нових та інноваційних технологій. Своєю чергою конкретні гарантії є безпосередньо безпековими. Їхнє існування обумовлене обопільними зобов'язаннями: дотримання умов з

однієї сторони, забезпечує сприяння та допомогу з іншої сторони.

23. Узагальнено, що нормативно-правові засади реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції беруть свій початок з моменту проголошення незалежності України. На той час вже було усвідомлення необхідності забезпечення колективної безпеки шляхом партнерства та співробітництва у тому числі задля зміцнення миру та стабільності Європейського континенту. Їхнє оновлення було зумовлено декількома чинниками, серед яких зокрема: глобалізаційні трансформації; зміни світового порядку в аспекті накопичення сил та впливів з боку окремих держав, що мало наслідком послаблення наявних безпекових систем; закінчення терміну дії підписаних угод; невиконання окремих положень договірних зобов'язань; внутрішні соціально-політичні процеси та кризи тощо. Наразі вони об'єктивовані: 1) системою чинних нормативно-правових актів різної юридичної сили, напрямку спрямованості та предметного змісту, об'єднуючим чинником для яких є консолідація об'єктів регулювання узагальнюючою метою; 2) загальними та безпековими гарантіями забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. При чому, загальні гарантії забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є розпливчастими та такими, що потребують уточнення, а конкретні (гарантії безпеки) – фактично відсутніми, адже Будапештський меморандум є паперовою домовленістю, яка фактично позбавлена жодних юридичних наслідків за невиконання її положень. Відповідно, на міжнародній арені має бути врегульовано питання щодо розбудови механізму довгострокового стратегічного співробітництва та партнерства між Україною, ЄС та іншими ключовими країнами (більшою мірою Великобританією та США) задля забезпечення можливості для неї самостійного захисту національних інтересів.

РОЗДІЛ 3

ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗМІСТ ОКРЕМИХ ВИДІВ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

3.1. Сутність, особливості та види адміністративних процедур забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції.

Розуміння теоретичних основ дає можливість осягнути глину практичної дії. Визначаючи першооснову розуміння адміністративних процедур забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції слід вказати, що термін «процедура» вживається в багатьох науках, і в тому числі в юриспруденції. Він походить своїм корінням від французького *procedure* та латинського *procedo*, що означає проходжу або просуваю [34]. Великий тлумачний словник сучасної української мови дає наступне визначення, що таке «процедура» – офіційно встановлений чи узвичаєний порядок здійснення, виконання чого-небудь [45, с. 997]. У правовій науці процедура – це регламентований юридичною нормою порядок вчинення дій або прийняття рішень у сфері правозастосування. Ключовою у цьому визначенні є категорія «порядок», під яким розуміють сукупність послідовно вчинюваних дій та прийнятих рішень, логічно поєднаних і спрямованих на досягнення певного результату [34]. Не вдаючись у лексико-філологічну дискусію, поняття «процедура» має такі характерні ознаки як: (1) впорядкованість (дії кимось встановлені, санкціоновані); (2) послідовність (дії виконують одна за одною); (3) наявність кінцевої мети (провести обряд, виконати або здійснити щось на підставі усталених правил) [110].

У правовій науці вказані підходи до розуміння сутності категорії «процедура» знайшли свій розвиток з огляду на її нормативно-правове закріплення, тобто об'єктивізацію встановленого порядку реалізації певних дій у правових приписах [409, с. 175].

Вважається, що оскільки поняття «юридична процедура» є правовою категорією, воно повинно визначатися з використанням інших правових категорій. Ми погоджуємося із думкою авторів М. Одарюка і М. Щурика, які при визначенні сутності категорії «процедура», також наголошують, що правова процедура є нормативно встановленим порядком здійснення юридичної діяльності, що спрямований на реалізацію норм матеріального права і заснованих на них матеріальних правовідносин, що охороняються від порушень правовими санкціями [204, с. 12; 409, с. 175]. Аналогічну позицію підтримує й Р. Алімов, який зазначає, що для того, щоб визначити поняття «юридична (правова) процедура» необхідно використовувати інші правові категорії, наприклад, «правовідносини» (правові відносини). Роблячи такий висновок, він виходить із того, що сутність, субстанцію юридичної процедури, як і будь-якої процедури, складають дії суб'єктів. А дії суб'єктів (громадян, органів публічної адміністрації тощо) самі по собі, незалежно від того, входять вони до складу якоїсь певної процедури чи ні, є змістом суспільних відносин [14].

Необхідно підкреслити, що не будь-які дії суб'єктів, навіть якщо вони і послідовні і є змістом суспільних відносин, будуть складовими елементами юридичної процедури. Такі дії повинні бути санкціоновані державою, тобто мати публічно-владний характер [110]. А враховуючи те, що правовідносини, що мають місце у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції врегульовані нормами адміністративного права, а суб'єкти, які приймають адміністративні акти у цій сфері, фактично є суб'єктами владних повноважень [409, с. 175], особливого значення мають саме адміністративні процедури їхньої діяльності.

Зокрема поняття адміністративної процедури вчені формують у вузькому та широкому значеннях. Згідно з першим, адміністративна процедура – це порядок розгляду та вирішення уповноваженим органом державної влади (переважно органом виконавчої влади) конкретних індивідуальних справ, пов'язаних зі зверненнями громадян та організацій до

відповідного органу з метою реалізації чи захисту своїх прав і законних інтересів. Адміністративна процедура регулюється законом або підзаконним нормативним актом (порядок розгляду скарг громадян, правила реєстрації юридичних осіб, правила видачі ліцензій, дозволу на носіння, зберігання, перевезення зброї тощо). У ширшому розумінні адміністративна процедура є порядком здійснення органом виконавчої влади, посадовою особою будь-яких дій в межах встановлених для них повноважень (порядок розроблення, обговорення й прийняття правового акта, оформлення документа, що має юридичне значення, порядок прийому особи на державну службу, проходження атестації та оформлення відповідних документів, порядок розгляду матеріалів про заохочення службовців, про притягнення до дисциплінарної відповідальності; порядок оформлення контрольно-наглядової діяльності тощо) [72, с. 131; 114, с. 182-190; 24, с. 125; 205, с. 284].

Окремо уточнимо, що до основних визначальних ознак, які характеризують поняття «адміністративна процедура», як приклад, М. Фролов [392] відносить: (1) публічний характер та особливий суб'єктний склад – адміністративна процедура здійснюється в публічній сфері, безпосередньо пов'язана з діяльністю органів публічної адміністрації та супроводжується використанням ними відповідних владних повноважень з урахуванням публічних інтересів; (2) нормативний характер (адміністративна процедура врегульована адміністративно-правовими нормами, які чітко регламентують діяльність уповноважених органів і посадових осіб); (3) індивідуальний характер – прийняте у справі рішення стосується конкретних фізичних або юридичних осіб, що перебувають у стосунках з органами публічної адміністрації; (4) безспірний характер – предметом адміністративної процедури є індивідуальні адміністративні справи, в яких не розв'язують суперечки й не розглядаються скарги осіб на дії та рішення публічної адміністрації; (5) стадійний характер передбачає послідовну реалізацію кількох стадій за умови, що кожен наступний етап має своєю відправною точкою правовий результат попереднього етапу; (6) особлива

спрямованість – адміністративна процедура не має своїм результатом застосування примусових заходів, її мета полягає у забезпеченні реалізації прав або обов'язків певного суб'єкта правовідносин у сфері державного управління; 7) адміністративна процедура завершується прийняттям відповідного нормативного акту, обов'язкового до виконання [392, с. 692-698; 206].

Таким чином, можемо узагальнити, що адміністративне право – це самостійна його галузь, сутність якої можна звести до виконання адміністративних дій і рішень, де суб'єкти владних повноважень мають прерогативу нав'язувати свою волю особам. Проте особи, наприклад, громадяни, мають особисті права та інтереси, які в демократичній державі є законними. Органи державної влади, нав'язуючи свою волю окремим особам, повинні поважати ці права та враховувати у своїй діяльності як одиничні, так і публічні інтереси. Для того, щоб це відбулося, державні органи мають підпорядковуватися закону та приймати свої рішення відповідно до формальних процедур, встановлених законодавством (принцип законності) [176].

Причому для того, щоб принцип законності був дієвим, його необхідно застосувати на практиці. Адміністративні процедури мають на меті зробити ефективним і оперативним принцип законності в актах і рішеннях суб'єктів владних повноважень. Вони об'єктивують юридичну техніку, яка робить дотримання законності ефективним на практиці. Отже, адміністративна процедура – це встановлений законодавством формальний шлях, яким має йти адміністративна дія. Зазвичай адміністративну дію необхідно здійснити у межах певної поетапності, яка вираховується заздалегідь [177]. Попередньо встановлена процедура прийняття рішень має важливе значення для будь-якої складної організації, якщо її діяльність потрібно контролювати зсередини та ззовні, що особливо важливо, якщо організація має справу з суспільними інтересами у сфері забезпечення національної безпеки. Водночас процедура має гарантувати права тих, хто має справу з суб'єктами

владних функцій. Подвійна гарантія публічних і приватних інтересів є основою державного управління будь-якої правової демократичної держави [176].

Власне через це й існує необхідність наявності спеціалізованого законодавчого акту, що врегульовуватиме питання взаємодії держави з громадянами та бізнесом. Це базова вимога ЄС, адже захист законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а також наперед визначений порядок дій представників держави є основоположним при визначенні адміністративної процедури у будь-якій сфері. Його прийняття є необхідним з огляду потреби утримання державної влади в межах публічного права. Таким є закон про адміністративні процедури. Розташований між Основним законом і галузевим спеціальним адміністративним правом, Закон про адміністративні процедури функціонує як «міст», через який стандарти конституційного права втілюються в щоденну адміністративну практику. Закон про адміністративні процедури є стабілізуючою опорою адміністративного права в цілому, а також він забезпечує прозорість і передбачуваність адміністративної діяльності [176].

Уточнимо, що у більшості країн створення принципів і правил прийняття адміністративних рішень стало результатом юрисдикційної діяльності судів. Судова практика чинила тиск на адміністрацію з метою розробки адміністративних процедур. Переважає думка, що сучасна адміністрація потребує систематизованих (або навіть кодифікованих) та оприлюднених процедурних правил прийняття рішень. Однак не всі країни ЄС мають загальний Закон про адміністративні процедури. Аналіз європейського законодавства надає можливість констатувати, що сьогодні не існує систематичної кодифікації закону про адміністративні процедури на європейському рівні та системи правового захисту для громадян Союзу, еквівалентної системі на національному рівні [447, с. 5].

Щодо вітчизняного законодавства про адміністративні процедури, його створення розпочалося ще на початку 2000-х років. Ще у 2014 році був

представлений для громадського обговорення проект Закону України про адміністративну процедуру, розроблений Міністерством юстиції України [286]. Хоча ще раніше його розробляли як «Адміністративно-процедурний кодекс України» [462], але з часом його назва була змінена [74]. Ним пропонувалося врегулювати відносини, що виникають у діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, інших державних органів, а також підприємств, установ, організацій, їх посадових і службових осіб, інших суб'єктів, які згідно із законом уповноважені здійснювати владні управлінські (виконавчі та розпорядчі) функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень, щодо забезпечення реалізації та захисту прав і законних інтересів осіб та виконання ними визначених законом обов'язків, а також регламентувати процедури розгляду адміністративних справ [240]. Згідно з статтею 2 вказаного законопроєкту, адміністративна процедура визначалась як визначений законодавством порядок адміністративного провадження. При цьому під адміністративним провадженням передбачалась сукупність послідовно вчинюваних адміністративним органом процедурних дій і прийнятих процедурних рішень з розгляду та вирішення адміністративної справи, що завершується прийняттям адміністративного акта і його виконанням [13; 409, с. 176].

Але прийнятий Закон України «Про адміністративну процедуру» від 17 лютого 2022 року, який набирає чинності 15 грудня 2023 року по іншому визначив адміністративну процедуру. Відповідно до пункту 5 частини 1 статті 2 «адміністративна процедура – визначений законом порядок розгляду та вирішення справи» [285]. Отже, на відміну від аналізованого законопроєкту прийнятий закон адміністративну процедуру пов'язує із справою, а не з адміністративним провадженням. У свою чергу під справою (адміністративною справою) законодавець розуміє – справу, що стосується публічно-правових відносин щодо забезпечення реалізації права, свободи чи законного інтересу особи та/або виконання нею визначених законом

обов'язків, захисту її права, свободи чи законного інтересу, розгляд якої здійснюється адміністративним органом [285]. Але розгляд і вирішення конкретної адміністративної справи – це і є адміністративне провадження, про що вказується також у вказаному законі: «адміністративне провадження – це сукупність процедурних дій, що вчиняються адміністративним органом, і прийнятих процедурних рішень з розгляду та вирішення справи, що завершується прийняттям і, в необхідних випадках, виконанням адміністративного акта». Тому ми погоджуємося із тими авторами [409, с. 177], які вважають, що в Закон України «Про адміністративну процедуру» необхідно внести зміни і визначити адміністративну процедуру, як визначений законодавством порядок адміністративного провадження. Можемо припустити, що основою законодавчого визначення цієї категорії було розуміння інституту адміністративного процесу з акцентуацією на його судову та позасудову складові. Оскільки адміністративне судочинство спрямовано на захист порушеного права, логічно, що адміністративний порядок вирішення справ за участю суб'єктів владних повноважень має аналогічну мету. Однак тут слід враховувати, що діапазон охоплення адміністративної процедури є ширшим, не обмеженим лиш необхідністю захисту прав та інтересів осіб. Основне призначення цього інституту полягає у регламентації дій суб'єктів-представників держави, яке нині обмежене взаємовідносинами з громадянами.

Тому логічно, що на врегулювання питань забезпечення національної безпеки України дія цього закону не поширюється [285], оскільки закон спрямований на розв'язання таких проблем як: відсутність забезпечення важливих прав особи у відносинах із публічною адміністрацією (наприклад, право бути вислуханою, право заінтересованої особи брати участь у провадженні тощо); домінування відомчих інтересів та переважно підзаконне регулювання процедур; різні підходи у різних сферах публічного адміністрування; неефективність багатьох процедур (у т.ч. оскарження) або відсутність регулювання взагалі (наприклад, щодо дострокового припинення

дії адміністративних актів) [373].

Отже, законодавчо визначений підхід до розкриття поняття та сутності адміністративних процедур не повною мірою може бути застосовним для апелювання в межах сфери забезпечення національної безпеки України, оскільки основна його спрямованість – «забезпечення реалізації прав, свобод чи законного інтересу особи та/або виконання нею визначених законом обов'язків, захисту її права, свободи чи законного інтересу» [285].

У контексті забезпечення національної безпеки України ключовою особливістю такої діяльності є гарантування захисту від загроз кожному, що має прояв у систематичній охоронній діяльності щодо об'єктів національної безпеки та безпосередньо захисній у разі необхідності активізації відповідних заходів [176].

Відповідно у контексті визначення особливостей адміністративних процедур забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції слід орієнтуватись на широкий підхід наукового трактування цього правового явища [176].

З огляду на це, на нашу думку, адміністративні процедури забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції слід розуміти як законодавчо встановлений порядок адміністративної діяльності суб'єктів системи її забезпечення, що регламентує поетапність реалізації організаційних, практико-реалізаційних та технічних аспектів формування режиму законності у цій сфері [176].

При чому уточнимо, що деякі автори при визначенні адміністративної процедури в широкому розумінні включають ще мету такої діяльності [342, с. 256]. Визначення мети адміністративної процедури при формулюванні даної категорії, на нашу думку є доречним [89]. У досліджуваному контексті переслідується мета швидкого та економічно ефективного захисту національних інтересів та цінностей держави, незалежно від того, у якій сфері чи щодо якого об'єкта така адміністративна процедура є застосовною. Можемо додати, що існування таких адміністративних процедур слід

вважати гарантією того, що прийняття рішень чи вчинення інших дій є прозорим, а також упорядкованим та ефективним [176].

З урахуванням вищенаведеного, можемо виокремити такі ознаки адміністративних процедур забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції [176]:

– є публічними, адже регламентуються адміністративними нормами, стосуються публічно-правових відносин у сфері гарантування кожному стану захищеності шляхом охорони та захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу й інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз;

– є нормативно визначеними – їхня наявність фіксується у базових законах, а деталізація поетапності забезпечена підзаконними нормативно-правовими актами;

– мають особливий суб'єктний склад – реалізуються суб'єктами сектору безпеки та оборони;

– вчиняються зі спеціальною метою – задля швидкого та економічно ефективного втілення, захисту охорони національних інтересів, збереження національних цінностей України;

– передбачають стадійність реалізації – складаються з сукупності послідовних дій, що в кінцевому рахунку забезпечують об'єктивізацію завершеної адміністративної дії.

Визначаючи різновиди аналізованих процедур, слід зазначити про можливість їхньої класифікації за різними чинниками та критеріями. Базовими серед таких є їхнє функціональне призначення (зокрема такими є ті, що врегульовують службові та організаційні відносини, а також ті, що стосуються реалізації державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції) та мета, яка досягається за умов їхнього застосування (наприклад, отримання дозволу кореспондується дозвільними процедурами). Окрім того, такі процедури можна узагальнити до двох базових різновидів – організаційні (внутрішньосистемні), які

розраховані на врегулювання діяльності самої організації та поза організаційні (зовнішньосистемні), які стосуються «зовнішніх» дії, тобто орієнтовані на забезпечення та захист публічного інтересу у цій сфері, а за необхідності – прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб. При чому, такі процедури можуть стосуватись як загальних питань, так спеціальних [177].

Уточнимо, що адміністративні організаційні процедури – це набір або система правил, які регулюють процедури управління організацією [461]. Ці процедури призначені для встановлення ефективності, послідовності, відповідальності та підзвітності. Адміністративні організаційні процедури важливі, оскільки вони забезпечують об'єктивний набір правил, якими керується організація. Вони також допомагають встановити легітимність дій керівництва, забезпечуючи застосування правил управління та рішень об'єктивним, справедливим і послідовним чином. Нарешті, вони допомагають забезпечити відповідальність посадової особи адміністративного органу за рішення та дії, які відхиляються від встановлених процедур [177].

Наприклад, Регламент Верховної Ради України [284] встановлює порядок підготовки і проведення сесій Верховної Ради, її засідань, формування державних органів, визначає з поміж інших процедуру розгляду інших питань, віднесених до її повноважень. Зокрема, для належного забезпечення діяльності Верховної Ради України існує порядок ведення бази даних нормативно-правової інформації «Законодавство України», що містить у тому числі еталонні електронні тексти оригіналів прийнятих Верховною Радою актів. Також прикладом такої процедури є порядок роботи над проектами законів України та інших актів Верховної Ради України.

Специфічним різновидом таких процедур є інформаційно-аналітичні процедури забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції щодо яких Закон України «Про національну безпеку України» встановлює вимогу їхнього проведення. Так, комплексний огляд сектору безпеки і оборони – це

процедура оцінювання стану і готовності складових сектору безпеки і оборони до виконання завдань за призначенням, за результатами якої розробляються та уточнюються концептуальні документи розвитку складових сектору безпеки і оборони та визначаються заходи, спрямовані на досягнення ними необхідних спроможностей до виконання завдань за призначенням у поточних і прогнозованих умовах безпекового середовища [296].

Своєю чергою, видом адміністративних поза організаційних процедур забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції є, як приклад, сервісні, у тому числі дозвільного характеру [177].

Причому одним з основних видів діяльності щодо забезпечення національної безпеки України є дозвільна діяльність, яка складається із реєстраційних дій та видачі дозволів. Так, наприклад, в Додатку 2 до постанови Кабінету Міністрів України від 21 травня 2009 року № 526 «Основні вимоги до порядку взаємодії адміністратора з місцевими дозвільними органами, суб'єктами господарювання та територіальним органом спеціально уповноваженого органу з питань дозвільної системи у сфері господарської діяльності щодо видачі документів дозвільного характеру» визначено, що: «дозвільна (погоджувальна) процедура – це сукупність дій, що вчиняються суб'єктами господарювання, адміністраторами та дозвільними органами під час погодження (розгляду), оформлення, надання висновків тощо, які передують отриманню документа дозвільного характеру» [212]. Законом України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 6 вересня 2005 року № 2806-IV [280] наведено майже аналогічне визначення за виключенням того, що виключено з переліку суб'єктів вчинення таких дій суб'єктів господарювання. Наразі цим законом встановлюються загальні правила проведення дозвільних процедур, а спеціальні положення щодо окремих видів діяльності, що потребують надання дозволів – встановлюються іншими законодавчими актами. Так, наприклад, дозвільна діяльність у сфері використання ядерної

енергії спрямована на захист інтересів національної безпеки, забезпечення захисту людини та довкілля від впливу іонізуючого випромінювання, дотримання принципів радіаційного захисту, а також дотримання вимог режиму нерозповсюдження ядерної зброї. З цією метою був затверджений порядок використання ядерної енергії, а також загальні положення регулювання суспільних відносин, що виникають під час її провадження, шляхом видачі дозволів на перевезення радіоактивних матеріалів [283].

Тобто, загалом дозвільна процедура є різновидом адміністративної процедури заявного типу [177].

Окремо уточнимо, що такі процедури як комунікаційні та контролюючо-наглядові можуть мати змішану функціональну спрямованість [177].

Зокрема комунікаційні процедури як різновид адміністративних процедур покликані створити зворотний зв'язок. Як приклад, між адміністративним органом та громадянами для розуміння того, для чого державою приймаються непопулярні рішення з метою створення належного рівня забезпечення національної безпеки та євроінтеграційного процесу. Так, наприклад, завдяки постійним зусиллям громадськості, експертів, журналістів, окремих депутатів та підтримці міжнародних партнерів вдалося активізувати проведення реформи Служби безпеки України [399]. Нормативним підґрунтям для цього слугувала низка нормативно-правових актів: Порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності [282], Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики органами виконавчої влади [281] та ін.

Таким чином, в рамках конкретної адміністративної процедури, так і поза нею органи державної влади зобов'язані надавати інформацію громадянам. Це має на меті забезпечити як загальну прозорість життєустрою держави, так і довіру громадян до неї [177].

Окрім того, нормативно встановлено, що державні органи та органи місцевого самоврядування здійснюють свої функції із забезпечення

національної безпеки у взаємодії з органами, які входять до складу сектору безпеки і оборони [296]. Зокрема їхня комунікація є одним із механізмів такої взаємодії.

Щодо контрольно-наглядової процедури, необхідно уточнити, що у науковій літературі під нею розуміють встановлений законом порядок здійснення перевірок діяльності підконтрольних осіб на їх відповідність вимогам чинного законодавства і застосування заходів реагування у разі виявлення порушень [34, с. 177]. Порівняно з іншими адміністративними процедурами, контрольно-наглядові відрізняються найвищим ступенем імперативності, тобто найбільше виражають владний вплив держави у цій сфері, що зумовлено можливістю застосування юридичних санкцій до порушників відповідних легальних режимів процедур [352, с. 249]. Суб'єктом ініціювання контрольно-наглядової процедури завжди є адміністративний орган (його посадові особи) [58, с. 207]. Адміністративні органи в контрольно-наглядовій процедурі крім ініціювання здійснення контрольних перевірок – проводять заходи перевірки, складають акти, в яких відображають результати перевірок, вносять обов'язкові для підконтрольних осіб приписи щодо усунення порушень вимог законодавчих актів [34, с. 93].

Відповідно, контрольно-наглядові процедури у сфері забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції є чітко визначеним законодавством порядком проведення контрольно-наглядових дій суб'єктами влади та громадськості, які здійснюються у межах положень Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII [177].

При цьому контрольно-наглядові процедури тісно пов'язані із дозвільною системою. Адже, якщо є порядок надання дозволів, тоді логічно, що є і порядок контролю і нагляду за дотриманням відповідного правового режиму [154, с. 464].

Отже, контрольно-наглядові процедури забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції як різновид адміністративних процедур є

втручальними [177].

Таким чином, особливістю більшості адміністративних процедур забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції є те, що основним нормативним підґрунтям їхнього проведення є Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. Виключенням є дозвільні процедури, що врегульовані низкою спеціалізованих нормативно-правових актів, однак реалізація яких здійснюється з урахуванням його положень [177]. Більш детально про основні види таких процедур зазначатиметься надалі.

Підсумовуючи, можемо сформулювати такі ключові висновки:

1) законодавчо визначений підхід до розкриття поняття та сутності адміністративних процедур, об'єктивованих положеннями Закону України «Про адміністративну процедуру», не повною мірою може бути застосовним для апелювання в межах сфери забезпечення національної безпеки України, оскільки основна його спрямованість зорієнтована на захист прав, свобод чи законних інтересів індивідуалізованих осіб у той час, як забезпечення національної безпеки передбачає гарантування захисту від загроз кожному, що має прояв у систематичній охоронній діяльності щодо об'єктів національної безпеки та безпосередньо захисній у разі необхідності активізації відповідних заходів. Тому у контексті визначення особливостей адміністративних процедур забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції слід орієнтуватись на широкий підхід наукового трактування цього правового явища;

2) адміністративні процедури забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції слід розуміти як законодавчо встановлений порядок адміністративної діяльності суб'єктів системи її забезпечення, що регламентує поетапність реалізації організаційних, практико-реалізаційних та технічних аспектів формування режиму законності у цій сфері;

3) різновиди аналізованих процедур можна виокремити за різними класифікаційними чинниками та критеріями. Базовими серед таких є їхнє

функціональне призначення (зокрема такими є ті, що врегульовують службові та організаційні відносини, а також ті, що стосуються реалізації державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції) та мета, яка досягається за умов їхнього застосування (наприклад, отримання дозволу кореспондується дозвільними процедурами). Окрім того, такі процедури можна узагальнити до двох базових різновидів – організаційні (внутрішньосистемні), які розраховані на врегулювання діяльності самої організації та поза організаційні (зовнішньосистемні), які стосуються «зовнішніх» дії, тобто орієнтовані на забезпечення та захист публічного інтересу у цій сфері, а за необхідності – прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб. При чому, такі процедури можуть стосуватись як загальних питань, так і спеціальних.

Отже, термін «адміністративна процедура» є широко застосовним, причому у різних варіаціях, адже донедавна ця категорія не мала нормативного визначення, а над його формуванням точилась багаторічна полеміка. Особливістю більшості адміністративних процедур забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції є те, що основним нормативним підґрунтям їхнього здійснення є Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. Виключенням є дозвільні процедури, що врегульовані низкою спеціалізованих нормативно-правових актів, однак реалізація яких здійснюється з урахуванням його положень. Усі вони мають спрямування на дотримання гарантій забезпечення прав та законних інтересів як індивідуалізованих осіб, так і кожного члена суспільства шляхом практичної реалізації принципу законності, який передбачає вимогу прозорості в прийнятті публічних рішень, що означає наявність механізмів контрольованої діяльності суб'єктів сектору безпеки та оборони, яка аксіоматично є передбачуваною та легітимною, такою, що відповідає суспільним очікуванням.

3.2. Дозвільні процедури забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції.

У демократичних державах якість публічних послуг, що надаються або виробляються від імені держави, зумовлює встановлення вимог щодо ефективності управління, однак у розумному співвідношенні з основами справедливості та урахуванням прав осіб. При чому ефективність управління такими послугами є законною, якщо вона відповідає процедурним параметрам, встановленим законом [179].

Як з'ясовано нами попередньо, загалом адміністративні процедури забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції є специфічним різновидом цього правового явища. Їхня специфіка поєднує необхідність врахування загальних основ прозорості, публічності та відкритості реалізації взаємин між органами влади та громадянами з поєднанням цілком таємних дій, обумовлених мотивами державної безпеки. При чому більшою мірою цей термін є принагідним до застосування у трактуванні процедурного аспекту вчинення адміністративної дії, яка може бути не пов'язана з наданням адміністративних послуг [179].

Своєю чергою, дозвільні процедури, як різновид вищезгаданих, мають свої особливості, однак розкриттю яких, на наш погляд, має передувати аналіз категорій більш загального порядку.

Так у законодавстві України термін «дозвіл» використовується як документ, виданий центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у визначеній сфері, який надає право на визначену у законі діяльність. Дозвіл може бути разовим, генеральним або відкритим [279]. Своєю чергою, документи дозвільного характеру – це ліцензії, дозволи, у тому числі окремі дозволи, сертифікати [283]. Аналіз нормативно-правових актів дає підстави розуміти поняття «дозвіл» як допуск, із яким пов'язується початок і вчинення дозволеної діяльності або використання дозволених об'єктів. Оформляється такий допуск за допомогою прийняття

уповноваженим органом виконавчої влади – дозвільним органом за клопотанням фізичної або юридичної особи дозволу – індивідуального правозастосовного акту, що наділяє цю особу спеціальною правоздатністю або надає їй персональне суб'єктивне право. З юридичної точки зору дозвіл має всі властивості адміністративного акту [156, с. 131].

Нагадаємо, що дозвільна (погоджувальна) процедура – сукупність дій, що здійснюються адміністраторами та дозвільними органами під час проведення погодження (розгляду), оформлення, надання висновків тощо, які передують отриманню документа дозвільного характеру [280].

Тобто зміст дозвільної процедури полягає у встановленні порядку проведення органами виконавчої влади дозвільних дій відповідно до своїх повноважень, який гарантуватиме заявникам право на отримання документу дозвільного характеру за умови дотримання ними усіх законодавчих вимог щодо їх отримання [179].

При цьому можливість отримання юридичною або фізичною особою такого документу ставиться в залежність від наявності різних умов і розсуду адміністративних органів, які здійснюють видання дозволів. Значення дозвільної системи зумовлюється характером об'єктів, щодо яких вона застосовується. Ці об'єкти становлять потенційну небезпеку людям, їх життю та здоров'ю, а також навколишньому середовищу [156, с. 129]. Якщо аналізувати сферу національної безпеки, об'єктом охорони та захисту дозвільної процедури є суспільно-значущі національні інтереси – безпека людини, державний суверенітет, кордони, довкілля тощо. Відповідно, логічним буде твердження, що дозвільна діяльність у сфері забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції направлена, в першу чергу, на впорядкування порядку видачі тих дозволів, де об'єктом охорони та захисту є національні інтереси, а право фізичної чи юридичної особи на отримання такого дозволу є другорядним. Ця особливість вирізняє її від дозвільних процедур у інших сферах.

Наразі законодавча регламентація дозвільної діяльності на

законодавчому рівні здійснюється, як правило, шляхом включення «дозвільного компонента» в правову тканину законів, які регулюють різногалузеві відносини [156]. Загальні норми, що регулюють дозвільну систему містяться в низці Законів України, таких як: «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 6 вересня 2005 року № 2806-IV, «Про ліцензування окремих видів діяльності» 2 березня 2015 року № 222-VIII, «Про адміністративну процедуру» від 17 лютого 2022 року № 2073-IX, «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії» від 11 січня 2000 року № 1370-XIV тощо, деталізація яких забезпечена підзаконними актами, що регулюють різні сфери суспільного та державного життя. Сфера забезпечення національної безпеки не є тому виключенням. Так, наприклад, Постановою Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 1992 року № 576 «Про затвердження Положення про дозвільну систему» регулюються особливий порядок виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, обліку і використання спеціально визначених предметів, матеріалів і речовин, а також відкриття та функціонування окремих підприємств, майстерень і лабораторій з метою охорони інтересів держави та безпеки громадян. Своєю чергою, в наказах Головного управління розвідки Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції з придбання в Головному управлінні розвідки Міністерства оборони України вогнепальної зброї невійськового призначення, бойових припасів до неї, холодної і пневматичної зброї та інших предметів і матеріалів, на які поширюється дозвільна система» та Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів» – деталізуються дозвільні процедури щодо

поводження з різними видами зброї [179].

Окремо слід відзначити, що Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII має пріоритетність щодо інших актів щодо функціонування дозвільних систем, адже він закладає основи процедур у цій сфері. Однак його положення не визначають порядків дозвільної діяльності. Тому застосовними є окремі закони та більшою мірою – підзаконні акти [179].

Попри те, що окремі процедури дозвільної діяльності детально описані, більшість фахівців переконані, що нормативно-правові акти, що регулюють цю діяльність на підзаконному рівні, можуть містити не чіткі формулювання, з відсилкою до інших нормативно-правових актів. Наявність загальних норм у законі і відсутність чіткої інструкції сприяють розширенню інтерпретації правових норм і одночасно створюють можливість для корупційних дій. Так, наприклад, у Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [278] містить понад 20 відсилочних норм, які передбачають регулювання порядку надання дозволів у міграційній сфері вповноваженими органами виконавчої влади [156, с. 127].

Тому, на нашу думку, задля уникнення «розпливчатого» формулювання диспозицій статей, які регулюють дозвільні процедури необхідно на законодавчому рівні врегулювати питання дозвільної діяльності у сфері національної безпеки України у систематизаційний спосіб (зведення до єдиної системи) [179].

Окрім того, це буде доцільним з огляду на те, що наразі існують проблемні питання з точки зору справедливості щодо реалізації окремих дозвільних процедур у цій сфері. Вкрай важливо, щоб такі дозвільні процедури були розроблені таким чином, щоб одночасно захищати публічні інтереси або суспільні потреби, а також особисті права та інтереси осіб [179].

Проаналізувавши акти законодавства, можемо узагальнити, що наразі такого нормативно-правового акту немає. Примітно також те, що прагнучи до дерегуляції, як одного з основних елементів практичної імплементації

нової моделі розвитку України та невід'ємної складовою європейської інтеграції, законодавцями у межах законопроекту № 8058 «Про прискорений перегляд інструментів державного регулювання господарської діяльності» [249] прямо не передбачено спрощення бюрократичної процедури отримання документів дозвільного характеру у цій сфері, хоча і не заборонено застосування його положень до цього кола суспільних відносин.

Додамо, що частиною 1 та 2 статті 105 Угоди про асоціацію встановлено, що дозвільно-ліцензійні процедури та формальності повинні бути: чіткими, оприлюдненими заздалегідь і гарантувати заявникам, що їхню заяву буде розглянуто об'єктивно і неупереджено; якомога більш простими і не повинні надмірно ускладнювати або затримувати надання послуг [381]. Тому зрозуміло, що зазначений законопроект з поміж інших експертиз проходив експертизу на відповідність європейській інтеграції. Забігаючи наперед зазначимо, Висновок Комітету з питань інтеграції України до ЄС встановив, що проєкт Закону не суперечить Угоді про асоціацію [49].

Для більш ґрунтовного розуміння зазначеного, уточнимо, що цей законопроект має дерегулювати бізнес та «сприяти економічному зростанню» [64]. У пояснювальній записці якого зазначається, що інструменти державного регулювання застосовуються у такій кількості: дозволи – 528, ліцензії – 224, погодження – 157, висновки – 145, свідоцтва – 121, декларації – 55, повідомлення – 42, посвідчення – 23. При цьому отримання таких документів потребує великих часових та фінансових витрат суб'єктів господарювання, створює додаткове адміністративне навантаження на них [249]. Зазначений законопроект мав неабиякий резонанс в українському суспільстві.

Зокрема представники Офісу Президента та деяких міністерств об'єдналися в спеціальну комісію, в засіданнях якої зможуть брати участь і представники бізнес-асоціацій. Усього за кілька тижнів (до 1 січня 2023 року) вона мала переглянути всі дозволи та процедури для бізнесу майже в усіх сферах, запропонувати ті, які варто прибрати, та скласти вичерпний «перелік

інструментів державного регулювання господарської діяльності» [64].

Так, Національне агентство з питань запобігання корупції ідентифікувало у законопроекті наступні корупційні ризики: (1) стаття 1 проекту встановлює, що інструменти державного регулювання господарської діяльності (ліцензії, документи дозвільного характеру та інші результати надання адміністративних послуг) повинні бути включені до постанови Кабінету Міністрів України, якою затверджений виключний перелік Інструментів, а не лише визначені законами. Однак це прямо порушує положення Законів України «Про ліцензування видів господарської діяльності», «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», «Про адміністративні послуги», які передбачають, що перелік документів дозвільного характеру, ліцензій, адміністративних послуг визначається виключно законами; (2) у статті 2 проекту закону пропонується прискорений перегляд інструментів шляхом здійснення центральними органами виконавчої влади аналізу їх застосування, відповідно до методичних рекомендацій, затверджених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері розвитку підприємництва. При цьому, проект Закону не врегульовує питання порядку та критеріїв для проведення аналізу застосування інструментів центральними органами виконавчої влади на предмет доцільності їхнього скасування або залишення. Окрім того, методичні рекомендації не є обов'язковими для застосування, носять лише роз'яснювальний, інформаційний характер, не підлягатимуть державній реєстрації в Міністерстві юстиції України, а отже можливе їх незастосування під час перегляду; (3) проект Закону, в частині діяльності Комісії з питань прискореного перегляду інструментів (стаття 3), яка і схвалює перелік таких інструментів, не встановлює критеріїв для внесення Комісією відповідного інструменту до вичерпного переліку або про його скасування [339].

Тому Комітет Верховної Ради України з питань економічного розвитку на своєму засіданні 1 листопада 2022 року (протокол № 122) дійшов до

висновку та прийняв рішення, що проєкт Закону України «Про прискорений перегляд інструментів державного регулювання господарської діяльності» (реєстр. № 8058) не відповідає вимогам антикорупційного законодавства [339].

Наведений нами приклад, доводить висунуту нами тезу, що жоден принцип ефективності не повинен порушувати принципи законності та прозорості прийняття адміністративних процедур загалом, у тому числі аналізованих. Отже, проєкт Закону України «Про прискорений перегляд інструментів державного регулювання господарської діяльності» (реєстр. № 8058) потребує доопрацювання, зокрема в аспекті врахування факторів забезпечення національної безпеки та захисту інтересів держави [49].

Загалом слід вказати, що сфера забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є інтеграційною, тобто об'єднує значне коло суспільних відносин. Тому класифікаційних чинників розподілу дозвільних процедур у цій сфері є безліч. Однак слід враховувати, що такими є тільки ті, що врегульовані спеціальним законодавством та стосуються захисту національних інтересів у спосіб регулювання діяльності, що потребує легалізації з боку держави [179].

Наприклад, щодо використання землі та екологічної безпеки, такі процедури можуть стосуватись водокористування, землекористування, рослинництва, землеустрою, лісогосподарства, надрокористування, поводження з відходами, перевезення небезпечних вантажів тощо. Особливо важливими є ті, що стосуються ядерної складової, зокрема щодо виконання певних видів робіт чи операцій в рамках заходів щодо перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему, виконання певних видів робіт чи операцій на етапі експлуатації та закриття сховища для захоронення радіоактивних відходів, використання земель і водойм, розташованих в санітарно-захисній зоні ядерної установки, об'єкта, призначеного для поводження з радіоактивними відходами, уранового об'єкта тощо [47].

До числа таких, що мають пряме відношення до досліджуваної сфери

можна віднести зокрема такі як видача дозволу на проведення робіт на пам'ятках національного значення чи надання статусу особи, депортованої за національною ознакою [179].

Однак яскравим прикладом аналізованих дозвільних процедур, на нашу думку, є ті, що передбачені законодавством, яке регулює діяльності у сфері медіа. Уточнимо, що Закон України «Про медіа» від 13 грудня 2022 року № 2849-IX є одним із ключових євроінтеграційних законів, що посилює процедуру захисту авторських та суміжних прав, уточнює порядок розповсюдження мовниками інформації про події значного суспільного інтересу, спрощує умови реєстрації друкованих видань тощо [46].

Слід враховувати, що право громадськості на інформацію є невід'ємною частиною права на свободу слова. Засоби масової інформації, Інтернет та інші цифрові технології відіграють важливу роль у підтримці поінформованості суспільства [434]. Навіть у важкі часи уряди повинні створювати умови, що сприяють вільному потоку інформації, і повинні виявляти особливу обережність, щоб не вживати обмежувальних заходів [162].

Відповідно до статті 10 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (положення є аналогічні за змістом також до положень статті 19 Загальної декларації прав людини, статті 11 Хартії основних прав ЄС) варто зосередити увагу на таких основних положеннях щодо дій особи та держави в справі регламентування діяльності засобів масової інформації: (1) кожна людина має право на свободу вираження поглядів; (2) це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і поширювати інформацію та ідеї без втручання держави і незалежно від кордонів; (3) це не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіо-, теле- або кінопідприємств; (4) здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може бути предметом умов, які встановлені законом і необхідні в демократичному суспільстві, в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або

громадського порядку, з метою запобігання заворушенням або злочинам, для захисту здоров'я і моралі, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [250].

Так, Національна рада відповідно до статті 122 Закону України «Про медіа» від 13 грудня 2022 року № 2849-IX з метою протидії інформаційній агресії надає дозволи на тимчасове мовлення. Вона самостійно визначає умови дозволу та затверджує порядок видачі та анулювання дозволу на тимчасове мовлення. У результаті вона виносить відповідне рішення, яке протягом трьох робочих днів повинно бути опубліковано на її офіційному сайті [179].

Зазначимо, що за загальним правилом, початком дозвільної процедури є дії особи, яка бажає отримати документ дозвільного характеру, пов'язані з поданням заяви про видання документу дозвільного характеру. У невідного суб'єкта є право звернутися із заявою і, відповідно, порушити (ініціювати) дозвільну справу. Заявник зобов'язаний підготувати пакет необхідних документів та сплатити адміністративний збір [156, с. 132].

Таким чином, для отримання дозволу на тимчасове мовлення заявник подає заяву через електронний кабінет. Під час подання заяви заявник має вказати відомості, передбачені статтею 63 Закону «Про медіа» від 13 грудня 2022 року № 2849-IX, з урахуванням особливостей, визначених умовами дозволу, а саме, що діяльність буде провадитися на територіях з особливим режимом мовлення. До таких територій відносяться райони України, що межують з тимчасово окупованою територією України (Автономною Республікою Крим та містом Севастополем), райони Донецької і Луганської областей, прикордонні райони, що межують з територією держави-агресора (держави-окупанта), а також прикордонні райони, що межують з територією інших країн, з яких шляхом ефірного мовлення поширюються програми держави-агресора (держави-окупанта) [275].

Заява про надання дозволу на тимчасове мовлення має відповідати

встановленому зразку, до неї додаються копія чинної ліцензії на мовлення, а також висновок щодо можливості та умови користування радіочастотним ресурсом для потреб тимчасового мовлення, наданий Українським державним центром радіочастот для нових радіоелектронних засобів телерадіомовлення, або підтвердження Українським державним центром радіочастот для радіоелектронних засобів аналогового телевізійного мовлення, які використовувалися згідно із ліцензіями на мовлення [274]. Отже, на стадії подання заяви на отримання дозволу, дозвільний орган провадить дії, спрямовані на перевірку заяви і пакета документів на предмет відповідності формальним вимогам.

Якщо заявник не дотримується зазначених у законодавстві вимог, це може бути підставою для відмови у виданні документа дозвільного характеру [156]. Необхідно відмітити, що дотримання послідовності стадій в дозвільній процедурі, які характерні для інших видів процедур – не є обов'язковим. Вони можуть здійснюватися паралельно або мінятися місцями [179].

Таким чином, орган, що видав дозвіл на здійснення діяльності (в цьому випадку на мовлення) одночасно є і контролюючим (органом нагляду) органом, що не є дивиною, адже як нами відзначено попередньо – дозвільні процедури тісно переплітаються з контрольно-наглядовими [179].

Анулювати дозвіл Національна рада може не тільки у разі порушення чинного законодавства, а і за клопотанням телерадіоорганізації про анулювання дозволу; у разі відсутності мовлення відповідно до умов дозволу протягом шести місяців (за винятком незалежних від телерадіоорганізації причин) та внесення змін до Плану розвитку національного телерадіоінформаційного простору стосовно територій з особливим режимом мовлення [274].

Відповідно до «Порядку видачі та анулювання дозволу на тимчасове мовлення, умов дозволу та порядку здійснення нагляду за додержанням законодавства про телебачення і радіомовлення телерадіоорганізаціями, що здійснюють тимчасове мовлення на територіях з особливим режимом

мовлення на підставі відповідного дозволу» заява про надання дозволу розглядається на засіданні Національної ради з прийняттям відповідного рішення – надати дозвіл чи відмовити. При цьому Національна рада бере до уваги необхідність захисту інтересів держави, протидії інформаційній агресії, збалансованого та неупередженого інформування аудиторії про суспільно значущі події в Україні та надає перевагу телерадіоорганізаціям регіональної та місцевої категорій мовлення, програмні концепції яких включають соціально важливі та інформаційні програми та передачі, а також телерадіоорганізаціям, які вже здійснювали тимчасове мовлення впродовж року без порушення законодавства про телерадіомовлення [274].

В аналізованій процедурі дозвіл видається строком на один рік. Після закінчення терміну дії дозволу Національна рада може його видати повторно з урахуванням фактичних обставин. Процедура видачі тимчасових дозволів на мовлення проводиться на позаконкурсних засадах та є безоплатною [179].

Отже, дозвільна процедура на тимчасове мовлення схематично виглядає так [274]:

- звернення телерадіоорганізації до Національної ради з відповідною заявою та пакетом необхідних документів;
- ухвалення рішення про розроблення висновків щодо можливості та умов користування радіочастотним ресурсом;
- отримання висновку щодо можливості та умов користування радіочастотним ресурсом;
- видача/відмова у видачі дозволу на тимчасове мовлення.

Ще одним прикладом такої процедури є акредитаційна, проходження якої є необхідним для засобів масової інформації задля можливості отримання допуску конкретних журналістів чи технічних працівників до діяльності органів влади задля висвітлення їхньої діяльності. Це нормативно встановлений порядок офіційного визнання такої діяльності законною [326, с. 132]. Її особлива важливість має прояв в умовах запровадження правового режиму воєнного стану.

Так 3 березня 2022 року з метою об'єктивного висвітлення подій, забезпечення інформування населення та світової спільноти про воєнні злочини, які вчиняються Російською Федерацією в ході її широкомасштабної збройної агресії проти України, розпочатої 24 лютого 2022 року, а також попередження витoku інформації з обмеженим доступом, запобігання поширенню представниками засобів інформації (у тому числі іноземними) та публічними особами, до думки яких прислуховується громадськість (лідери думок, блогери тощо) відомостей, розголошення яких може призвести до обізнаності противника про дії Збройних Сил України та інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану був прийнятий наказ Головнокомандувача Збройних Сил України «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану» №73 [273].

Згідно до його положень процедура акредитації представників засобів масової інформації має такий вигляд:

– заповнення відповідної форми представником засобів масової інформації та направлення її на електронну адресу, зазначену у Додатку 5 до цього наказу разом з усіма необхідними документами (скан-копія паспорту, скан-копія посвідчення журналіста тощо);

– проведення акредитації, організованої Управлінням зв'язків з громадськістю Збройних Сил України: (1) перевірка наданих документів; (2) аналіз матеріалів, які публікуються цим засобом масової інформації; (3) подання представнику Служби безпеки України для отримання відповідно висновку; (4) прийняття рішення про надання/відмову в акредитації; (5) повідомлення представника засобу масової інформації про прийняте рішення [273].

Окремо уточнимо, що відмовити в акредитації можуть у разі невідповідності наданої інформації або при наявності підстав вважати

надання акредитації недоцільною. Окрім того, на прийняття рішення про відмову в акредитації можуть вплинути інші випадки скасування акредитації в минулому та/або за рекомендацією Служби безпеки України. При чому акредитуючий орган не наділений обов'язком повідомляти причини відмови чи давати роз'яснення щодо свого рішення [326, с. 138].

Підсумовуючи, можемо сформулювати такі ключові висновки:

1) у сфері національної безпеки об'єктом захисту дозвільної процедури є суспільно-значущі національні інтереси – безпека людини, державний суверенітет, кордони, довкілля тощо. Тому дозвільна діяльність у сфері забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції направлена, в першу чергу, на впорядкування порядку видачі тих дозволів, де об'єктом охорони та захисту є національні інтереси, а право фізичної чи юридичної особи на отримання такого дозволу є другорядним;

2) наразі відсутнім є спеціальний нормативно-правовий акт, який має врегулювати дозвільні процедури у сфері забезпечення національної безпеки України. Спроба їхньої дерегуляції має прояв у межах законопроекту № 8058 «Про прискорений перегляд інструментів державного регулювання господарської діяльності». Причому його положеннями прямо не передбачено спрощення бюрократичної процедури отримання документів дозвільного характеру у цій сфері, хоча і не заборонено застосування його положень до цього кола суспільних відносин. Втім цей законопроект є таким, що потребує доопрацювання;

3) оскільки сфера забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є інтеграційною, що об'єднує значне коло суспільних відносин, класифікаційних чинників розподілу дозвільних процедур у цій сфері є безліч. Однак слід враховувати, що такими є тільки ті, що врегульовані спеціальним законодавством та стосуються захисту національних інтересів у спосіб регулювання діяльності, що потребує легалізації з боку держави.

Отже, дозвільні процедури забезпечення національної безпеки в умовах

євроінтеграції характеризуються дуальністю змістової інтерпретації, що має прояв у викривленні сутності принципу справедливості, акцентуація при якому зміщується у бік захисту національних інтересів України. Це є виправданим з огляду на сферу їхнього функціонування, однак зумовлює необхідність визначення більш конкретизованих та чітких підстав і умов розподілу й балансування ідей пріоритетності, адже такі процедури характеризуються інтеграційністю об'єктного спрямування, що не завжди є прямим проявом необхідності зміщення правової ролі індивіда на другорядний план.

3.3. Контрольно-наглядові процедури забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції.

Як з'ясовано нами попередньо, дозвільні процедури породжують необхідність наявності контрольно-наглядового органу, який буде слідкувати за дотриманням чинного законодавства суб'єктами, які отримали відповідні дозвільні документи. Однак призначення таких процедур не обмежується зазначеним, адже основна їхня функція – забезпечити оптимальне функціонування системи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції.

Задля більш ґрунтовного визначення контрольно-наглядових процедур забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції слід попередньо уточнити юридичну природу таких процедур загалом. Так в законодавстві України, що регламентує контрольно-наглядову діяльність, при її визначенні застосовано два терміни – контроль і нагляд [34, с. 88]. Ми підтримуємо позицію О. Маркової та В. Макарчука, що загалом неоднозначність співвіднесення категорій «контроль» і «нагляд» у науковому плані не є проблемою, проте в контексті законодавства – безумовно [157, с. 64-68; 154, с. 464]. Так, в Законі України «Про основні засади державного

нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 5 травня 2007 року № 877-V ці терміни вжито як тотожні. Хоча в деяких нормативно-правових актах ці терміни все ж таки описуються по-різному.

У Законі України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» від 20 лютого 2003 року № 549-IV визначається, що: «державний експортний контроль – комплекс заходів з контролю за міжнародними передачами товарів, їх використанням юридичною чи фізичною особою, що здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного експортного контролю, та іншими державними органами з метою забезпечення захисту інтересів національної безпеки та відповідно до міжнародних зобов'язань України» [279]. Своєю чергою, Закон України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» від 2 грудня 2010 року № 2735-VI передбачає, що: «державний контроль продукції – діяльність митних органів із забезпечення відповідності продукції, що ввозиться на митну територію України для вільного обігу, встановленим вимогам, а також забезпечення відсутності загроз від такої продукції суспільним інтересам»; «державний ринковий нагляд – діяльність органів ринкового нагляду з метою забезпечення відповідності продукції встановленим вимогам, а також забезпечення відсутності загроз суспільним інтересам» [272]. А у Законі України «Про медіа» від 13 грудня 2022 року № 2849-IX державний нагляд та контроль полягає у здійсненні Національною радою в межах повноважень, встановлених цим Законом, заходів та дій щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства в сфері медіа з боку суб'єктів у сфері медіа, забезпечення інтересів суспільства, захисту національної безпеки в інформаційній сфері [275]. Заходами державного нагляду та контролю в законі вказані планові та позапланові перевірки суб'єктів у сфері медіа та заходи реагування.

Отже, як слідує з аналізованого законодавства, «контроль» і «нагляд» за своїм змістом не мають суттєвих відмінностей, а відрізняються лише

суб'єктами здійснення контрольно-наглядових заходів та обсягом їхніх повноважень при їх проведенні. Відповідно при аналізі діяльності суб'єктів щодо забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції доцільно використовувати категорію «контрольно-наглядові процедури», де «контроль» і «нагляд» є різновидами такої діяльності.

У загальному вигляді зміст контрольно-наглядової процедури зводиться до наступного: планування контролю, аналізу ризиків; спостереження за функціонуванням підконтрольних суб'єктів, отримання об'єктивної інформації про виконання ними правил, дотримання норм тощо; аналізу інформації, зібраної під час спостереження, встановлення закономірностей, виявлення тенденцій, розробки прогнозів; прийняття законів про попередження порушення вимог закону; облік конкретних порушень, виявлених причин і умов; припинення протиправної діяльності з метою недопущення шкідливих наслідків, нових порушень [34, с. 176; 58].

Якщо узагальнити усе вище зазначене можна констатувати, що контрольно-наглядові процедури призначені забезпечити захист загальносуспільних благ, в тому числі у сфері національної безпеки за умов євроінтеграції. Тому порядок їх проведення повинен бути максимально формалізованим. Основними інструментами таких процедур є перевірка, моніторинг та заходи реагування. Своєю чергою, перевірки можуть бути плановими та позаплановими [439].

Попередньо нами визначено, що контрольно-наглядові процедури у сфері забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції є чітко визначеним законодавством порядком проведення контрольно-наглядових дій суб'єктами влади та громадськості, які здійснюються у межах положень Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. Враховуючи, що кожна контрольно-наглядова процедура має свою мету і завдання, які залежать від сфери їх здійснення вважаємо за необхідне уточнити про їхні цілі. Основуючись на положеннях Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року №

2469-VIII та євроінтеграційних стандартів вважаємо, що вони здійснюються з метою перевірки належної реалізації та забезпечення охорони і захисту національних інтересів України, дотримання нею міжнародних зобов'язань, виявлення недоліків та припинення неправомірних чи навіть протиправних дій й притягнення до відповідальності порушників [439].

При цьому предметом контролю і нагляду з одного боку є перевірка підконтрольних суб'єктів дозвільної системи, а з іншого – (1) дотримання вимог вітчизняного чинного законодавства та європейських стандартів у діяльності органів національної безпеки, недопущення їх використання для узурпації влади, порушення прав і свобод людини і громадянина; (2) зміст і стан реалізації стратегій, доктрин, концепцій, державних програм та планів у сферах національної безпеки і євроінтеграції; (3) рівень забезпечення органів національної безпеки (укомплектованість, оснащеність сучасним озброєнням, військовою і спеціальною технікою, забезпеченість необхідними запасами матеріальних засобів та готовність до виконання завдань за призначенням у мирний час та в особливий період); (4) ефективність використання ресурсів, зокрема бюджетних коштів та фінансової допомоги, що надається європейськими партнерами [296].

Тому, взявши за основу вище зазначені предмети контролю і нагляду, дослідимо окремі види контрольно-наглядових процедур забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції [439].

Розпочнемо з тих, що стосуються перевірки діяльності підконтрольних суб'єктів дозвільної системи. За аналогією попереднього етапу, доцільно зосередитись на медіа сфері.

Так Національна рада здійснює нагляд та контроль за дотриманням суб'єктами у сфері медіа законодавства та умов ліцензій відповідно до вимог Закону України «Про медіа» від 13 грудня 2022 року № 2849–IX. Під час розгляду питання про порушення суб'єктом у сфері медіа законодавства та/або умов ліцензії Національна рада бере до уваги: результати офіційного моніторингу Національної ради; пояснення суб'єкта у сфері медіа, посадових

і службових осіб, інших осіб; висновки експертів; інформацію, що надана іншими державними органами в межах їхньої компетенції; матеріали перевірок, проведених Національною радою; будь-які інші фактичні дані, що дають можливість встановити наявність або відсутність порушення [275; 67].

За результатами розгляду питання про порушення законодавства та/або умов ліцензії Національна рада ухвалює одне з таких рішень: (1) про відсутність порушення законодавства та/або умов ліцензії; (2) про проведення додаткової перевірки; (3) про застосування до суб'єкта у сфері медіа заходів реагування – приписів, штрафів, внесення відомостей про анулювання ліцензії за рішенням суду, скасування реєстрації, заборона видання та розповсюдження друкованого медіа, тимчасова або повна заборона поширення онлайн-медіа [275; 67].

Положеннями аналізованого закону також встановлено, що нагляд та контроль за дотриманням законодавства у сфері захисту економічної конкуренції, користування радіочастотним ресурсом України для потреб мовлення, електронних комунікацій, а також дотримання інших вимог законодавства, здійснюють державні органи в межах своєї компетенції. У разі виявлення Національною радою ознак можливого порушення законодавства, реагування на які не відноситься до її повноважень, Національна рада звертається до державного органу, до повноважень якого належить вжиття відповідних заходів реагування [275].

Отже, контрольно-наглядова процедура забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції у сфері медіа, в першу чергу, спрямована на забезпечення створення оптимального режиму функціонування правового поля для розвитку вітчизняної моделі комунікаційного середовища в середині країни, що відповідатиме суспільним запитам, вимогам європейського законодавства та стратегічним пріоритетам розвитку України [439].

Причому, на нашу думку, аналогічно можна визначити й інші контрольно-наглядові процедури забезпечення національної безпеки України

в умовах євроінтеграції у дозвільній сфері, єдиною відмінністю між якими буде об'єктна складова. У аналізованій вище процедурі таким об'єктом є модель комунікаційного середовища в середині країни [439].

Для досліджуваної сфери більш вагоме значення мають ті контрольні-наглядові процедури забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції, які стосуються ефективності функціонування системи її забезпечення [439].

Для повноти розгляду цього питання слід уточнити, що поняття «ефективність» нерозривно зв'язано з поняттям «ефект» [332]. Однак ця категорія є відносною, вона властива лише цілеспрямованому процесу. Крім ефективності значну увагу дослідники завжди приділяли поняттю «результативність». За словами П. Друкера, результативність є наслідком того, що робляться потрібні та слухні речі; а ефективність – наслідок того, що правильно створюються ці самі речі. Тобто обидва ці поняття є однаково важливими [81; 137, с. 46].

Вважається, що ефективність виступає як індикатор розвитку. Вона ж – його найважливіший стимул. Прагнучи підвищити ефективність конкретного виду діяльності та їх сукупності визначаються конкретні заходи, що сприяють процесу розвитку, і відсікаються ті з них, що ведуть до регресу [73, с. 208]. Відповідно у досліджуваному контексті цю категорію можна розуміти як результати діяльності адміністративних одиниць, які можна об'єктивно оцінити [69, с. 225].

Отже, контрольні-наглядові процедури щодо ефективності функціонування системи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є порядком здійснення цілеспрямованої діяльності суб'єктів цієї системи, що здійснюється з метою оцінювання здійснених дій та прийнятих рішень підконтрольними чи підзвітними їм суб'єктами [439].

У зазначеному контексті йдеться зокрема про:

– контрольні-наглядові процедури за дотриманням законодавства та європейських стандартів у сфері забезпечення національної безпеки в умовах

євроінтеграції. Сутність такої процедури зводиться до перевірки виконання законодавчих приписів щодо слідування усіх етапів процедурної діяльності, виявлення відхилень від встановлених правил та усунення перешкод, що можуть провокувати наявність таких відхилень;

– контрольно-наглядові процедури щодо змісту і стану реалізації стратегій, доктрин, концепцій, державних програм та планів щодо забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції. Їхня сутність репрезентується зіставленням заплановано та бажаного до отриманого результату. Під час їхнього проведення аналізується і перевіряється:

- 1) повнота, своєчасність та ефективність виконання запланованих заходів;
- 2) чи у повному обсязі захід був виконаний у співвідношенні до очікуваних результатів;
- 3) чи дотриманні строки виконання заходів [18] тощо;

– контрольно-наглядові процедури щодо рівня ресурсного забезпечення суб'єктів секторів безпеки та оборони. Сутність такої процедури зводиться до аналізу співвідношення потреб кадрового, технічного, матеріального, фінансового, нормативного, методологічного та іншого спрямування. Необхідно відзначити, що у відкритих джерелах важко знайти інформацію щодо того яким чином держава здійснює забезпечення сил безпеки і оборони, а тим більше – результати проведення контрольно-наглядових процедур;

– контрольно-наглядові процедури належного використання ресурсів, зокрема бюджетних коштів та фінансової допомоги, що надається європейськими партнерами. Змістом цих процедур є виявлення неефективного чи нецільового використання коштів, ресурсів, допомоги, що були надані на забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції. Під час таких перевіряється: ефективність управління державним майном, ефективність управління державними та міжнародними коштами, результативність, економність та продуктивність використання державних та міжнародних коштів [439].

Зазначимо також, що контрольно-наглядові процедури щодо

ефективності функціонування системи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції можна класифікувати також за суб'єктами здійснення демократичного цивільного контролю, які зазначені у Законі України «Про національну безпеку України». Уточнимо, що цим законом визначені види демократичного цивільного контролю, що створює нормативно-правові засади для проведення контрольних процедур, що здійснюються: Президентом України, Верховною Радою України, Радою національної безпеки і оборони України, Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, судовою владою – у формі контрольних процедур; громадськістю – у формі громадського нагляду [296].

Зазначене є цілком логічним, адже Європейська комісія за демократію через право (Венеціанська комісія) у звіті про демократичний нагляд служб безпеки [424, с. 7] зазначила, що враховуючи певні особливості діяльності державних органів, що відповідають за національну безпеку, держава зобов'язана їх контролювати і виділяє для цього наступні обов'язкові механізми: парламентська звітність, притягнення до відповідальності за рішенням суду, експертна звітність та механізм скарг [439].

З огляду на значну кількість зазначених процедур та неможливість розкриття кожної з них ґрунтовно в обсягах цього дослідження, вважаємо за необхідне зосередитись на контрольних-наглядових процедурах при здійсненні парламентського контролю.

Зокрема для забезпечення контролю за діяльністю органів сектору безпеки і оборони створений Комітет Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки. Відповідно до постанови Верховної Ради України «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання» від 29 серпня 2019 року № 19-ІХ до предметів відання цього комітету віднесені: національна безпека України; організація та діяльність органів служби безпеки, розвідки і контррозвідки, захист державної таємниці; правовий режим державного

кордону, воєнного та надзвичайного стану; оборонно-промисловий комплекс, державна система страхового фонду документації, військове та військово-технічне співробітництво України з іншими державами, а також участь України в міжнародних миротворчих операціях; державна політика у сфері оборони; боротьба з тероризмом; здійснення цивільного, у тому числі парламентського, контролю над Воєнною організацією держави; військова служба, Збройні Сили України, інші військові формування, утворені відповідно до законів України, та їх реформування; альтернативна (невійськова) служба; соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей; військова наука та освіта; державна система спеціального зв'язку; космічна діяльність (в частині питань, що належать до сфери національної безпеки та оборони); законодавство про забезпечення безпеки об'єктів критичної інфраструктури [271].

Оскільки особливості здійснення контрольних функцій Верховної Ради України у сферах національної безпеки і оборони визначаються Законом України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII [284] логічно припустити, що контрольно-наглядові процедури за дотриманням законодавства та європейських стандартів у сфері забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції також не повинні суперечити нормам цього закону.

Відповідно до Регламенту Верховної Ради України існують наступні парламентські контрольно-наглядові процедури: (1) процедура парламентського слухання з питань національної безпеки і оборони, що становлять суспільний інтерес і потребують законодавчого врегулювання; (2) процедура проведення парламентського розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес у визначеній сфері; (3) процедура громадсько-парламентського розслідування; (4) процедура депутатського запиту і звернення [193].

Процедура парламентського слухання з питань національної безпеки і оборони, що становлять суспільний інтерес і потребують законодавчого

врегулювання проводиться відкрито та гласно, з прямою трансляцією на загальнонаціональному радіоканалі та телеканалі. Її мета – обговорення та вивчення питань, які стосуються зовнішньої та внутрішньої політики держави та мають суспільне значення. Як правило на таких слуханнях для обговорення виносяться лише одне питання на розгляд. Парламентські слухання можуть проводитись у закритому режимі, якщо Верховною Радою України прийнято відповідне рішення. За результатами парламентських слухань Верховна Рада України приймає постанову щодо схвалення відповідних рекомендацій [142; 284].

Процедура парламентського розслідування як різновид контрольно-наглядової процедури забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції розпочинається з винесення Постанови Верховної Ради України про утворення тимчасової слідчої комісії внаслідок повідомлення про порушення Конституції України, законів України органами державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, їх посадовими, службовими особами, керівниками (або посадовими особами, які виконують їх обов'язки) підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, громадських об'єднань, що становлять суспільний інтерес у тому числі: (1) повідомлення про обставини, які загрожують суверенітету, територіальній цілісності України або її економічним, науково-технічним, національно-культурним, соціальним інтересам, охороні довкілля; (2) повідомлення про масове порушення прав, свобод і законних інтересів громадян, їх об'єднань або зловживання владою посадовими, службовими особами, що завдало істотної шкоди суспільним інтересам [270]. Підсумковим актом зазначеної процедури є письмовий звіт, який має містити висновки і пропозиції. Він повинен бути складаний не пізніше шести місяців з дня утворення комісії [193].

Чинне законодавство фактично передбачає декілька основних організаційно-правових засобів здійснення тимчасовою слідчою комісією процедури парламентського розслідування: запрошення відповідних осіб,

отримання їх показань чи пояснень; вилучення певних документів; залучення для своєї роботи фахівців; призначення необхідних експертиз [105, с. 22].

З огляду на доволі широкі повноваження тимчасових слідчих комісій окремими вченими звертається увага на необхідність визначення механізмів оскарження їх рішень і дій [334, с. 79]. Наразі дійсно відсутній окремий спеціальний порядок оскарження юридично обов'язкових процедурних рішень і дій тимчасової слідчої комісії (запрошення для показань, вилучення документів і т. ін.). Водночас, ми погоджуємося із позицією О. Зозулі, який визначає, що в даному контексті ефективно оскарження рішень та дій тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України як суб'єкту владних повноважень цілком можливе в порядку адміністративного судочинства [105, с. 25].

Наступна контрольно-наглядова – процедура громадсько-парламентського розслідування. Вона складається із сукупності дій, здійснюваних наділеними Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини спеціальними повноваженнями експертами від громадськості, з метою виявлення та фіксації порушення прав людини у місцях несвободи або допущених органами правопорядку [115, с. 11]. Підсумковим документом процедури громадсько-парламентського розслідування є акт реагування Уповноваженого щодо порушень положень Конституції України, законів України, міжнародних договорів України стосовно прав і свобод людини і громадянина. Він може бути або у формі конституційного подання до Конституційного Суду з питань неконституційності нормативно-правових актів та подання до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та їх посадових і службових осіб [193].

Зазначена процедура в умовах євроінтеграції України, її державних систем та законодавства, в тому числі і сфери національної безпеки набуває великого значення. Адже, забезпечення прав і свобод людини і громадянина є «наріжним каменем» будь-якого сучасного реформаторського процесу. На

це неодноразово наголошували європейські експерти [193].

Так, 17 червня 2022 року Єврокомісія рекомендувала надати Україні статус кандидата з врахуванням, що будуть виконані окремі кроки, зокрема, стосовно забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин. 23 червня 2022 року лідери 27 країн-членів ЄС ухвалили рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС, проте також акцентували увагу на цьому ж питанні. Водночас вже багато років поспіль експерти також наголошують на необхідності вдосконалення законодавства, що регулює етнонаціональні питання [361]. Отже, є вкрай важливим забезпечення контролю дотримання прав людини і громадянина як з точки зору внутрішніх процесів, так і в межах євроінтеграції України [193].

Надалі зазначимо, що депутатський запит і звернення як різновид парламентських контрольно-наглядових процедур врегульованій Конституцією України, Законами України «Про статус народного депутата України», «Про комітети Верховної Ради України» та главою 37 Регламенту Верховної Ради України.

Уточнимо, що депутатський запит і звернення – це вимога народного депутата, народних депутатів чи комітету Верховної Ради України, яка заявляється на сесії Верховної Ради до Президента України, до органів Верховної Ради України, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, дати офіційну відповідь з питань, віднесених до їх компетенції [370]. Відповідно до роз'яснень, які були надані Конституційним Судом України [96] зазначена процедура має певні обмеження, а саме вимога в процедурі депутатського запиту і звернення не повинна бути: незаконною (відповідати Конституції, законам України і не виходити за межі депутатських повноважень); пред'являтися органу (суду, Службі безпеки України тощо), а тільки її посадовій особі (голові суду, Голові Служби безпеки України); стосуватися

питань здійснення правосуддя у конкретних справах.

Причому у Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення статті 86 Конституції України та статей 12, 19 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про запити народних депутатів України) від 19 травня 1999 року № 4-рп/1999 зазначено, що: (1) народний депутат України не має права звертатися з вимогами чи пропозиціями до судів, до голів судів та до суддів стосовно конкретних судових справ; (2) вимога чи пропозиція народного депутата України до керівників органів служби безпеки не може бути дорученням щодо перевірки будь-якої інформації про окремих громадян. За відсутності у вимозі чи пропозиції народного депутата України достатньої інформації про злочин така вимога чи пропозиція не може бути підставою для прийняття рішення про проведення оперативно-розшукових заходів; (3) у разі надходження до органів служби безпеки вимоги чи пропозиції народного депутата України, пов'язаної з необхідністю проведення оперативно-розшукових заходів, керівники цих органів мають діяти з дотриманням вимог, передбачених Законом України «Про Службу безпеки України» і Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» [340].

Тож друкований текст депутатського запиту на бланку народного депутата, підписаний автором із зазначенням номера посвідчення, подається Голові Верховної Ради України через апарат парламенту з обов'язковим доданням до депутатського запиту копії попередньо направленою депутатського звернення та копії відповіді на нього (у разі її одержання). Голова Верховної Ради України здійснює контроль за своєчасним направленням і розглядом депутатських запитів [193].

Окремо слід вказати, що в умовах сьогодення недотримання фінансової дисципліни є чи не основною проблемою забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. Тому особливого значення має державний фінансовий контроль, що здійснюється Рахунковою палатою, як різновид

парламентського контролю за виконанням державного бюджету [439].

На основі аналізу звітів Рахункової палати за 2018-2021 роки можна констатувати, що під час проведення аудиторами Рахункової палати заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) ними виявлено (відповідно до статей 116 і 119 Бюджетного кодексу України) порушень і недоліків при адмініструванні доходів державного бюджету, а також порушень бюджетного законодавства (у тому числі нецільового використання бюджетних коштів і порушень при плануванні), неефективного використання коштів Державного бюджету України, на загальну суму понад 262 млрд гривень. Більш детально зазначене наведено в таблиці 2 [439]:

Види порушень	Роки проведення аудиту Рахунковою палатою			
	2018 [101]	2019 [102]	2020 [103, с. 7]	2021 [104, с. 9]
1. Порушення адміністрування доходів	6 млрд 834,7 млн грн.	2 млрд 967,4 млн грн.	4 млрд 767,5 млн грн	8,8 млрд грн. У тому числі при плануванні – 83,8 млрд грн
2. Порушення бюджетного законодавства, у тому числі нецільове використання коштів і порушень при плануванні	5 млрд 794,7 млн грн.	32 млрд 108,5 млн грн.	9 млрд 562,9 млн грн.	65,7 млрд грн.
3. Неефективне управління коштами та їх неефективне використання	4 млрд 410,9 млн грн	14 млрд 684,1 млн грн.	11 млрд 928 млн грн.	27,7 млрд грн.

Таблиця 2.

(сформовано на основі звітів Рахункової палати за 2018-2021 роки)

При чому найбільше фінансові порушення відбувалися ще на етапі планування використання бюджетних коштів; в деяких звітних роках це

становило понад 60% [102, с. 8; 104, с. 11]. У сфері державної безпеки і оборони Рахунковою палатою було виявлено порушень на суму понад 16 млрд грн (5 390,2 млн грн у 2019 році, 5,5 млрд грн – у 2020, 5,2 млрд грн – у 2021 році).

Ці порушення виявляються у ході реалізації низки заходів зовнішнього державного фінансового контролю (фінансового аудиту, аудиту ефективності, експертизи, аналізу та інших контрольних заходів) [269]. Так, наприклад, у звіті Рахункової палати за 2019 рік вказується, що нею був проведений аудит: ефективності використання бюджетних коштів, виділення на медичне обслуговування і оздоровлення особового складу та утримання закладів дошкільної освіти Служби безпеки України, але з позначкою «ДСК» та аудит ефективності використання бюджетних коштів, виділених на забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України позначка – («Таємний»). Взагалі за напрямом забезпечення державної безпеки і оборони Рахунковою палатою у 2019 році здійснено 5 заходів зовнішнього державного фінансового контролю (аудиту), двом з яких присвоєно гриф «Таємно», одному – гриф «Цілком таємно» і одному – гриф «Для службового користування» [102, с. 59]; у 2020 році здійснено 7 заходів зовнішнього державного фінансового контролю (аудиту), із них п'ять аудитів ефективності та 2 фінансових аудити, при цьому двом контрольним заходам присвоєно гриф «Цілком таємно», одному – гриф «Таємно» [103, с. 92].

Необхідно відмітити, що вище проаналізовані адміністративні процедури не існують автономно, на практиці вони тісно переплітаються одна з одною. Так, наприклад, при проведенні контрольних заходів щодо змісту та стану реалізації стратегічних програм і планів одночасно проводиться аналіз виконання заходів й ефективність виділених коштів на їхню реалізацію. Тобто виявляються недоліки як організаційного і нормативного, так фінансового характеру, вирішення яких сприяє своєчасній, ефективній реалізації запланованих цілей і завдань в повному обсязі [439].

Підсумовуючи, можемо сформулювати такі ключові висновки:

1) контрольно-наглядові процедури забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції здійснюються задля перевірки належної реалізації та забезпечення охорони і захисту національних інтересів України, дотримання нею міжнародних зобов'язань, виявлення недоліків та припинення неправомірних чи навіть протиправних дій й притягнення до відповідальності порушників. При чому предметом контролю і нагляду з одного боку є перевірка підконтрольних суб'єктів дозвільної системи, а з іншого – ефективність функціонування системи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. За цим критерієм доцільно виокремлювати дві групи контрольно-наглядових процедур, що мають власні різновиди, зокрема:

– функціонування яких обумовлено дозвільною системою (як приклад, контрольно-наглядова процедура забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції у сфері медіа, в першу чергу, спрямована на забезпечення створення оптимального режиму функціонування правового поля для розвитку вітчизняної моделі комунікаційного середовища в середині країни, що відповідатиме суспільним запитам, вимогам європейського законодавства та стратегічним пріоритетам розвитку України. Причому аналогічно можна визначити й інші контрольно-наглядові процедури забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції у дозвільній сфері, єдиною відмінністю між якими буде об'єктна складова. У зазначеній вище процедурі таким об'єктом є модель комунікаційного середовища в середині країни);

– наявність яких є наслідком функціонування та розвитку системи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції ((а) контрольно-наглядові процедури за дотриманням законодавства та європейських стандартів у сфері забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції. Сутність такої процедури зводиться до перевірки виконання законодавчих приписів щодо слідування усіх етапів процедурної діяльності, виявлення відхилень від встановлених правил та усунення перешкод, що

можуть провокувати наявність таких відхилень; (б) контрольно-наглядові процедури щодо змісту і стану реалізації стратегій, доктрин, концепцій, державних програм та планів щодо забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції. Їхня сутність репрезентується зіставленням заплановано та бажаного до отриманого результату; (в) контрольно-наглядові процедури щодо рівня ресурсного забезпечення суб'єктів секторів безпеки та оборони. Сутність такої процедури зводиться до аналізу співвідношення потреб кадрового, технічного, матеріального, фінансового, нормативного, методологічного та іншого спрямування. При чому у відкритих джерелах важко знайти інформацію щодо того яким чином держава здійснює забезпечення сил безпеки і оборони, а тим більше – результати проведення контрольно-наглядових процедур; (г) контрольно-наглядові процедури належного використання ресурсів, зокрема бюджетних коштів та фінансової допомоги, що надається європейськими партнерами. Змістом цих процедур є виявлення неефективного чи нецільового використання коштів, ресурсів, допомоги, що були надані на забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції;

2) контрольно-наглядові процедури щодо ефективності функціонування системи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції можна класифікувати також за суб'єктами та видами здійснення демократичного цивільного контролю, які зазначені у Законі України «Про національну безпеку України».

Отже, контрольно-наглядові процедури забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції мають подвійну юридичну природу, яка розкривається у розрізі розвитку адміністративно-правових зв'язків, породжених як дозвільною діяльністю, так і необхідністю забезпечення ефективності функціонування системи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. Їхнє існування не є автономним, на практиці вони тісно переплітаються одна з одною. Так, наприклад, при проведенні контрольних заходів щодо змісту та стану реалізації стратегічних

програм і планів одночасно проводиться аналіз виконання заходів й ефективність виділених коштів на їхню реалізацію. Тобто виявляються недоліки як організаційного і нормативного, так фінансового характеру, вирішення яких сприяє своєчасній, ефективній реалізації запланованих цілей і завдань в повному обсязі.

3.4. Інформаційно-аналітичні процедури забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції.

Діяльність будь-яких структур сьогодні потребує хоча б мінімального прогнозованого розвитку, захисту від ризиків, небезпек і викликів. Саме таким універсальним засобом в інформаційному суспільстві є аналітика [41, с. 11].

Інформаційно-аналітичні процедури використовуються для узагальнення важливої інформації, яка отримується шляхом оцінки минулих і поточних показників об'єкта вивчення і є основою для формування стратегічних планів та вжиття відповідних дій. Таким чином, вихідними складовими інформаційно-аналітичних процедур є з одного боку наявність вихідних даних, а з іншого – інформаційно-аналітична діяльність [181].

Загалом інформаційно-аналітична діяльність – це галузь людської діяльності, покликана забезпечити інформаційні потреби суспільства за допомогою аналітичних та інформаційних технологій, за рахунок переробки вихідної інформації й одержання якісно нового знання [78, с. 78]. Існує також досить розповсюджена думка, що це сукупність дій на основі концепцій, методів, засобів, нормативно-методичних матеріалів для збору, накопичення, обробки та аналізу даних з метою обґрунтування та прийняття рішень [366, с. 242].

Для забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції необхідно приймати управлінські рішення, які будуть

ефективними і результативними, тобто такими що: «є якісними в контексті організованого середовища з розрахунку, що діяльність публічних органів влади ґрунтується на певних імперативах, які включають не тільки вигодові й затратні критерії, а й низку інших, зокрема таких як цінність, доступність, своєчасність тощо» [69, с. 225]. Тому саме інформаційно-аналітичні процедури допомагають приймати обґрунтовані рішення шляхом здійснення сукупності дій, що відбуваються в інтересах підвищення ефективності управлінської діяльності й мають на меті пізнання сутності, причин, тенденцій розвитку подій і явищ у політиці, розгляді оцінювання ситуацій, вироблення на основі аналізу й обробки інформації висновків, рекомендацій, коментарів [238, с. 169].

Отже, інформаційно-аналітичні процедури складаються з оцінки наявної інформації шляхом аналізу вірогідних зв'язків між різними даними. Вони також охоплюють вивчення виявлених коливань або взаємозв'язків, які не узгоджуються з іншою визначальною інформацією або суттєво відрізняються від очікуваних значень. Основна передумова, яка лежить в основі застосування інформаційно-аналітичних процедур полягає в тому, що правдоподібні зв'язки між даними можуть обґрунтовано існувати та тривати за відсутності протилежних умов [181].

Причому інформаційно-аналітичні та контрольні-наглядові процедури забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції мають об'єднуючий фактор ідентифікації їхньої сутності – вони репрезентують процес аналізу даних, здійснення оцінки фактичної ситуації, що є підставою для вчинення певних дій. Однак зазначені процедури мають різну функціональну спрямованість, оскільки основна мета інформаційно-аналітичних процедур забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції полягає як у віднайденні рішення щодо конкретного практичного завдання, так і у формуванні основи з достовірних даних для довгострокового та середньострокового стратегічного планування розвитку сектору безпеки та оборони. Тобто такі процедури можуть бути загальними

та спеціальними [181].

Яскравим прикладом спеціальних інформаційно-аналітичних процедур забезпечення національної безпеки України є процедура комплексного огляду сектору безпеки і оборони, що включає проведення оборонного огляду, огляду громадської безпеки та цивільного захисту, огляду оборонно-промислового комплексу, огляду розвідувальних органів України, огляду загальнодержавної системи боротьби з тероризмом, огляду стану кіберзахисту державних інформаційних ресурсів та критичної інформаційної інфраструктури [296]. Причому індивідуальний огляд може бути здійсненим щодо кожного з визначених напрямів поза процедурою комплексного огляду.

Необхідно відмітити, що в більшості членів НАТО зазначені процедури проводяться в значно більшій кількості сфер планування, кожна з яких певною мірою залучена до забезпечення національної безпеки. Як приклад, такими сферами планування зокрема є: протиповітряна та протиракетна оборона; авіаційне планування; озброєння; консультації з питань цивільної готовності, командування та контроль; кіберзахист; планування сил; штучний інтелект; логістика; медицина; ядерне стримування; ресурси; наука і технології; стандартизація та взаємодія [444].

Вважаємо, що в умовах євроінтеграційного процесу та збройної агресії зі сторони Російської Федерації до вітчизняного комплексного огляду сектору безпеки і оборони необхідно включити наступні огляди: протиповітряної та протиракетної оборони, космічних сил і засобів, медичного забезпечення, військової науки та технологій, стандартизації та взаємодії, кадрове забезпечення [181].

Загалом зміст цих інформаційно-аналітичних процедур забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції полягає в тому, щоб створити рамки, в межах яких можна узгодити заходи з планування на національному та європейському рівнях, щоб усі учасники і партнери змогли сформулювати необхідні ресурси та визначити свої можливості найефективнішим способом. Це має сприяти своєчасній ідентифікації,

розробці та доставці необхідного діапазону сил для забезпечення національної безпеки [181].

Порядок проведення таких процедур встановлюється Кабінетом Міністрів України, а організація планування визначається у рішеннях Ради національної безпеки і оборони України, які вводяться в дію Указом Президента України [296] (наприклад, «Про організацію планування в секторі безпеки і оборони України» [264], який ним було введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 16 травня 2019 року).

Основною метою процедур огляду сектору безпеки і оборони є практичне виконання завдань з реалізації курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію, впровадження в систему планування єдиних процедур та правил, необхідних для підвищення ефективності сектору безпеки і оборони, для нейтралізації реальних та потенційних загроз національній безпеці України, дотримання цілісності, узгодженості та системності в опрацюванні документів за сферами національної безпеки, а також вжиття комплексу невідкладних заходів, спрямованих на підвищення обороноздатності держави з урахуванням наявних державних ресурсів [264].

Уточнимо, що комплексний огляд сектору безпеки і оборони – інформаційно-аналітична процедура з оцінювання стану і готовності складових сектору безпеки і оборони до виконання завдань за призначенням, за результатами якої розробляються та уточнюються концептуальні документи розвитку складових сектору безпеки і оборони та визначаються заходи, спрямовані на досягнення ними необхідних спроможностей до виконання завдань за призначенням у поточних і прогнозованих умовах безпекового середовища [296]. У межах цього процесу визначаються шляхи та засоби досягнення цілей, викладених у Стратегії національної безпеки України. На підставі цієї процедури визначається, куди спрямувати зусилля та зосередити наявні ресурси та яким ризикам і політикам віддавати пріоритет. Він встановлює чітку мету щодо потенціалу національної безпеки,

який знадобиться Україні і визначає курс досягнення цієї мети [181].

Також комплексний огляд сектору безпеки і оборони як «процедура оцінки стану і готовності» передбачає узаконювання функцій і завдань суб'єктів, що складають сектор безпеки і оборони (готовність до виконання яких і підлягає оцінці). Таке завдання ставиться в посланні Президента (в рамках проведення комплексного огляду сектору безпеки і оборони) [60, с. 6]. Однак, зазначений процес оцінки проводиться досить недавно і має не системний характер. Деякі види процедур взагалі були проведені вперше після прийняття Указу Президента України 2019 року. Так, наприклад, у 2020 році вперше була проведена процедура огляду оборонно-промислового комплексу України, а 20 травня 2020 року Кабінет Міністрів України затвердив звіт про його результати [54]. Тобто, до 2020 року вище керівництво країни не перевіряло стан оборонно-промислового комплексу та не мало належної інформації про його потреби. Отже, рішення які приймалися у цій сфері були заздалегідь не продуманими, а очікуванні результати не ефективними [181].

Зазначаючи більш спеціалізовано, уточнимо, що розпочинається процедура комплексного огляду сектору безпеки і оборони з прийняття рішення Радою національної безпеки і оборони України про її проведення, яке потім вводиться в дію указом Президента України. У разі необхідності Радою національної безпеки і оборони України може бути прийнято рішення про проведення окремих оглядів, що включені до комплексного огляду сектору безпеки і оборони, яке вводиться в дію також указом Президента України. А для проведення кожного із видів процедури комплексного огляду сектору безпеки і оборони Кабінет Міністрів України визначає порядок її проведення, а також відповідального суб'єкта із числа міністерств та центральних органів влади. Він же здійснює контроль і попередньо схвалює результати таких процедур [296].

Так, відповідальним за проведення оборонного огляду визначено Міністерство оборони України; огляду громадської безпеки та цивільного

захисту – Міністерство внутрішніх справ України; огляду оборонно-промислового комплексу – центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику; огляду стану кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури, державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом – Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України [296]. Щодо організації проведення огляду розвідувальних органів України та загальнодержавної системи боротьби з тероризмом, порядок проведення цих процедур визначаються Президентом України, а організація і контроль покладено на Службу безпеки України. Науково-методичне забезпечення проведення усіх вище зазначених інформаційно-аналітичних процедур здійснює Національний інститут стратегічних досліджень [181].

В умовах прагнень отримання повноправного членства України в ЄС та НАТО, до проведення усіх таких інформаційно-аналітичних процедур у сфері національної безпеки залучаються представники Спільної робочої групи Україна – НАТО з питань воєнної реформи високого рівня та Консультативної місії Європейського Союзу з питань реформування сектору цивільної безпеки України. Виключення становить інформаційно-аналітичні процедури огляду розвідувальних органів України [181].

Таким чином, суб'єктами досліджуваних інформаційно-аналітичних процедур є Рада національної безпеки і оборони України, Президент України, Кабінет Міністрів України, міністерства та центральні органи виконавчої влади, Спільна робоча група Україна – НАТО з питань воєнної реформи високого рівня та Консультативна місія Європейського Союзу з питань реформування сектору цивільної безпеки України. Уточнимо, що в «особливий період» може створюватися вищий колегіальний стратегічний орган воєнного керівництва обороною держави – Ставка Верховного Головнокомандувача, а при Раді національної безпеки і оборони України – Воєнний кабінет Ради національної безпеки і оборони України. Отже,

єдиного об'єднаного органу який би відповідав за стратегічне планування забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції не створено [181].

Відповідальні суб'єкти за проведення вище зазначених процедур по їх закінченню складають звіти у встановленому порядку і подають на розгляд і затвердження Раді національної безпеки і оборони України. За результатами оглядів формується перспективна модель сектору безпеки і оборони шляхом послідовного нарощування спроможностей його складових до виконання завдань за призначенням та формування на цій основі боєздатних, мобільних, підготовлених на належному рівні, всебічно забезпечених сил безпеки і сил оборони, здатних захистити національні інтереси України та брати активну участь у міжнародних заходах із підтримання миру і безпеки [296].

Зазначимо, що перша процедура комплексного огляду сектору безпеки і оборони була проведена протягом 2005–2007 років та визнана фахівцями «декларативною» [40]. Дотепер відсутнє її нормативно-правове оформлення. Друга процедура (2008–2010 роки) проводилась в умовах глибокої кризи та розпочатої реформи сектору безпеки і оборони. У результаті її проведення підсумковий документ до 2015 року по багатьох аспектах не відповідав своєму призначенню [134; 60, с. 3]. Рішення про початок третьої процедури комплексного огляду сектору безпеки і оборони було прийнято Радою національної безпеки і оборони України [262] 28 квітня 2014 року, а введено в дію Указом Президента України від 13 травня цього ж року «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2014 року «Про заходи щодо підвищення ефективності планування в секторі безпеки і оборони»» [263]. Перед Кабінетом Міністрів України було поставлено завдання у місячний термін організувати її проведення. Але лише тільки 13 листопада 2014 року Міністерство оборони України звітувало про початок проведення процедури комплексного огляду сектору безпеки і оборони. У свою чергу Кабінет Міністрів України через тиждень виніс Постанову про створення Міжвідомчої групи з питань проведення комплексного огляду

сектору безпеки і оборони та Положення про неї. І ще через три місяці (25 лютого 2015 року) – План заходів комплексного огляду сектору безпеки і оборони та методичні рекомендації щодо його проведення. Тобто де-юре початком третьої процедури комплексного огляду сектору безпеки і оборони можна вважати останню дату – фактично через рік після ухвалення рішення Ради національної безпеки і оборони України [60]. За результатами зазначеної процедури були затверджені програмні документи – Стратегія національної безпеки України [297], Воєнна доктрина України [265] та Стратегічний оборонний бюлетень [266], хоча сам звіт оприлюднений не був.

Четверта процедура комплексного огляду сектору безпеки і оборони була введена в дію Указом Президента України від 16 травня 2019 року № 225/2019 [264] на основі рішення Ради національної безпеки і оборони України від 16 травня 2019 року «Про організацію планування в секторі безпеки і оборони України» [267]. Цим рішенням вимагалось від державних органів відповідальних за проведення різних видів оглядів, що входили до комплексного огляду сектору безпеки і оборони подати: (1) до 30 вересня 2019 року Секретареві Ради національної безпеки і оборони України та Національному інституту стратегічних досліджень висновки з оцінки безпекового середовища на середньострокову перспективу на глобальному, регіональному та національному рівнях, а також інформацію про досягнення стратегічних цілей за результатами проведення заходів реформування сектору безпеки і оборони та оцінку стану підпорядкованих структур сектору безпеки і оборони; (2) в установленому порядку у шестимісячний строк після затвердження нової Стратегії національної безпеки України та за результатами проведення відповідних оглядів на розгляд Ради національної безпеки і оборони України проекти стратегій за відповідними сферами національної безпеки; (3) у тримісячний строк після завершення відповідних оглядів у встановленому порядку до Ради національної безпеки і оборони України звіти про результати їх проведення [267].

За результатом четвертої процедури був прийнятий Стратегічний

оборонний бюлетень України, в рамках якого вперше була розроблена «Перспективна система об'єднаного керівництва та військового управління» (Додаток 1 до Стратегічного оборонного бюлетеня України) та «Основні принципи щодо організації системи управління» (Додаток 2 до Стратегічного оборонного бюлетеня України [268]).

Необхідно відмітити, що зазначений процес проведення процедури комплексного огляду сектору безпеки і оборони не передбачає механізму відповідальності посадових осіб за невчасне чи не результативне її проведення. Тому зазначена процедура постійно гальмувалася та не мала належних результатів – практичного втілення євроінтеграційного та євроатлантичного курсу, впровадження в систему планування єдиних процедур та правил, необхідних для підвищення ефективності сектору безпеки і оборони та забезпечення ефективного використання наявних державних ресурсів [194].

При чому недостатня урегульованість питань, пов'язаних з сектором безпеки та оборони, обумовлена, передусім, відсутністю розуміння і подання його як єдиної системи: з єдиним органом керування, підпорядкуванням функцій і відповідальності всіх її складових єдиній меті. З іншого боку, цілий ряд об'єктивних і суб'єктивних невизначеностей створює проблему об'єднання великої кількості суб'єктів сектору безпеки і оборони в єдину організаційну структуру. А їхня різниця за статусом, засобами і формами боротьби ставить під сумнів і ефективність такої структури. Європейський контекст тут пов'язаний з оптимально збалансованим розподілом влади між відповідними інститутами держави, головними передумовами якого служать чіткий розподіл відповідальності за службові функції та чітке визначення обов'язкової підзвітності [60, с. 14].

Таким чином, ключовими характеристиками досліджуваних інформаційно-аналітичних процедур забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції є такі: (1) це послідовний і інтегрований процес в якому застосовується підхід, заснований на загрозах/ризиках, який надає

достатньо відомостей, щоб формувати сили та засоби, необхідні для виконання поставлених завдань; (2) вони повинні бути достатньо гнучкими, щоб реагувати на різні обставини; (3) за їхнього сприяння забезпечується прозорість прийняття рішень, впровадження євроінтеграційних стандартів і практик, а також відкриваються можливості для використання передового досвіду.

Вважаємо за необхідне уточнити, що в євроатлантичному альянсі процедура оборонного планування є основним засобом для сприяння визначенню, розвитку та виконанню поточних і майбутніх потреб НАТО в можливостях [444]. Вона розподіляє вимоги між кожним членом Альянсу як цільові можливості, сприяє їх реалізації та регулярно оцінює прогрес. Це досягається шляхом створення основи для гармонізації діяльності національного планування та оборонного планування Альянсу, яка спрямована на своєчасну розробку та надання можливостей, як військових, так і невійськових, необхідних для досягнення узгоджених цілей безпеки та оборони, визначених у Стратегічних Концепціях [190].

У 2016 році НАТО оновило методологію проведення зазначеної процедури. Чотирирічний її цикл залишився, але період планування був змінений і розділений на короткостроковий (0-6 років), середньостроковий (7-19 років) і довгостроковий (20+ років) [444]. На нашу думку, характерна для вітчизняної процедури комплексного огляду сектору безпеки і оборони відсутність середньо та довгострокового планування унеможливорює створення національної системи стійкості [190].

Взявши за основу оновлену методику НАТО щодо здійснення процедури оборонного планування [444; 455], на нашу думку, для ефективного та результативного проведення комплексного та індивідуального огляду сектору безпеки і оборони необхідно попередньо здійснювати такі кроки:

– крок 1 – визначення пріоритетів та обсягів можливостей для об'єкту огляду. Однак цьому має передувати визначення єдиного уніфікованого

політичного керівництва щодо безпекового та оборонного планування, яке і буде визначати загальні цілі та завдання, яких має досягти Україна. Політичне керівництво має визначати кількість, масштаб та характер операцій, які Україна повинна мати можливість проводити в майбутньому. Доцільно щоб такі політичні вказівки переглядались кожні чотири роки Апаратом Ради національної безпеки і оборони України, який має бути відповідальним за розробку політики, пов'язаної з безпековим та оборонним плануванням, а також за загальну координацію та керівництво діяльністю Ради національної безпеки і оборони України;

– крок 2 – визначення основних вимог до спроможностей. На рівні НАТО цей етап передбачає перевірку політичних вказівок на предмет реалізації. Ці обов'язки мають бути покладені на стратегічне командування, результати діяльності якого мають бути основою для розробки узагальненого списку вимог (кількісний склад сектору безпеки та оборони, необхідне обладнання, ресурси тощо). Зокрема вимоги НАТО до спроможності мають назву Мінімальні вимоги до спроможності. Ці вимоги визначаються двома стратегічними ланками (Операційне командування Об'єднаних збройних сил (АСО) і Об'єднане командування з питань трансформації (АСТ)). Процес є структурованим, комплексним, прозорим і доступним для відстеження та використовує аналітичні інструменти в поєднанні з відповідним експертним аналізом НАТО. Визначення вимог проводиться один раз на чотири роки, хоча, якщо цього вимагають обставини, ця діяльність реалізовується поза циклом;

– крок 3 – здійснення розподілу вимог і встановлення цілей. На цьому етапі необхідно зіставити реальні можливості з амбіціями. Тобто чітко ідентифікувати куди та як розподілити ресурси, визначити конкретні завдання та уповноважити відповідних суб'єктів на їхнє виконання. Наприклад, у НАТО процес встановлення цілей розподіляє мінімальні вимоги до спроможності між членами Альянсу (індивідуально, багатонаціонально чи колективно) у формі пакетів цільових можливостей.

Стратегічні командування (на чолі з АСТ і за підтримки Міжнародного секретаріату НАТО) розробляють цільовий пакет для кожного члена Альянсу щодо наявних і майбутніх можливостей із відповідними пріоритетами та часовими рамками. Цілі виражені в термінах можливостей і є достатньо гнучкими, щоб дозволити розробляти інноваційні рішення, а не замінювати «подібне на подібне». У процесі розподілу застосовуються політичні принципи справедливого розподілу тягаря та розумного оскарження при визначенні цільового пакету можливостей кожного члена Альянсу. Після раунду консультацій із членами Альянсу щодо пакетів цільових можливостей керівництво переходить від стратегічних командувань до Міжнародного секретаріату НАТО. Члени Альянсу переглядають пакети цільових можливостей під час серії багатосторонніх перевірок і узгоджують пакет цільових можливостей для кожного члена Союзу. Цільового пакету можливостей. Узгоджена цільова здатність (Agreed Capability Target), тобто сукупність узгоджених пакетів, згодом надсилається до Північноатлантичної ради для подання міністрам оборони для ухвалення. Міністри оборони погоджуються взяти призначені цілі щодо можливостей у свій власний процес національного оборонного планування;

– крок 4 – забезпечення постійної та безперервної взаємодії між ланками та секторами безпеки та оборони (політичним керівництвом, стратегічним, виконавчим та допоміжною ланками) з метою оперативного корегування виявлених перешкод, консенсусного досягнення необхідних результатів. Зокрема у НАТО цей етап передбачає підтримку національних зусиль щодо реалізації цілей, а також на допомогу у визначенні та реалізації багатонаціональних ініціатив [190].

Власне тільки після цього є можливим здійснення огляду результатів. Фактично цей етап наразі репрезентує усю систему проведення комплексного та індивідуального огляду сектору безпеки і оборони [190].

Підсумовуючи, можемо сформулювати такі ключові висновки:

1) інформаційно-аналітичні та контрольно-наглядові процедури

забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції мають об'єднуючий фактор ідентифікації їхньої сутності – вони репрезентують процес аналізу даних, здійснення оцінки фактичної ситуації, що є підставою для вчинення певних дій. Однак зазначені процедури мають різну функціональну спрямованість, оскільки основна мета інформаційно-аналітичних процедур забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції полягає як у віднайденні рішення щодо конкретного практичного завдання, так і у формуванні основи з достовірних даних для довгострокового та середньострокового стратегічного планування розвитку сектору безпеки та оборони. Тобто такі процедури можуть бути загальними та спеціальними. Яскравим прикладом спеціальних інформаційно-аналітичних процедур забезпечення національної безпеки України є процедура комплексного огляду сектору безпеки і оборони;

2) у межах комплексного огляду сектору безпеки і оборони визначаються шляхи та засоби досягнення цілей, викладених у Стратегії національної безпеки України. На підставі цієї процедури визначається, куди спрямувати зусилля та зосередити наявні ресурси, яким ризикам і політикам віддавати пріоритет. Він встановлює чітку мету щодо потенціалу національної безпеки, який знадобиться Україні і визначає курс досягнення цієї мети. Примітно, що до 2020 року вище керівництво країни не перевіряло стан оборонно-промислового комплексу та не мало належної інформації про його потреби. Отже, рішення які приймалися у цій сфері були заздалегідь не продуманими, а очікуванні результати не ефективними;

3) для ефективного та результативного проведення комплексного та індивідуального огляду сектору безпеки і оборони необхідно попередньо здійснювати такі кроки: (1) визначення пріоритетів та обсягів можливостей об'єкту огляду (однак цьому має передувати визначення єдиного уніфікованого політичного керівництва щодо безпекового та оборонного планування, яке і буде визначати загальні цілі та завдання, яких має досягти Україна); (2) визначення основних вимог до спроможностей (здійснення

перевірки політичних вказівок на предмет реалізації. Ці обов'язки мають бути покладені на стратегічне командування, результати діяльності якого мають бути основою для розробки узагальненого списку вимог (кількісний склад сектору безпеки та оборони, необхідне обладнання, ресурси тощо)); (3) здійснення розподілу вимог і встановлення цілей (необхідно зіставити реальні можливості з амбіціями, тобто чітко ідентифікувати куди та як розподілити ресурси, визначити конкретні завдання та уповноважити відповідних суб'єктів на їхнє виконання); (4) забезпечення постійної та безперервної взаємодії між ланками та секторами безпеки та оборони (політичним керівництвом, стратегічним, виконавчим та допоміжною ланками) з метою оперативного корегування виявлених перешкод, консенсусного досягнення необхідних результатів. Тільки після цього є можливим здійснення огляду результатів.

Отже, ключовими характеристиками інформаційно-аналітичних процедур забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції (зокрема комплексного та індивідуального огляду сектору безпеки і оборони) є наступні: (1) це послідовний і інтегрований процес в якому застосовується підхід, заснований на загрозах/ризиках, який надає достатньо відомостей, щоб формувати сили та засоби, необхідні для виконання поставлених завдань; (2) вони повинні бути достатньо гнучкими, щоб реагувати на різні обставини; (3) за їхнього сприяння забезпечується прозорість прийняття рішень, впровадження євроінтеграційних стандартів і практик, а також відкриваються можливості для використання передового досвіду.

Висновки до Розділу 3

1. Уточнюється, що адміністративне право – це самостійна його галузь, сутність якої можна звести до виконання адміністративних дій і рішень, де суб'єкти владних повноважень мають прерогативу нав'язувати свою волю

особам. Проте особи, наприклад, громадяни, мають особисті права та інтереси, які в демократичній державі є законними. Органи державної влади, нав'язуючи свою волю окремим особам, повинні поважати ці права та враховувати у своїй діяльності як одиничні, так і публічні інтереси. Для того, щоб це відбулося, державні органи мають підпорядковуватися закону та приймати свої рішення відповідно до формальних процедур, встановлених законодавством (принцип законності). Причому для того, щоб принцип законності був дієвим, його необхідно застосувати на практиці. Адміністративні процедури мають на меті зробити ефективним і оперативним принцип законності в актах і рішеннях суб'єктів владних повноважень. Вони об'єктивують юридичну техніку, яка робить дотримання законності ефективним на практиці.

2. Визначено, що адміністративна процедура – це встановлений законодавством формальний шлях, яким має йти адміністративна дія. Зазвичай адміністративну дію необхідно здійснити у межах певної поетапності, яка вираховується заздалегідь. Акцентується, що попередньо встановлена процедура прийняття рішень має важливе значення для будь-якої складної організації, якщо її діяльність потрібно контролювати зсередини та ззовні, що особливо важливо, якщо організація має справу з суспільними інтересами у сфері забезпечення національної безпеки. Водночас процедура має гарантувати права тих, хто має справу з суб'єктами владних функцій. Подвійна гарантія публічних і приватних інтересів є основою державного управління будь-якої правової демократичної держави. Власне через це й існує необхідність наявності спеціалізованого законодавчого акту, що врегульовуватиме питання взаємодії держави з громадянами та бізнесом. Це базова вимога ЄС, адже його прийняття є необхідним з огляду потреби утримання державної влади в межах публічного права. Таким є закон про адміністративні процедури. Розташований між Основним законом і галузевим спеціальним адміністративним правом, Закон про адміністративні процедури функціонує як «міст», через який стандарти

конституційного права втілюються в щоденну адміністративну практику. Закон про адміністративні процедури є стабілізуючою опорою адміністративного права в цілому, а також він забезпечує прозорість і передбачуваність адміністративної діяльності.

3. З'ясовано, що законодавчо визначений підхід до розкриття поняття та сутності адміністративних процедур, об'єктивованих положеннями Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17 лютого 2022 року № 2073-IX, не повною мірою може бути застосовним для апелювання в межах сфери забезпечення національної безпеки України, оскільки основна його спрямованість зорієнтована на захист прав, свобод чи законних інтересів індивідуалізованих осіб у той час, як забезпечення національної безпеки передбачає гарантування захисту від загроз кожному, що має прояв у систематичній охоронній діяльності щодо об'єктів національної безпеки та безпосередньо захисній у разі необхідності активізації відповідних заходів. Тому у контексті визначення особливостей адміністративних процедур забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції слід орієнтуватись на широкий підхід наукового трактування цього правового явища.

4. Запропоновано адміністративні процедури забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції слід розуміти як законодавчо встановлений порядок адміністративної діяльності суб'єктів системи її забезпечення, що регламентує поетапність реалізації організаційних, практико-реалізаційних та технічних аспектів формування режиму законності у цій сфері. Уточнюється, що існування таких адміністративних процедур є гарантією того, що прийняття рішень чи вчинення інших дій уповноваженими суб'єктами є прозорим, а також упорядкованим та ефективним.

5. Визначено, що ознаками адміністративних процедур забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є такі: (а) публічність, адже вони регламентуються адміністративними нормами, стосуються

публічно-правових відносин у сфері гарантування кожному стану захищеності шляхом охорони та захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу й інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз; (б) нормативна визначеність – їхня наявність фіксується у базових законах, а деталізація поетапності забезпечена підзаконними нормативно-правовими актами; (в) мають особливий суб'єктний склад – реалізуються суб'єктами сектору безпеки та оборони; (г) вчиняються зі спеціальною метою – задля швидкого та економічно ефективного втілення, захисту охорони національних інтересів, збереження національних цінностей України; (д) передбачають стадійність реалізації – складаються з сукупності послідовних дій, що в кінцевому рахунку забезпечують об'єктивізацію завершеної адміністративної дії.

6. Доведено, що різновиди адміністративних процедур забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції можна виокремити за різними класифікаційними чинниками та критеріями. Базовими серед таких визначено їхнє функціональне призначення (зокрема такими є ті, що врегульовують службові та організаційні відносини, а також ті, що стосуються реалізації державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції) та мета, яка досягається за умов їхнього застосування (наприклад, отримання дозволу кореспондується дозвільними процедурами). Окрім того, такі процедури можна узагальнити до двох базових різновидів – організаційні (внутрішньосистемні), які розраховані на врегулювання діяльності самої організації та поза організаційні (зовнішньосистемні), які стосуються «зовнішніх» дій, тобто орієнтовані на забезпечення та захист публічного інтересу у цій сфері, а за необхідності – прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб. При чому, такі процедури можуть стосуватись як загальних питань, так і спеціальних.

7. Визначено, що організаційні (внутрішньосистемні) адміністративні

процедури призначені для встановлення ефективності, послідовності, відповідальності та підзвітності. Вони забезпечують об'єктивний набір правил, якими керується організація, а також сприяють легітимності дій керівництва, забезпечуючи застосування правил управління та рішень об'єктивним, справедливим і послідовним чином. Нарешті, вони допомагають забезпечити відповідальність посадової особи адміністративного органу за рішення та дії, які відхиляються від встановлених процедур. Специфічним різновидом адміністративної організаційної процедури є інформаційно-аналітичні процедури забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції.

8. Видом адміністративних поза організаційних процедур забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції названо, як приклад, сервісні, у тому числі дозвільного характеру, які мають заявний тип щодо їхньої ініціації. Своєю чергою, такі процедури як комунікаційні та контрольні-наглядові можуть мати змішану функціональну спрямованість. Зокрема комунікаційні процедури покликані створити зворотний зв'язок між взаємодіючими суб'єктами, а контрольні-наглядові – підтримувати режим законності у цій сфері.

9. Узагальнено, що термін «адміністративна процедура» є широко застосовним, причому у різних варіаціях, адже донедавна ця категорія не мала нормативного визначення, а над його формуванням точилась багаторічна полеміка. Особливістю більшості адміністративних процедур забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції є те, що основним нормативним підґрунтям їхнього здійснення є Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. Виключенням є дозвільні процедури, що врегульовані низкою спеціалізованих нормативно-правових актів, однак реалізація яких здійснюється з урахуванням його положень. Усі вони мають спрямування на дотримання гарантій забезпечення прав та законних інтересів як індивідуалізованих осіб, так і кожного члена суспільства шляхом практичної

реалізації принципу законності, який передбачає вимогу прозорості в прийнятті публічних рішень, що означає наявність механізмів контрольованої діяльності суб'єктів сектору безпеки та оборони, яка аксіоматично є передбачуваною та легітимною, такою, що відповідає суспільним очікуванням.

10. Визначено, що зміст дозвільної процедури полягає у встановленні порядку проведення органами виконавчої влади дозвільних дій відповідно до своїх повноважень, який гарантуватиме заявникам право на отримання документу дозвільного характеру за умови дотримання ними усіх законодавчих вимог щодо їх отримання.

11. Доведено, що у сфері національної безпеки об'єктом захисту дозвільної процедури є суспільно-значущі національні інтереси – безпека людини, державний суверенітет, кордони, довкілля тощо. Тому дозвільна діяльність у сфері забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції направлена, в першу чергу, на впорядкування порядку видачі тих дозволів, де об'єктом охорони та захисту є національні інтереси, а право фізичної чи юридичної особи на отримання такого дозволу є другорядним.

12. З'ясовано, що загальні норми, які регулюють дозвільну систему містяться в низці Законів України, таких як: «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 6 вересня 2005 року № 2806-IV, «Про ліцензування окремих видів діяльності» 2 березня 2015 року № 222-VIII, «Про адміністративну процедуру» від 17 лютого 2022 року № 2073-IX, «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії» від 11 січня 2000 року № 1370-XIV тощо, деталізація яких забезпечена підзаконними актами, що регулюють різні сфери суспільного та державного життя. Сфера забезпечення національної безпеки не є тому виключенням. Однак слід враховувати, що у цій сфері Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII має пріоритетність щодо інших актів, тому було б логічно щоб його положення передбачали загальні основи функціонування дозвільних систем у цій сфері. У нині чинній його

редакції вони відсутні, а деталізація процедурного аспекту такої діяльності забезпечення окремими законами та більшою мірою підзаконними актами. З огляду на це необхідно на законодавчому рівні врегулювати питання дозвільної діяльності у сфері національної безпеки України у систематизаційний спосіб (зведення до єдиної системи). Це також буде доцільним з огляду на наявність протиріч щодо сутнісного змісту принципу справедливості, адже вкрай важливо, щоб такі дозвільні процедури були розроблені таким чином, щоб одночасно захищати публічні інтереси або суспільні потреби, а також особисті права та інтереси осіб.

13. Уточнюється, що наразі відсутнім є спеціальний нормативно-правовий акт, який має врегулювати дозвільні процедури у сфері забезпечення національної безпеки України. Спроба їхньої дерегуляції має прояв у межах законопроекту № 8058 «Про прискорений перегляд інструментів державного регулювання господарської діяльності». Причому його положеннями прямо не передбачено спрощення бюрократичної процедури отримання документів дозвільного характеру у цій сфері, хоча і не заборонено застосування його положень до цього кола суспільних відносин. Втім цей законопроект є таким, що потребує доопрацювання.

14. Оскільки сфера забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є інтеграційною, яка об'єднує значне коло суспільних відносин, стверджується, що класифікаційних чинників розподілу дозвільних процедур у цій сфері є безліч. Однак слід враховувати, що такими є тільки ті, що врегульовані спеціальним законодавством та стосуються захисту національних інтересів у спосіб регулювання діяльності, що потребує легалізації з боку держави. Наприклад, щодо використання землі та екологічної безпеки, такі процедури можуть стосуватись водокористування, землекористування, рослинництва, землеустрою, лісогосподарства, надрокористування, поводження з відходами, перевезення небезпечних вантажів тощо. Особливо важливими є ті, що стосуються ядерної складової. Уточнюється, що також такими процедурами є ті, що передбачені

законодавством, яке регулює діяльності у сфері медіа, особливо – під час запровадження правового режиму воєнного стану. Зокрема процедура надання дозволу на тимчасове мовлення передбачає заявний тип отримання документа дозвільного характеру. Національна рада, що є адміністративним (дозвільним) органом у такому провадженні самостійно визначає умови дозволу та затверджує порядок видачі та анулювання такого дозволу. У результаті вона виносить відповідне рішення, яке протягом трьох робочих днів повинно бути опубліковано на її офіційному сайті. При чому на стадії подання заяви на отримання дозволу, цей дозвільний орган провадить дії, спрямовані на перевірку заяви і пакета документів на предмет відповідності формальним вимогам. У разі їхньої належності видається дозвіл строком на один рік. Після закінчення терміну дії дозволу Національна рада може його видати повторно з урахуванням фактичних обставин. Ця процедура проводиться на позаконкурсних засадах та є безоплатною, а дозвільний орган є одночасно контролюючим (органом нагляду).

15. Узагальнено, що дозвільні процедури забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції характеризуються дуальністю змістової інтерпретації, що має прояв у викривленні сутності принципу справедливості, акцентуація при якому зміщується у бік захисту національних інтересів України. Це є виправданим з огляду на сферу їхнього функціонування, однак зумовлює необхідність визначення більш конкретизованих та чітких підстав і умов розподілу й балансування ідей пріоритетності, адже такі процедури характеризуються інтеграційністю об'єктного спрямування, що не завжди є прямим проявом необхідності зміщення правової ролі індивіда на другорядний план.

16. При здійсненні аналізу термінологічного аспекту контрольно-наглядових процедур виявлено, що згідно з законодавчим підходом «контроль» і «нагляд» за своїм змістом не мають суттєвих відмінностей, а відрізняються тільки суб'єктами здійснення контрольно-наглядових заходів та обсягом їхніх повноважень при їх проведенні. Таким чином обґрунтовано

доцільність використання категорії «контрольно-наглядові процедури», у розумінні термінів «контроль» і «нагляд» як різновидів такої діяльності.

17. Визначено, що контрольно-наглядові процедури призначені забезпечити захист загальносуспільних благ, в тому числі у сфері національної безпеки за умов євроінтеграції. Тому порядок їх проведення повинен бути максимально формалізованим. Уточнено, що основними інструментами таких процедур є перевірка, моніторинг та заходи реагування. Своєю чергою, перевірки можуть бути плановими та позаплановими.

18. З урахуванням, що кожна контрольно-наглядова процедура має свою мету і завдання, які залежать від сфери їх здійснення узагальнено, що вони здійснюються задля перевірки належної реалізації та забезпечення охорони і захисту національних інтересів України, дотримання нею міжнародних зобов'язань, виявлення недоліків та припинення неправомірних чи навіть протиправних дій й притягнення до відповідальності порушників. При чому предметом контролю і нагляду з одного боку є перевірка підконтрольних суб'єктів дозвільної системи, а з іншого – ефективність функціонування системи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. За цим критерієм схарактеризовано дві групи контрольно-наглядових процедур, що мають власні різновиди, зокрема:

– функціонування яких обумовлено дозвільною системою. Як приклад, контрольно-наглядова процедура забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції у сфері медіа, в першу чергу, спрямована на забезпечення створення оптимального режиму функціонування правового поля для розвитку вітчизняної моделі комунікаційного середовища в середині країни, що відповідатиме суспільним запитам, вимогам європейського законодавства та стратегічним пріоритетам розвитку України. Причому аналогічно можна визначити й інші контрольно-наглядові процедури забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції у дозвільній сфері, єдиною відмінністю між якими буде об'єктна складова. У зазначеній вище процедурі таким об'єктом є модель

комунікаційного середовища в середині країни;

– наявність яких є наслідком функціонування та розвитку системи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. Зокрема контрольні-наглядові процедури щодо ефективності функціонування системи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є порядком здійснення цілеспрямованої діяльності суб'єктів цієї системи, що здійснюється з метою оцінювання здійснених дій та прийнятих рішень підконтрольними чи підзвітними їм суб'єктами. У зазначеному контексті йдеться про: (1) контрольні-наглядові процедури за дотриманням законодавства та європейських стандартів у сфері забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції. Сутність такої процедури зводиться до перевірки виконання законодавчих приписів щодо слідування усіх етапів процедурної діяльності, виявлення відхилень від встановлених правил та усунення перешкод, що можуть провокувати наявність таких відхилень; (2) контрольні-наглядові процедури щодо змісту і стану реалізації стратегій, доктрин, концепцій, державних програм та планів щодо забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції. Їхня сутність репрезентується зіставленням заплановано та бажаного до отриманого результату; (3) контрольні-наглядові процедури щодо рівня ресурсного забезпечення суб'єктів секторів безпеки та оборони. Сутність такої процедури зводиться до аналізу співвідношення потреб кадрового, технічного, матеріального, фінансового, нормативного, методологічного та іншого спрямування. При чому у відкритих джерелах важко знайти інформацію щодо того яким чином держава здійснює забезпечення сил безпеки і оборони, а тим більше – результати проведення контрольних-наглядових процедур; (4) контрольні-наглядові процедури належного використання ресурсів, зокрема бюджетних коштів та фінансової допомоги, що надається європейськими партнерами. Змістом цих процедур є виявлення неефективного чи нецільового використання коштів, ресурсів, допомоги, що були надані на забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції.

19. Відзначено, що контрольні-наглядові процедури щодо ефективності функціонування системи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції можна класифікувати також за суб'єктами та видами здійснення демократичного цивільного контролю, які зазначені у Законі України «Про національну безпеку України».

20. Схарактеризовано контрольні-наглядові процедури при здійсненні парламентського контролю. Виявлено, що існують такі парламентські контрольні-наглядові процедури як: (1) процедура парламентського слухання з питань національної безпеки і оборони, що становлять суспільний інтерес і потребують законодавчого врегулювання; (2) процедура проведення парламентського розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес у визначеній сфері; (3) процедура громадсько-парламентського розслідування; (4) процедура депутатського запиту і звернення; (5) процедура державного фінансового контролю, що здійснюється Рахунковою палатою, як різновид парламентського контролю за виконанням державного бюджету. На основі аналізу звітів Рахункової палати за 2018-2021 роки констатовано, що під час проведення аудитором Рахункової палати заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) ними виявлено порушень на суму понад 16 млрд грн. Зазначене вимагає належного реагування.

21. Узагальнено, що контрольні-наглядові процедури забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції мають подвійну юридичну природу, яка розкривається у розрізі розвитку адміністративно-правових зв'язків, породжених як дозвільною діяльністю, так і необхідністю забезпечення ефективності функціонування системи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. Їхнє існування не є автономним, на практиці вони тісно переплітаються одна з одною. Так, наприклад, при проведенні контрольних заходів щодо змісту та стану реалізації стратегічних програм і планів одночасно проводиться аналіз виконання заходів й ефективність виділених коштів на їхню реалізацію. Тобто виявляються недоліки як організаційного і нормативного, так

фінансового характеру, вирішення яких сприяє своєчасній, ефективній реалізації запланованих цілей і завдань в повному обсязі.

22. Виявлено, що інформаційно-аналітичні процедури використовуються для узагальнення важливої інформації, яка отримується шляхом оцінки минулих і поточних показників об'єкта вивчення і є основою для формування стратегічних планів та вжиття відповідних дій. Таким чином, вихідними складовими інформаційно-аналітичних процедур є з одного боку наявність вихідних даних, а з іншого – інформаційно-аналітична діяльність.

23. Уточнюється, що інформаційно-аналітичні та контрольні-наглядові процедури забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції мають об'єднуючий фактор ідентифікації їхньої сутності – вони репрезентують процес аналізу даних, здійснення оцінки фактичної ситуації, що є підставою для вчинення певних дій. Однак зазначені процедури мають різну функціональну спрямованість, оскільки основна мета інформаційно-аналітичних процедур забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції полягає як у віднайденні рішення щодо конкретного практичного завдання, так і у формуванні основи з достовірних даних для довгострокового та середньострокового стратегічного планування розвитку сектору безпеки та оборони. Тобто такі процедури можуть бути загальними та спеціальними. Яскравим прикладом спеціальних інформаційно-аналітичних процедур забезпечення національної безпеки України є процедура комплексного огляду сектору безпеки і оборони. Причому наразі вона не передбачає огляди: протиповітряної та протиракетної оборони, космічних сил і засобів, медичного забезпечення, військової науки та технологій, стандартизації та взаємодії, кадрового забезпечення.

24. Визначено, що зміст як комплексного, так і індивідуального огляду сектору безпеки і оборони полягає в тому, щоб створити рамки, в межах яких можна узгодити заходи з планування на національному та європейському рівнях, щоб усі учасники і партнери змогли сформувавши необхідні ресурси та

визначити свої можливості найефективнішим способом. Це має сприяти своєчасній ідентифікації, розробці та постачанні необхідного діапазону сил для забезпечення національної безпеки.

25. Виявлено, що порядок проведення як комплексного, так і індивідуального огляду сектору безпеки і оборони встановлюється Кабінетом Міністрів України, а організація планування визначається у рішеннях Ради національної безпеки і оборони України, які вводяться в дію Указом Президента України. Однак щодо організації проведення огляду розвідувальних органів України та загальнодержавної системи боротьби з тероризмом, порядок проведення цих процедур визначаються Президентом України, а організація і контроль покладено на Службу безпеки України. Науково-методичне забезпечення проведення усіх таких процедур здійснює Національний інститут стратегічних досліджень.

26. З'ясовано, що у межах комплексного огляду сектору безпеки і оборони визначаються шляхи та засоби досягнення цілей, викладених у Стратегії національної безпеки України. На підставі цієї процедури визначається, куди спрямувати зусилля та зосередити наявні ресурси, яким ризикам і політикам віддавати пріоритет. Він встановлює чітку мету щодо потенціалу національної безпеки, який знадобиться Україні і визначає курс досягнення цієї мети. Примітно, що до 2020 року вище керівництво країни не перевіряло стан оборонно-промислового комплексу та не мало належної інформації про його потреби. Отже, рішення які приймалися у цій сфері були заздалегідь не продуманими, а очікуванні результати не ефективними.

27. Виявлено, що в умовах прагнень отримання повноправного членства України в ЄС та НАТО, до проведення таких інформаційно-аналітичних процедур у сфері національної безпеки залучаються представники Спільної робочої групи Україна – НАТО з питань воєнної реформи високого рівня та Консультативної місії Європейського Союзу з питань реформування сектору цивільної безпеки України. Виключення становить інформаційно-аналітичні процедури огляду розвідувальних

органів України. Тобто, сторонами цих інформаційно-аналітичних процедур є: Рада національної безпеки і оборони України, Президент України, Кабінет Міністрів України, міністерства та центральні органи виконавчої влади, Спільна робоча група Україна – НАТО з питань воєнної реформи високого рівня та Консультативна місія Європейського Союзу з питань реформування сектору цивільної безпеки України. Причому в «особливий період» може створюватися вищий колегіальний стратегічний орган воєнного керівництва обороною держави – Ставка Верховного Головнокомандувача, а при Раді національної безпеки і оборони України – Воєнний кабінет Ради національної безпеки і оборони України. Акцентовано, що єдиного об'єднаного органу який би відповідав за стратегічне планування забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції не створено.

28. Уточнюється, що процес проведення процедури комплексного огляду сектору безпеки і оборони не передбачає механізму відповідальності посадових осіб за невчасне чи не результативне її проведення. Тому зазначена процедура постійно гальмувалася та не мала належних результатів – практичного втілення євроінтеграційного та євроатлантичного курсу, впровадження в систему планування єдиних процедур та правил, необхідних для підвищення ефективності сектору безпеки і оборони та забезпечення ефективного використання наявних державних ресурсів. Також, характерна для вітчизняної процедури комплексного огляду сектору безпеки і оборони, відсутність середньо та довгострокового планування унеможливорює створення національної системи стійкості.

29. Запропоновано для ефективного та результативного проведення комплексного та індивідуального огляду сектору безпеки і оборони необхідно попередньо здійснювати такі кроки: (1) визначення пріоритетів та обсягів можливостей об'єкту огляду (однак цьому має передувати визначення єдиного уніфікованого політичного керівництва щодо безпекового та оборонного планування, яке і буде визначати загальні цілі та

завдання, яких має досягти Україна); (2) визначення основних вимог до спроможностей (здійснення перевірки політичних вказівок на предмет реалізації. Ці обов'язки мають бути покладені на стратегічне командування, результати діяльності якого мають бути основою для розробки узагальненого списку вимог (кількісний склад сектору безпеки та оборони, необхідне обладнання, ресурси тощо)); (3) здійснення розподілу вимог і встановлення цілей (необхідно зіставити реальні можливості з амбіціями, тобто чітко ідентифікувати куди та як розподілити ресурси, визначити конкретні завдання та уповноважити відповідних суб'єктів на їхнє виконання); (4) забезпечення постійної та безперервної взаємодії між ланками та секторами безпеки та оборони (політичним керівництвом, стратегічним, виконавчим та допоміжною ланками) з метою оперативного корегування виявлених перешкод, консенсусного досягнення необхідних результатів. Тільки після цього є можливим здійснення огляду результатів.

30. Узагальнено, що ключовими характеристиками інформаційно-аналітичних процедур забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції (зокрема комплексного та індивідуального огляду сектору безпеки і оборони) є наступні: (1) це послідовний і інтегрований процес в якому застосовується підхід, заснований на загрозах/ризиках, який надає достатньо відомостей, щоб формувати сили та засоби, необхідні для виконання поставлених завдань; (2) вони повинні бути достатньо гнучкими, щоб реагувати на різні обставини; (3) за їхнього сприяння забезпечується прозорість прийняття рішень, впровадження євроінтеграційних стандартів і практик, а також відкриваються можливості для використання передового досвіду.

РОЗДІЛ 4

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

4.1. Євроінтеграція як вектор розвитку адміністративного законодавства щодо забезпечення національної безпеки України.

Євроінтеграція як глобальний процес і феномен має свою давню і унікальну історію. Її ще вважають «найуспішнішим експериментом міжнародного співробітництва в сучасній історії» [425]. ЄС має власну правову систему, наднаціональні інституції та валюту. Будучи самостійним міждержавним утворенням, хоч і надзвичайно складним та багатограним, ЄС не є заміною національну державу, його мета дещо інша – гармонізувати колективне співіснування європейського континенту шляхом наявності механізмів політичного діалогу, системного співробітництва та колегіально прийняття рішень наднаціонального значення. Наразі європейська інтеграція є процесом свідомого вибіркового об'єднання національних суверенітетів під егідою сформованого єдиного політико-економічного поля з рівними можливостями для кожного.

Причому саме економічна інтеграція є базовою. Як явище вона почала зароджуватися ще в середині XIX ст., хоча як процес, що остаточно сформувався, існує лише з другої половини XX ст. [13, с. 74]. У повсякденний вжиток науковцями поняття «інтеграція» запроваджується у 20-х рр. XX ст. Р. Шмедом, Х. Кельзеном та Д. Шиндлером, розробки яких спиралися на дослідження їх попередників, зокрема Е. Дюркгейма. Переносячи поняття «інтеграція» до сфери аналізу суспільних відносин, вказані автори мали на увазі об'єднання людей або навіть держав у певну соціально-політичну спільноту [358, с. 51]. Важливе значення в пізнанні змісту європейської інтеграції має виокремлення її ознак, що є доволі

складним завданням, оскільки термін «інтеграція» виявився настільки монополізованим Євросоюзом, що прихований у ньому сенс опинився в прямій залежності від розвитку подій в ЄС. Між тим стало звичкою саму спільноту оцінювати з точки зору того, як розвивається в ньому процес інтегрування. Це породжує методологічну проблему, оскільки таке розуміння інтеграції ускладнює порівняння Євросоюзу з будь-яким іншим міждержавним інтеграційним утворенням [358, с. 52].

Уточнимо також, що якщо звернутися до Кембриджського словника, слово «інтеграція» тлумачиться як «дія або процес успішного приєднання» або як «дія або процес поєднання двох або більше речей ефективним способом» [428]. Енциклопедія сучасної України вказує, що «інтеграція (від лат. *integratio* – поповнення, відновлення) – об'єднання будь-яких елементів в одне ціле, а також поєднання та координація дій різних частин цілісної системи; процес взаємозближення і взаємодії окремих структур» [116].

Тобто логічно, що інтеграція є способом згуртування, що здійснюється з конкретно визначеною метою. Зокрема згідно з теоретичними підходами до визначення інтеграції: це процес взаємодії двох або більше систем з метою створення нової, яка набуває нових властивостей завдяки зміні властивостей та зв'язків її елементів; це процес взаємопроникнення, ущільнення, уніфікації знання, який проявляється через єдність з протилежним йому процесом розчленування, розмежування, диференціації (Н. Антонов); це процес взаємодії елементів із заданими властивостями, що супроводжується встановленням, ускладненням і зміцненням істотних зв'язків між цими елементами на основі достатньої підстави, в результаті якої формується інтегрований об'єкт (цілісна система) з якісно новими властивостями, у структурі якого зберігаються індивідуальні властивості вихідних елементів (Н. Костюк) [117]. Відповідно, метою може бути як створення нового об'єкту (певної системи), так і зміна його властивостей, що надалі буде характеризуватись певними зміцненими зв'язками у конкретному напрямі.

У законодавстві України можна знайти визначення різних видів

інтеграції, причому в інформаційній сфері. Найчастішими з яких є наступні: комплекс методів та процедур, спрямованих на обробку та об'єднання даних [257]; комплекс методів та процедур, спрямованих на логічне функціональне об'єднання інформаційних ресурсів єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ у визначених форматах, за узгодженими показниками, для їх автоматизованої обробки, використання та надання користувачам в уніфікованому вигляді [258]; сукупність організаційно-технічних заходів із забезпечення взаємодії [259] тощо.

У якості прикметника цей термін використовується значно ширше. Як правило, ним позначається єдина система або сукупність взаємопов'язаних складових.

Тобто «інтеграція» як правова категорія може характеризуватись такими положеннями: це певний процес/процедура, що складається із сукупності дій, методів направлених на об'єднання/приєднання з метою ефективної уніфікації, створення єдиної системи для успішного співробітництва за визначеними напрямками.

Ведучи мову про євроінтеграційний процес в Україні – він відіграє особливу роль. Як очікується, реальна інтеграція з ЄС дозволить країні істотно підвищити рівень свого соціально-економічного розвитку та міжнародної конкурентоспроможності [39]. Однак глобальна криза показала загалом усю відносність переваг великих економічних просторів і те, що вони можуть бути не лише стимуляторами соціально-економічного розвитку, але й каталізаторами соціально-економічних негараздів. Зростаюче усвідомлення цієї обставини породило потужну «протихвилю» нового європейського націоналізму [225, с. 11].

Так війна в Україні чітко продемонструвала необхідність посилення економічної стійкості Європи, адже ціни на енергоносії та інші товари зростають і, ймовірно, продовжуватимуть зростати [44]. Європа була неготова до скорочення залежності від Російської Федерації, що стало одним із визначальних факторів для початку повномасштабного вторгнення.

Занепокоєння громадян вирівнюється за рахунок усвідомлення, що це ціна за жорстокість війни, умова її скорішого припинення та чинник від якого залежить майбутнє їхньої безпеки і демократії [44]. Окрім того, вона продемонструвала необхідність продовження зростання оборонного потенціалу ЄС, групування сил для подолання асиметричних потрясінь. Як приклад, зіткнувшись з економічними наслідками пандемії COVID-19, був обраним шлях об'єднання закупівель вакцин [44]. Аналогічно діє Євросоюз й наразі – намагається консолідувати зусилля, в міру можливості кожного члена. Однак за прогнозами Європарламенту, і Євросоюзу доведеться більш активно реагувати на нові кризи – безпекову, гуманітарну, енергетичну та інфляційну. Зокрема включити більш гнучкі інструменти до бюджету, здійснювати пошук компромісу між стримуванням інфляції та підтримкою економічного відновлення, протидіяти «хактивізму» [235] тощо.

З усім тим, євроінтеграція для України є пріоритетною. Президент, Уряд та парламент працюють як одна команда, щоб цей процес ішов якомога швидше. Основне завдання – проведення реформ, що дозволять остаточно розпрощатися з залишками радянського минулого, з його бюрократією, зневагою до людини, економічною та технологічною відсталістю. Кінцевою метою є поступове перетворення України на розвинену країну з високим рівнем життя [298].

Отже, євроінтеграція є основним вектором розвитку адміністративного законодавства щодо забезпечення національної безпеки, адже передбачає процес наближення національного законодавства до стандартів, правил та цінностей, які є фундаментом цивілізаційного розвитку, основою колективного співіснування держав, народів та націй. Таким чином, управління ризиками та небезпеками стане більш простим та ефективнішим, адже вимоги до такої діяльності стануть значно вищими, таким, що підтвердили свою результативність.

Уточнимо, що у нормативно-правових актах України законодавець надає перевагу терміну «адаптація» при визначенні процесу наближення

вітчизняного законодавства до права ЄС [120, с. 96]. Термін «адаптація законодавства» визначається як процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire* [256]. Рецепція цілого комплексу правових принципів, концепцій, доктрин і понять, становить так зване «*acquis communautaire*». Однак дотепер зміст поняття «*acquis communautaire*» не розкрито в жодному із правових актів, які регулюють адаптацію законодавства України до права ЄС, у праві ЄС також не існує єдиного тлумачення поняття «*acquis communautaire*». У статтях 2(4) і 3(1) Договору про ЄС *acquis communautaire* проголошується як одна з цілей і основ функціонування ЄС і як опора всієї інституційної системи ЄС [136]. У вітчизняному законодавстві, а саме у Загальнодержавній програмі адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу від 18 березня 2004 року № 1629-IV *acquis communautaire* визначають як правову систему ЄС, що включає акти законодавства ЄС (але не обмежується ними), прийняті в рамках ЄС, спільної зовнішньої політики та політики безпеки, співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ [255].

Причому адаптуючи законодавство України, необхідно забезпечити не лише його відповідність *acquis communautaire*, але й механізм його виконання, оскільки навіть досконалий нормативний акт на практиці досить важко реалізувати. Тому доцільно виділяти два аспекти адаптації законодавства: формальний, що передбачає приведення національного законодавства у відповідність до *acquis communautaire*, та практичний, що полягає у створенні умов, необхідних для застосування адаптованого законодавства [120, с. 93].

Необхідно зазначити, що на початку євроінтеграційного процесу під адаптацією законодавства розуміли «процес зближення та поступового приведення законодавства України у відповідність із законодавством ЄС» [253], а вже згодом зазначений процес отримав характерні ознаки «поетапного прийняття та впровадження нормативно-правових актів України» [254]. При чому передбачалось, що Україна буде використовувати

єдині підходи до нормопроектування, підготовки кваліфікованих спеціалістів, обов'язково враховуватиме вимоги законодавства ЄС при нормопроектуванні та створить належні умови для інституційного, науково-освітнього, нормопроектного, технічного, фінансового забезпечення процесу адаптації законодавства України [254].

Також зазначимо, що поряд із адаптацією використовують ще такі терміни як: «гармонізація» (приведення у відповідність) – це процес приведення національних стандартів у відповідність із стандартами ЄС; «імплементация» – здійснення, виконання державою міжнародних правових норм; «діяльність у сфері євроінтеграції» – сукупність дій, пов'язаних із створенням умов для інтеграції України до ЄС [255]; «апроксимація» – процес наближення, який організовано у три стадії: транспозиція, імплементация та забезпечення дотримання (повне впровадження або технічна імплементация) [199].

Причому аналіз юридичної доктрини показав, що досить часто саме ці терміни використовуються як рівнозначні або підвиди один одного. При цьому погляди науковців на співвідношення вказаних понять суттєво різняться [91, с. 147; 168, с. 78; 120, с. 96]. Тому усі вони повинні бути узгодженими у рамках правового поля України, тобто мати належне офіційне тлумачення.

Зазначене є проблемою, адже українські та англомовні тексти спільних домовленостей можуть мати дещо відмінне розуміння змісту зобов'язань, які беруть на себе сторони. Зокрема читачу українського тексту необхідно володіти спеціальними знаннями, щоб зрозуміти, що в документі йдеться про одне й те саме правове явище – approximation, а не три – зближення, наближення і адаптацію. Базовий принцип юридичної техніки вимагає, щоб різна термінологія в одному тексті позначала різні правові явища. Щобільше, в ідеалі цей принцип намагаються поширити на всю правову систему в цілому, щоб у її межах кожному правовому явищу відповідав лише один термін [395].

Практика перекладу законодавчих актів ЄС доводить: щоб знайти адекватний варіант перекладу вихідного терміна, потрібно порівнювати термінологію вихідного законодавчого акта з термінологією аналогічних текстів (паралельних версій), укладених різними офіційними мовами ЄС [120, с. 94].

Так аналізуючи Угоду про асоціацію в частині наближення законодавства, не важко зафіксувати справжню термінологічну какофонію в її офіційному українському тексті – у порівнянні з текстами іншими мовами, насамперед англійською. Йдеться передусім про те, що для слова *approximation* доволіно, без будь-якого розумного пояснення, в українському тексті вживаються як відповідник «наближення» або «адаптація», а в низці випадків навіть як «гармонізація» чи навіть «апроксимація». Тобто для того щоб зрозуміти, що чотири різні терміни насправді мають ідентичне значення, необхідно звернутися до англійського тексту. Більш глибокий подальший аналіз цього питання дозволяє виявити також низку інших термінологічних неузгодженостей і протиріч в українському тексті [395].

Відповідно, існує необхідність термінологічної уніфікації, що має бути реалізована Міністерством юстиції України, адже попередження колізій в сфері нормотворення є одним із напрямів його діяльності.

На переконання Р. Хорольського, слід використовувати термін «наближення законодавства», взагалі відмовившись від паралельного вживання термінів «адаптація», «гармонізація», «апроксимація», «зближення» та «узгодження» законодавства для позначення цього правового явища. Відповідно, положення Угоди про асоціацію та інших міжнародних документів, в яких вжита ця термінологія, повинні тлумачитися відповідним чином. Також слід відрізнити терміни «наближення законодавства» (*approximation of legislation*), «законодавче наближення» (*legislative approximation*) та «правове наближення» (*legal approximation*). За загальним правилом на відміну від другого терміну перший охоплює не лише ухвалення, але й реалізацію (*enforcement*) наближених правових актів. Утім,

для точності необхідно брати до уваги специфічний контекст конкретного положення Угоди про асоціацію, у якому вжито відповідний термін. Термін «правове наближення» характерний радше для наукової літератури і має загальний характер, охоплюючи в цілому узгодження національних правових систем з правом ЄС чи інших наднаціональних нормативних систем. На думку вченого, термін «гармонізація законодавства» підлягає нюансованому вживанню за результатами фахової юридичної дискусії [395].

Підтримуючи позицію зазначеного вченого, вважаємо, що наближення законодавства України до права ЄС у безпеково-оборонній сфері, в першу чергу, залежить від адекватності та еквівалентності перекладу актів європейського законодавства українською мовою.

Зазначимо, що 31 травня 2017 року Кабінетом Міністрів України постановою № 512 затверджено порядок здійснення перекладу на українську мову актів ЄС *acquis communautaire* [321]. Зокрема Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України є відповідальним суб'єктом за переклад актів *acquis* ЄС. Цим порядком зазначено, що переклад таких актів здійснюється за ініціативою суб'єктів, які реалізують діяльність, пов'язану з дією такого акту. Вони ж і здійснюють термінологічну перевірку перекладу таких актів та надають відповідні пропозиції.

На наш погляд, беззаперечно доречною ініціативою є наявність спеціального координаційного суб'єкта у цій сфері, однак не зрозуміло чому Міністерство юстиції України не бере прямої участі у процедурі здійснення перекладу таких актів. Також неоднозначним є факт того, що у тексті цієї постанови не вживається термін офіційний переклад. Проте, виходячи з того, яка увага приділяється юридичним процедурам, послідовності виконання дій щодо здійснення перекладу, термінологічним поясненням, максимальній регламентації процесу перекладу актів ЄС, визначенню єдиного спеціально створеного органу, відповідального за здійснення перекладу та проведення термінологічної експертизи, забезпеченню досягнення об'єктивності та

якості перекладу, то без сумніву йдеться саме про офіційний переклад, тим більше, що розуміння і визначення поняття офіційний переклад міститься у Порядку здійснення офіційного перекладу багатосторонніх міжнародних договорів України на українську мову, який був затверджений Постановою Кабінету Міністрів України раніше, а саме, 17 березня 2006 р. [322]. Ця Постанова Кабінету Міністрів України визначає поняття таким чином: поняття офіційний переклад означає автентичний виклад українською мовою тексту багатостороннього міжнародного договору України, складеного мовою, іншою, ніж українська [322]. На переконання І. Янчук, введення до законодавчо визначеного лексикону такого поняття, як офіційний переклад надає можливість розуміти його однозначно, сприймати порядок здійснення офіційного перекладу як обов'язкову ознаку, застосовувати його, враховуючи відповідні юридичні процедурні моменти та мовні особливості й загалом вживати його як усталений термін [411, с. 61].

Орієнтовний план перекладу актів *acquis* ЄС на 2022 рік передбачає переклад 166 таких актів. З поміж іншого, в досліджуваній сфері необхідно перекласти: «Regulation (EU) 2021/1147 of the European Parliament and of the Council of 7 July 2021 establishing the Asylum, Migration and Integration Fund» (за ініціативою Міністерства внутрішніх справ України та Державної міграційної служби України); «Directive (EU) 2016/680 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data by competent authorities for the purposes of the prevention, investigation, detection or prosecution of criminal offences or the execution of criminal penalties, and on the free movement of such data, and repealing Council Framework Decision 2008/977/JHA» та «Regulation (EU) 2020/493 of the European Parliament and of the Council of 30 March 2020 on the False and Authentic Documents Online (FADO) system and repealing Council Joint Action 98/700/JHA» (за ініціативою Адміністрації Державної прикордонної служби України); «Regulation (EU) 2017/1938 of the European Parliament and of the Council of 25 October 2017 concerning measures to

safeguard the security of gas supply and repealing Regulation (EU) No 994/2010» (за ініціативою Міністерства енергетики України); «Commission Implementing Directive (EU) 2019/69 of 16 January 2019 laying down technical specifications for alarm and signal weapons under Council Directive 91/477/EEC on control of the acquisition and possession of weapons» (за ініціативою Міністерства внутрішніх справ України); «Directive 2014/28/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on the harmonisation of the laws of the Member States relating to the making available on the market and supervision of explosives for civil uses» (за ініціативою Міністерства внутрішніх справ України); «Regulation (EU) No 98/2013 of the European Parliament and of the Council of 15 January 2013 on the marketing and use of explosives precursors» (за ініціативою Міністерства внутрішніх справ України); «Commission Delegated Regulation (EU) 2019/945 of 12 March 2019 on unmanned aircraft systems and on third-country operators of unmanned aircraft systems» (за ініціативою Міністерства внутрішніх справ України); «Commission Implementing Regulation (EU) 2019/947 of 24 May 2019 on the rules and procedures for the operation of unmanned aircraft» (за ініціативою Міністерства внутрішніх справ України) [210].

Ці акти встановлюють необхідність модернізації вітчизняного законодавства та практико-реалізаційної діяльності суб'єктів сектору безпеки щодо: (1) управління міграційними процесами, оптимізації процедур надання притулку, встановлення єдиних правил законної імміграції, яка сприяє соціальній адаптації, у тому числі встановлення мінімально граничного рівня асигнувань на ці цілі; (2) процедур обробки персональних даних у цілях міждержавної співпраці в умовах глобалізації, що мають базуватись на засадах свободи, безпеки та справедливості; (3) функціонування єдиної системи архівування зображень фальшивих та справжніх документів в Інтернеті задля розвитку можливостей протидії шахрайству з документами; (4) формування системи превентивних та реакційних дій щодо функціонування внутрішнього газового ринку в умовах кризових ситуацій;

(5) наявності технічних специфікацій для тривожної та сигнальної зброї у разі її перероблення у вогнепальну задля уникнення можливості імпортування такої до Союзу, впровадження та оптимізації процедур перевірок та обміну інформацією про хід їхнього здійснення; (6) перегляду вимог до оцінки відповідності щодо вибухових речовин, які імпортуються до Союзу, встановлення відповідних вимог для операторів ринку щодо маркування, супровідної документації тощо; (7) регулювання маркетингу та використання прекурсорів вибухових речовин, у тому числі встановлення граничних концентрацій для певних прекурсорів, введення обмежень щодо їхнього надання, введення, володіння та використання (окрім професійного), запровадження звітності та можливості для суб'єкта господарювання на законних підставах відмовити клієнту в його обслуговуванні; (8) специфіки експлуатації безпілотних літальних апаратів, зменшення ризиків від їхнього застосування, реєстрації таких об'єктів, маркування і сертифікації тощо.

Узагальнено можемо визначити, що євроінтеграція має значний вплив на розвиток адміністративного законодавства щодо забезпечення національної безпеки України в частині його загального та спеціального спрямування. Зокрема загальні реформи спрямовуються на забезпечення та утвердження в Україні ефективності, прозорості та демократичності вітчизняних державних установ, включаючи розвиток вільних засобів масової інформації; захист та розширення прав меншин; створення середовища, сприятливого для ділової діяльності, у тому числі для зростання обсягу інвестицій у сільське господарство; забезпечення функціонування механізмів із обслуговування боргових зобов'язань, у тому числі за участі приватних кредиторів [362]. Вони здебільшого стосуються забезпечення внутрішньої безпеки у різних секторах. Своєю чергою, спеціальні реформи мають покращити як внутрішнє, так і зовнішнє безпекове середовище, адже спрямовані на наближення законодавства України до законодавства ЄС в таких галузях як стандартизація та сертифікація, захист даних, митні процедури та охорона навколишнього середовища, а також розширення механізмів

співпраці, розвитку транскордонного співробітництва, зокрема щодо боротьби з міжнародним тероризмом, екстремізмом із застосуванням насильства, організованою злочинністю та обігом наркотиків тощо [362].

Підсумовуючи, можемо сформулювати такі ключові висновки:

1) «інтеграція» як правова категорія може характеризуватись такими положеннями: це певний процес/процедура, що складається із сукупності дій, методів направлених на об'єднання/приєднання з метою ефективної уніфікації, створення єдиної системи для успішного співробітництва за визначеними напрямками;

2) наближення законодавства України до права ЄС у безпеково-оборонній сфері, в першу чергу, залежить від адекватності та еквівалентності перекладу актів європейського законодавства українською мовою. Наразі існує необхідність термінологічної уніфікації, що має бути реалізована Міністерством юстиції України, адже попередження колізій у сфері нормотворення є одним із напрямів його діяльності;

3) на сучасному етапі акти *acquis* ЄС репрезентують необхідність модернізації вітчизняного законодавства та практико-реалізаційної діяльності суб'єктів сектору безпеки щодо: (1) управління міграційними процесами, оптимізації процедур надання притулку, встановлення єдиних правил законної імміграції, яка сприяє соціальній адаптації, у тому числі встановлення мінімально граничного рівня асигнувань на ці цілі; (2) процедур обробки персональних даних у цілях міждержавної співпраці в умовах глобалізації, що мають базуватись на засадах свободи, безпеки та справедливості; (3) функціонування єдиної системи архівування зображень фальшивих та справжніх документів в Інтернеті задля розвитку можливостей протидії шахрайству з документами; (4) формування системи превентивних та реакційних дій щодо функціонування внутрішнього газового ринку в умовах кризових ситуацій; (5) наявності технічних специфікацій для тривожної та сигнальної зброї у разі її перероблення у вогнепальну задля уникнення можливості імпортування такої до Союзу, впровадження та

оптимізації процедур перевірок та обміну інформацією про хід їхнього здійснення; (6) перегляду вимог до оцінки відповідності щодо вибухових речовин, які імпортуються до Союзу, встановлення відповідних вимог для операторів ринку щодо маркування, супровідної документації тощо; (7) регулювання маркетингу та використання прекурсорів вибухових речовин, у тому числі встановлення граничних концентрацій для певних прекурсорів, введення обмежень щодо їхнього надання, введення, володіння та використання (окрім професійного), запровадження звітності та можливості для суб'єкта господарювання на законних підставах відмовити клієнту в його обслуговуванні; (8) специфіки експлуатації безпілотних літальних апаратів, зменшення ризиків від їхнього застосування, реєстрації таких об'єктів, маркування і сертифікації тощо.

Отже, євроінтеграція як глобальний процес і феномен має свою давню і унікальну історію. Наразі це процес свідомого вибіркового об'єднання національних суверенітетів під егідою сформованого єдиного політико-економічного поля з рівними можливостями для кожного. Для України євроінтеграція є основним вектором розвитку адміністративного законодавства щодо забезпечення національної безпеки України, адже передбачає процес наближення національного законодавства до стандартів, правил та цінностей, які є фундаментом цивілізаційного розвитку, основою колективного співіснування держав, народів та націй.

Таким чином, управління ризиками та небезпеками стане більш простим та ефективнішим, адже вимоги до такої діяльності стануть значно вищими, таким, що підтвердили свою результативність. Реформаційні зміни у цьому напрямі мають два вияви: загальний, що репрезентує здебільшого базові аспекти забезпечення стійкості внутрішньої безпеки (розвиток вільних засобів масової інформації або розширення прав меншин); спеціальний, який об'єктивує процес покращення як внутрішнього, так і зовнішнього безпекового середовища (процедури стандартизації та сертифікації, митні операції чи транскордонне співробітництво у сфері протидії злочинності).

4.2. Шляхи розвитку адміністративно-правового регулювання забезпечення національної безпеки як основа побудови нової безпекової моделі функціонування України.

Вторгнення Російської Федерації в Україну докорінно змінило сучасний світ [410]. Компанія Economist Intelligence Unit у травні 2022 року опублікувала дослідження «Огляд глобальних операційних ризиків: Як війна підживлює геополітичну невизначеність» [429]. У ньому викладено результати аналізу безпекового середовища 60 країн та визначено ключові глобальні ризики й загрози, які виникли внаслідок війни [150]. За прогнозами економічні та політичні ризики, пов'язані з війною, триватимуть у 2023 році та надалі. Причому у зв'язку з тим, що війна в Україні триває, зростає загроза безпеці та роботі критичної інфраструктури, яка усе більше піддається кібератакам [429].

Загалом результати дослідження Economist Intelligence Unit свідчать про таке:

– існує ризик початку військових дій на територіях інших держав, зокрема тих, що надають військову допомогу Україні чи межують з Україною (Республіка Польща, Румунія, країни Балтії). Причому найуразливішими серед них є держави, де мешкають численні російські етнічні меншини (насамперед Литва, Латвія, Естонія). Фінляндія та Швеція може сприйматись Російською Федерацією як загроза її безпеці через їхній намір бути членами НАТО, а Республіка Молдова – через наявність замороженого придністровського конфлікту;

– підвищуються макроекономічні ризики, а також загрози для продовольчої безпеки недостатньо розвинених країн, оскільки сукупно Україна й Російська Федерація займали 30 % світової торгівлі пшеницею;

– енергетична безпека під загрозою, адже наразі певні європейські країни досі залежні від російських енергоресурсів;

– геополітичними та геоекономічними наслідками російсько-

української війни вважають зростання ризиків для співробітництва країн ЄС з Китайською Народною Республікою, що негативно впливає на розвиток світової економіки, адже є занепокоєння урядів держав – членів ЄС з приводу того, що Китай опосередковано сприяє агресорові в підриві європейської системи безпеки [150].

Зазначені ризики разом з іншими вимагають від країн світу будувати нові безпекові моделі як національного, так і союзного рівнів.

Так на рівні ЄС схвалено першу в історії спільну стратегію ЄС у галузі безпеки та оборони під назвою «Стратегічний компас». Таке рішення міністри закордонних справ та оборони 27 країн-учасниць Євросоюзу ухвалили на зустрічі у Брюсселі 21 березня 2022 року [163].

Цей документ готувався заздалегідь, він широко обговорювався із залученням громадськості, дискутувався на різних рівнях у самому ЄС [163]. Прогнозувалось, що він має викласти «оцінку загроз і викликів», з якими стикається ЄС, і «запропонувати оперативні вказівки», щоб дозволити ЄС стати «постачальником безпеки для своїх громадян» [420]. Загалом це документ стратегічного планування, що передбачає три напрямки реагування на загрози: глобально, регіонально та внутрішньо (безпосередньо на рівні ЄС). Причому акцентується, що НАТО залишається основою колективної оборони для своїх членів, що свідчить про підтримку глобального порядку, заснованого на правилах, центром якого є ООН [412].

Стратегічний компас охоплює всі аспекти політики безпеки та оборони й побудований навколо чотирьох стовпів:

– дії – швидко та рішуче реагувати на кризи, як у партнерстві, так і самостійно. Зокрема необхідним передбачається створення потужного потенціалу швидкого розгортання ЄС до 5000 військових для різних типів криз; готовність до розгортання 200 повністю оснащених експертів місії CSDP протягом 30 днів, у тому числі в складних умовах; проведення регулярних бойових навчань на суші та на морі; посилення військової мобільності; швидке та більш гнучке процедурне прийняття

рішень, щоб діяти більш надійно та забезпечувати більшу фінансову солідарність; повною мірою використовувати Європейський фонд миру для підтримки партнерів;

– безпека – здатність передбачати, стримувати та реагувати на поточні та швидко виникаючі загрози та виклики, а також захищати інтереси безпеки ЄС. Для цього потрібно збільшити можливості аналізу розвідувальних даних; розробити Hybrid Toolbox і Response Teams, що об'єднують різні інструменти для виявлення та реагування на широкий спектр гібридних загроз; подальший розвиток кібердипломатичного інструментарію та створення політики кіберзахисту ЄС для кращої підготовки до кібератак і відповіді на них; розробити інструментарій маніпулювання іноземною інформацією та Космічну стратегію безпеки та оборони ЄС; зміцнення ролі ЄС як гравця безпеки на морі;

– інвестиції – збільшення видатків на оборону, технологічну та промислову базу. Передбачається, що потрібно: синхронізувати завдання національних політик безпеково-оборонної сфери задля збільшення та покращення витрат на оборону відповідно до потреб безпеки ЄС; забезпечувати додаткові стимули для держав-членів щодо участі у спільному розвитку потенціалу та спільно інвестувати в стратегічні механізми і можливості наступного покоління для роботи на землі, на морі, у повітрі, у кіберсфері та в космосі; стимулювати оборонні технологічні інновації, щоб заповнити стратегічні прогалини та зменшити технологічну та промислову залежність;

– партнерство – спільна протидія загрозам і викликам. Для цього потрібно: посилити співпрацю зі стратегічними партнерами, такими як НАТО, ООН та регіональними партнерами, включаючи ОБСЄ, Африканський Союз та Асоціацію держав Південно-Східної Азії; розвивати більш адаптоване двостороннє партнерство з країнами-однорідцями та стратегічними партнерами, такими як США, Канада, Норвегія, Великобританія, Японія та інші; розвивати індивідуальне партнерство [412].

Отже, можемо узагальнити, що в ЄС ключовими орієнтирами безпеки на найближчі десять років визначено розширення можливостей військового та космічного потенціалу, що передбачає збільшення видатків на розвиток оборонних технологічних інновацій, в першу чергу, орієнтованих на протидію кібератакам.

Тому досить зрозумілим є факт необхідності оптимізації вітчизняного адміністративно-правового регулювання забезпечення національної безпеки, що враховуватиме глобальні ризики та стан невизначеності її нинішнього безпекового середовища.

У цьому контексті базовим, на нашу думку, є забезпечення системності, стійкості, безперервності, ефективності та результативності процесу державного управління у сферах національної безпеки та оборони, адже агресія зі сторони Російської Федерації має довгостроковий широкомасштабний характер і спрямована на послаблення державної влади, що зумовлює необхідність: закріплення у законодавстві чіткої системи прийняття стратегічних рішень і розподілу відповідальності у сфері національної безпеки з урахуванням принципів національної стійкості; посилення міжвідомчої взаємодії, налагодження постійних комунікацій у процесів прийняття державних рішень; більш активне залучення громадськості до процесів контролю за діяльністю органів сектору безпеки і оборони та прийняття державних рішень (на етапі розробки концепцій, проєктів нормативно-правових актів тощо) [336, с. 14].

З огляду на те, що забезпечення безперервності управління у сфері національної безпеки є досить новою проблематикою для України доцільно спочатку розробити Концепцію безперервності управління, яка визначатиме мету, принципи, основні завдання і сфери відповідальності органів державної влади, порядок їх взаємодії, комунікації з населенням тощо, поклавши організаційне забезпечення такої розробки на Апарат Ради національної безпеки і оборони України або Адміністрацію Президента України. Після публічного обговорення підготовленого проєкту його доцільно було б

винести на розгляд Ради національної безпеки і оборони України з подальшим затвердженням Президентом України. На основі такої Концепції Кабінетом Міністрів України має бути розроблений і затверджений відповідний план дій, спрямований на комплексне врегулювання питань забезпечення процесу прийняття стратегічних рішень [336].

Системність, стійкість, безперервність, ефективність та результативність державного управління у сферах національної безпеки та оборони, на нашу думку, також є прямо залежною від правильно визначених пріоритетів та обсягів можливостей кожного підвиду. Задля цього доцільно впровадити щорічне анкетування суб'єктів сектору безпеки та оборони щодо їхніх потреб та реальних можливостей виконання запланованих завдань на конкретний період. Апарат Ради національної безпеки і оборони України має бути відповідальним за опрацювання такої інформації, що стане додатковим інструментом планування у цій сфері.

Зазначаючи про необхідність посилення міжвідомчої взаємодії, налагодження постійних комунікацій у цій сфері, мається на увазі проблема наявності тактичного виконання суб'єктами сектору безпеки та оборони поставлених завдань, що недостатньою мірою сприяє досягненню бажаних результатів, адже відсутнє єдино узгоджене бачення цілісності їхньої системи. Тобто кожен елемент системи виконує свою роль у відрив від централізованого процесу досягнення основного результату, що негативно позначається на глобальних цілях, досягнення яких є можливим лиш у спосіб системної комунікації. Центр координації між такими суб'єктами, має розробити та впровадити такі процедури, здійснити розподіл функцій при такій взаємодії. Наразі це Рада національної безпеки і оборони України.

Причому вважаємо за необхідне розширити попередньо вказану нами тезу про доцільність чіткої ідентифікації адміністративно-правового статусу Ради національної безпеки і оборони України. Рада має бути координаційним органом при Президентові України, що здійснює забезпечення політичного контролю та стратегічне управління з питань національної безпеки і оборони.

Базовим у зазначеному є вказівка на «забезпечення», адже саме інститут Президента України має об'єктивувати реалізацію політичного керівництва та контролю у цій сфері, несучи при цьому особисту політичну відповідальність.

Це сприятиме вирішенню значної кількості проблем у цій сфері, адже одна справа – управляти (що означає «керувати» і часто несе в собі ознаку ефективного виконання поставлених завдань) захищеністю інтересів, але інша справа – забезпечувати рівень захищеності інтересів, який би відповідав очікуванням суспільства. Визначення відрізняються і в розумінні критеріїв та компетенції, а також відповідальності. Забезпечення певної міри захищеності, що передбачає відповідні вказівки, завдання і функції, а також загрожує відповідальністю за їх невиконання, є реальною справою, яку можна покласти на державний орган. Забезпечувати саму захищеність (і це не просто дискусія щодо термінів, адже все українське законодавство про національну безпеку ґрунтується на абстрактному підході до проблеми), відповідати за «сталий розвиток» означає виконувати марну роботу: її результат або неефективність, або розростання повноважень. Є різниця між наданими повноваженнями і об'єктивними можливостями для управління [25, с. 128].

Відповідно, на нашу думку, конституційними нормами має бути встановлено, що стратегічне керівництво та особистий політичний контроль у сфері національної безпеки здійснює Президент України, а Рада національної безпеки і оборони України забезпечує можливість виконання ним його функцій. При цьому не підміняючи їх, а лише рекомендуючи стратегічні підходи та варіанти політик, визначених на підставі проведення постійної інформаційно-аналітичної та координаційної діяльності у цій сфері.

Зазначене репрезентує необхідність внесення змін до пункту 1 частини 1 статті 106 та частини 1 статті 107 Конституції України.

При внесенні відповідних змін постане необхідність удосконалення положень Законів України «Про Раду національної безпеки і оборони

України» від 5 березня 1998 року № 183/98-ВР та «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. Базові їхні зміни мають бути направлені на позбавлення Ради національної безпеки і оборони України контрольних функцій з одночасним наділенням її повноваженнями щодо стратегічного управління за діяльністю конкретних органів виконавчої влади у цій сфері.

Зокрема, як приклад, стаття 5 Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII має бути викладена у такій редакції:

«Стаття 5. Контроль, що здійснюється Президентом України

1. Відповідно до статей 106 і 107 Конституції України Президент України безпосередньо здійснює контроль за сектором безпеки і оборони.

2. Рада національної безпеки і оборони України забезпечує політичний контроль за сектором безпеки і оборони на підставі статті 107 Конституції України у порядку і в межах компетенції, визначених Законом України «Про Раду національної безпеки і оборони України».

Контроль за виконанням рішень Ради національної безпеки і оборони України здійснює Секретар Ради національної безпеки і оборони України.

3. Рада національної безпеки і оборони України інформує громадськість про свою діяльність через офіційний веб-сайт Ради національної безпеки і оборони України та через засоби масової інформації».

При законодавчому закріпленні такого підходу, можна буде цілком виправдано стверджувати, що Рада є спеціалізованим органом в системі суб'єктів забезпечення національної безпеки, адже системно та безперервно реалізовуватиме спеціальні повноваження незалежно від стану безпекового середовища в країні.

Однак, цьому має передумати низка суміжних оптимізацій адміністративного законодавства та методологічних основ їхнього прийняття. Йдеться зокрема про концептуальні політичні документи, основна проблема яких – відсутність системності у прийнятті стратегічних рішень.

Уточнимо, що за загальносвітовою тенденцією такі документи висвітлюють систему офіційних поглядів на роль та місце держави в сучасному світі, її національні цінності, інтереси і цілі, а також сили, засоби й способи попередження та знешкодження зовнішніх і внутрішніх загроз. Крім того, вони, а також відповідні закони визначають основи організації та принципи функціонування самої системи забезпечення національної безпеки. Положення зазначених стратегічних документів, зазвичай, є базою для формування і здійснення єдиної загальнодержавної політики реалізації і захисту національних інтересів, розробки окремих концепцій і доктрин забезпечення національної безпеки в міжнародній, військовій, економічній, соціальній, екологічній, інформаційній та інших сферах [336, с. 3].

Так, наприклад, аналіз більш ніж піввікової практики підготовки Стратегій національної безпеки США дозволяє окреслити таку її типову структуру: фундаментальні (постійні) інтереси, які полягають у забезпеченні безпеки, процвітання та свободи американського народу; місія країни на поточному етапі розвитку (тобто доктрина, яка відбиває національні інтереси у конкретному розумінні діючого президента США); визначені цільові установки, на досягнення яких будуть спрямовані зусилля суб'єктів національної безпеки (президентської адміністрації, державних структур, груп впливу, комерційних та неурядових організацій, громадськості тощо)[453; 336, с. 4].

Однак, як будь-який процес, обрання стратегічного курсу країни в епоху невизначеності не позбавлений складнощів. А отже, вимагає використання досвіду інших країн. Таких, як, наприклад, Ізраїль. Ця країна вже довгий час перебуває в оточенні недружніх країн, а тому постійно намагається використовувати надсучасні інструменти забезпечення національної безпеки на підставі чітко вироблених принципів, а саме: (1) ужиття активних воєнних та політичних зусиль для збереження миру; (2) запобігання війні та уникнення конфронтацій; (3) надання переваги якості над кількістю (оскільки Ізраїль від початку перебуває в не вигідному

становищі в порівнянні зі своїми ворогами, він має компенсувати це якісною перевагою); (4) ведення бойових дій на території супротивника; (5) мінімізація тривалості бойових дій для зменшення шкоди власному населенню та інфраструктурі; (6) забезпечення захищеності державного кордону; (7) виховання бойового духу збройних сил і населення [53].

Таким чином, при модернізації вітчизняної стратегічної моделі забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції можливо використати досвід Ізраїлю розвивати й зміцнювати мирні відносини з сусідами, але завжди бути готовим до війни. Стратегія цієї країни загалом ґрунтується на сталому припущенні, що політика стримування та мирні договори можуть будь-якої миті зруйнуватися. Таким чином, латинський вислів «*Si vis pacem, para bellum*» («Якщо хочете миру, готуйтеся до війни») усе ще є актуальним для Ізраїлю. З огляду на це Ізраїль прагне підтримувати високий рівень безпеки та постійну готовність до реагування на можливу ескалацію, а також мобілізації ресурсів у стислі терміни з метою виконання обов'язку із захисту нації, забезпечення її існування та перемоги в кожній війні [53].

Отже, можемо узагальнити, що наразі актуальним є не оновлення положень чинної Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, а прийняття нової, довгострокової та такої, що передбачатиме чітку ідентифікацію ризиків, напрямів та безпосередньо перелік національних інтересів та цінностей України, які підлягають окремо охороні, захисту, реалізації та збереженню. По кожному з таких напрямів має бути розроблено план дій з чіткою визначеністю інституційного та інструментального забезпечення його здійснення. Зрозуміло, що наразі найбільш актуальним є розробка плану дій щодо захисту основних національних інтересів України як об'єктивізації намірів відстояти незалежність, суверенітет та територіальну цілісність.

Власне від того, які національні інтереси та цінності будуть визначені у

цій стратегії прямо залежним буде визначення суб'єктів щодо яких Рада національної безпеки та оборони України матиме вплив у межах реалізації стратегічного управління.

Окремо зазначимо, що вкрай важливо у Законі України «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 5 березня 1998 року № 183/98-ВР встановити норму про наявність обов'язку Ради щорічно оприлюднювати результати її діяльності у формі звіту, який підлягає публічному оприлюдненню. Зокрема його положення мають висвітлювати: узагальнення щодо досягнень у політичному та адміністративному управлінні, застосовні механізми ресурсного розподілення, результати оцінки ефективності та результативності її діяльності у кожному з провідних напрямів та підвидів сфер національної безпеки та оборони, а також перелік інструментів, що були застосовними. Окрім того, доцільним вбачається в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України розроблення та оприлюднення звітів за цей період, як окремих та таких, що здатні проінформувати населення на базовому рівні.

Зрозуміло, що Рада є не єдиним суб'єктом досліджуваної системи, що має спірні концептуально-реалізаційні основи діяльності, адже загалом ця сфера характеризується відсутністю чіткого розподілу повноважень між суб'єктами її забезпечення. Зокрема зазначене стосується статусу таких колегіальних органів як Ставка Верховного Головнокомандувача та Воєнного кабінету.

Слід також підкреслити, що вищевказані органи не є штатними підрозділами з відповідними посадовими обов'язками, їх персональний склад призначається на тимчасовій основі, який здійснює свої повноваження колегіально та затверджується Президентом України. Цікаво, що статтею 14 Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII вводиться ще один – вищий колегіальний стратегічний орган воєнного керівництва обороною держави в особливий період. Пропозиції про

утворення цього органу та його персональний склад затверджуються рішенням Ради національної безпеки і оборони України та вводяться в дію Указом Президента України. Вищевказаний орган не деталізований статтею 14 Закону, зокрема, що він має бути Ставкою Верховного Головнокомандувача або Воєнним кабінетом Ради національної безпеки і оборони України. Також, недосконалість норм законодавства у сфері оборони не дає чіткого уявлення про те, що Ставка Верховного Головнокомандувача – вищий колегіальний орган воєнного керівництва обороною держави в особливий період забезпечуватиме здійснення Президентом України стратегічне керівництво лише Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями і правоохоронними органами, а не обороною держави [377, с. 347].

Визначаючи інші напрями оптимізації адміністративно-правового регулювання забезпечення національної безпеки як основи для побудови нової безпекової моделі функціонування України уточнимо про необхідність вирішення також таких проблем як:

– множинне громадянство. Врегулювання цієї проблеми вимагає передусім чіткого визначення у законодавстві України правової позиції держави щодо множинного громадянства. Можливим шляхом врегулювання проблеми є визнання права громадян України на множинне громадянство на підставі міжнародних договорів. Зокрема через закріплення у статті 25 Конституції України права громадян України набувати множинне громадянство лише на підставі ратифікованих Верховною Радою України міжнародних договорів України дозволить застосовувати норми Європейської конвенції про громадянство; врегульовувати питання, що впливають з множинного громадянства України та держав-членів ЄС на двосторонньому рівні (сплата податків, порядок перетину кордону, запобігання уникненню кримінальної відповідальності, забезпечення виконання цивільно-правових зобов'язань тощо); виключити множинне громадянство з державою-агресором; допускати у виключних випадках, на

підставі двосторонніх договорів, множинне громадянство для окремих іноземних громадян [158];

– нецільове використання бюджетних коштів. Нагадаємо, що на основі аналізу звітів Рахункової палати за 2018-2021 роки нами констатовано, що під час проведення аудиторами Рахункової палати заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) ними виявлено порушень на суму понад 16 млрд грн. На міжнародному рівні ця проблема вирішується шляхом формування уніфікованих правил забезпечення ефективного їхнього використання, основні з яких стосуються основ запобігання корупції. На європейському рівні це зокрема стандарти фінансового управління в державному секторі. Запобігти нецільовому використанню бюджетних коштів можна шляхом: (1) оптимізації контрольно-наглядових та аудиторських процедур, що передбачатимуть постійний та ретельний моніторинг здійснюваних операцій; (2) посилення інституту службової відповідальності; (3) залучення громадськості до контролю за використанням бюджетних коштів; (4) удосконалення процесів розподілу та витрачання коштів тощо;

– недостатня реалізація прав національних меншин. Відсутність Концепції державної етнонаціональної політики України чи законів та інших нормативно-правових актів аналогічного цільового призначення вкрай негативно позначаються на їхній інтеграції в громадянське суспільство;

– гендерна нерівність. Серед першочергових проблем, які потребують вирішення, можна відзначити такі: низьке представництво жінок у процесах, спрямованих на досягнення миру; культурні, ціннісні, інфраструктурні та побутові бар'єри, що перешкоджають жінкам повністю реалізовувати себе в секторі безпеки й оборони; низьке представництво жінок на керівних посадах сектору безпеки й оборони; несвоєчасність ухвалення нормативно-правових документів, спрямованих на забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки й оборони (приклад – Річна національна програма під егідою Комісії Україна – НАТО на 2020 рік, яка була підготовлена наприкінці 2019 року, але

ухвалена аж у кінці травня 2020-го); сексизм і безкарність за сексуальні домагання; відсутність визначення сексуального насильства під час конфлікту; гендерно-сліпі програми підтримки ветеранів/нок, внутрішньо переміщених осіб, політв'язнів, заручників та військовополонених, які не враховують специфічних потреб та інтересів жінок та чоловіків [406];

– втрата виробничих потужностей космічної промисловості. Після розпаду Радянського Союзу Україна успадкувала близько 27% наукового, виробничого та кадрового потенціалу однієї з провідних космічних держав світу. Україна має достатній науковий потенціал для дослідження космічного простору, створення ракетно-космічної техніки, нових високих технологій. У країні є потужна промислова база для забезпечення цієї діяльності. Це найбільші заводи («Південмаш», «Комунар», «Київприлад», Київський радіозавод, Павлоградський хімзавод, «Арсенал»), конструкторські бюро (Конструкторське бюро «Південне», Акціонерне Товариство «Хартрон»), ряд інститутів [244]. Тому необхідним є: (1) поліпшення інвестиційного клімату задля створення належних умов науково-технологічного розвитку, модернізації науково-дослідних центрів та лабораторій, проведення науково-дослідної діяльності; тощо (2) розробка та впровадження нових методів конструювання та виробництва, що передбачає попереднє створення належної освітньої складової; (3) розвиток міжнародних відносин; (4) спрощення процедур оподаткування для суб'єктів космічної діяльності, державна підтримка стартапів тощо;

– інтенсивний розвиток актів насильства, у тому числі в інформаційній сфері, що мають прояв шляхом кіберзалякування, кібершантажу тощо. Необхідним є як оптимізації діяльності суб'єктів його протидії, так і проведення інформаційно-просвітницької діяльності серед населення, щоб підвищити їхню свідомість та зменшити толерантність до його проявів.

Узагальнено напрями оптимізації адміністративно-правового регулювання забезпечення національної безпеки як основи для побудови нової безпекової моделі функціонування України є такими: (1) нормативний

– як внесення змін та доповнень до низки базових нормативно-правових актів у цій сфері (Конституція України, Закони України «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 5 березня 1998 року № 183/98-ВР, «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII тощо), так і розробка та затвердження (введення в дію) нових актів законодавства (наприклад, Стратегія національної безпеки, план дій щодо захисту основних національних інтересів України як об'єктивізації намірів відстояти незалежність, суверенітет та територіальну цілісність, акти сприяння інтеграції національних меншин в громадянське суспільство тощо); (2) контрольно-наглядовий – підвищення ефективності діяльності інституту демократичного цивільного контролю у цій сфері у тому числі щодо розподілу та використання бюджетних коштів, розвитку участі інститутів громадянського суспільства, впровадження нових інструментів, що сприяють ефективному контролю за станом безпекового середовища (наприклад, електронні системи моніторингу) тощо; (3) інформаційно-координаційний – забезпечення підвищення рівня міжвідомчої координації між сектором безпеки та оборони, розробка та впровадження процедур узгодженої діяльності, напрямів та видів їхньої внутрішньоструктурної та зовнішньої взаємодії; (4) освітньо-культурний – підвищення обізнаності громадян (впровадження системної та постійно здійснюваної інформаційно-просвітницької кампанії щодо інформаційної гігієни в Інтернеті, основ боротьби з тероризмом, інструментів участі у забезпеченні національної безпеки тощо)); (5) підвищення рівня демократії – (а) забезпечення транспарентності національної безпеки, адже діяльність сектору безпеки та оборони має бути доступною для широкого загалу. Йдеться про висвітлення інформації про їхні дії та рішення, що не підпадають під охоронну дію інформації з обмеженим доступом у формі звітів про використання коштів та ресурсів на виконання запланованих заходів та обслуговування їхньої функціональності. Також цей напрям передбачає оптимізацію процедур постійної та ситуативної взаємодії між сектором безпеки та оборони з усіма

зацікавленими сторонами; (б) забезпечення інклюзивності національної безпеки, тобто створення умов для рівного доступу усіх (незалежно від етносу, гендера чи приналежності до окремих категорій осіб) до процесу прийняття державних рішень, гарантування рівного захисту та інформаційної просвіти у цій сфері, а також відсутності будь-яких упереджень щодо можливості таких осіб брати участь в реалізації безпеково-оборонних заходів та пост конфліктному реформуванні.

Підсумовуючи, можемо сформулювати такі ключові висновки:

1) при виокремленні напрямів оптимізації вітчизняного адміністративно-правового регулювання забезпечення національної безпеки, слід враховувати глобальні ризики та стан невизначеності її нинішнього безпекового середовища. Наразі слід орієнтуватися на доцільність забезпечення системності, стійкості, безперервності, ефективності та результативності процесу державного управління у сферах національної безпеки та оборони;

2) системність, стійкість, безперервність, ефективність та результативність державного управління у сферах національної безпеки та оборони вимагає:

– визначення пріоритетів та обсягів можливостей кожного підвиду національної безпеки;

– посилення міжвідомчої взаємодії, налагодження постійних комунікацій;

– оптимізації повноважень Ради національної безпеки і оборони України та Президента України;

– прийняття нової довгострокової Стратегії національної безпеки України, що передбачатиме чітку ідентифікацію ризиків, напрямів та безпосередньо перелік національних інтересів та цінностей України, які підлягають окремо охороні, захисту, реалізації та збереженню. По кожному з таких напрямів має бути розроблено план дій з чіткою визначеністю інституційного та інструментального забезпечення його здійснення;

– оптимізації механізмів запобіганню нецільового використання бюджетних коштів;

– відновлення виробничих потужностей космічної промисловості;

– удосконалення механізмів протидії насильству, у тому числі в інформаційній сфері, що мають прояв шляхом кіберзалякування, кібершантажу тощо;

– вирішення проблем: множинного громадянства; дублювання повноважень суб'єктів сектору безпеки та оборони (наприклад, Ставки Верховного Головнокомандувача та Воєнного кабінету); відсутності системності у прийнятті стратегічних рішень; забезпечення реалізації прав національних меншин; гендерної нерівності та інших.

Отже, сучасний стан глобального безпекового середовища не відзначається стабільністю, що спонукає країн світу будувати нові безпекові моделі як національного, так і союзного рівнів. Зокрема в ЄС ключовими орієнтирами безпеки на найближчі десять років визначено розширення можливостей військового та космічного потенціалу, що передбачає збільшення видатків на розвиток оборонних технологічних інновацій, в першу чергу, орієнтованих на протидію кібератакам. Своєю чергою, напрями оптимізації адміністративно-правового регулювання забезпечення національної безпеки як основи для побудови нової безпекової моделі функціонування України є такими:

(1) нормативний – як внесення змін та доповнень до низки базових нормативно-правових актів у цій сфері (Конституція України, Закони України «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 5 березня 1998 року № 183/98-ВР, «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII тощо), так і розробка та затвердження (введення в дію) нових актів законодавства (наприклад, Стратегія національної безпеки, План дій щодо захисту основних національних інтересів України як об'єктивізації намірів відстояти незалежність, суверенітет та територіальну цілісність, акти сприяння інтеграції національних меншин в громадянське

суспільство тощо);

(2) контрольно-наглядовий – підвищення ефективності діяльності інституту демократичного цивільного контролю у цій сфері у тому числі щодо розподілу та використання бюджетних коштів, розвитку участі інститутів громадянського суспільства, впровадження нових інструментів, що сприяють ефективному контролю за станом безпекового середовища (наприклад, електронні системи моніторингу) тощо;

(3) інформаційно-координаційний – забезпечення підвищення рівня міжвідомчої координації між сектором безпеки та оборони, розробка та впровадження процедур узгодженої діяльності, напрямів та видів їхньої внутрішньоструктурної та зовнішньої взаємодії;

(4) освітньо-культурний – підвищення рівня обізнаності громадян (впровадження системної та постійно здійснюваної інформаційно-просвітницької кампанії щодо інформаційної гігієни в Інтернеті, основ боротьби з тероризмом, інструментів участі у забезпеченні національної безпеки тощо));

(5) підвищення рівня демократії – (а) забезпечення транспарентності національної безпеки, шляхом систематичного висвітлення інформації про дії та рішення суб'єктів сектору безпеки та оборони, що не підпадають під охоронну дію інформації з обмеженим доступом у формі звітів про використання коштів та ресурсів на виконання запланованих заходів та обслуговування їхньої функціональності. Також цей напрям передбачає оптимізацію процедур постійної та ситуативної взаємодії між сектором безпеки та оборони з усіма зацікавленими сторонами; (б) забезпечення інклюзивності національної безпеки, тобто створення умов для рівного доступу усіх (незалежно від етносу, гендера чи приналежності до окремих категорій осіб) до процесу прийняття державних рішень, гарантування рівного захисту та інформаційної просвіти у цій сфері, а також відсутності будь-яких упереджень щодо можливості таких осіб брати участь в реалізації безпеково-оборонних заходів та пост конфліктному реформуванні.

4.3. Вдосконалення взаємодії державних і громадських інституцій у процесі забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції.

За сучасних умов жодна держава в особі її уповноважених органів не здатна самотійно та ефективно реагувати на кризи. Потенціал державних інституцій спрямований передусім на сфери політики, законодавства, фінансів, використання людських ресурсів тощо і неадекватний масштабним, часто непередбачуваним загрозам національній безпеці. Це змушує шукати нові, ефективніші шляхи та методи гарантування безпеки в межах національних територій [160]. Тобто держава не є монополістом в аспекті забезпечення безпеки. Власне через це у розвинених демократичних країнах важлива роль відводиться комунікаціям з недержавними інституціями, що сприяє оптимізації розподілу відповідальності, підвищує рівень довіри населення до влади, забезпечує формування стійкості різних суб'єктів (не лише держави) [336, с. 9].

Необхідно уточнити, що зазвичай науковці поділяють суспільство на три сектори: до першого (державного) сектору належать «органи державної влади, бюджетні установи та організації, засновані на підставі закону чи в межах повноважень державних органів» [375, с. 3], другий (недержавний прибутковий) складає «система підприємств, господарських товариств та індивідуальних підприємців, що займаються діяльністю, пов'язаною з отриманням прибутку» [375, с. 3], третій (недержавний неприбутковий) сектор – «недержавні, некомерційні об'єднання громадян, які прагнуть допомогти собі та іншим, не ставлячи за мету одержання прибутків», функція яких «полягає у вираженні й захисті прав і свобод громадян та задоволенні політичних, економічних, правових, соціальних, культурних та інших інтересів» [378, с. 5; 122, с. 104].

З огляду на зазначене під недержавними інституціями у сфері забезпечення національної безпеки слід розуміти сукупність громадян, які об'єдналися у законний спосіб у певні об'єднання як із загальною метою

(наприклад, збереженням миру та безпеки чи сприяння у вирішенні інших глобальних проблем), так і задля виконання окремих завдань у межах конкретного напрямку реалізації державної політики у цій сфері.

Разом з тим, поряд з терміном «недержавні інституції» активно застосуються такі як: «приватний сектор», «громадянське суспільство», «громадські інституції». Вважаємо за необхідне вказати, що «громадськість – це одна або більше фізичних чи юридичних осіб, їх об'єднання, організації або групи, які діють згідно з чинним законодавством України або практикою». Таке визначення представлено у понад 10 нормативно-правових актах, наприклад, таких як: Закони України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23 травня 2017 року № 2059-VIII, «Про стратегічну екологічну оцінку» від 20 березня 2018 року № 2354-VIII; ратифіковані європейські та міжнародні документи, зокрема Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція) від 25 червня 1998 року, Директива Європейського Парламенту і Ради 2012/18/ЄС від 4 липня 2012 року про контроль загроз виникнення значних аварій, пов'язаних із використанням небезпечних речовин, та про внесення змін і подальше скасування Директиви Ради ЄС 96/82/ЄС від 04 липня 2012 року № 2012/18/ЄС тощо. Відповідно, «громадські інституції» є ширшою категорією, адже включає не тільки об'єднання громадян, а й конкретного індивіда. Термін «приватний сектор» характеризується ще більшим охопленням суб'єктного складу, а термін «громадянське суспільство» – має дещо іншу сутність, зокрема він об'єктивує приналежність його складових до неприбуткових недержавних інституцій.

Більш принагідним до потреб цього дослідження є термін громадські інституції, адже чинне законодавство використовує такі категорії як: «громадяни» та «громадські об'єднання» у контексті добровільної їх участі у забезпеченні національної безпеки.

Окремо зазначимо, що у контексті діяльності громадських організацій

важливим у цій сфері є те, що вагому роль для забезпечення національної безпеки відіграють міжнародні неурядові організації, утворювані міжнародною громадськістю, тобто їхнє існування є наслідком реалізації волі громадських ініціатив, а не урядів країн [38]. Йдеться зокрема, як приклад, про Міжнародну Федерацію Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, що об'єднує 191 національне товариство та є однією з найбільших міжнародних гуманітарних організацій у світі [166]. У 1997 році Уряд України офіційно визнав міжнародну правосуб'єктність Міжнародної Федерації, сформульовану у Статуті Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, прийнятому XXV Міжнародною Конференцією Червоного Хреста (Женева, 1986 рік), що засвідчено відповідною Угодою, ратифікованою у 2013 році [384]. Наразі потенціал цієї організації залучається для: покращення гуманітарної ситуації в Україні; налагодження роботи служби розшуку, надання технічної та консультативної допомоги комітетам Товариства Червоного Хреста України; поширення інформації про міжнародне гуманітарне право; сприяння в питанні знищення мін та нездетонованих боєприпасів у контексті захисту цивільного населення [166] тощо.

Зазначаючи про європейські такі організації можемо виокремити, як приклад, Європейський інститут миру (мовою оригіналу – European Institute of Peace), який співпрацює з європейськими державами та ЄС для розробки стратегічних та ефективних підходів до запобігання, розв'язання конфліктів, діалогу та посередництва [426].

Також доречно згадати про Міжнародну кризову групу (мовою оригіналу – International Crisis Group), що є незалежною організацією, яка займається запобіганням воєнних конфліктів. Організація сприяє належному управлінні та формуванні інклюзивної політики, які дозволяють суспільствам процвітати на мирних засадах. Основна їхня мета полягає у мобілізації політичних лідерів, щоб вони прислухалися до ранніх попереджень і вживали завчасних заходів. Тобто вона створює більш креативні та гнучкі рамки для

міжнародної дипломатії [449]. Як приклад, у 2020 році зважаючи на те, що вплив зміни клімату на мир і безпеку зростатиме, Кризова група активізувала свій аналіз зв'язків між кліматом і ризиками конфліктів [452] і закликала уряди країн ризику мирно регулювати доступ до ресурсів, а західні уряди та компанії надавати їм у цьому посилену підтримку [430].

Окрім того, наприкінці 2022 року організація здійснила спробу надати відповідь на чотири головні запитання про війну Російської Федерації в Україні – «Який ризик застосування Росією ядерної зброї? Чи може дипломатія на цьому етапі допомогти припинити війну? Чи віталосся б припинення вогню прямо зараз? Чи може зміна російського уряду принести мир?». Кризова група тоді відзначила, що: «Захід повинен продовжувати підтримувати Україну, тримаючи НАТО поза конфліктом. Наполягання на переговорах або припиненні вогню до того, як сторони будуть готові піти на компроміс, було б марним. Зрештою, Росія і Захід повинні домовитися про нові домовленості щодо безпеки, але на даний момент дипломатія буде найбільш корисною в управлінні наслідками війни. У завершальній частині формується висновок, що російське вторгнення в Україну найкраще розглядати як подвійну спробу змусити західні держави переглянути європейську безпеку таким чином, щоб вплив Москви на сусідні країни був прийнятий [416]. Зазначене є цілком логічним, адже ініціативи Російської Федерації у сфері європейської безпеки (проект «Договору про європейську безпеку») та реформування ОБСЄ («процес Корфу») є тому підтвердженням. Ще у 2010 році Національний інститут стратегічних досліджень відзначав, що ці ініціативи безпосередньо України стосується в контексті прагнення Росії закріпити зону пострадянського простору як сферу своїх особливих інтересів. Задля цього реалізуються два підходи, спрямовані на: 1) обмеження активності держав ЄС і НАТО на цьому просторі через зобов'язання в межах нових міжнародно-правових документів; 2) позбавлення держав пострадянського простору можливості реалізовувати зовнішню політику, виходячи з власних національних інтересів [359]. Власне

закінчення цього документа декларує необхідність розробки контурів європейської архітектури безпеки, яка означала б безпеку і для росіян [416].

Відповідно, конкретно у цьому випадку Міжнародна кризова група взяла на себе завдання здійснити аналіз безпекового середовища європейського континенту задля формулювання узагальненого плану дій на тлі довготривалої російсько-української війни.

Також зазначимо, що у тому ж році Кризова група закликала прискорити надання фінансової підтримки Україні для полегшення гуманітарних втрат, які є життєво важливим для її виживання. Відзначалось, що найбільшими проблемами є забезпечення належного притулку для мільйонів переміщених осіб і пошук для них шляхів до нового життя без дискримінації. Пропонується, щоб західні донори більше поклалися на наявний місцевий потенціал і найближчим часом усунули адміністративні перешкоди, щоб кошти, які вони надсилають, могли швидше надходити до нужденних людей. Водночас відзначається, що житло – пріоритет. Тому місцева влада має розподіляти житло відповідно до потреб, уникаючи дискримінації за етнічною приналежністю, статтю, віком або сексуальною орієнтацією. Необхідним також є налагодження координації між територіальними громадами, що дозволить перерозподілити тягар із перенаселених обласних центрів і зробити для внутрішньо переміщених осіб більш привабливим переїзд до іншої місцевості, де життя дешевше. Окремо відзначається про необхідність наладження довіри між державою, міжнародними організаціями та громадянським суспільством, яке немає бути осторонь вирішення кризових питань [450].

Окрім того, існують міжнародні консалтингові організації у цій сфері, як приклад, Європейський центр стратегічної розвідки та безпеки (мовою оригіналу – European Strategic Intelligence and Security Center), який спеціалізується на зборі та аналізі всіх джерел розвідки у сферах безпеки (тероризм, конфлікти, піратство, організована злочинність або соціальні заворушення), геополітики (стабільність держав, фактичне прийняття рішень,

зовнішні впливи, конфлікти), економіки (ринки, конкуренція, правова безпека) та належної обачності. На основі зібраних розвідувальних даних Центр створює індивідуальні звіти, аналізи та щоденні, щотижневі або щомісячні брифінги відповідно до потреб кожного клієнта. Він також проводить навчання в цих різних сферах як для приватного, так і для державного сектору. Причому Центр гарантує своїм клієнтам найповнішу конфіденційність та діє у публічній сфері як аналітичний центр [446].

Зокрема Клод Моніке, генеральний директор Центру у своєму аналітичному звіті схарактеризував ймовірні військові сценарії російсько-української війни. У результаті автор узагальнює, що який би сценарій не втілювався в дійсність, Російська Федерація у будь-якому випадку буде повністю ізольована політично (і фізично) та економічно розчавлена [438].

З огляду вищевикладене цілком логічним вбачається наш попередній висновок, що: «забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції в інституційному аспекті має дві площини: з одного боку управління та реалізація, а з іншого – сприяння», «суб'єкти сприяння чинять різноманітний вплив на досліджувану сферу через використання інструментів участі громадянського суспільства (недержавні (неурядові) інституції зокрема європейські структури і установи, а також вітчизняні і зарубіжні громадські організації)» [443].

Відповідно, за логікою нашої думки, суб'єкти сприяння у забезпеченні національної безпеки України в умовах євроінтеграції поділяються на три групи: міжнародні, зарубіжні та національні, об'єднуючим фактором для яких є використання інструментів участі громадянського суспільства у питаннях врегулювання цієї сфери.

Схарактеризувавши роль міжнародних недержавних (неурядових) інституції можемо узагальнити, що їхня діяльність є додатковим аналітичним інструментом у цій сфері, а у окремих випадках має координаційний та матеріально-технічний характер.

Щодо взаємодії державного сектору із зарубіжними та вітчизняними

громадськими інституціями (об'єднання бізнес-структур, громадські організації, волонтери) у процесі забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції, слід вказати, що її правове забезпечення наразі є одним із базових завдань державної політики у цій сфері. Причому це стосується не тільки громадських інституцій, а й недержавних суб'єктів загалом.

Це обумовлено зокрема тим, що під впливом активних внутрішніх і зовнішніх чинників, зокрема збройної агресії Російської Федерації проти України, окупації Криму і частини територій Донецької та Луганської областей, Україна виявила спроможність до асиметричних відповідей на загрози. В умовах гібридної війни, в якій воєнні засоби були лише доповненням до широкого арсеналу дипломатичних, інформаційних тощо впливів, державні інститути й недержавні суб'єкти змогли результативно взаємодіяти попри відсутність її правового поля, адже вона не була передбачена державними планами й програмами. Це був живий, природний процес захисту національних інтересів, унаслідок якого було здобуто унікальний досвід. Відповідно виникла необхідність застосування концепту національної стійкості, тобто налагодження ефективної взаємодії між усіма державними і недержавними суб'єктами безпекової сфери, а також певного перерозподілу відповідальності в цій сфері: недержавні суб'єкти, місцеві громади, громадські об'єднання, громадяни беруть на себе певні функції у безпековій сфері, а держава створює для цього сприятливі умови й посилює координацію й контроль [359; 160, с. 8].

Таким чином, першим напрямом оптимізації взаємодії державних і громадських інституцій у досліджуваній сфері є реалізація механізму забезпечення національної системи стійкості.

Нагадаємо, що Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII не включає недержавних суб'єктів у систему сил безпеки і оборони. Хоча в стратегічних документах у сфері національної безпеки державно-приватне партнерство визначається одним із стратегічних напрямків реалізації їхніх завдань. Зокрема такі положення є у

Стратегії національної безпеки (пункт 6); Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України (загальні положення); Стратегії кібербезпеки України (пункт 4) тощо.

Необхідно відзначити, що в європейських країнах сектор безпеки включає приватні організації, які надають послуги в цій сфері, це такі як: охоронні підприємства, недержавні служби безпеки, приватні оборонно-промислові компанії тощо. А також цивільні організації, які досліджують безпекове середовище чи надають консультації з відповідних питань: громадські організації, аналітичні й дослідні центри, засоби масової інформації певної спрямованості, волонтери й волонтерські рухи тощо [160, с. 9-10]. Отже, європейський сектор безпеки складається із державних структур і органів, а також недержавних – військових і цивільних організацій.

Уточнимо, що постачальники комерційної безпеки – це компанії, які продають свої послуги з охорони людей і майна, і іноді їх називають приватними військовими або охоронними компаніями. Вони працюють на комерційній основі, їхні цілі не є політичними чи кримінальними і вони не мають жодного особливого статусу відповідно до спільноти, звичаїв чи традицій. Їхнє існування регулюється державою та на міжнародному рівні і такі компанії мають певний формальний юридичний статус, який дозволяє їм законно займатися своєю професією. Вони надають послуги приватної безпеки, якщо з ними не укладено державний контракт на забезпечення громадської безпеки. Але навіть їх законна діяльність у забезпеченні приватної безпеки може вплинути на громадську безпеку, а отже, на рівень захищеності національної безпеки.

Необхідно відмітити, що механізми взаємодії держави й приватного сектору у сфері національної безпеки законодавством України також не достатньо врегульовано. Так Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01 липня 2010 року № 2404-VI встановлює «засади взаємодії державних партнерів з приватними», але вони стосуються лише

правовідносин партнерства у сфері об'єктів нерухомості, інфраструктури (концесій), машинобудування; збору, очищення та розподілення води; охорони здоров'я; туризму; забезпечення функціонування зрошувальних і осушувальних систем; поводження з відходами тощо [323]. Проте у частині 2 статті 4 зазначеного закону державно-приватне партнерство може бути застосовано в інших сферах діяльності, які передбачають надання суспільно значущих послуг, однак за відсутності прямої заборони такої діяльності. У свою чергу, до суспільно-значущих послуг, відповідно Закону України «Про концесію» від 03 жовтня 2019 року № 155-IX відносяться «послуги, спрямовані на забезпечення суспільних інтересів та потреб, що надаються необмеженому колу користувачів (споживачів) та/або надання яких зазвичай має забезпечуватися органами державної влади, органами місцевого самоврядування або державними, комунальними підприємствами, установами, організаціями, господарськими товариствами, 50 і більше відсотків акцій (часток) яких належать державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді або іншому господарському товариству, 100 відсотків акцій (часток) якого належать державі» [324].

Таким чином, послуги у сфері національної безпеки є суспільно-значущими, оскільки спрямовані на забезпечення суспільних інтересів і потреб щодо захисту державного суверенітету України, прогресивного демократичного розвитку, а також створення безпечних умов життєдіяльності та забезпечення добробуту громадян. Тому участь у такому забезпеченні недержавних суб'єктів загалом, у тому числі – приватних є можливою, а в умовах війни – необхідною.

На відміну від комерційних постачальників послуг безпеки, озброєні недержавні актори використовують силу для досягнення політичних або кримінальних цілей поза межами державного контролю. Вони можуть включати кримінальні або політичні організації, такі як партизани, повстанці, організовані злочинні групи, терористи тощо. Діяльність озброєних недержавних формувань часто є нелегітимною та незаконною з точки зору

держави, однак вона може бути законною в очах їхніх прихильників. Попри те, що їхній політичний статус є суб'єктивним, застосування сили озброєними недержавними суб'єктами може вплинути на громадську та національну безпеку.

З метою врегулювання діяльності недержавних озброєних формувань був прийнятий Закон України «Про основи національного спротиву» від 16 липня 2021 року № 1702-IX, який визначив правові та організаційні засади національного спротиву, основи його підготовки та ведення, завдання і повноваження сил безпеки та сил оборони та інших визначених цим Законом суб'єктів з питань підготовки і ведення національного спротиву [325].

Таким чином, зосередження на державному забезпеченні безпеки, нагляді та управлінні звужує визначення сектора безпеки. Ширше його трактування є більш комплексним та репрезентує реальність того, що недержавні актори впливають на те, як держава надає послуги безпеки. Розширення визначення сектору безпеки й оборони, щоб охопити всіх суб'єктів, залучених до забезпечення безпеки – як державних, так і недержавних, легальних і нелегальних – дає чіткішу та точнішу картину фактичної динаміки безпеки особи та держави.

Щодо участі недержавних суб'єктів у вітчизняному військово-промисловому комплексі необхідно відмітити, що десятиліттями він був частиною радянської системи, яка не довіряла приватним підприємствам і не дозволяла їм брати участь у державних оборонних замовленнях. У виробництві та обслуговуванні військової техніки також не було місця приватним компаніям. Це становище тривало до 2014 року. Проте після початку збройної агресії з боку Російської Федерації Україні знадобились зброя, послуги та військове обладнання, а наявна виробнича інфраструктура не могла задовольнити попит на них. Концерн «Укроборонпром», створений у 2010 році та об'єднуючий державні оборонні підприємства, не міг задовольнити всі потреби армії. У зв'язку з цим, компанії з приватним капіталом почали заповнювати окремі ніші на ринку озброєнь. Для

полегшення зазначеного процесу, у тому ж 2014 році, було скасоване ліцензування виробництва оборонної продукції та продукції подвійного призначення. І це дало свої результати. За даними Державного концерну «Укроборонпром», у 2015 році на компанії з приватним капіталом припадало 23% від усіх обсягів державного оборонного замовлення. Наприкінці 2020 року цей показник зріс більш ніж удвічі – до 54% [111].

Причому є два види походження таких приватних компаній: або цивільні фірми суміжних галузей починали роботу в інтересах оборони, або волонтерські проєкти ставали підприємствами та отримували державні замовлення. Перший шлях яскраво демонструє Науково-виробниче об'єднання «Практика» [197], яке з 1993 року виробляло засоби технічної безпеки для банків, офісів та інкасаторських автомобілів. На початку війни воно почало створювати броньовані «джипи» (першими були пікапи для батальйону територіальної оборони «Київська Русь» і транспортні машини для прикордонників), а потім – повноцінні бронеавтомобілі. Прикладом другого варіанту – Науково-виробниче об'єднання «Атлон авіа» [21] яке зросло з авіагуртка. Нині його оборотам може позаздрити «Укроборонпром». За даними аналітичної системи YouControl, у 2017-2019 роках щорічна виручка об'єднання становила 50-85 млн грн [111].

Однак, попри активізацію недержавних гравців на ринку озброєння в Україні щодо цього питання існує ряд проблемних аспектів. На них вказувала Американсько-Українська Ділова Рада (мовою оригіналу – U.S – Ukraine Business Council/USUBC) [457] спільно з бізнес-асоціацією Фондом Вільна Україна. Уточнимо, що американсько-Українська Ділова Рада є приватною неприбутковою професійною бізнес-асоціацією, яка представляє інтереси американських компаній, що працюють в Україні, та українських компаній, які мають тісні ділові стосунки з бізнесом США [338]. Зазначена організація надавала і надає рекомендації щодо реформування системи закупівель озброєння та військової техніки і послуг оборонного призначення, а також системи експорту. Щодо першочергових дій ними визначені такі:

(1) реформування органу з питань координації державного оборонного замовлення; (2) підвищення рівня прозорості (прозорості) при здійсненні закупівель за державним оборонним замовленням; (3) врегулювання питання імпорту озброєння замовниками через уповноважені підприємства за договорами комісії та розширення кола суб'єктів імпорту продукції військового призначення; (4) удосконалення механізму ціноутворення на продукцію оборонного призначення; (5) посилення контролю за використанням державних коштів на потреби оборони; (6) переглянути та знизити рівень секретності оборонних закупівель в рамках державного оборонного замовлення [338].

Крім того, в усіх зазначених діях рекомендовано посилити участь недержавних суб'єктів, які є активними учасниками процесу забезпечення національної безпеки в Україні.

Як приклад, наведемо діяльність Українського фонду свободи (мовою оригіналу – Ukrainian Freedom Fund). Це некомерційна неурядова організація, яка заснована в Києві в квітні 2014 року українськими та міжнародними підприємцями у відповідь на російсько-українську війну та вторгнення в Крим і Донбас. Фонд зібрав 600 000 доларів і швидко придбав обладнання та матеріали для підтримки захисників та їхніх родин. Це було досягнуто завдяки пожертвам людей з усього світу, яким не байдужа свобода, процвітання та збереження людської гідності. У 2022 році команда Фонду розширилась та заснувала американську компанію у формі товариства з обмеженою відповідальністю, яку Служба внутрішніх доходів визнала неприбутковою організацією, звільненою від оподаткування. Підрозділи США та України діють тісно, керуючись меморандумом про взаєморозуміння, спільними гуманітарними цілями та суворими протоколами. Діяльність Фонду офіційно підтримали Рада національної безпеки і оборони України, Національна гвардія України, Ділова рада Україна-ЄС, Ділова рада Україна-США, Європейська Бізнес Асоціація та багато інших організацій [414].

Також, з моменту вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року практично вся гуманітарна допомога в Україні була організована та надана місцевими учасниками, включаючи близько 150 існуючих національних неурядових організацій, церковними групами та близько 1700 новоствореними місцевими групами допомоги. Неофіційний сектор допомоги розвинувся органічно, а групи переважно дотримуються подібної операційної моделі: волонтери об'єднують особисті ресурси, відповідаючи на вхідні запити про допомогу в їхній місцевості та поступово розширюючи охоплення, наскільки дозволяють ресурси. Ці групи (разом з місцевою владою) залишаються основними постачальниками допомоги, але швидко вичерпують кошти, паливо та фізичну енергію. Групи, які активно розширюються та реєструються як нові гуманітарні організації, зробили це шляхом пошуку донорів переважно з-за меж офіційного гуманітарного сектору [423].

Тобто у процесі забезпечення національної безпеки та з урахуванням євроінтеграційних тенденцій зовнішньої політики України активно використовується потенціал взаємодії з органами місцевого самоврядування. Це можна обумовити зокрема: (1) суттєвим поліпшенням чуйності системи управління на загрози, що виникають у певних регіонах з потенціалом поширення на територію всієї держави; (2) мобільність ресурсів і суб'єктів управління при вирішенні проблем національної безпеки, їх оперативне переведення з одного рівня управління на інший з метою ефективного використання там, де вони найбільш необхідні; (3) високий рівень стандартів реалізації політики в галузі національної безпеки (з урахуванням вимог ЄС і системи оборонної політики НАТО); (4) набуття унікального досвіду в області подолання загроз військового і терористичного характеру шляхом впровадження механізму військово-цивільного урядування та його взаємодії з органами місцевого самоврядування [385].

Причому існує необхідність впровадження моделей взаємодії органів самоврядування сусідніх регіонів у разі активізації загроз національній

безпеці, що мають локальний характер або походження з того чи іншого регіону. Така взаємодія має бути узаконена на рівні окремого закону і відбуватися в рамках спеціально впроваджених програм і сценаріїв реагування, розроблених компетентними органами місцевого самоврядування [385]. Основою для розроблення такого нормативно-правового акту, на нашу думку, мають бути регіональні стратегії безпеки для кожного окремого регіону, що включатимуть ряд сценаріїв, кожен з яких буде передбачати: (1) конкретні заходи реагування на кризи та небезпеки; (2) показники рівня та обсягу використання ресурсів для забезпечення регіональної політики безпеки; (3) процедури взаємодії між різними сторонами та учасниками. Причому важливо, щоб такі стратегії передбачали механізми постійної їхньої взаємодії з іншими територіальними одиницями про доцільність існування яких наголошують міжнародні недержавні (неурядові) організації.

Отже, можемо узагальнити, що важливим напрямом оптимізації взаємодії державних і недержавних суб'єктів у процесі забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції є розширення меж інституційного складу сектору безпеки з чіткою визначеністю компетенції приватного сектору у цій сфері, а також розробка відповідних нормативно-правових актів, що об'єктивуватимуть правове поле для державно-приватного партнерства у різних її напрямках у тому числі щодо взаємних зобов'язань держави та суб'єктів недержавної форми власності, запровадження практики аналізу ризиків та реагування на загрози, узгодження дій державних і недержавних суб'єктів господарювання та громадськості, а також механізму розподілу відповідальності та зобов'язань (у т.ч. фінансових) [159].

Також досить важливим є запровадження нових форматів співробітництва між досліджуваними суб'єктами, у тому числі щодо просування цілей держави.

Йдеться про стратегічні комунікації, ефективність системи яких

залежить від успішного використання різноманітного інструментарію, до якого входять такі складові, як публічна дипломатія, зв'язки з громадськістю, а також різні заходи і операції з просування національних інтересів. При використанні цього інструментарію важливо надати особливу увагу гнучкості та адаптивності до швидких змін в ситуації, а також врахувати значення взаємозв'язку з цільовими аудиторіями.

На жаль становлення їхньої системи в Україні відбувається повільно. Найбільшими проблемами є: принципова відсутність документів, що регламентують комунікативну діяльність; процес планування комунікацій; робота із цільовими аудиторіями [84, с. 110]. Для вирішення цих проблем, в першу чергу, необхідна підготовка фахівців у сфері стратегічних комунікацій. Однак, проведений аналіз показав, що відомчі заклади не мають повноцінних програм підготовки фахівців зі стратегічних комунікацій. З метою уніфікації навчання фахівців у цій сфері в Україні, нами вбачається за доцільне створення єдиного базового курсу та стандарту навчання по типу STANAG чи STANREC, що застосовуються НАТО.

Проте слід відзначити як позитивний досвід у цій сфері діяльність Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Міністерстві культури та інформаційної політики України яка є одним з механізмів протидії дезінформації спільними зусиллями держави і громадянського суспільства. Робота Центру сфокусована на комунікаційній протидії зовнішнім загрозам, зокрема – інформаційним атакам Російської Федерації. З поміж іншого Центр посилює голос профільних громадських організацій через промоцію їхньої роботи, спільно проводить інформаційні кампанії та тренінги, а також забезпечує діалог між державою і громадськими організаціями при розробці нормативно-правової бази [398].

Отже, в сучасних умовах недержавні суб'єкти (у тому числі громадські інституції) є повноправним учасником процесу забезпечення національної безпеки в Україні. Ефективність безпекової політики залежить від якості організації їхньої взаємодії з іншими недержавними суб'єктами та

безпосередньо з державним сектором, яка підтримується шляхом сталого діалогу через громадські ради при державних структурах, укладенням договорів чи через участь у спільних проєктах.

Тому, на нашу думку, необхідно створити Національний центр управління/координації всім циклом взаємодії у сфері національної безпеки, який би об'єднав недержавний сектор, урядові установи та інші ключові зацікавлені сторони для виявлення, аналізу, визначення пріоритетів і управління найбільш значущими ризиками (кібернетичними, фізичними, ланцюгами поставок тощо) у інтегрований спосіб.

Окремо зазначимо, що розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2022 року № 1155-рбуло схвалено Стратегію комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року, яка також передбачає створення єдиного центру управління/координації всім циклом державних комунікацій у сфері європейської інтеграції (включно із комунікаційними ризиками) з необхідними повноваженнями, розподілом функцій і процедурами взаємодії для досягнення спільного результату всіма залученими органами [365]. Тому вкрай важливо при формуванні таких центрів забезпечити механізми їхньої взаємодії задля підтримки європейського курсу держави, вчасного впровадження необхідних оптимізацій та планового здійснення визначених заходів.

Підсумовуючи, можемо сформулювати такі ключові висновки:

1) поряд з терміном «громадські інституції» у сфері забезпечення національної безпеки активно застосуються такі як: «недержавні інституції», «приватний сектор», «громадянське суспільство», «громадські інституції». Більш принагідним до потреб цього дослідження є термін громадські інституції, адже чинне законодавство використовує такі категорії як: «громадяни» та «громадські об'єднання» у контексті добровільної їх участі у забезпеченні національної безпеки. Останні поділяються на: (1) міжнародні недержавні (неурядові) організації (наприклад, Міжнародна Федерація Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, Європейський інститут

миру, Міжнародна кризова група тощо). Їхня діяльність є додатковим аналітичним інструментом у цій сфері, а у окремих випадках має координаційний та матеріально-технічний характер; (2) зарубіжні та (3) національні, діяльність яких є важливим легальним впливом на процеси управління державними справами через наглядові, інформаційно-аналітичні та консультативні функції, а також є додатковим джерелом необхідних ресурсів. Об'єднуючим фактором для таких організацій є використання інструментів участі громадянського суспільства у питаннях врегулювання окремих аспектів функціональності цієї сфери.

2) оптимізацію взаємодії державних і громадських інституцій у процесі забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції необхідно розглядати у комплексному вимірі, тобто без відриву від загальної системи недержавних суб'єктів, задіяних у цьому процесі. Зокрема необхідним є: (1) реалізація механізму забезпечення національної системи стійкості; (2) законодавче врегулювання надання суспільно значущих послуг у цій сфері; (3) удосконалення положень чинного законодавства в аспекті визначення суб'єктного складу сектору безпеки й оборони; (4) забезпечення умов для активізації недержавних гравців на ринку озброєння; (5) впровадження нових моделей побудови взаємовідносин недержавних суб'єктів з органами місцевого самоврядування у цій сфері; (6) підвищення рівня підготовки фахівців у сфері стратегічних комунікацій; (7) створення спеціалізованих центрів управління/координації.

Отже, окремим і важливим напрямом оптимізації вітчизняного адміністративно-правового регулювання забезпечення національної безпеки є правове забезпечення взаємодії державного сектору недержавними суб'єктами, у тому числі – громадськими інституціями. Задля цього вкрай важливим є розширення меж інституційного складу сектору безпеки з чіткою визначеністю компетенції недержавних суб'єктів у цій сфері, а також розробка відповідних нормативно-правових актів, що об'єктивуватимуть правове поле для державно-приватного партнерства у різних її напрямках.

Також необхідно запровадити нові формати співробітництва між досліджуваними суб'єктами, у тому числі щодо просування цілей держави, а також створення Національного центру управління/координації всім циклом взаємодії у сфері національної безпеки, який би об'єднав недержавних суб'єктів, урядові установи та інші ключові зацікавлені сторони для виявлення, аналізу, визначення пріоритетів і управління найбільш значущими ризиками (кібернетичними, фізичними, ланцюгами поставок тощо) у інтегрований спосіб.

4.4. Новітня інтерпретація форм та меж громадського нагляду за діяльністю суб'єктів забезпечення національної безпеки.

У рекомендаціях агентства ООН з розвитку чітко вказується, що для забезпечення відповідальності та прозорості в секторі безпеки надзвичайно важливим є залучення громадськості до демократичного нагляду [63, с. 7].

Нагадаємо, що громадськістю є одна або більше фізичних чи юридичних осіб, їх об'єднання, організації або групи, які діють згідно з чинним законодавством України або практикою [276]. Також попередньо нами вказувалось, що загалом «контроль» і «нагляд» за своїм змістом не мають суттєвих відмінностей, а відрізняються лише суб'єктами здійснення контрольного-наглядових заходів та обсягом їхніх повноважень при їх проведенні.

Чи дійсно це так в аспекті концепту «громадський нагляд за діяльністю суб'єктів забезпечення національної безпеки», вважаємо за необхідне здійснити теоретичний аналіз законодавчих положень та наукової доктрини.

Запровадження громадського контролю за діяльністю влади передбачено положеннями Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01 липня 2010 № 2411-VI [320], однак чіткого визначення цієї діяльності не надається. Спроба ідентифікації його сутності

на законодавчому рівні об'єктивована, як приклад, проектом Закону України «Про громадський контроль» від 13 травня 2015 року № 2737-1 [277]. Його положеннями визначається, що громадський контроль – це суспільна діяльність громадських об'єднань, предметом якої є здійснення нагляду за відповідністю діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб Конституції України, законам України, іншим нормативно-правовим актам та за дотриманням ними державної дисципліни [277]. Таке трактування на думку Головного науково-експертного управління Верховної Ради України є некоректним, адже ідея здійснення недержавними суб'єктами владних повноважень, які передбачають вирішення конкретних юридичних завдань не є прийнятною. Організаційно-правові засоби владного характеру не можуть бути інструментом діяльності суб'єктів, які не належать до державного апарату. Також не можуть бути обов'язковими для виконання рішення, що прийняті такими суб'єктами [50].

Щодо теоретичних напрацювань, в наукових джерелах не існує єдиного підходу щодо визначення зазначеного терміну, але для його тлумачення використовують широкий і вузький підходи.

Прихильники широкого підходу під громадським контролем розуміють суспільне явище при якому громадянське суспільство бере участь у визначенні основних напрямів зовнішньої та внутрішньої політики держави, вирішенні суспільно-важливих питань та контролює процес їх реалізації [57, с. 5]. О. Полтаракова, своєю чергою, інтерпретує громадський контроль через суспільні відносини і визначає, що це система відносин громадянського суспільства з державою, яка ґрунтується на підзвітності органів державної виконавчої влади органам державної законодавчої влади (парламентський контроль) недержавним структурам («третьому сектору» та ЗМІ) [236]. На думку А. Крупника, громадський контроль є інструментом громадської оцінки виконання органами влади та іншими підконтрольними об'єктами їхніх соціальних завдань і такий контроль є невід'ємною складовою системи

публічного управління та виступає незамінним чинником розвитку соціуму в умовах розбудови демократичної, соціальної, правової держави [139, с. 146-147]. С. Новіков розглядає його як інституційну систему, завдяки якій громадянське суспільство через певні свої структури отримує право і здатність спостерігати за перебігом, процедурами та результатами виборчого процесу, контролювати їх відповідність чинному законодавству та нормам міжнародного права, вимагати усунення виявлених порушень [202, с. 18].

Отже, прихильники широкого підходу щодо тлумачення терміну «громадський контроль» використовують для його характеристики такі словосполучення: «суспільне явище», «суспільні відносини», «інструмент громадської оцінки», «інституційна система», наголошуючи тим самим на його суттєвому значенні в системі управління демократичним суспільством.

Представники вузького підходу розглядають громадський контроль або через визначення системи суб'єктів, що входять в цю систему, або шляхом переліку діянь, що характеризують його. Наприклад, В. Гаращук до громадського контролю зараховує контроль із боку громадських формувань (профспілок, трудових колективів, партій, рухів, фондів) та інших утворень та контроль із боку громадян [57].

Більш дотичні до потреб цього дослідження є напрацювання, як приклад, М. Сіцінської, яка під громадським контролем у системі демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України розуміє комплекс наглядових заходів, що здійснюють громадянські інститути суспільства в інтересах встановлення та підтримки гармонійних цивільно-правових відносин, дотримання у сфері діяльності сектора безпеки і оборони конституційного порядку, чинного законодавства, державної та військової дисципліни за будь-яких обставин [346]. Цікавою є теж думка Г. Гончаренко. Зокрема автор вбачає, що громадський контроль за сектором безпеки є сукупністю контрольних заходів, які здійснюють інститути громадянського суспільства для забезпечення верховенства права, законності, підзвітності, прозорості органів сектора безпеки та інших органів,

діяльність яких пов'язана із забезпеченням національної безпеки. Він також вказує, що така діяльність інститутів громадянського суспільства спрямована на сприяння ефективній діяльності органів сектора безпеки й виконанню покладених на них функцій, зміцненню національної безпеки України [62, с. 164].

Головна спільна ознака для всіх вище зазначених тлумачень, що усі автори зазначають – результати громадського контролю носять рекомендаційний характер, адже для нього відсутньою є така характерна ознака, як владний характер.

Свою чергою, у Законі України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII передбачено, що громадський нагляд – це здійснення цивільного контролю громадянами України: через громадські об'єднання, членами яких вони є, через депутатів місцевих рад, особисто шляхом звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або до державних органів [296]. Примітно, що до 17 серпня 2020 року законодавець апелював терміном «громадський контроль». Відповідні зміни стосувались виключно заміни слів, ніяких інших оптимізацій не відбулося [260].

Тому з впевненістю можемо підсумувати, що «термінологічна гра «контроль-нагляд» є непринциповою, адже особливості контрольно-наглядової діяльності кожного суб'єкта врегульовуються окремими законодавчими положеннями.

Загалом слід відзначити, що за часів закінчення холодної війни демократичний контроль (нагляд) над сектором безпеки є міжнародною нормою [63, с. 7]. Він реалізується у країнах-членах НАТО і ЄС як законний ефективний і підзвітний спосіб виконання рішень у сфері національної безпеки [336]. Наразі він є найвищим рівнем участі громадян в ухваленні державно-управлінських рішень компетентними органами державної влади у сфері безпеки й оборони [346]. Однак, багато вчених і практиків вважають, що в своїй більшості така участь має формальний характер. Так, наприклад,

під приводом створення різноманітних громадських колегій (громадських експертних рад) створюється певна видимість участі, однак, члени цих консультативних органів (громадських колегій, громадських експертних рад) найчастіше не мають спеціальних знань у сфері діяльності сектора безпеки й оборони, і тому колегіальні органи взагалі не працюють [346]. Це попри те, що особливі знання та досвід деяких з таких суб'єктів має бути додатковим джерелом інформації для прийняття важливих рішень, зокрема й планово-стратегічних.

Зазначимо також, що кожна країна має давні традиції такого контролю (нагляду). Однак в умовах сучасності експерти визнають необхідність його посилення, особливо у частині парламентського і громадського контролю (нагляду) [336, с. 9]. Кодекс поведінки ОБСЄ щодо військово-політичних аспектів безпеки [125] містить зобов'язання держав-учасниць розглядати громадський контроль над військовими і воєнізованими формуваннями, силами внутрішньої безпеки, а також розвідувальними службами і поліцією як незамінний елемент стабільності і безпеки [336, с. 11-12]. Взагалі, європейська концепція «Реформування сил безпеки і оборони» ґрунтується на належному управлінні та його підзвітності. В основних аспектах такого управління виділяються громадський контроль над структурами безпеки, розмежування між підходами і механізмами зовнішньої та внутрішньої безпеки, сильне громадянське суспільство. У європейській Концепції особлива увага надається збалансованому розподілу влади між різними інститутами держави. Такий «розподіл праці» розглядається як результат дії правил планування, організації та контролю діяльності в демократичній державі. До двох основних передумов балансу влади належить чіткий розподіл відповідальності за виконання службових функцій і настільки ж чітке визначення обов'язкової підзвітності. При цьому обов'язки кожного суб'єкта, який має відношення до національної безпеки, мають бути прописані в Конституції або щонайменше у відповідних законах і нормах [404; 60, с. 11].

Відповідно основними передумовами впровадження ефективних механізмів громадського контролю (нагляду) є прозорість і підзвітність силових відомств громадянам, яких вони захищають. Може бути багато моделей такого контролю (нагляду), але їхній керівний принцип залишається незмінним у всіх країнах – політичне та військове керівництво має нести спільну відповідальність за сектор національної безпеки й оборони.

Уточнимо, що громадський контроль (нагляд) може здійснюватися: (1) під час прийняття рішень у сфері національної безпеки та (2) під час виконання прийнятих рішень та поставлених завдань.

Необхідно відмітити, що громадський контроль попри його значення для демократичного суспільства обмежений формами та межами, які визначені у законодавстві. Ще раз відзначимо, що Законом України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII передбачається, що громадський нагляд може здійснюватися громадянами шляхом подання звернення безпосередньо до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або до державних органів. Наступний варіант реалізації зазначеного права є здійснення нагляду шляхом подання звернення від громадського об'єднання чи через депутатів місцевих рад.

Отже, громадяни можуть або самостійно реалізовувати це право або використовувати посередників. Причому з вищенаведеного матеріалу бачимо, що громадський контроль (нагляд) в системі демократичного цивільного контролю над сектором безпеки й оборони реалізується виключно «знизу», на основі приватної ініціативи [346, с. 114].

Примітно, що право громадського контролю (нагляду) належить будь-якому громадянину незалежно від того, чи перебуває він у тій чи іншій громадській організації, чи ні. Суб'єктами громадського контролю (нагляду) можуть виступати всі учасники суспільних відносин, не наділені державно-владними повноваженнями. Адже заходи контролю тим ефективніші, чим ширше в його здійсненні бере участь все суспільство, його громадські інститути та усі громадяни [71, с. 13].

Порядок таких звернень має бути чітко регламентованим законодавством та відповідати Конституції України. Так, відповідно до статті 1 Закону України «Про звернення громадян» від 02 жовтня 1996 року № 393/96-ВР під такими зверненнями розуміється зауваження, скарги та пропозиції, що стосуються їх статутної діяльності, а також заява або клопотання щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скарга про їх порушення [261]. Крім того, зазначений закон встановлює обмеження для певної категорії громадян, а саме для військовослужбовців, працівників органів внутрішніх справ і державної безпеки та для осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України. Зазначена категорія не має права подавати звернення щодо їх службової діяльності. Враховуючи вид такої діяльності, службові питання регулюються внутрішніми правилами, що встановлені статутами проходження служби чи дисциплінарними статутами.

Щодо звернення до Уповноваженого Верховною Радою України з прав людини, його сфера обмежена Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 року № 776/97-ВР [251]. Відповідно до статті 2 зазначеного закону сфера діяльності Уповноваженого обмежена відносинами, що виникають при реалізації прав і свобод людини і громадянина, а стаття 16 конкретизує, що підставами для перевірок є отримання відомостей про порушення цих прав і свобод із звернень громадян України, іноземців, осіб без громадянства чи їх представників, чи народних депутатів України.

Діяльність громадських об'єднань щодо здійснення громадського контролю (нагляду) у сфері національної безпеки у своєї більшості здійснюється через діяльність громадських рад у формі відповідного партнерства. Так, стаття 6 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01 липня 2010 року № 2411-VI визначає, що однією із основних засад внутрішньої політики у сфері національної безпеки і оборони є: «... посилення відповідальності органів державної влади всіх

рівнів за неналежну підготовку і забезпечення безпеки держави» та «удосконалення системи демократичного цивільного контролю над Воєнною організацією держави та правоохоронними органами, забезпечення їх відповідності вимогам європейських інституцій» [320]. Для утвердження громадянського суспільства необхідне: посилення взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування і об'єднань громадян, запровадження громадського контролю за діяльністю влади; забезпечення незалежної діяльності об'єднань громадян, посилення їх впливу на прийняття суспільно важливих рішень; підвищення ролі та відповідальності політичних партій, сприяння політичній структуризації суспільства на засадах багатопартійності, створення умов для забезпечення широкого представництва інтересів громадян у представницьких органах влади; проведення регулярних консультацій з громадськістю з важливих питань життя суспільства і держави [320]. Для досягнення поставлених завдань Постановою Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» прийнято «Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики» та «Типове положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації» [252].

Загалом громадські ради можна розглядати, як: (1) елементи соціальної інфраструктури українського суспільства, головними завданнями яких є захист та реалізація прав і свобод, виявлення, задоволення та узгодження соціальних потреб та інтересів населення; (2) специфічний вид громадського об'єднання, що займає проміжне положення між громадською структурою та формою безпосередньої участі громадян в державному управлінні. Саме до структури громадські ради наближені через їхню організаційно-функціональну визначеність та вбудованість у структуру влади, а до форми

безпосередньої участі їх наближує відносно вільний характер утворення, відсутність правосуб'єктності та консультативно-дорадчий статус їхніх рішень [347].

Як вірно зазначають науковці [62, с. 162-163; 346] – громадські ради, що діють при складових частинах сектора безпеки й оборони України, є основним правовим механізмом громадського контролю за цим сектором. Вони є діючими колегіальними консультативно-дорадчими органами з загальною та профільною компетенцією при органах державної влади, які безпосередньо залучені до виконання завдань із захисту національних інтересів у сферах безпеки й оборони. Громадські ради були створені з метою забезпечення участі громадян у державному управлінні справами у цих сферах, представництва інституцій громадського суспільства та врахування їх інтересів у діяльності відповідних органів. Основні завдання таких рад полягають у підвищенні дієвості демократичного цивільного контролю над діяльністю складових частин сектора безпеки й оборони, забезпеченні національної безпеки держави та в ефективному захисті її національних інтересів.

Попри те, що при більшості державних органів, що входять в сектор безпеки й оборони створені відповідні громадські ради, чинне законодавство не містить спеціалізованої норми, що визначатиме процедуру їхньої участі при здійсненні громадського контролю (нагляду) за сектором безпеки. Означене є підґрунтям для внесення змін і доповнень до Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII та Постанови Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 03 жовтня 2010 року № 996.

Не менш актуальним, на нашу думку, є запровадження інституту антикорупційний громадських рад при ключових суб'єктах сектору безпеки й оборони. Уточнимо, що антикорупційна рада служить дорадчим громадським органом, для якого чітко визначені шляхи взаємодії [161, с. 8] з органами

влади. При цьому вона сформована за принципом незалежності та дозволяє залучати громадськість до процесу запобігання корупції [161, с. 8]. Такі ради слугують задля надання альтернативного погляду на пропозиції рішень з точки зору наявності потенційних ризиків виникнення корупції, а також виявлення проявів корупції в процесах [161, с. 10] реалізації функцій певного державного органу.

Задля цього необхідно здійснити декілька кроків, зокрема: (1) підготовка та затвердження Положення про Антикорупційну раду; (2) утворення антикорупційної ради; (3) напрацювання плану роботи антикорупційної ради; (4) регулярні зустрічі антикорупційної ради та взаємодія [161, с. 19] з суб'єктом сектору безпеки й оборони.

Отже, можемо узагальнити, що основною формою громадського контролю (нагляду) за діяльністю суб'єктів забезпечення національної безпеки є громадсько-державне партнерство, що реалізовується через соціологічні та статистичні дослідження, громадські слухання, громадську експертизу актів та їх проєктів, публікації в пресі, випуски на радіо, телебаченні, оприлюднення в мережі Інтернет, участь громадськості в роботі колегіальних органів влади, перевірку діяльності будь-якої організації або відповідальної особи тощо [119; 62, с. 162]. Причому можна виокремити серед цієї форми спеціалізовану – діяльністю засобів масової інформації, адже в Законі України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII окремо визначається, що засоби масової інформації не входять в систему суб'єктів громадського нагляду, але через висвітлення різних питань щодо забезпечення національної безпеки інформують тим самим громадянське суспільство про її стан та проблеми.

І як вірно зазначає Г. Гончаренко, у системі реалізації громадського контролю (нагляду) існує низка проблем, які потребують вирішення: (1) питання встановлення відповідальності суб'єктів сектора безпеки за наслідки ухвалених рішень у секторі безпеки в контексті неврахування пропозицій громадськості; (2) необхідність визначення чітких правил обов'язкової

звітності (письмова форма, періодичність, відповідальність за їх невиконання) органів сектора безпеки в рамках реалізації контролю інститутами громадянського суспільства; (3) обов'язкове виконання законодавчих норм щодо створення громадських рад при всіх суб'єктах сектора безпеки; (4) впровадження обов'язкового видання щорічно так званих «Білих книг» та/або аналітичних документів (оглядів, національних доповідей, статистичних даних) кожним із суб'єктів сектора безпеки України [62, с. 164].

Відповідно, для того, щоб система громадського контролю (нагляду) у сфері національної безпеки працювала ефективно, необхідно забезпечити громадянам доступ до повної та достовірної інформації про діяльність сектору безпеки й оборони. Наразі специфіка діяльності зазначеного сектору, обмежує отримання повної інформації на підставі Закону України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 року № 3855-XII, тобто має певні межі для громадянського контролю (нагляду). Але через деякий час необхідно переглядати засекречену інформацію, коли необхідність в цьому мине і не чекаючи закінчення терміну, що зазначений для певної категорії інформації (таємно, цілком таємно тощо), оприлюднювати її. Також для забезпечення принципу прозорості та відкритості діяльності усіх органів у зазначеній сфері, необхідно систематично звітувати про свою діяльність, і цю вимогу необхідно закріпити на законодавчому рівні так само як і відповідальність за несвоєчасне інформування суспільства.

Слід також вказати, що на думку А. Крупника, перспектива подальшого розвитку громадського контролю (нагляду) в Україні значною мірою залежить від рівня поінформованості і готовності населення брати участь у цій формі суспільної діяльності [139; 347]. І щодо цього в Україні також є проблемні аспекти. Зокрема власне соціологічне опитування думки громадян України свідчить про досить низьку систему мотивацій у цій площині. Попри те, що суспільство прагне до повного підконтролення собі суб'єктів сектору безпеки й оборони (про це зазначило 87% респондентів),

чинити реальний особистий вплив на прийняття державних рішень більшість з них не готові (61% опитаних є проти). Окрім того, нами виявлено, що громадяни не достатньою мірою вірять в те, що вони здатні чинити такий вплив (46% респондентів вважають, що це декларативні гасла). І загалом значна частина опитаних (76%) переконана, що функцію громадського контролю (нагляду) мають здійснювати фахівці, а не пересічні громадяни, що, на нашу думку, є вірним твердженням.

Таким чином, зазначені результати репрезентують досі сталу позицію слабкості інституту громадянського суспільства та необхідності забезпечення суспільної трансформації сприйняття його основ і переваг.

Отже, традиційна інтерпретація національної безпеки як обмеженої захистом фізичних кордонів країни вже є недостатньою у світі, який характеризується високим рівнем взаємозв'язку, державно-приватним партнерством у ключових секторах, а також зростаючою залежністю від технологій, у тому числі цифрових. Таким чином, уряду України необхідно продовжити реформування сфери національної безпеки, щоб деполітизувати важливі рішення на користь режиму з більшою передбачуваністю, прозорістю та підзвітністю.

Для цього усі державні суб'єкти, які мають повноваження щодо забезпечення національної безпеки, повинні мати конкретну «зону відповідальності», яка підлягає обов'язковому контролю (нагляду) з боку громадськості. Своєю чергою, це сприятиме створенню передбачуваного, прозорого та підзвітного менеджменту у таких секторах як: (1) людські ресурси; (2) фінансові ресурси; (3) боротьба із корупцією та розбудова доброчесності; (4) інституційне та програмне управління; (5) правила та процедури; (6) кодекси поведінки тощо.

Причому основне призначення інституту громадського контролю (нагляду) має полягати не стільки у виявленні порушень у діяльності сектору безпеки й оборони, а переорієнтовано на збір та надання суспільству об'єктивної інформації про хід справ у сфері забезпечення національної

безпеки, досягнення та здійсненні корегування дій, які виявились малоефективними. Відповідно основною його формою має бути діалогова комунікація, яка має за мету унеможливити вчинення необґрунтованих дій, а у разі їхнього вчинення – розподілення відповідальності за її наслідки.

Підсумовуючи, можемо сформулювати такі ключові висновки:

1) для досліджуваної сфери «термінологічна гра «контроль-нагляд»» є неприциповою. Громадський контроль (нагляд) може здійснюватися: (1) під час прийняття рішень у сфері національної безпеки та (2) під час виконання прийнятих рішень та поставлених завдань. Причому його здійснення обмежене законодавчо визначеними формами та межами;

2) основний вид реалізації права громадського контролю (нагляду) у сфері забезпечення національної безпеки об'єктивований через діяльність громадських рад у формі відповідного партнерства. Попри те, що при більшості державних органів, що входять в сектор безпеки й оборони створені відповідні громадські ради, чинне законодавство не містить спеціалізованої норми, що визначає процедуру їхньої участі при здійсненні громадського контролю (нагляду) за сектором безпеки. Означене є підґрунтям для внесення змін і доповнень до Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII та Постанови Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 03 жовтня 2010 року № 996. Також актуальним наразі є запровадження інституту антикорупційних громадських рад при ключових суб'єктах сектору безпеки й оборони;

3) основною формою об'єктивізації інституту громадського контролю (нагляду) у сфері забезпечення національної безпеки України має бути діалогова комунікація, спрямована на унеможливлення вчинення необґрунтованих дій, а у разі наявності таких – розподілення відповідальності за її наслідки, тобто основне призначення цього інституту необхідно переорієнтувати з процедур виявлення порушень у діяльності

сектору безпеки та оборони на збір та надання суспільству об'єктивної інформації про хід справ у цій сфері, досягнення та здійснення корегування дій, які виявились малоефективними.

Отже, оскільки стратегічні рішення (наприклад, оголошення війни чи укладання миру) мають значний вплив на життя всіх громадян, здатність суспільства здійснювати контроль над своїми силами безпеки й оборони зазвичай вважається важливою частиною демократії. Для щоб система громадського контролю (нагляду) у сфері національної безпеки працювала ефективно, необхідно забезпечити громадянам доступ до повної та достовірної інформації про діяльність сектору безпеки й оборони. Наразі специфіка діяльності зазначеного сектору, обмежує отримання повної інформації на підставі Закону України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 року № 3855-ХІІ, тобто має певні межі для громадського контролю (нагляду). Тому усі державні суб'єкти, які мають повноваження щодо забезпечення національної безпеки, повинні мати конкретну «зону відповідальності», яка підлягає обов'язковому контролю (нагляду) з боку громадськості. Своєю чергою, це сприятиме створенню передбачуваного, прозорого та підзвітного менеджменту у таких секторах як: (1) людські ресурси; (2) фінансові ресурси; (3) боротьба із корупцією та розбудова доброчесності; (4) інституційне та програмне управління; (5) правила та процедури; (6) кодекси поведінки тощо.

Висновки до Розділу 4

1. Виявлено, що ЄС має власну правову систему, наднаціональні інституції та валюту. Будучи самостійним міждержавним утворенням, хоч і надзвичайно складним та багатогранним, він не є заміною національну державу, його мета дещо інша – гармонізувати колективне співіснування європейського континенту шляхом наявності механізмів політичного діалогу,

системного співробітництва та колегіально прийняття рішень наднаціонального значення.

2. Уточнюється, що за загальним правилом, інтеграція є способом згуртування, що здійснюється з конкретно визначеною метою. Такою метою може бути як створення нового об'єкту (певної системи), так і зміна його властивостей, що надалі буде характеризуватись певними зміцненими зв'язками у конкретному напрямі. Запропоновано «інтеграцію» як правову категорію характеризувати через такі положення: це певний процес/процедура, що складається із сукупності дій, методів направлених на об'єднання/приєднання з метою ефективної уніфікації, створення єдиної системи для успішного співробітництва за визначеними напрямками.

3. Визначено, що євроінтеграція має як позитивні, так і негативні сторони. Основна її перевага полягає у наданні виключної можливості державі, що відповідає Копенгагенським критеріям, стати частиною об'єданого спільними ідеями, цінностями та механізмами їхнього забезпечення простору через процедуру поетапного наближення свого законодавства до стандартизованої системи правил колективного співіснування.

4. З'ясовано, що наближення законодавства України до права ЄС у безпеково-оборонній сфері, в першу чергу, залежить від адекватності та еквівалентності перекладу актів європейського законодавства українською мовою. Наразі існує необхідність термінологічної уніфікації, що має бути реалізована Міністерством юстиції України, адже попередження колізій у сфері нормотворення є одним із напрямів його діяльності.

5. Доведено, що на сучасному етапі акти *acquis* ЄС репрезентують необхідність модернізації вітчизняного законодавства та практико-реалізаційної діяльності суб'єктів сектору безпеки щодо: (1) управління міграційними процесами, оптимізації процедур надання притулку, встановлення єдиних правил законної імміграції, яка сприяє соціальній адаптації, у тому числі встановлення мінімально граничного рівня

асигнувань на ці цілі; (2) процедур обробки персональних даних у цілях міждержавної співпраці в умовах глобалізації, що мають базуватись на засадах свободи, безпеки та справедливості; (3) функціонування єдиної системи архівування зображень фальшивих та справжніх документів в Інтернеті задля розвитку можливостей протидії шахрайству з документами; (4) формування системи превентивних та реакційних дій щодо функціонування внутрішнього газового ринку в умовах кризових ситуацій; (5) наявності технічних специфікацій для тривожної та сигнальної зброї у разі її перероблення у вогнепальну задля уникнення можливості імпортування такої до Союзу, впровадження та оптимізації процедур перевірок та обміну інформацією про хід їхнього здійснення; (6) перегляду вимог до оцінки відповідності щодо вибухових речовин, які імпортуються до Союзу, встановлення відповідних вимог для операторів ринку щодо маркування, супровідної документації тощо; (7) регулювання маркетингу та використання прекурсорів вибухових речовин, у тому числі встановлення граничних концентрацій для певних прекурсорів, введення обмежень щодо їхнього надання, введення, володіння та використання (окрім професійного), запровадження звітності та можливості для суб'єкта господарювання на законних підставах відмовити клієнту в його обслуговуванні; (8) специфіки експлуатації безпілотних літальних апаратів, зменшення ризиків від їхнього застосування, реєстрації таких об'єктів, маркування і сертифікації тощо.

6. Узагальнено, що євроінтеграція як глобальний процес і феномен має свою давню і унікальну історію. Наразі це процес свідомого вибіркового об'єднання національних суверенітетів під егідою сформованого єдиного політико-економічного поля з рівними можливостями для кожного. Для України євроінтеграція є основним вектором розвитку адміністративного законодавства щодо забезпечення національної безпеки України, адже передбачає процес наближення національного законодавства до стандартів, правил та цінностей, які є фундаментом цивілізаційного розвитку, основою колективного співіснування держав, народів та націй. Таким чином,

управління ризиками та небезпеками стане більш простим та ефективнішим, адже вимоги до такої діяльності стануть значно вищими, таким, що підтвердили свою результативність. Реформаційні зміни у цьому напрямі мають два вияви: (1) загальний, що репрезентує здебільшого базові аспекти забезпечення стійкості внутрішньої безпеки (розвиток вільних засобів масової інформації або розширення прав меншин); (2) спеціальний, який об'єктивує процес покращення як внутрішнього, так і зовнішнього безпекового середовища (процедури стандартизації та сертифікації, митні операції чи транскордонне співробітництво у сфері протидії злочинності).

7. Уточнюється, що при виокремленні напрямів оптимізації вітчизняного адміністративно-правового регулювання забезпечення національної безпеки, слід враховувати глобальні ризики та стан невизначеності її нинішнього безпекового середовища. Наразі слід орієнтуватися на доцільність забезпечення системності, стійкості, безперервності, ефективності та результативності процесу державного управління у сферах національної безпеки та оборони.

8. Визначено, що системність, стійкість, безперервність, ефективність та результативність державного управління у сферах національної безпеки та оборони вимагає:

– визначення пріоритетів та обсягів можливостей кожного підвиду національної безпеки – доцільно впровадити щорічне анкетування суб'єктів сектору безпеки та оборони щодо їхніх потреб та реальних можливостей щодо виконання запланованих завдань на конкретний період. Апарат Ради національної безпеки і оборони України має бути відповідальним за опрацювання такої інформації, що стане додатковим інструментом планування у цій сфері;

– посилення міжвідомчої взаємодії, налагодження постійних комунікацій. Йдеться про проблему тактичного виконання суб'єктами сектору безпеки та оборони поставлених завдань, що недостатньою мірою сприяє досягненню бажаних результатів, адже відсутнє єдино узгоджене

бачення цілісності їхньої системи. Тобто кожен елемент системи виконує свою роль у відрив від централізованого процесу досягнення основного результату, що негативно позначається на глобальних цілях, досягнення яких є можливим лиш у спосіб системної комунікації. Центр координації між такими суб'єктами, має розробити та впровадити такі процедури, здійснити розподіл функцій при такій взаємодії. Наразі це Рада національної безпеки і оборони України;

– оптимізації повноважень Ради національної безпеки і оборони України та Президента України – Рада має бути координаційним органом при Президентові України, що здійснює забезпечення політичного контролю та стратегічне управління з питань національної безпеки і оборони. Базовим у зазначеному є вказівка на «забезпечення», адже саме інститут Президента України має об'єктивувати реалізацію політичного керівництва та контролю у цій сфері, несучи при цьому особисту політичну відповідальність. Зазначене репрезентує необхідність внесення змін до пункту 1 частини 1 статті 106 та частини 1 статті 107 Конституції України, а також відповідних змін у межах положень Законів України «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 5 березня 1998 року № 183/98-ВР та «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. Базові їхні зміни мають бути направлені на позбавлення Ради контрольних функцій з одночасним наділенням її повноваженнями щодо стратегічного управління за діяльністю конкретних органів виконавчої влади у цій сфері;

– прийняття нової довгострокової Стратегії національної безпеки України, що передбачатиме чітку ідентифікацію ризиків, напрямів та безпосередньо перелік національних інтересів та цінностей України, які підлягають окремо охороні, захисту, реалізації та збереженню. По кожному з таких напрямів має бути розроблено план дій з чіткою визначеністю інституційного та інструментального забезпечення його здійснення. Наразі найбільш актуальним є розробка плану дій щодо захисту основних національних інтересів України як об'єктивізації намірів відстояти

незалежність, суверенітет та територіальну цілісність;

– оптимізації механізмів запобігання нецільового використання бюджетних коштів, зокрема шляхом: (1) удосконалення контрольно-наглядових та аудиторських процедур, що передбачатимуть постійний та ретельний моніторинг здійснюваних операцій; (2) посилення інституту службової відповідальності; (3) залучення громадськості до контролю за використанням бюджетних коштів; (4) удосконалення процесів розподілу та витрачання коштів тощо;

– відновлення виробничих потужностей космічної промисловості. Задля цього необхідним є: (1) поліпшення інвестиційного клімату задля створення належних умов науково-технологічного розвитку, модернізації науково-дослідних центрів та лабораторій, проведення науково-дослідної діяльності тощо; (2) розробка та впровадження нових методів конструювання та виробництва, що передбачає попереднє створення належної освітньої складової; (3) розвиток міжнародних відносин; (4) спрощення процедур оподаткування для суб'єктів космічної діяльності, державна підтримка стартапів тощо;

– удосконалення механізмів протидії насильству, у тому числі в інформаційній сфері, що мають прояв шляхом кіберзалякування, кібершантажу тощо. Необхідним є як оптимізації діяльності суб'єктів його протидії, так і проведення інформаційно-просвітницької діяльності серед населення, щоб підвищити їхню свідомість та зменшити толерантність до його проявів;

9. Окремо уточнено про необхідність вирішення проблем: множинного громадянства; дублювання повноважень суб'єктів сектору безпеки та оборони (наприклад, Ставки Верховного Головнокомандувача та Воєнного кабінету); відсутності системності у прийнятті стратегічних рішень; забезпечення реалізації прав національних меншин; гендерної нерівності та інших.

10. Узагальнено, що сучасний стан глобального безпекового

середовища не відзначається стабільністю, що спонукає країн світу будувати нові безпекові моделі як національного, так і союзного рівнів. Зокрема в ЄС ключовими орієнтирами безпеки на найближчі десять років визначено розширення можливостей військового та космічного потенціалу, що передбачає збільшення видатків на розвиток оборонних технологічних інновацій, в першу чергу, орієнтованих на протидію кібератакам. Своєю чергою, напрями оптимізації адміністративно-правового регулювання забезпечення національної безпеки як основи для побудови нової безпекової моделі функціонування України є такими: (1) нормативний – як внесення змін та доповнень до низки базових нормативно-правових актів у цій сфері (Конституція України, Закони України «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 5 березня 1998 року № 183/98-ВР, «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII тощо), так і розробка та затвердження (введення в дію) нових актів законодавства (наприклад, Стратегія національної безпеки, План дій щодо захисту основних національних інтересів України як об'єктивізації намірів відстояти незалежність, суверенітет та територіальну цілісність, акти сприяння інтеграції національних меншин в громадянське суспільство тощо); (2) контрольний-наглядний – підвищення ефективності діяльності інституту демократичного цивільного контролю у цій сфері у тому числі щодо розподілу та використання бюджетних коштів, розвитку участі інститутів громадянського суспільства, впровадження нових інструментів, що сприяють ефективному контролю за станом безпекового середовища (наприклад, електронні системи моніторингу) тощо; (3) інформаційно-координаційний – забезпечення підвищення рівня міжвідомчої координації між сектором безпеки та оборони, розробка та впровадження процедур узгодженої діяльності, напрямів та видів їхньої внутрішньоструктурної та зовнішньої взаємодії; (4) освітньо-культурний – підвищення рівня обізнаності громадян (впровадження системної та постійно здійснюваної інформаційно-просвітницької кампанії щодо інформаційної гігієни в Інтернеті, основ

боротьби з тероризмом, інструментів участі у забезпеченні національної безпеки тощо)); (5) підвищення рівня демократії – (а) забезпечення транспарентності національної безпеки, шляхом систематичного висвітлення інформації про дії та рішення суб'єктів сектору безпеки та оборони, що не підпадають під охоронну дію інформації з обмеженим доступом у формі звітів про використання коштів та ресурсів на виконання запланованих заходів та обслуговування їхньої функціональності. Також цей напрям передбачає оптимізацію процедур постійної та ситуативної взаємодії між сектором безпеки та оборони з усіма зацікавленими сторонами; (б) забезпечення інклюзивності національної безпеки, тобто створення умов для рівного доступу усіх (незалежно від етносу, гендера чи приналежності до окремих категорій осіб) до процесу прийняття державних рішень, гарантування рівного захисту та інформаційної просвіти у цій сфері, а також відсутності будь-яких упереджень щодо можливості таких осіб брати участь в реалізації безпеково-оборонних заходів та пост конфліктному реформуванні.

11. Визначено, що оскільки держава не є монополістом в аспекті забезпечення безпеки, важливу роль у цьому процесі мають так звані «суб'єкти сприяння», що об'єктивовані громадськими інституціями. Уточнюється, що поряд з терміном «громадські інституції» у сфері забезпечення національної безпеки активно застосуються такі як: «недержавні інституції», «приватний сектор», «громадянське суспільство», «громадські інституції». Зокрема недержавними інституціями у сфері забезпечення національної безпеки слід розуміти сукупність громадян, які об'єдналися у законний спосіб у певні об'єднання як із загальною метою (наприклад, збереженням миру та безпеки чи сприяння у вирішенні інших глобальних проблем), так і задля виконання окремих завдань у межах конкретного напрямку реалізації державної політики у цій сфері. Своєю чергою, «громадські інституції» є ширшою категорією, адже включає не тільки об'єднання громадян, а й конкретного індивіда. Термін «приватний

сектор» характеризується ще більшим охопленням суб'єктного складу, а категорія «громадянське суспільство» – має дещо іншу сутність, зокрема об'єктивує приналежність його складових до неприбуткових недержавних інституцій.

12. Вбачається більш принагідним до потреб цього дослідження термін громадські інституції, адже чинне законодавство використовує такі категорії як: «громадяни» та «громадські об'єднання» у контексті добровільної їх участі у забезпеченні національної безпеки. Останні поділяються на: (1) міжнародні недержавні (неурядові) організації (наприклад, Міжнародна Федерація Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, Європейський інститут миру, Міжнародна кризова група тощо). Їхня діяльність є додатковим аналітичним інструментом у цій сфері, а у окремих випадках має координаційний та матеріально-технічний характер; (2) зарубіжні та (3) національні, діяльність яких є важливим легальним впливом на процеси управління державними справами через наглядові, інформаційно-аналітичні та консультативні функції, а також є додатковим джерелом необхідних ресурсів. Об'єднуючим фактором для таких організацій є використання інструментів участі громадянського суспільства у питаннях врегулювання окремих аспектів функціональності цієї сфери.

13. Оптимізацію взаємодії державних і громадських інституцій у процесі забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції запропоновано розглядати у комплексному вимірі, тобто без відриву від загальної системи недержавних суб'єктів, задіяних у цьому процесі. Зокрема, як необхідне, визначено таке: (1) реалізація механізму забезпечення національної системи стійкості; (2) законодавче врегулювання надання суспільно значущих послуг у цій сфері; (3) удосконалення положень чинного законодавства в аспекті визначення суб'єктного складу сектору безпеки й оборони; (4) забезпечення умов для активізації недержавних гравців на ринку озброєння; (5) впровадження нових моделей побудови взаємовідносин недержавних суб'єктів з органами місцевого самоврядування у цій сфері;

- (6) підвищення рівня підготовки фахівців у сфері стратегічних комунікацій;
- (7) створення спеціалізованих центрів управління/координації.

14. Акцентовано, що впровадження нових моделей побудови взаємовідносин недержавних суб'єктів з органами місцевого самоврядування у цій сфері має бути врегульовано на рівні окремого закону. Основою для розроблення такого нормативно-правового акту мають бути регіональні стратегії безпеки для кожного окремого регіону, що включатимуть ряд сценаріїв, кожен з яких буде передбачати: (1) конкретні заходи реагування на кризи та небезпеки; (2) показники рівня та обсягу використання ресурсів для забезпечення регіональної політики безпеки; (3) процедури взаємодії між різними сторонами та учасниками. Причому важливо, щоб такі стратегії передбачали механізми постійної їхньої взаємодії з іншими територіальними одиницями про доцільність існування яких наголошують міжнародні недержавні (неурядові) організації.

15. Узагальнено, що окремим і важливим напрямом оптимізації вітчизняного адміністративно-правового регулювання забезпечення національної безпеки є правове забезпечення взаємодії державного сектору недержавними суб'єктами, у тому числі – громадськими інституціями. Задля цього вкрай важливим є розширення меж інституційного складу сектору безпеки з чіткою визначеністю компетенції недержавних суб'єктів у цій сфері, а також розробка відповідних нормативно-правових актів, що об'єктивуватимуть правове поле для державно-приватного партнерства у різних її напрямках. Також необхідно запровадити нові формати співробітництва між досліджуваними суб'єктами, у тому числі щодо просування цілей держави, а також створення Національного центру управління/координації всім циклом взаємодії у сфері національної безпеки, який би об'єднав недержавних суб'єктів, урядові установи та інші ключові зацікавлені сторони для виявлення, аналізу, визначення пріоритетів і управління найбільш значущими ризиками (кібернетичними, фізичними, ланцюгами поставок тощо) у інтегрований спосіб.

16. З'ясовано, що концепт «громадський нагляд за діяльністю суб'єктів забезпечення національної безпеки» може розглядатись у декількох аспектах поняттєвої інтерпретації, що зумовлено відсутністю законодавчого закріплення його визначення. Базовим при цьому є категорійно-сутнісна характеристика термінів «контроль» та «нагляд». У ході аналізу законодавчих положень та наукової доктрини виявлено, що «термінологічна гра «контроль-нагляд» є непринциповою, адже особливості контрольно-наглядової діяльності кожного суб'єкта врегульовуються окремими законодавчими положеннями, а результати її діяльності мають рекомендаційний характер (тобто відсутньою є така характерна ознака, як владний характер).

17. Визначено, що основними передумовами впровадження ефективних механізмів громадського контролю (нагляду) є прозорість і підзвітність силових відомств громадянам, яких вони захищають. Може бути багато моделей такого контролю (нагляду), але їхній керівний принцип залишається незмінним у всіх країнах – політичне та військове керівництво має нести спільну відповідальність за сектор національної безпеки й оборони.

18. Акцентується, що громадський контроль (нагляд) може здійснюватися: (1) під час прийняття рішень у сфері національної безпеки та (2) під час виконання прийнятих рішень та поставлених завдань. Причому його здійснення обмежене законодавчо визначеними формами та межами.

19. Уточнюється, що право громадського контролю (нагляду) у цій сфері належить без винятку кожному громадянину. Його реалізація може бути безпосередньою чи через посередників. Не залежно від форми його реалізації, процедурний аспект має бути нормативно врегульованим. Наприклад, встановлюються обмеження для певної категорії громадян, а саме для військовослужбовців, працівників органів внутрішніх справ і державної безпеки та для осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України. Зазначена категорія не має права подавати звернення щодо їх службової діяльності. Враховуючи вид такої

діяльності, службові питання регулюються внутрішніми правилами, що встановлені статутами проходження служби чи дисциплінарними статутами.

20. З'ясовано, що основний вид реалізації права громадського контролю (нагляду) у сфері забезпечення національної безпеки об'єктивований через діяльність громадських рад у формі відповідного партнерства. Попри те, що при більшості державних органів, що входять в сектор безпеки й оборони створені відповідні громадські ради, чинне законодавство не містить спеціалізованої норми, що визначає процедуру їхньої участі при здійсненні громадського контролю (нагляду) за сектором безпеки. Означене є підґрунтям для внесення змін і доповнень до Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII та Постанови Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 03 жовтня 2010 року № 996.

21. Окремо акцентується, що актуальним наразі є запровадження інституту антикорупційних громадських рад при ключових суб'єктах сектору безпеки й оборони.

22. Виявлено, що основною формою громадського контролю (нагляду) за діяльністю суб'єктів забезпечення національної безпеки є громадсько-державне партнерство. Причому можна виокремити серед цієї форми спеціалізовану – діяльністю засобів масової інформації, адже в Законі України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII окремо визначається, що засоби масової інформації не входять в систему суб'єктів громадського нагляду, але через висвітлення різних питань щодо забезпечення національної безпеки інформують тим самим громадянське суспільство про її стан та проблеми.

23. Визначено, що результати авторського соціологічного опитування думки громадян України репрезентують досі сталу позицію слабкості інституту громадянського суспільства та необхідності забезпечення суспільної трансформації сприйняття його основ і переваг. Зокрема попри те,

що суспільство прагне до повного підконтролення собі суб'єктів сектору безпеки й оборони (про це зазначило 87% респондентів), чинити реальний особистий вплив на прийняття державних рішень більшість з них не готові (61% опитаних є проти). Окрім того, виявлено, що громадяни не достатньою мірою вірять в те, що вони здатні чинити такий вплив (46% респондентів вважають, що це декларативні гасла). І загалом значна частина опитаних (76%) переконана, що функцію громадського контролю (нагляду) мають здійснювати фахівці, а не пересічні громадяни, що загалом є вірним твердженням.

24. Доведено, що основною формою об'єктивізації інституту громадського контролю (нагляду) у сфері забезпечення національної безпеки України має бути діалогова комунікація, спрямована на унеможливлення вчинення необґрунтованих дій, а у разі наявності таких – розподілення відповідальності за її наслідки, тобто основне призначення цього інституту необхідно переорієнтувати з процедур виявлення порушень у діяльності сектору безпеки та оборони на збір та надання суспільству об'єктивної інформації про хід справ у цій сфері, досягнення та здійснення корегування дій, які виявились малоефективними.

25. Узагальнюється, що здатність суспільства здійснювати контроль над своїми силами безпеки й оборони зазвичай вважається важливою частиною демократії. Для щоб система громадського контролю (нагляду) у сфері національної безпеки працювала ефективно, необхідно забезпечити громадянам доступ до повної та достовірної інформації про діяльність сектору безпеки й оборони. Наразі специфіка діяльності зазначеного сектору, обмежує отримання повної інформації на підставі Закону України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 року № 3855-XII, тобто має певні межі для громадського контролю (нагляду). Тому усі державні суб'єкти, які мають повноваження щодо забезпечення національної безпеки, повинні мати конкретну «зону відповідальності», яка підлягає обов'язковому контролю (нагляду) з боку громадськості.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення й нове розв'язання наукової проблеми теоретико-правових та практичних засад забезпечення функціональності втілення, охорони, захисту й збереження національних цінностей та інтересів України в умовах перехідного періоду становлення її європейською країною в асоційованому аспекті. У результаті дисертаційного дослідження сформовано низку висновків і рекомендацій, основні з них такі:

1. Визначено, що суспільний розвиток передбачає необхідність встановлення правопорядку та забезпечення стану спокою як на підконтрольній території конкретної країни, так і в глобальному цивілізаційному вимірі. Доведено, що сучасні виклики вимагають нового та ширшого розуміння національної безпеки – такого, яке полегшує координацію між внутрішньою та зовнішньою політикою, а також різними підвидами національної безпеки – економічною, екологічною, військовою, безпекою охорони здоров'я тощо. Узагальнено, що необхідність формування адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України, враховуючи вітчизняний євроінтеграційний курс та сучасні реалії тривалого військового протистояння з Російською Федерацією, є актуальним питанням, яке потребує наукового супроводу та належного теоретичного обґрунтування. Причому на рівні з проблемою російської агресії щодо України відсутність ефективних державно-політичних рішень, стрімкі технологічні зміни, деструктивна пропаганда, слабкість системи охорони здоров'я, брак фінансових ресурсів та інші негативні фактори та виклики також становлять загрозу для вітчизняної національної безпеки, а отже – мають бути враховані під час формування нової безпекової моделі функціонування України.

2. Виявлено, що євроінтеграція, як і протилежний їй процес – дезєвроінтеграція та дотичні до них проблеми загалом є перспективними напрямками наукових досліджень та особливо актуальними для

адміністративно-правової галузі наукових знань у контексті розробки питань забезпечення національної безпеки України. З-поміж іншого це можна обумовити відсутністю системного підходу до розкриття питань адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції у вітчизняній науковій думці, адже вчені здебільшого зосереджують свої наукові пошуки на особливостях окремих його елементів та тільки іноді – взаємозв'язках між ними. Доведена актуалізація дослідження питань національної безпеки України з позицій системного підходу в умовах європейських геополітичних трансформацій, розробки нових категорій, їх узгодження з загальноприйнятими європейськими конструкціями, формування адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки на оновлених засадах з урахуванням сучасних загроз національним інтересам та цінностям України в умовах російської інтервенції.

3. З'ясовано, що завдання, ризики та принципи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є взаємопов'язаними та взаємозалежними об'єктивними категоріями, формування, виконання й врахування яких становить основу для функціонування ключових елементів системи управління процесом зближення та об'єднання вітчизняної й європейської правових систем у сфері спільної безпеки та обороноздатності. Зокрема принципи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є ціннісно-ідеологічним підґрунтям для формування його завдань, а ризики – потенційними чинниками негативного впливу на процес їхньої реалізації. Доведено, що загалом ризиковість процесу євроінтеграції є двосторонньою і більшою мірою питання про повноцінне членство в ЄС залежить від факторів ефективності євроінтеграційної політики, її адаптивності під мінливі процеси глобалізаційних змін. Тому при формуванні державної політики щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції необхідно враховувати не тільки внутрішньодержавні ризики, а й обставини та події, які виникають у ЄС в

умовах кризових процесів.

4. Визначено, що адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є категорією адміністративно-правової науки, що має, по-перше, теоретичну цінність. Це обумовлюється відсутністю легального його визначення в актах законодавства та й загалом відповідного апелювання ним у законодавчих положеннях. Проте ця категорія є широко застосовною у межах наукової доктрини, адже за її допомогою здійснюється опис: закономірностей розвитку системи забезпечуваних дій щодо втілення, охорони, захисту та збереження національних цінностей та інтересів України в умовах перехідного періоду становлення її європейською країною в асоційованому аспекті; взаємозв'язку між об'єктами та суб'єктами їхнього здійснення у теоретичному та фактичному проявах; організаційної структури та особливостей функціонування узгоджених за метою та цільовим призначенням елементів, призначених для впровадження в нині чинну систему забезпечення національної безпеки України необхідних оптимізацій задля входження її у європейський об'єднаний простір забезпечення колективної безпеки. По-друге, він має практичне значення, адже розкриває внутрішню сукупність станів його здійснення, репрезентує систему юридичних засобів, які чинять відповідний вплив на адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції, дієвість яких можна об'єктивно оцінити за сукупними показниками ефективності та результативності напрямків реалізації державної євроінтеграційної політики у цій сфері. Доведено, що структура адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є аналогічною базовим елементам будь-якого іншого адміністративно-правового механізму забезпечувальної діяльності. Ці елементи можуть бути з одного боку нормативними, інституційними, інструментальними, аналітичними тощо; а іншого – організаційними, практико-реалізаційними та змішаними.

5. Доведено, що адміністративно-правові відносини щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції виникають та функціонують у межах міжнародної та національної парадигм їхнього розвитку. Згідно міжнародної парадигми, ці адміністративно-правові відносини породжені міжнародними правилами поведінки колективного співіснування держав, що мають вияв у адміністративних домовленостях. Такі домовленості можуть стосуватись широкого кола питань, – сфери забезпечення як колективної безпеки загалом, у тому числі Європейського континенту, так і безпосередньо національної безпеки України. Своєю чергою національна парадигма розвитку адміністративно-правових відносин щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції стосується правил взаємодії об'єктів та суб'єктів системи забезпечення національної безпеки України у контексті чотирьох протилежних, однак взаємозалежних напрямів – внутрішньої та зовнішньої, державної та соціальної, традиційної та нетрадиційної, індивідуальної та колективної безпеки.

6. Визначено, що система суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є складним правовим утворенням, яке семантично може бути ототожене переліком державних структур та організацій, а також сукупністю представників громадянського сектору на яких законодавчо покладено обов'язок здійснювати оборонні та безпекові заходи, адаптовані під вимоги, стандарти та правила ЄС. Крізь призму приналежності до управлінської і реалізаційної інституційності визначено, що: (1) адміністративно-правовий статус суб'єктів загальної компетенції у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції як категорія адміністративно-правової галузі наукових знань репрезентує сукупний вияв функціональних спроможностей Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України як управлінської ланки, що своїми рішеннями та діями об'єктивізує наявність ефективного регулятивного підґрунтя для належного виконання поставлених завдань у цій

сфері. Уточнюється, що загалом зазначені суб'єкти є репрезентацією керівного складу цієї системи, що одночасно відповідальні як за розробку окремих реформаційних змін та напрямів розвитку безпеково-оборонного законодавства на основі європейських цінностей і стандартів, так і реалізацію визначених заходів, що входять до сфери їхньої компетенції як суб'єктів зі спеціальними забезпечувальними функціями; (2) адміністративно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України та Служби безпеки України як суб'єктів спеціальної компетенції у сфері забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції у змістово-сутнісному аспекті характеризує сукупність встановлених законодавчими актами задач, цілей та функцій, реалізація яких є їхнім прямим обов'язком та має вияв у інформаційно-аналітичній площині, яка, в свою чергу, є підставою для прийняття управлінських рішень (Рада національної безпеки і оборони України,) та здійснення правоохоронних заходів щодо ліквідації загроз державній безпеці (Служба безпеки України). Акцентовано, що для досліджуваних суб'єктів характерною є необхідність позбавлення їх невластивих функцій та обмеження обсягу повноважень, що відповідатимуть меті їхнього функціонування у дискурсі європейського майбутнього України. При цьому Рада повинна мати більш гнучкий обсяг правових можливостей у порівнянні зі Службою, діяльність якої має виключати можливість застосування дискреції. Нормативного врегулювання потребує також питання виникнення несприятливих правових наслідків від їхньої діяльності (встановлення мір юридичної відповідальності) у тому числі за прийняті ними протиправні рішення та неналежну реалізацію функціональних обов'язків, адже забезпечуючи публічний інтерес вони обов'язково мають враховувати європейські стандарти мінімального допустимого рівня захисту особистих прав та цінностей людини і громадянина з неможливістю їхнього безпідставного обмеження.

7. Доведено, що попри більш детальне наукове обґрунтування вчення про форми та методи адміністративної діяльності уповноважених суб'єктів,

для сфери забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції більш принагідним для апелювання є інститут інструментів їхньої діяльності. Обґрунтовано зазначену тезу тим, що: європейське правове та наукове поле використовують категорію «інструменти» у контексті знаряддя для реалізації певного процесу; для опису явища, що чинить певний визначений вплив. Наприклад, інструментами управління є стратегія, інформація, аналітична діяльність тощо. Своєю чергою, інструментом забезпечення національної безпеки, наприклад, вважається мова чи оперативна і розвідувальна діяльність. Причому вітчизняного аналога формам та методам адміністративної діяльності уповноваженого суб'єкта щодо реалізації його завдань або функцій немає. Тому запропоновано інструментарій забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції розуміти як зовнішній прояв (вольову дію чи свідому бездіяльність) реалізації законодавчо визначених можливостей суб'єктів її забезпечення, що здійснюється способами, обумовленими їхньою компетенцією (повноваженнями та сферою відання) у цій сфері.

8. Виявлено, що нормативно-правові засади реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції беруть свій початок з моменту проголошення незалежності України. На той час вже було усвідомлення необхідності забезпечення колективної безпеки шляхом партнерства та співробітництва, у тому числі задля зміцнення миру та стабільності Європейського континенту. Їхнє оновлення було зумовлено декількома чинниками, серед яких зокрема: глобалізаційні трансформації; зміни світового порядку в аспекті накопичення сил та впливів з боку окремих держав, що мало наслідком послаблення наявних безпекових систем; закінчення терміну дії підписаних угод; невиконання окремих положень договірних зобов'язань; внутрішні соціально-політичні процеси та кризи України тощо. Доведено, що наразі вони об'єктивовані сукупністю актів законодавства, що покликані забезпечити правовим полем досліджувану сферу та системою обопільних

зобов'язань між Україною, ЄС та іншими країнами щодо партнерства та співробітництва задля утвердження України як незалежної європейської держави, що прагне до забезпечення й підтримання загальноєвропейської безпеки.

9. Визначено, що адміністративні процедури забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції – це законодавчо встановлений порядок адміністративної діяльності суб'єктів системи її забезпечення, що регламентує поетапність реалізації організаційних, практико-реалізаційних та технічних аспектів формування режиму законності у цій сфері. Узагальнено, що особливістю більшості таких процедур є їхнє нормативне підґрунтя, яке об'єктивоване Законом України «Про національну безпеку України». Винятком є дозвільні процедури, що врегульовані низкою спеціалізованих нормативно-правових актів, однак реалізація яких має здійснюватися з урахуванням його положень. З'ясовано, що кожна з таких має спрямування на дотримання гарантій забезпечення прав та законних інтересів як індивідуалізованих осіб, так і кожного члена суспільства шляхом практичної реалізації принципу законності, який передбачає вимогу прозорості в прийнятті публічних рішень, що означає наявність механізмів контрольованої діяльності суб'єктів сектору безпеки та оборони, яка аксіоматично є передбачуваною та легітимною, такою, що відповідає суспільним очікуванням.

10. Доведено, що дозвільні процедури забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції характеризуються дуальністю змістової інтерпретації, що має прояв у викривленні сутності принципу справедливості, акцентуація при якому зміщується у бік захисту національних інтересів України. Це є виправданим з огляду на сферу їхнього функціонування, однак зумовлює необхідність визначення більш конкретизованих та чітких підстав і умов розподілу й балансування ідей пріоритетності, адже такі процедури характеризуються інтеграційністю об'єктного спрямування, що не завжди є прямим проявом необхідності

зміщення правової ролі індивіда на другорядний план.

11. Визначено, що контрольно-наглядові процедури забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції мають подвійну юридичну природу, яка розкривається у розрізі розвитку адміністративно-правових зв'язків, породжених як дозвільною діяльністю, так і необхідністю забезпечення ефективності функціонування системи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. Їхнє існування не є автономним, на практиці вони тісно взаємодіють одна з одною. Так, наприклад, при проведенні контрольних заходів щодо змісту та стану реалізації стратегічних програм і планів одночасно проводиться аналіз виконання заходів й ефективність виділених коштів на їхню реалізацію. Відповідно, виявляються недоліки як організаційного і нормативного, так фінансового характеру, вирішення яких сприяє своєчасній, ефективній реалізації запланованих цілей і завдань в повному обсязі.

12. Виявлено, що інформаційно-аналітичні та контрольно-наглядові процедури забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції мають об'єднуючий фактор ідентифікації їхньої сутності – вони репрезентують процес аналізу даних, здійснення оцінки фактичної ситуації, що є підставою для вчинення певних дій. Однак ці процедури мають різну функціональну спрямованість, оскільки основна мета інформаційно-аналітичних процедур забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції полягає як у віднайденні рішення щодо конкретного практичного завдання, так і у формуванні основи з достовірних даних для довгострокового та середньострокового стратегічного планування розвитку сектору безпеки та оборони. Уточнюється, що такі процедури можуть бути загальними та спеціальними. Запропоновано спеціальними вбачати ті, що слугують інструментом планування, основою для прийняття стратегічних рішень. Ключовими характеристиками таких процедур названо такі: (1) це послідовний і інтегрований процес в якому застосовується підхід, заснований на загрозах/ризиках, який надає достатньо відомостей, щоб формувати сили

та засоби, необхідні для виконання поставлених завдань; (2) вони повинні бути достатньо гнучкими, щоб реагувати на різні обставини; (3) за їхнього сприяння забезпечується прозорість прийняття рішень, впровадження євроінтеграційних стандартів і практик, а також відкриваються можливості для використання передового досвіду. Визначено, що спеціальною інформаційно-аналітичною процедурою забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є процедура комплексного огляду сектору безпеки та оборони з уточненням, що наразі вона не передбачає огляди: протиповітряної та протиракетної оборони, космічних сил і засобів, медичного забезпечення, військової науки та технологій, стандартизації та взаємодії, кадрового забезпечення.

13. Визначено, що для України євроінтеграція є основним вектором розвитку адміністративного законодавства щодо забезпечення національної безпеки України, адже передбачає процес наближення національного законодавства до стандартів, правил та цінностей, які є фундаментом цивілізаційного розвитку, основою колективного співіснування держав, народів та націй. За їхнього повного імплементації, управління ризиками та небезпеками стане більш простим та ефективнішим, адже вимоги до такої діяльності стануть значно вищими, таким, що підтвердили свою результативність. Уточнено, що реформаційні зміни у цьому напрямі мають два вияви: (1) загальний, що репрезентує здебільшого базові аспекти забезпечення стійкості внутрішньої безпеки (наприклад, розвиток вільних засобів масової інформації або розширення прав меншин); (2) спеціальний, який об'єктивує процес покращення як внутрішнього, так і зовнішнього безпекового середовища (процедури стандартизації та сертифікації, митні операції чи транскордонне співробітництво у сфері протидії злочинності тощо).

14. З'ясовано, що в ЄС ключовими орієнтирами безпеки на найближчі десять років визначено розширення можливостей військового та космічного потенціалу, що передбачає збільшення видатків на розвиток оборонних

технологічних інновацій, в першу чергу, орієнтованих на протидію кібератакам. Сформовано, що напрями оптимізації адміністративно-правового регулювання забезпечення національної безпеки як основи для побудови нової безпекової моделі функціонування України є такими:

- (1) нормативний – як внесення змін та доповнень до низки базових нормативно-правових актів у цій сфері (Конституція України, Закони України «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про національну безпеку України» тощо), так і розробка та затвердження (введення в дію) нових актів законодавства (наприклад, Стратегія національної безпеки, План дій щодо захисту основних національних інтересів України як об'єктивізації намірів відстояти незалежність, суверенітет та територіальну цілісність, акти сприяння інтеграції національних меншин в громадянське суспільство тощо);
- (2) контрольно-наглядний – підвищення ефективності діяльності інституту демократичного цивільного контролю у цій сфері у тому числі щодо розподілу та використання бюджетних коштів, розвитку участі інститутів громадянського суспільства, впровадження нових інструментів, що сприяють ефективному контролю за станом безпекового середовища (наприклад, електронні системи моніторингу) тощо;
- (3) інформаційно-координаційний – забезпечення підвищення рівня міжвідомчої координації між сектором безпеки та оборони, розробка та впровадження процедур узгодженої діяльності, напрямів та видів їхньої внутрішньоструктурної та зовнішньої взаємодії;
- (4) освітньо-культурний – підвищення рівня обізнаності громадян (впровадження системної та постійно здійснюваної інформаційно-просвітницької кампанії щодо інформаційної гігієни в Інтернеті, основ боротьби з тероризмом, інструментів участі у забезпеченні національної безпеки тощо);
- (5) підвищення рівня демократії – (а) забезпечення транспарентності національної безпеки шляхом систематичного висвітлення інформації про дії та рішення суб'єктів сектору безпеки та оборони, що не підпадають під охоронну дію інформації з обмеженим доступом у формі звітів про

використання коштів та ресурсів на виконання запланованих заходів та обслуговування їхньої функціональності. Також цей напрям передбачає оптимізацію процедур постійної та ситуативної взаємодії між сектором безпеки та оборони з усіма зацікавленими сторонами; (б) забезпечення інклюзивності національної безпеки, тобто створення умов для рівного доступу усіх (незалежно від етносу, гендера чи приналежності до окремих категорій осіб) до процесу прийняття державних рішень, гарантування рівного захисту та інформаційної просвіти у цій сфері, а також відсутності будь-яких упереджень щодо можливості таких осіб брати участь в реалізації безпеково-оборонних заходів та пост конфліктному реформуванні.

15. Визначено, що окремим і важливим напрямом оптимізації вітчизняного адміністративно-правового регулювання забезпечення національної безпеки є правове забезпечення взаємодії державного сектору з недержавними суб'єктами, у тому числі – громадськими інституціями. Задля цього вкрай важливим є розширення меж інституційного складу сектору безпеки з чіткою визначеністю компетенції недержавних суб'єктів, а також розробка відповідних нормативно-правових актів, що об'єктивуватимуть правове поле для державно-приватного партнерства у різних її напрямках. Також необхідно запровадити нові формати співробітництва між цими суб'єктами, у тому числі щодо просування цілей держави, а також створення Національного центру управління/координації всім циклом взаємодії у сфері національної безпеки, який має об'єднати недержавних суб'єктів, урядові установи та інші ключові зацікавлені сторони для виявлення, аналізу, визначення пріоритетів і управління найбільш значущими ризиками (кібернетичними, фізичними, ланцюгами поставок тощо) у інтегрований спосіб.

16. З'ясовано, що здатність суспільства здійснювати контроль над своїми силами безпеки й оборони зазвичай розглядається як важлива частина демократії. Визначено, що для того, щоб система громадського контролю (нагляду) у сфері національної безпеки працювала ефективно, необхідно

забезпечити громадянам доступ до повної та достовірної інформації про діяльність сектору безпеки й оборони. Уточнено, що наразі специфіка діяльності означеного сектору обмежує отримання повної інформації на підставі Закону України «Про державну таємницю» (тобто має певні межі для громадянського контролю (нагляду)). У зв'язку з цим запропоновано закріпити за усіма державними суб'єктами, які мають повноваження у сфері забезпечення національної безпеки, конкретну «зону відповідальності», що підлягатиме обов'язковому контролю (нагляду) з боку громадськості. Висунуто припущення, що це сприятиме створенню передбачуваного, прозорого та підзвітного менеджменту у таких секторах як: (1) людські ресурси; (2) фінансові ресурси; (3) боротьба із корупцією та розбудова доброчесності; (4) інституційне та програмне управління; (5) правила та процедури; (6) кодекси поведінки тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авакян Т. А. Безпекова політика України в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*, 2015. № 4 (97). С. 125–133.
2. Автореферати дисертацій – результати пошуку. *Бібліотека ім. В. Вернадського офіційний сайт*, 2022. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe
3. Адміністративно-правові методи діяльності Національної поліції в умовах євроінтеграції. Колектив авторів: А. В. Боровик, М. М. Макаренко, О. Ю. Дрозд та ін. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 304 с.
4. Адміністративна домовленість між Державною інспекцією ядерного регулювання України та Бюро Австралії з гарантій та нерозповсюдження згідно з Угодою між Урядом України та Урядом Австралії про співробітництво в галузі використання ядерної енергії в мирних цілях: Міжнародний документ від 18.09.2018. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/036_001-18#Text
5. Адміністративні домовленості між Міністерством оборони України та Штабом Верховного Головнокомандувача Об'єднаних Збройних Сил НАТО в Європі щодо участі України в операції міжнародних сил сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан: Міжнародний документ від 07.08.2012 р. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_026#Text
6. Адміністративні домовленості щодо охорони інформації з обмеженим доступом між Урядом України та Організацією Північноатлантичного Договору: Міжнародний документ від 28.09.2016 р. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_035-16#Text
7. Адміністративне право України. За заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса: Юрид. л-ра, 2003. 431 с.

8. Адміністративне право України. За ред. Ю. П. Битяка. К.: Юрінком Інтер, 2007. 544 с.
9. Адміністративне право. За заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. Х.: Право, 2010. 624 с.
10. Адміністративне право України. Академічний курс. У 2-х т.: Т. 1 Загальна частина. Редкол.: В. Б. Авер'янов (голова). К.: Юридична думка, 2004. 584 с.
11. Адміністративне право України. Повний курс. За заг. Ред. Галуцько В. В. Видання друге. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 584 с.
12. Адміністративне право України. Т. 1. Загальне адміністративне право. Галуцько В. В., Курило В. І., Короед С. О. та ін. Херсон: Гринь Д. С., 2015. 272 с.
13. Адміністративно-процедурний кодекс України: проект закону України від 03.12.2012 № 11472. База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=44893&pf35401=238641>
14. Алімов Р. С. Процедури в адміністративному праві України: теорія і практика: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2002. 218 с.
15. Алфьоров С. М. Адміністративно-правовий механізм протидії корупції в органах внутрішніх справ: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2011. 38 с.
16. Аналітична доповідь до щорічного послання Президента України до Верховної Ради України. *Національний інститут стратегічних досліджень*, 2021. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-12/analitichna_dopovid_do_poslannya_prezidenta_do_vr_ukraini_2021-1.pdf
17. Анан'їн В. О. Етнонаціональний чинник безпеки сучасного поліетнічного суспільства (соціально-філософський аналіз): автореф. дис... д-ра філос. наук: 09.00.03. К., 1998. 30 с.

18. Антикорупційна програма Служби безпеки України на 2021–2024 роки. *Служба безпеки України офіційний сайт*, 2022. URL: <https://ssu.gov.ua/antykoruptionsiina-prohrama-2021-2024>
19. Антонюк К. І. Забезпечення безпеки споживання в Україні в процесі євроінтеграції: теоретико-методологічні основи та прикладні аспекти: монографія. ФОП Мокшанов В. В., 2020. 452 с.
20. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
21. Атлон Авіа офіційний сайт, 2023. URL: <https://athlonavia.com/>
22. Афанасьєв К. Сучасний формат адміністративних правовідносин. *Право України*, 2008. № 11. С. 20–26.
23. Батанов О. В. Взаємовідносини між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування: проблеми адміністративно-правової теорії та практики. *Вісник Запорізького національного університету*, 2012. № 1. С. 22–29.
24. Бацевич Ф. С. Філософія мови: Історія лінгвофілософських учень. Київ: ВЦ «Академія», 2008. 240 с.
25. Біденко А. Законодавчі аспекти управління українською національною безпекою. *Політичний менеджмент*, 2006. №1. С. 128–139.
26. Біла К.О. Особливе партнерство Україна – НАТО як проблема національної та європейської безпеки: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.04. К., 2002. 16 с.
27. Білодід І. К. Словник української мови: в 11 томах. К.: Наукова думка. Том 3, 1972.
28. Безпалова О. І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави: монографія. Харківський національний університет внутрішніх справ, 2014. 544 с.
29. Безпалова О. І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави: сутність і структура. *Наукові праці*

Національного університету «Одеська юридична академія», 2015. Т. 15. С. 218–226.

30. Бенедик В. Реординаційні відносини в системі державного управління. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2015. №5. С. 102–104.

31. Бодрук О. С. Системи національної та міжнародної безпеки в умовах формування нового світового порядку: 1991–2001 роки: автореф. дис... д-ра політ. наук: 21.01.01. К., 2003. 24 с.

32. Бойко В. Поняття та зміст адміністративно-правового забезпечення ефективності функціонування судової влади України. *Підприємництво, господарство і право*, 2020. № 1. С. 96–100.

33. Бойко І. В. Дефініції «ризик», «загроза», «небезпека» як об'єкти наукових досліджень у напрямі економічної безпеки підприємства. *Приазовський економічний вісник*, 2017. Випуск 5(05). С. 94–98.

34. Бойко І. В., Зима О. Т., Соловйова О. М. Адміністративна процедура. За заг. ред. І. В. Бойко. Харків: Право, 2017. 132 с.

35. Боняк В. О. «Конституційно-правові засади», «конституційно-правові основи» та «конституційно-правові принципи»: співвідношення понять. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 2015. № 2. С. 64–76.

36. Буглак Ю. Види відносин та сфери, які зумовлюють розмежування повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. *Підприємництво, господарство і право*, 2018. №12. С. 166–171.

37. Булеца С. Б. Здійснення та виконання суб'єктивних цивільних прав та обов'язків в медичних правовідносинах. *Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць*, 2008. Вип. 43. С. 111–115.

38. Бурим Ю. Міжнародна організація – міф чи реальність? *Legal Support*, 2020. URL: <https://legal-support.top/mizhnarodna-organizaciya/>

39. Бурлай Т. Ризики формування пастки дивергентності в процесі євроінтеграції України. *Економічна теорія*, 2018. № 3. С. 99–119.
40. Белов О., Литвиненко О., Горбулін В. Життя з ворогом: що робити у сфері безпеки. *Дзеркало тижня*, 2014. URL: <https://zn.ua/ukr/author/aleksandr-litvinenko>
41. Варенко В. М. Інформаційно-аналітична діяльність. Університет «Україна», 2014. 417 с.
42. Василенко В. Щоб Україна стала суверенною державою, а її незалежний статус визнав увесь світ, було потрібно позбутись ядерної зброї. *Український Тиждень*, 2014. №15 (335).
43. Вінник О. М. Господарське право. 2-е вид., змін. та доп. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 766 с.
44. Війна в Україні та її наслідки для ЄС – Блог Високого представника ЄС Жозепа Борреля. *Представництво Європейського Союзу в Україні*, 2022. URL: <http://surl.li/bvbcg>
45. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред. В. Бусел: Ірпінь: ВТФПерун», 2003. 1440 с.
46. Верховна Рада України прийняла законопроект про медіа. *Верховна Рада України офіційний сайт*, 2022. URL: https://www.rada.gov.ua/news/razom/227369.html?fbclid=IwAR0rrIMDLZEC1gwK8wkZXC_oYWh2nqVPhPJjogTwu6JWwVwIY2GyOGiKg6o
47. Використання землі та екологічна безпека. *Реєстр адміністративних послуг*, 2022. URL: <https://guide.diia.gov.ua/event/vykorystannia-zemli-ta-ekolohichna-bezpeka-662f56bd-3314-4463-9702-c3357fc59f18>
48. Висновок Комітету з питань національної безпеки, оборони та розвідки до реєстр. № 3196-д від 21.01.2020 друге читання, додатковий розгляд. *Верховна Рада України офіційний сайт*, 2020. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/943634>
49. Висновок щодо проекту Закону про прискорений перегляд інструментів державного регулювання господарської діяльності (реєстр. №

8058 від 19.09.2022, Кабінет Міністрів України). *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1505688>

50. Висновок на проект Закону України «Про громадський контроль» (реєстр. № 2737-1 від 13.11.2015 р. доопрацьований). *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=55101&pf35401=372032>

51. Вишнева А. В. Адміністративно-правовий статус органів суддівського врядування в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. НДПП. Київ, 2021. 218 с.

52. Вишневський М. В. Адміністративно-правове регулювання діяльності апарату суду в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2019. 219 с.

53. Войтовський К. Досвід Ізраїлю щодо формування стратегії національної безпеки. *Національний інститут стратегічних досліджень*, 2022. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/dosvid-izrayilyu-shchodo-formuvannya-stratehiyi-natsionalnoyi>

54. В Україні вперше провели огляд ОПК: Кабмін затвердив звіт про результати. *Укрінформ*, 2020. URL: https://defence-ua.com/news/v_ukrajini_vpershe_proveli_ogljad_opk_kabmin_zatverdiv_zvit_pro_rezultati-782.html

55. Гай–Нижник П. П. Будапештський меморандум: передумови і наслідки (не)гарантії національної безпеки України. *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*, 2016. Вип. 114. С. 336–378.

56. Галіцина Н. В. Адміністративні правовідносини у соціальній сфері. *Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць*, 2020. Вип. 86. С. 27–37.

57. Гаращук В. М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2003. 19 с.

58. Гаркуша Л. Контрольно-наглядова процедура. *Журнал східноєвропейського права*, 2019. № 63. С. 205–210.

59. Геба Г. І. Дезінтеграційні процеси в ЄС: політичні та безпекові виміри: автореф. дис. ... доктора філософ: 052. Політологія. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Одеса, 2021. 223 с.

60. Герасимов А. П. Комплексний огляд сектору безпеки і оборони. Уроки минулого і сьогодення. *Інститут стратегічних досліджень офіційний сайт*, 2020. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2016-01/sekto_r_bezpeki-ea34b.pdf

61. Гладкий В. В. Ознаки правового механізму забезпечення антикорупційної безпеки. Сучасні погляди на реформування законодавства. Матеріали науково-практичної конференції (м. Полтава, 25-26 жовтня 2019 р.). Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2019. С. 62–66.

62. Гончаренко Г. Громадський контроль за сектором безпеки: адміністративно-правові засади, суб'єкти та проблеми реалізації. *Актуальні проблеми політики*, 2020. Вип. 65. С. 160–167.

63. Гражданский контроль над сектором безопасности. Пособие для организаций гражданского общества. *ПРООН*, 2010. URL: https://ukraine.securitysector.com/wp-content/uploads/2016/08/Public-Oversight-of-the-Security-Sector_RUS.pdf

64. Гриник Є., Дячук М. Деретуляція бізнесу: корупція, непрозорість, загроза євроінтеграції (про новий законопроект). *Lexinform*, 2022. URL: <https://lexinform.com.ua/v-ukraini/deregulyatsiya-biznesu-koruptsiya-neprozorist-zagroza-yevrointegratsiyi-pro-novuj-zakonoproekt/>

65. Грубов В. М. Ліберальна парадигма в формуванні європейської колективної безпеки ХХІ століття: автореф. дис... д-ра політ. наук: 21.01.01. Рада національної безпеки та оборони України, Національний ін-т проблем міжнародної безпеки. К., 2008. 34 с.

66. Глобальна та національна безпека. За заг. ред. Г. П. Ситника. Київ: НАДУ, 2016. 784 с.

67. Гулаткан С. Відповідальність за порушення законодавства у сфері медіа. *Детектор медіа*, 2022. URL: <https://detector.media/infospace/article/206556/2022-12-30-vidpovidalnist-za-porushennya-zakonodavstva-u-sferi-media/>

68. Гурковський В. І. Організаційно-правові питання взаємодії органів державної влади у сфері національної інформаційної безпеки: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К., 2004. 20 с.

69. Даниленко А. О. Основні фактори впливу на адміністративну результативність та ефективність публічного адміністрування. *Порівняльно-аналітичне право*, 2019. № 6. С. 224–226.

70. Дворецька Г. В. Соціологія. Київ: КНЕУ, 2002. 472 с.

71. Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони: теорія і практика. За заг. ред. В. Г. Пилипчука. Київ; Одеса: Фенікс, 2020. 224 с.

72. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 495 с.

73. Демченко А. О., Момот О. І. Про сутність понять «ефективність» та «результативність» в економіці. *Економічний вісник Донбасу*, 2013. № 3 (33). С. 207–210.

74. Денис Малюська: Законопроект «Про адміністративну процедуру» врегулює відносини держави з фізичними та юридичними особами. *Міністерство юстиції України*, 2020. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/denis-malyuska-zakonoproekt-pro-administrativnu-protseduru-vregulovue-vidnosini-derjavi-z-fizichnimi-ta-yuridichnimi-osobami>

75. Державне управління та адміністративне право в сучасній Україні: актуальні проблеми реформування. За заг. ред. В.Б. Авер'янова, І.Б. Коліушко. К.: Укр. акад. держ. управління при Президентові України, 1999. 50 с.

76. Деякі питання проведення примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2022 р. № 815-р. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-2022-%D1%80#Text>

77. Дзюндзюк В. Б., Мельтюхова Н. М., Фоміцька Н. В. Публічне адміністрування в Україні. Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2011. 306 с.

78. Додонов О. Г., Путятін В. Г., Валетчик В. О. Інформаційно-аналітична підтримка прийняття управлінських рішень. *Регістрація, зберігання і обробка даних*, 2005, Т. 7, № 2. С. 77–93.

79. Дрозд О. Ю. Основні напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції у сфері захисту викривачів. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали V Міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2020 р.): у 2 ч. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. Ч. 1. С. 94–96.

80. Дрозд О. Ю. Теоретико-правова характеристика відповідальності за адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією в Україні. *Київський часопис права*, 2023. № 4/21. С. 181–186.

81. Друкер П. Классические работы по менеджменту. Альпина Паблишер, 2015. 349 с.

82. Дручек О. Поняття адміністративно-правового забезпечення прав, свобод та інтересів дитини органами внутрішніх справ України. *Форум права*, 2013. № 2. С. 123–128.

83. Дубов Д. В. Політико-комунікативна безпека України у євроінтеграційному контексті: автореф. дис... канд. політ. наук: 21.01.01. К., 2007. 20 с.

84. Дубов Д., Баровська А. Функціональний аналіз сфери стратегічних комунікацій. *Стратегічні пріоритети*, 2016. № 4 (41). С.105–112.

85. Дудник І. Вступ до загальної теорії систем. *Державний університет телекомунікацій*, 2010. URL: https://dut.edu.ua/uploads/l_1142_42884991.pdf

86. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 року № 605. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80#Text>

87. Еразм Роттердамський. Похвала глупоті. Домашні бесіди. К.: Основи, 1993. 320 с.

88. Ерман Г. Чи може Україна повернути ядерний статус і якою буде ціна. *BBC News Україна*, 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60470444>

89. Закон про адміністративну процедуру визначатиме чіткі правила поведінки для публічної влади у взаєминах з людиною. *Судебно-юридическая газета*, 2018. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/129141-zakon-pro-administrativnu-protseduru-viznachatime-chitki-pravila-povedinki-dlya-publichnoyi-vladi-u-vzayeminakh-z-lyudinoyu>

90. Законопроекти, що знаходяться на опрацюванні в комітетах Верховної Ради України. *Офіційний вебпортал парламенту України*, 2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/commBillProc>

91. Законотворчість: Словник термінів і понять з міжнародного та європейського права. Бібліотека Української школи законотворчості. Авторі-упорядники: Богачова О. В., Денисов В. М., Зайцев Ю. Є., Муравйов В. І. та інші. К.: «АТОПОЛ інк», 2005. 160 с.

92. Замрига А. В. Поняття адміністративно-правового забезпечення господарської діяльності в Україні. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 4. Ч. 1. С. 47–52.

93. Замрига А. В. Адміністративно-правове забезпечення господарської діяльності в Україні: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07. ПрАТ

«Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом». Київ, 2021. 451 с.

94. Замрига А. В. Инструментарий публичной администрации, что реализует административно-правовое обеспечение хозяйственной деятельности в Украине: теоретический аспект. *Право и закон*, 2018. № 4. С. 372–377.

95. Замрига А. В. Особливості форми зовнішнього вираження дій публічної адміністрації у сфері адміністративно-правового забезпечення господарської діяльності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2019. № 5. С. 354–357.

96. Запити та звернення народних депутатів України. *Конституційний суд України офіційний сайт*, 2022. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/5144-zapyty-ta-zvernennya-narodnyh-deputativ-ukrayiny>

97. Захаров Є. Служба безпеки України та права людини. *Українська гельсінська спілка з прав людини*, 2017. URL: <https://helsinki.org.ua/sluzhba-bezpeky-ukrajiny-ta-prava-lyudyny-e-zaharov/>

98. Звіздай О.В. Нормативно-правові засади розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*, 2015. №1. С. 242–249.

99. Звіт про виконання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2021 рік. *Євроінтеграційний портал*, 2022. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/euua_report_2021_ukr-2.pdf

100. Звенигородська О. В. Соболев Є. Ю. Основні складові елементи адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини. *Наукові записки. Серія: Право*, 2022. № 13. С. 70–74.

101. Звіт Рахункової палати за 2018 рік. *Рахункова палата офіційний сайт*, 2019. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Reports/2018/ZVIT_RP_2018.pdf

102. Звіт Рахункової палати за 2019 рік. *Рахункова палата офіційний сайт*, 2020. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Reports/2019/ZVIT_RP_2019.pdf

103. Звіт Рахункової палати за 2020 рік. *Рахункова палата офіційний сайт*, 2021. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Reports/2020/ZVIT_RP_2020.pdf

104. Звіт Рахункової палати за 2021 рік. *Рахункова палата офіційний сайт*, 2022. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Reports/2021/ZVIT_RP_2021.pdf

105. Зозуля О. Форми парламентського розслідування в Україні. *Форум права*, 2021. 67(2). С. 20–30.

106. Золотарьова Н. І. Актуальні питання надання адміністративних послуг правоохоронними органами. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*, 2019. № 1. С. 55–62.

107. Золотухіна Л. Адміністративно-правовий механізм забезпечення реалізації публічного інтересу. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*, 2019. № 4(38). С. 61–64.

108. Зубко А. О. Адміністративно-правовий статус Департаменту міжнародних спорів Міністерства юстиції України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2019. 211 с.

109. Жарова О. П. Правові засади функціонування вищого навчального закладу в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*, 2016. Вип. 19. С. 49–52.

110. Желінський В. М. Адміністративно-правові засади реєстраційної діяльності Міністерства юстиції України: дисер. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2020. 234 с.

111. Жирохов М., Максимчук М. Зброя в приватних руках: як держава поступається бізнесу на ринку озброєнь. *Економічна правда*, 2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/01/28/670441/>

112. Жук Т. Класифікація суб'єктів сектору безпеки України. *Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи*: Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 15–16 верес. 2020 р.). К.: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 60–63.

113. Жуков М. С. Форми та методи адміністративно-правового регулювання чи інструменти діяльності публічної адміністрації: порівняльний аналіз. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2020. № 2. С. 215–218.

114. Ігонін Р. В., Вікторчук М. В. Поняття та особливості адміністративних процедур. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*, 2019. Вип. 2. С. 182–190.

115. Іллюк С., Бондар. О. Практичний посібник із проведення громадсько-парламентських розслідувань. Київ, 2021. URL: <https://ecpl.com.ua/wp-content/uploads/2021/02/Praktychnyy-posibnyk.pdf>

116. Інтеграція: енциклопедія сучасної України. *Інститут енциклопедичних досліджень НАН України*. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=12384

117. Інтегроване навчання: тематичний і діяльнісний підходи (Частина 1). *Нова Українська школа*, 2017. URL: <https://nus.org.ua/articles/integrovane-navchannya-tematichnyj-i-diyalnisnyj-pidhody-chastyna-1/>

118. Історія становлення відносин Україна-ЄС. *Міністерство юстиції України офіційний сайт*, 2022. URL: <https://minjust.gov.ua/m/istoriya-standovlennya-vidnosin-ukraina-es>

119. Енциклопедія державного управління: у 8 т. Київ: НАДУ, 2011. С. 114.

120. Калиновський Б., Бугайко Ю. Вплив європейської правничої термінології на українську законодавчу терміносистему. *Expert: Paradigm of Law and Public Administration*, 2019. № 6. С. 86–100.

121. Канда М. І. Забезпечення екологічної безпеки в зоні впливу діяльності птахоферм: автореферат дис. ... канд. тех. наук: 21.06.01. 2019.

122. Клименко Н. Г. Недержавні інституції: їх види та класифікація. *Інвестиції: практика та досвід*, 2017. № 11. С. 103–108.

123. Кобринський В. Ю. Державний контроль у сфері національної безпеки України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2008. 20 с.

124. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

125. Кодекс поведінки стосовно військовополітичних аспектів безпеки. *Організація з безпеки і співробітництва в Європі*, 1994. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/9/253046.pdf>

126. Костюченко О. Є. Визначення поняття «правове забезпечення». *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України*, 2015. № 1 (68). С. 11–16.

127. Коваленко Ю. О. Адміністративно-правовий механізм інформаційного забезпечення протидії корупції в правоохоронних органах України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2018. 255 с.

128. Коваль Л. Адміністративне право України. Загальна частина. Основи, 1994. 154 с.

129. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України. Юрінком Інтер, 2003. 544 с.

130. Комітет Євроінтеграції провів засідання щодо подальших кроків спрямованих на членство України в ЄС. *Голос України*, 2020. URL: <http://www.golos.com.ua/article/363184>

131. Комітет з питань національної безпеки, оборони та розвідки рекомендує Верховній Раді прийняти за основу законопроект щодо надання можливості територіальній обороні виконувати завдання в районах ведення воєнних (бойових) дій. *Інформаційне управління Апарату Верховної Ради України*, 2022. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/219241.html

132. Коментарі Департаменту з питань виконання рішень Європейського суду з прав людини Комітету Міністрів Ради Європи щодо

проекту Закону України «Про гарантії держави щодо виконання рішень суду». Страсбург від 16 березня 2011 року. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a40#Text

133. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України офіційний сайт*, 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

134. Контури нової воєнної реформи. Плани. Перші результати. Аналітична доповідь. Під загальною ред. А. І. Шевцова. РФНІСД в м. Дніпропетровську. 2013.

135. Корнієнко Д. М. Актуальність проблеми визначення сутності адміністративно-правового забезпечення для службово-бойової діяльності Національної гвардії України. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія юридична*, 2020. Том 26. С. 128–133.

136. Котляр, О. І. Впровадження міжнародно-правових актів в національне законодавство: з'ясування термінологічних аспектів. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Право. в 2-х ч.*, 2011. Вип. 15. № 1. С. 42–46.

137. Красноручий О., Власенко Т., Галич С. Напрями вдосконалення оцінки ефективності публічного адміністрування. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*, 2016. № 3. С. 45–54.

138. Кривицький Ю. В. Спеціалізовані норми права в механізмі правового регулювання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2010. 260 с.

139. Крупник А. С. Зарубіжний досвід громадського контролю: уроки для України. Ефективність державного управління: Зб. наук. праць ЛРІДУ. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2007. Вип. 14. С. 146–154.

140. Круть П.П. Армія як суб'єкт забезпечення національної безпеки України (соціально-філософський аналіз): автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03. Х., 1999. 19 с.

141. Кубілюс А. План євроінтеграції: коли можливий вступ України до ЄС та як його досягти. *Європейська правда*, 2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/07/8/7142850/>

142. Кубецька О. М., Лазарєв В. О., Неклеса О. В., Палешко Я. С. Коментар до Закону України «Про національну безпеку України». Дніпро: ДДУВС, 2020. 72 с.

143. Кузьмишин В. М. Адміністрування апеляційних судів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2018. 222 с.

144. Куркова К. Адміністративно-правове забезпечення науковотехнологічного розвитку в Україні: теоретико-правовий аспект: монографія. ФОП Чалчинська Н. В. 510 с.

145. Куркова К. Забезпечувальна роль держави щодо ефективного науково-технологічного розвитку в Україні. *Інноваційні технології публічного управління та адміністрування: теорія і кращі практики 21 століття*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Мелітополь, 17 листоп. 2020 р.). С. 181–183.

146. Кузьменко А. Проблеми відповідності стратегії та системи забезпечення безпеки України національним потребам. *Justinian*. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2432>

147. Кустовська О. Методологія системного підходу та наукових досліджень. *Економічна думка*, 2005. 124 с.

148. Ліпкан В. Правовий статус Ради національної безпеки і оборони України у сфері національної безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*, 2009. № 12. С. 4–8.

149. Лазур Я. В. Поняття, сутність та елементи адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у державному управлінні. *Форум права*, 2009. № 3. С. 392–398.

150. Лепіхов А. Глобальні ризики та невизначеність: огляд дослідження ЕІУ. *Національний інститут стратегічних досліджень*, 2022.

URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/hlobalni-ryzyky-ta-nevyznachenist-ohlyad-doslidzhennya-eiu>

151. Ліпкан В. Національна безпека України. 2-ге вид. К.: КНТ, 2009. 576 с.

152. Личенко І. Поняття та ознаки адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: юридичні науки, 2017. Вип. 4, № 876 (15). С. 163–169.

153. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства: монографія. 2-ге вид., переробл. К. : НІСД, 2015. 348 с.

154. Макарчук В. В. Поняття контрольно-наглядових процедур правоохоронних органів при реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2022. № 11. С. 463–465.

155. Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія. К.: НІСД, 2018. 472 с.

156. Маркова О. Дозвільна процедура в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*, 2020. Вип. 6 (35). С. 126–133.

157. Маркова О. О. Адміністративна процедура контролю (нагляду). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: *Юриспруденція*, 2021. № 49. С. 64–68.

158. Маркеєва О., Розвадовський Б. Безпекові аспекти правового врегулювання подвійного (множинного) громадянства в Україні: аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*, 2021. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-04/az-1_23.03.2021-mnozhh-grom-1.pdf

159. Маркеєва О., Розвадовський Б. Актуальні проблеми правового забезпечення державно-приватного партнерства у сфері захисту критичної інфраструктури. *Національний інститут стратегічних досліджень*, 2020.

URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/derzhavno-pryvatne-partnerstvo.pdf>

160. Маркєєва О. Д., Розвадовський Б. Л. Держава та приватний сектор на захисті національної безпеки: від взаємодії до партнерства: Аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2021. 72 с.

161. Матвієнко А. Від антикорупції до доброчесності. Дієві інструменти для об'єднаних територіальних громад. *USAID «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE)*, 2020. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/565/DP_posibnik_antikor_tools_WEB.pdf

162. Міятович Д. Комюніке Представника ОБСЄ з питань свободи ЗМІ щодо свободи слова та боротьби проти тероризму Комюніке № 6/2016. *Організація з безпеки і співробітництва в Європі*, 2016.

163. Мельник О. Нова модель безпеки в Європі: чим допоможе Україні стратегія «компас». *Разумков Центр*, 2022. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/nova-model-bezpeky-v-yevropi-chym-dopomozhe-ukraini-strategiia-kompas>

164. Мельник Я. Функціональна роль інституту держави в забезпеченні соціальної безпеки. *Центр проблем імплементації європейського соціального права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, 2022. URL: <http://ceslii.knu.ua/ua/podii/152-funktsionalna-rol-instytutu-derzhavy-v-zabezpechenni-sotsialnoyi-bezpeky>

165. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї: Міжнародний документ від 05.12.1994 р. № 998_158. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text

166. Міжнародна Федерація Товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця (МФТЧХ). *Постійне представництво України при*

відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві, 2012. URL: <https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/2614-red-cross-and-crescent>

167. Мотиль О. Війна Росії проти України. У Німеччині вимагають жорсткішої позиції щодо режиму Путіна. *Радіо Свобода*, 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-nimechchyna-ahresiya-rosiyi/31658175.html>

168. Мушак Н. Гармонізація законодавства України з «acquis» Європейського Союзу та правовими стандартами Ради Європи. *Право України*, 2013. № 6. С. 77–91.

169. Надьон О. В. Рада національної безпеки й оборони України та Служба безпеки України як суб'єкти спеціальної компетенції із забезпечення фінансової безпеки банків. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 87–91.

170. Наконечна І. Сутність явища «безпека»: теоретико-правовий аналіз. *KELM*, 2022. № 6 (50). С. 249–253.

171. Наконечна І. В. Система завдань забезпечення національної безпеки України в умовах Євроінтеграції. *Науковий вісник публічного та приватного права*, 2022. Випуск 5. С. 123–128.

172. Наконечна І. В. Огляд наукового висвітлення проблем забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2023. №2. С. 649–651.

173. Наконечна І. В. Нормативно-правові засади реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *KELM*, 2023. № 1(53). С. 268–275.

174. Наконечна І. В. Гарантії забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції: аспект ідентифікації сутності. *Київський часопис права*, 2023. № 1. 391–396.

175. Наконечна І. В. Поняття та сутність адміністративно-правових відносин щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*, 2022. № 6. С. 164–168.

176. Наконечна І. В. Поняття та сутність адміністративних процедур забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *KELM*, 2022. № 3 (47). С. 311–315.

177. Наконечна І. В. Види адміністративних процедур забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *KELM*, 2022. № 8 (52). С. 208–213.

178. Наконечна І. В. Різновиди адміністративно-правових відносин щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Юридичний вісник*, 2022. № 6. С. 177–184.

179. Наконечна І. В. Сутність дозвільних процедур забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Право та державне управління*, 2023. № 1. С. 57–63.

180. Наконечна І. В. Юридична природа інституту форм та методів адміністративної діяльності уповноважених суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Актуальні проблеми держави і права*, 2023. № 97. С. 123–128.

181. Наконечна І. В. Інформаційно-аналітичні процедури забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Правові новели*, 2023. № 19. С. 77–84.

182. Наконечна І. В. Категорійно-поняттєвий аспект адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки в умовах Євроінтеграції. *Юридична наука*, 2020. №1. Том 2. С. 126–131.

183. Наконечна І. В. Національна безпека України у контексті євроінтеграційного вектора розвитку. *Науковий вісник публічного та приватного права*, 2021. Вип. 5. Том 3. С. 111–116.

184. Наконечна І. В. Ризики забезпечення національної безпеки України в умовах Євроінтеграції. *Науковий вісник публічного та приватного права*, 2022. Вип. 6. С. 125–129.

185. Наконечна І. В. Глобальна та Національна безпека: концептуальні відмінності змісту. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення:*

матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 12–13 серпня 2020 р. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 32–34.

186. Наконечна І. В. Аспекти ідентифікації терміну «Безпека». *Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у XXI сторіччі*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 17–18 лютого 2021 р. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 40–43.

187. Наконечна І. В. Етимологічний зміст терміну «ризик» у контексті забезпечення національної безпеки. *Актуальні проблеми взаємодії правової науки та практики її застосування*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16–17 березня 2022 р. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 18–20.

188. Наконечна І. В. Принципи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у 21-му сторіччі*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 14–15 червня 2022 р. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 21–23.

189. Наконечна І. В. Наукова розробленість проблем забезпечення Національної безпеки. *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 19–20 жовтня 2022 р. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 55–57.

190. Наконечна І. В. Адаптація досвіду НАТО щодо планування процедур огляду сектору безпеки та оборони. *Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 19–20 січня 2022 р. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 54–57.

191. Наконечна І. В. Сутність безпекових гарантій для України. *Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 21–22

лютого 2022 р. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 39–41.

192. Наконечна І. В. Адміністративно-правові відносини щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції: міжнародний контекст розвитку. *Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 13–14 березня 2023 р. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 31–33.

193. Наконечна І. В. Парламентські контрольні-наглядові процедури щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Науково-практичні засади розвитку юридичної науки на сучасному етапі державотворення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 15–16 лютого 2023 р. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 117–120.

194. Наконечна І. В. Аналіз проведення чотирьох процедур комплексного огляду сектору безпеки і оборони. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 20–21 квітня 2023 р. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 44–46.

195. Напрями наукових досліджень. *Офіційний сайт Національна академія служби безпеки України*, 2022. URL: <https://academy.ssu.gov.ua/ua/51-napryami-naukovih-doslidzhen-naukova-diyalnist>

196. Науково-дослідний центр. *Офіційний сайт Національна академія Національної гвардії України*, 2022. URL: <http://nangu.edu.ua/about/naukovo-doslidnij-centr>

197. Науково-виробниче об'єднання «Практика». *Мілітарний*, 2022. URL: <http://surl.li/nvyfh>

198. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки: Указ Президента України від 27

вересня 2021 року № 487/2021. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>

199. Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля. Проект. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України*, 2015. URL: <https://dn.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/aproksimatsii1.pdf>

200. Національна безпека України: 1994–1996 рр. Київ: НІСД, 1997. 321 с.

201. Нашинець-Наумова А. Ю. *Інформаційна безпека: питання правового регулювання*. Київ: Гельветика, 2017. 168 с.

202. Новіков С. Інституціоналізація громадського контролю виборчого процесу в Україні: необхідність, здобутки, проблеми. *Людина і політика*, 2004. № 5. С. 17–24.

203. Общая теория государства и права: академический курс: в 2-х т. Т. 2. Теория права. Под ред. М. Н. Марченко. Зерцало, 1998. 518 с.

204. Одарюк М. П. Правове регулювання процедур у земельному праві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Харків, 2018. 194 с.

205. Оксін В. Ю. Місцевий розвиток в Україні: теорія та практика публічного адміністрування: дис... д-ра юрид. наук. Дніпро, 2021. 498 с.

206. Оксін В. Сутність адміністративних процедур вирішення питань місцевого значення в Україні. *Вісник АПСВТ*, 2020, № 3–4. С. 26–34.

207. Олейников С. М. Функції держави і правові форми її діяльності. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*, 2012. Вип. 23. С. 150–161.

208. Олещенко О. М. Антимонопольне регулювання в системі економічної безпеки України: автореф. дис... канд. екон. наук: 21.04.01. К., 2005. 18 с.

209. Олійник А., Шацька В. Інформаційні системи і технології у фінансових установах. Львів: «Новий Світ-2000», 2006. 436 с.

210. Орієнтовний план перекладу актів acquis ЄС на 2022 рік. *Урядовий портал офіційний сайт*, 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/orientovniy-plan-perekladu-aktiv-acquis-es-na-2022-rik.pdf>

211. Осауленко С. В. Адміністративно-правовий статус Кабінету Міністрів України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2010. 19 с.

212. Основні вимоги до порядку взаємодії адміністратора з місцевими дозвільними органами, суб'єктами господарювання та територіальним органом спеціально уповноваженого органу з питань дозвільної системи у сфері господарської діяльності щодо видачі документів дозвільного характеру: Додаток 2 до Постанови Кабінету Міністрів України від 21 травня 2009 р. № 526. *Урядовий портал офіційний сайт*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/219179258>

213. Очерк теории государственного управления. Наука, 1987. 294 с.

214. Палій О. А. Національна безпека України в контексті євроатлантичної інтеграції: автореф. дис... канд. політ. наук: 21.01.01. К., 2006. 13 с.

215. Палій Л.Л. Форми і методи адміністративної діяльності щодо забезпечення митної безпеки в Україні: дис. ... доктора філософії 081 «Право». Запоріжжя, 2020. 219 с.

216. Панов В. М. Класифікація адміністративно-правових відносин, які виникають при реалізації органами прокуратури правозахисної функції. *Форум права*, 2013. № 2. С. 434–441.

217. Панова О. О. Забезпечення публічної безпеки в Україні: адміністративно-правовий аспект: монографія. Харків: Панов, 2018. 510 с.

218. Панченко Ю. Гарантії безпеки дорогою до НАТО: що у Зеленського хочуть запропонувати Заходу. *Європейська правда*, 2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/07/2/7142457/>

219. Парахонський Б. О., Яворська Г. М., Резнікова О. А. Міжнародне безпекове середовище: виклики і загрози національній безпеці України. К.: НІСД, 2013. 64 с.

220. Патерило І. В. Інструменти діяльності публічної адміністрації: сутність та зміст. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2014. Вип. 27 (2). С. 174–178.

221. Пашинський В. Й. *Забезпечення оборони України: адміністративно-правові аспекти*. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ: Освіта України, 2018. 407 с.

222. Педан А. І. Адміністративно-правові відносини у сфері виконавчого провадження в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2019. 211 с.

223. Педан А. І. Уточнювальні та відмінні фактори щодо змісту і сутності адміністративно-правових відносин в сфері виконавчого провадження. *Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 27–28 жовтня 2017 року*. Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. С. 96–97.

224. Пендюра М. М. Національна безпека України в контексті сучасних європейських геополітичних трансформацій: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2006. 19 с.

225. Переформатування європейської інтеграції: можливості і ризики для асоціації Україна-ЄС. В. Сіденко (керівник проекту) та ін. Київ: Заповіт, 2018. 214 с.

226. Перун В. Україна і ЄС підписали домовленості про співробітництво в рамках Європейської міграційної мережі. *LB.ua*, 2022. URL: https://lb.ua/society/2022/08/02/525103_ukraina_i_ies_pidpisali_domovlenosti.html

227. Петрів І. М. Конституційно-правові засади організації та діяльності Ради національної безпеки і оборони України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02. К., 2004. 19 с.

228. Положення про Воєнний кабінет Ради національної безпеки і оборони України: Указ Президента України від 12.03.2015 р. № 139/2015. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/139/2015#Text>

229. Пономаренко Г. О. Адміністративно-правові відносини, які виникають в управлінні забезпеченням національної безпеки Службою безпеки України. *Форум права*, 2007. № 3. С. 195–201.

230. Порядок взаємодії суб'єктів забезпечення кібербезпеки під час реагування на кіберінциденти/кібератаки: наказ Національного координаційного центру кібербезпеки від 22.09.2022 р. *РНБО офіційний сайт*, 2022. URL: https://www.rnbo.gov.ua/files/2022/NKCK/%D0%9F%D0%BE%D1%80%D1%8F%D0%B4%D0%BE%D0%BA_%D0%B2%D0%B7%D0%B0%D1%94%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D1%96%D1%97.pdf

231. Приходько А. Адміністративно-правове забезпечення запобігання та протидія корупції в Україні за умов євроінтеграції: дис... д-ра юрид. наук. Дніпро, 2020. 485 с.

232. Приходько А. А. Запобігання та протидія корупції в Україні за умов євроінтеграції. Адміністративно-правовий аспект: монографія. Київ: ФОП Чалчинська Н. В., 2020. 430 с.

233. Предмет та система курсу «Адміністративна діяльність Національної поліції України». Форми та методи адміністративної діяльності Національної поліції України. *Одеський державний університет внутрішніх справ*, 2018. URL: <https://oduvsv.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/AD-NPU-lektsiya-1-4.pdf>

234. Поліщук О. О. Технологія інерційного способу утилізації авіаційних боєприпасів з урахуванням критерію безпеки: автореф. дис... канд. техн. наук: 05.07.04. Х., 2006. 20 с.

235. Польська К. Як війна РФ проти України впливатиме на ЄС у 2023 році. *DW Global Media Forum*, 2023. URL: <https://www.dw.com/uk/ak-vijna-rf-proti-ukraini-vplivatime-na-es-u-2023-roci/a-64489994>

236. Полтораков О. Громадський контроль над «силовими» структурами в Україні: проблеми та перспективи. *Національний інститут проблем міжнародної безпеки*, 2005. URL: <http://www.niisp.org.ua/default~38.php>.

237. Попов С. Теоретичні і праксіологічні засади формування зворотних зв'язків у системі місцевого самоуправління. *Гуманітарний вісник ЗДІА*, 2011. № 45. С. 265–278.

238. Попов С., Вошко І., Коваль З., Маміч В., Розмазнін О., Душкін Ю. Інформаційно-аналітична, доказова і форсайт підтримки державної політики у сфері національної безпеки: порівняльний аналіз. *Актуальні проблеми державного управління*, 2021. Т. 3. № 84. С. 167–174.

239. Потапенко і. Роль адміністративного права в регулюванні суспільних відносин. *Європейські перспективи*, 2014. № 5. С. 50–54.

240. Пояснювальна записка до проекту Адміністративно-процедурного кодексу України: документ від 03.12.2012. *База даних «Законодавство України». Верховна Рада України*. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=44893&pf35401=238661>.

241. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України» щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності Служби безпеки України 3196-д від 26.10.2020 р. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/4441>

242. Президент підписав заявку на членство України в ЄС. *Укрінформ*, 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3416117-prezident-pidpisav-zaavku-na-clenstvo-ukraini-v-es.html>

243. Президент провів засідання РНБО, на якому було розглянуто питання щодо забезпечення колективної безпеки України та

євроатлантичного простору. *Офіс Президента України*, 2022 URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-proviv-zasidannya-rnbo-na-yakomubulo-rozglyanuto-78169>

244. Проблеми і перспективи вітчизняної космічної галузі (інтерв'ю з головою ДКАУ). *Мілітарний*, 2011. URL: <https://mil.in.ua/uk/problemy-i-perspektyvy-vitchyznyanoi-kosmichnoyi-galuzi-interv-yu-z-golovoyu-dkau/>

245. Проект Закону про засади державної політики у сфері європейської інтеграції 1206 від 29.08.2019. *Верховна Рада України офіційний сайт*, 2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/1042>

246. Проект Постанови про Заяву Верховної Ради України щодо підтримки з боку України дотримання норм міжнародного права в регіоні Східного Середземномор'я. № 5429 від 26.04.2021. *Верховна Рада України офіційний сайт*, 2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/26397>

247. Проект Постанови про Звернення Верховної Ради України до Бундестагу Федеративної Республіки Німеччина щодо подальшого надання важкого озброєння та всебічної військово-технічної підтримки України в протистоянні повномасштабній російській інтервенції № 8080 від 28.09.2022. *Верховна Рада України офіційний сайт*, 2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40545>

248. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань національної безпеки і оборони щодо зміцнення демократичного цивільного контролю над Збройними Силами України, удосконалення об'єднаного керівництва силами оборони держави та планування у сферах національної безпеки і оборони №4210 від 12.10.2020. *Верховна Рада України офіційний сайт* URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/4304>

249. Проект Закону про прискорений перегляд інструментів державного регулювання господарської діяльності № 8058 від 19.09.2022 р. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40514>

250. Проценко Д., Тупчієнко Д. Огляд підходів до регулювання нових конвергентних аудіовізуальних засобів масової інформації: міжнародний досвід. К. 2012, 112 с.

251. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z970776?an=1>

252. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>

253. Про Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.08.1999 № 1496. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1496-99-%D0%BF#Text>

254. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 21.11.2002 № 228-IV. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-15#Text>

255. Про затвердження Методики визначення критеріїв євроінтеграційної складової державних цільових програм: Наказ Міністерства економіки та європейської інтеграції України від 16.03.2005 р. № 62. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <http://surl.li/nwabt>

256. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>

257. Про затвердження Положення про інформаційну систему переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією: Постанова Кабінету Міністрів України

від 07.05.2022 р. № 562. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/562-2022-%D0%BF/ed20220507#n20>

258. Про затвердження Положення про єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ та переліку її пріоритетних інформаційних ресурсів: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.11.2018 р. № 1024. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2018-%D0%BF/ed20181114#n21>

259. Про затвердження Порядку інтеграції інформаційних систем державних органів та органів місцевого самоврядування до Єдиного державного порталу адміністративних послуг: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 08.09.2016 р. № 1501/248. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1315-16#Text>

260. Про розвідку: Закон України від 17.09.2020 № 912-IX. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#n631>

261. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>

262. Про заходи щодо підвищення ефективності планування в секторі безпеки і оборони: рішення Рада національної безпеки і оборони України від 28.04.2014 р. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0007525-14#Text>

263. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2014 року «Про заходи щодо підвищення ефективності планування в секторі безпеки і оборони»: Указ Президента України 13.05.2014 р. № 468/2014. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/468/2014#n2>

264. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 16 травня 2019 року «Про організацію планування в секторі безпеки і оборони України»: Указ Президента України від 16.05.2019 р. № 225/2019. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2019#n2>

265. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України від 24.09.2015 р. №555/2015. *Офіс Президента України офіційний сайт*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>

266. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України»: Указ Президента України № 240/2016 від 06.06.2016 р. *Офіс Президента України офіційний сайт*. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/2402016-20137>

267. Про організацію планування в секторі безпеки і оборони України: рішення РНБОУ від 16.05.2019 р. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-19#Text>

268. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України»: Указ Президента України від 17.09.2021 р. № 473/2021. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473/2021#Text>

269. Про Рахункову палату: Закон України від 02.07.2015 р. № 576-VIII. *Ligazakon*. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/T150576?an=22&ed=2022_05_07

270. Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України: Закон України від 19.12.2019 р. № 400-IX. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/400-20#Text>

271. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання: Постанова Верховної Ради

України від 29.08.2019 р. № 19-IX. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/19-ix#Text>

272. Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції: Закон України від 02.12.2010 р. № 2735-VI. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2735-17#n761>

273. Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану: наказ Головнокомандувача Збройних сил України від 03.03.2022 р. № 73. *Міністерство оборони України офіційний сайт*. URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/nakaz_73_zi_zminamu.pdf

274. Про затвердження Порядку видачі та анулювання дозволу на тимчасове мовлення, умов дозволу та порядку здійснення нагляду за додержанням законодавства про телебачення і радіомовлення телерадіоорганізаціями, що здійснюють тимчасове мовлення на територіях з особливим режимом мовлення на підставі відповідного дозволу: рішення Національна ради України з питань телебачення і радіомовлення від 01.03.2018 р. № 288. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0386-18#Text>

275. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 р. № 2849-IX. *Голос України офіційний сайт*. URL: <http://www.golos.com.ua/documents/z-2849-ix.pdf>

276. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 р. № 2059-VIII. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>

277. Про громадський контроль: Проект Закону України від 13.05.2015 № 2737-1. *Лігазакон*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH2411AA>

278. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>

279. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання: Закон України від 20.02.2003 р. № 549-IV. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-15#n365>

280. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України від 06.09.2005 р. № 2806-IV. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-15#Text>

281. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 р. № 996. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>

282. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності: Указ Президента України від 10.06.1997 р. № 503/97. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/503/97#Text>

283. Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії: Закон України від 11.01.2000 р. № 1370-XIV. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1370-14#Text>

284. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. № 1861-VI. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>

285. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 р. № 2073-IX. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>

286. Про прийняття за основу проекту Закону України «Про адміністративну процедуру»: Постанова Верховної Ради України від

02.09.2020 р. № 842-IX. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/842-20#Text>

287. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України: Постанова Верховної Ради України від 16.01.1997 р. № 3/97-ВР. *Ligazakon*. URL: https://ips.ligazakon.net/document/f970003?an=158&ed=2000_12_21

288. Про Службу безпеки України Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-ХІІ. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>

289. Про затвердження плану дій із впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд»» у 2021-2022 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2021р. №149-р. *Кабінет Міністрів України офіційний сайт*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/partnerstvo/plan-2022.pdf>

290. Про санкції: Закон України від 14 серпня 2014 року № 1644-VII. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text>

291. Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції: Постанова Верховної Ради України від 29.07.2022 № 2483-IX. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2483-20#Text>

292. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>

293. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 вересня 2022 року «Щодо дій України у відповідь на спробу Російської Федерації анексувати території нашої держави, з метою гарантування безпеки євроатлантичного простору, України та відновлення її територіальної цілісності»: Указ Президента України від 30 вересня 2022 р.

№679/2022. *Офіс Президента України офіційний сайт*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6792022-44249>

294. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text>

295. Про інститут. *Офіційний сайт Національний інститут стратегічних досліджень*, 2022. <https://niss.gov.ua/pro-instytut>

296. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

297. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 р. №392/2020. *Офіс Президента України офіційний сайт*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

298. Про Євроінтеграцію простими словами. *Державна регуляторна служба України офіційний сайт*, 2022. <https://www.drs.gov.ua/evrointegratsiya/pro-uvrointegratsiyu-prostymy-slovamy/>

299. Про основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України від 02.07.1993 р. № 3360-XII (втратила чинність). *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>

300. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11.06.1998 р. № 615/98. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98#Text>

301. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 червня 2022 року «Про затвердження Положення про Реєстр осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів), порядок його формування і ведення»: Указ Президента України від 29 червня 2022 року № 459/2022. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0012525-22#Text>

302. Про перерозподіл деяких видатків державного бюджету, передбачених Апарату Ради національної безпеки і оборони України на 2022 рік: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.11.2022 року № 1038-р. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1038-2022-%D1%80#Text>

303. Про призначення Р. Семенченка начальником Департаменту захисту національної державності Служби безпеки України: Указ Президента України від 27.10.2022 р. № 741/2022. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/741/2022#Text>

304. Програма інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента від 14.09.2000 р. №1072/2000. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00#Text>

305. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020?find=1&text=%D0%B0%D0%B4%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%80#Text>

306. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/paran2#n2>

307. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

308. Про утворення Ставки Верховного Головнокомандувача: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 72/2022. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72/2022#Text>

309. Про Національний план скорочення викидів від великих спалювальних установок: Розпорядження Кабінету Міністрів України від

08.11.2017 р. № 796-р. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-2017-%D1%80#n8>

310. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про забезпечення національних інтересів і національної безпеки у сфері приватизації та концептуальні засади їх реалізації: Указ Президента України від 06.03.2008 р. № 200/2008. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/200/2008#Text>

311. Про заходи з розвитку та використання вітчизняних систем супутникової навігації в інтересах безпеки і оборони держави: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23.12.2022 р. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0024525-22#n2>

312. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України від 26.08.2021 р. № 447/2021. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>

313. Про заходи з нейтралізації загроз в енергетичній сфері: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30.07.2021 р. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0056525-21#n2>

314. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV (Втрата чинності від 08.07.2018). *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>

315. Про забезпечення електронними комунікаційними послугами в умовах воєнного стану: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 26.11.2022 р. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0020525-22#Text>

316. Про схвалення Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.12.2022 р. № 1155-р. *Верховна Рада України*

офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1155-2022-%D1%80#Text>

317. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України»: Указ Президента України від 26.09.2021 р. № 448/2021. *Верховна Рада України офіційний сайт.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021#Text>

318. Про затвердження Порядку здійснення координації діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань додержання режимів на державному кордоні: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.1999 р. № 48. *Верховна Рада України офіційний сайт.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/48-99-%D0%BF#Text>

319. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 р. № 3166-VI. *Верховна Рада України офіційний сайт.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>

320. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI. *Верховна Рада України офіційний сайт.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>

321. Про порядок здійснення перекладу на українську мову актів Європейського Союзу *acquis communautaire*: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2017 р. № 512. *Верховна Рада України офіційний сайт.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/512-2017-%D0%BF#Text>

322. Про затвердження Порядку здійснення офіційного перекладу багатосторонніх міжнародних договорів України на українську мову: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2006 р. № 353. *Верховна Рада України офіційний сайт.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/353-2006-%D0%BF#Text>

323. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI. *Верховна Рада України офіційний сайт.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>

324. Про концесію: Закон України від 03.10.2019 р. № 155-IX. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20#Text>

325. Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021 р. № 1702-IX. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>

326. Прянішнікова І. В. Адміністративно-правові засади взаємодії засобів масової інформації з органами Національної поліції під час запровадження правового режиму воєнного стану: дисер. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2022. 241 с.

327. Пряхін Є., Гумін О. М. Адміністративно-правовий статус особи: поняття та структура. *Наше право*, 2014. № 5. С. 32–37.

328. Пульс Угоди моніторинг реалізації плану заходів з виконання Угоди. *Євроінтеграційний портал*, 2022. URL: <https://pulse.eu-ua.org/ua/streams/national-security-and-defence/>

329. Пундик М. В. Управлінські зв'язки у системній взаємодії органів публічного управління на регіональному рівні. *Публічне управління: теорія та практика*, 2013. Вип. 1. С. 47–53.

330. Радишевська О. Р. Європеїзація адміністративного права України: питання теорії та практики: автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2021. 436 с.

331. Радченко В. І. Про основні результати роботи Ради національної безпеки і оборони України та апарату Ради у 2003 році. *Стратегічна панорама*, 2004. №1. С. 3.

332. Райзберг Б. Современный экономический словарь. 3-е изд. перераб и доп. ИНФРА-М, 2002. 480 с.

333. Рассел Б. А. Человеческое познание, его сфера и границы. Пер. с англ. Н. В. Воробьева. К.: Ника-Центр, 2001. 560 с.

334. Рачинська М. П. Парламентський контроль у формі діяльності тимчасових слідчих комісій: забезпечення ефективності. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*, 2014. № 4. С. 77–84.

335. Резнікова О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища. Київ: НІСД, 2022. 532 с.

336. Резнікова О. О., Сьомін С. В. Забезпечення безперервності процесу управління у сфері національної безпеки: *Резюме. Національний інститут стратегічних досліджень*, 2018. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-01/111AZ-governance-continuity-1_1_2-928b5.pdf

337. Реформа СБУ. *Служба безпеки України офіційний сайт*, 2022. URL: <https://ssu.gov.ua/reforma-ssu>

338. Реформа держоборонзамовлення. Рекомендації Американсько-Української Ділової Ради (USUBC). *Мілітарний*, 2018. URL: <https://mil.in.ua/uk/rekomendaciyi-amerykansko-ukrayinskoyi-dilovoyi-rada-usubc-scholo-reformy-derzhoboronzamovlennya-ta-rozroblennya-novoyi-redakciyi-zu-pro-derzhavne-oboronne-zamovlennya/>

339. Рішення Комітету щодо експертного висновку законопроекту № 8058. Комітет Верховної Ради України з питань економічного розвитку. *Верховна Рада України офіційний сайт*, 2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1531545>

340. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення статті 86 Конституції України та статей 12, 19 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про запити народних депутатів України). Справа N 1-12/99, 1999. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-99#Text>

341. Румянцева-Козовник А. В. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ щодо запобігання насильства в сім'ї над дітьми. *Наше право*, 2013. № 11. С. 47–50.

342. Салманова О. Ю. Правові акти в управлінській діяльності Національної поліції України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2016. 455 с.

343. Семенюк О. Нова архітектура європейської безпеки: тенденції, виклики, перспективи. URL: <http://cs.cirs.kiev.ua>

344. Сергієнко Н. А. Міжгалузеві зв'язки виконавчого права України й адміністративного права України *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*, 2021. № 49. С. 59–63.

345. Сірант М. М. Адміністративно-правова характеристика діяльності органів публічної влади щодо забезпечення екологічної безпеки в умовах глобалізаційних викликів: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2021. 509 с.

346. Сіцінська М. В. Елементи громадського контролю в системі демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони. *Інвестиції: практика та досвід*, 2013. № 14. С. 112–115.

347. Сіцінська М. Громадська рада: особливості її діяльності в секторі безпеки і оборони України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*, 2014. № 1. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=673>

348. Ситник Г. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади). К.: НАДУ, 2012. 544 с.

349. Скакун О. Ф. Теория государства и права. Консум, 2000. 704 с.

350. Скакун О. Ф. Теория держави і права. Консум, 2001. 664 с.

351. Скоробагатько М. А. Адміністративно-правові відносини у сфері експертно-криміналістичної діяльності органів внутрішніх справ України. *Європейські перспективи*, 2013. № 5. С. 74–76.

352. Скрипа Є. В. Контрольно-наглядові процедури у сфері забезпечення безпеки на автомобільному транспорті. *Порівняльно-аналітичне право*, 2018. Вип. 5. С. 247–249.

353. Слабунова Ю. В. Структура адміністративно-правового механізму забезпечення прав громадян органами прокуратури. *Форум права*, 2013. № 2. С. 508–512.

354. Словник української мови: в 11 томах. Т. 4. (І–М). Наук. думка, 1973. 840 с.

355. Словарь иностранных слов. 14-е изд., испр., 1987. 608 с.

356. Собенко Н. В. ЄС обговорять скасування одностайного голосування за санкції. *Суспільне Новини*, 2022. URL: <https://suspilne.media/283572-v-es-obgovorat-skasuvanna-odnostajnogo-golosuvanna-za-sankcii/>

357. Собенко Н. Зеленський підписав закон про медіа. *Суспільне Новини*, 2022. URL: <https://suspilne.media/337886-rada-uhvalila-zakon-pro-media-v-cilomu/>

358. Сокур О. В. Європейська інтеграція: теоретичні засади та еволюція поглядів. *Актуальні проблеми політики збірник наукових праць*, 2015. Вип. 55. С. 50–58.

359. Снігир О. Російські ініціативи для загальноєвропейської безпеки. Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*, 2010. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/rosiyski-iniciativi-dlya-zagalnoevropeyskoi-bezpeki-analitichna>

360. Спеціалізовані вчені ради. *Офіційний сайт Національної академії служби безпеки України*, 2022. URL: <https://academy.ssu.gov.ua/ua/53-specializovani-vcheni-radi-naukova-diyalnist>

361. Співробітники Офісу Омбудсмана взяли участь в обговоренні законопроекту «Про національні спільноти України» на Одещині. *Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини офіційний сайт*, 2022. URL: https://ombudsman.gov.ua/uk/news_details/

spivrobotniki-ofisu-ombudsmana-vzyali-uchast-v-obgovorenni-zakonoprojektu-pro-nacionalni-spilnoti-ukrayini-na-odeshchini

362. Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України. *Міністерство економіки України офіційний сайт*. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=e86e7493-29c3-45d1-8955-98a31f2f5e9e&title=SpilnaStrategiiaYevropeiskogoSoiuzuSchodoUkraini>

363. Справа №1-252/2018(3492/18): Рішення Конституційного суду у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», статей 15, 151, 26 Закону України «Про кінематографію». *Конституційний Суд України офіційний сайт*, 2021. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/3_p_2021_2.pdf

364. Стеценко С. Г. Адміністративне право України. Атіка, 2008. 624 с.

365. Стратегія комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.12.2022 р. № 1155-р. *Кабінет Міністрів України офіційний сайт*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/63a/091/bec/63a091beca9be413554006.doc>

366. Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ. МАУП, 2003. 368 с.

367. Тагліна О. В. Основи здоров'я. Харків, Ранок, 2017.

368. Тарасенко К. В. Конституційно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. К., 2009. 206 с.

369. Тарасюк А. Система суб'єктів забезпечення кібербезпеки в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*, 2020. Том 31 (70) Ч. 2, № 2. С. 119–124.

370. Теліпко В. Е. Конституційне та конституційно-процесуальне право України. *Центр учбової літератури*, 2009. 568 с.

371. Теорія управління в органах внутрішніх справ. За ред. В. А. Ліпкана. К.: КНТ, 2007. 884 с.

372. Тімкін І. Ф., Новікова Н. Є. Структурно-функціональна характеристика системи забезпечення національної безпеки України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*, 2016. Вип. 11. С. 64–68.

373. Тимощук В., Бойко І., Школик А., Школьний Є. Закон «Про адміністративну процедуру»: загальні прозорі правила взаємодії між державою та громадянами й бізнесом. Київ, 2021. 75 с.

374. Ткачук Т. Ю. Правове забезпечення інформаційної безпеки в умовах євроінтеграції України: дисер. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Ужгород, 2019. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/19617>

375. Ткачук А. Ф. Законодавство для третього сектору: необхідність та перспектива змін. К.: Інститут громадянського суспільства, 2002. 32 с.

376. Тодыка Ю. Н. Конституция Украины – Основной Закон государства и общества. Харьков, 2001. 382 с.

377. Топольницький В. В. Повноваження Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України у здійсненні воєнного керівництва обороною держави. Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): у 2 т.: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 1. С. 345–349.

378. Третій сектор в Україні: проблеми становлення. За заг. ред. М. М. Ілляш. К.: Український інститут соціальних досліджень, 2001. 170 с.

379. Троцький Я. О. Глобалізаційні виклики національній безпеці України в контексті європейських інтеграційних процесів: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 21.01.01. К., 2010. 20 с.

380. Турута О. В. Юридичний механізм забезпечення реальності прав і свобод громадян. *Форум права*, 2010. № 2. С. 519–523.

381. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Міжнародна угода від 27.06.2014 р. № 984_011. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

382. Угода про фінансування заходу «Зменшення вразливості та підвищення продовольчої безпеки через підтримку постраждалого населення та сільськогосподарського виробництва в Україні (Контракт з розбудови держави та посилення стійкості)». Дата підписання: 05.09.2022. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-22#Text

383. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами: Міжнародний документ від 14.06.1994 р. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text

384. Угода між Урядом України та Міжнародною Федерацією Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця про юридичний статус Міжнародної Федерації Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця та її Представництва у місті Києві: Міжнародний документ від 06.02.1997 р. № 991_006. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991_006#Text

385. Фараджов Ш. Я. Пропозиції щодо вдосконалення діяльності органів місцевого самоврядування в системі забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Державне управління:*

удосконалення та розвиток, 2021. № 3. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/3_2021/103.pdf

386. Феденко О. В. Військово-політичні аспекти становлення системи національної безпеки України: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02. Л., 2002. 16 с.

387. Фесенко В. Як унеможливити блокування рішень ЄС однією країною? *Укрінформ*, 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3502164-ak-unemozliviti-blokuvanna-risen-es-odnieu-krainou.html>

388. Фон Берталанфі Людвіг. Загальна теорія систем. *Просвітницько-консалтингова спільнота «Сім Променів»*, 2022. URL: <https://7promeniv.com.ua/naukovi-doslidzhennia-v/metodolohichni-pidkhody/71-systemnyi-pidkhid/14-liudvih-fon-bertalanfi-zahalna-teoriia-system.html>

389. Фролов Ю. М. Сутність та особливості адміністративно-правових відносин. *Наше право*, 2013. № 11. С. 41–46.

390. Фролов Ю. М. Види адміністративно-правових відносин, що виникають у сфері вищої освіти за участі вищих навчальних закладів. *Право і суспільство*, 2013. № 5. С. 75–82.

391. Фролов Ю. М. Правові засади діяльності вищих навчальних закладів в Україні. *Форум права*, 2013. №1. С. 1079–1085.

392. Фролов Ю. М. Адміністративні процедури: зміст та особливості. *Форум права*, 2013. № 3. С. 692–698.

393. Фролков М. В. Механізм адміністративно-правового забезпечення захисту прав споживачів. *Публічне право*, 2013. № 2. С. 314–320.

394. Халецький А. В. Державний механізм попередження економічної злочинності в забезпеченні національної безпеки: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Донецьк, 2008. 20 с.

395. Хорольський Р. Чи можна усунути плутанину в євроінтеграційній термінології? *Центр «Нова Європа»*, 2019. URL: <http://neweurope.org.ua/analytics/nablyzhennya-adaptatsiya-aproksymatsiya->

garmonizatsiya-zakonodavstva-chy-mozhna-usunuty-plutanynu-v-yevrointegratsijnij-terminologiyi/

396. Чупрін Є. С. Формування системи забезпечення економічної безпеки підприємств: автореф. дис. ... д-ра філософ: 051. Харківський національний університет будівництва та архітектури. 2021. 23 с.

397. Чуйко З. Конституційно-правовий механізм забезпечення національної безпеки України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*, 2006. № 8(58). С. 81–89.

398. Центр стратегічних комунікацій офіційний сайт, 2023. URL: <https://spravdi.gov.ua/pro-nas/>

399. Цокур В. Червоні точки реформи СБУ. *Українська правда*, 2021. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2021/11/16/7313786/>

400. Шахов В., Мадіссон В. Національний інтерес і національна безпека в геостратегії України. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*, 2013. № 2. С. 44–56.

401. Шевченко О., Сенченко Л. Правові засади координації центральних органів виконавчої влади. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*, 2020. № 5. С. 84–93.

402. Шорський П. О. Адміністративно-правовий механізм забезпечення виборчих прав громадян в Україні: дисертація ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2018. 267 с.

403. Шпарага Ю. І. Нормативні засади діяльності регіонального департаменту соціального захисту населення: порівняльно-правовий аналіз. *Прикарпатський юридичний вісник*, 2019. Вип. 3(28), Т. 2. С. 134–138.

404. Шрейеп Ф. Разделение труда в сфере обороны и безопасности. Построение обороны и безопасности. Киев-Женева, 2007. С. 22–72.

405. Шумило М. М. Правовідносини у сфері пенсійного забезпечення в Україні. К.: Ніка-Центр, 2016. 680 с.

406. Що жінки кажуть про гендерну рівність у секторі безпеки й оборони? *Лабораторія законодавчих ініціатив*, 2021. URL:

<https://parlament.org.ua/2021/03/08/shho-zhinki-kazhut-pro-gendernu-rivnist-u-sektori-bezpeki-j-oboroni/>

407. Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану: рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року. *Верховна Рада України офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004525-22#n2>

408. Щодо безпекових гарантій для України за Будапештським меморандумом. *Офіс Президента України офіційний сайт*, 2020. URL: <https://www.president.gov.ua/news/shodo-bezpekovich-garantij-dlya-ukrayini-za-budapeshtskim-mem-64649>

409. Щурик М. О. Сутність і значення процедури прийняття адміністративних актів у сфері забезпечення національної безпеки правоохоронними органами. *Науковий вісник публічного та приватного права*, 2022. Випуск 3. С. 173–178.

410. Як війна в Україні змінила світ та перебіг історії: від ядерного страху до відмови від нейтралітету. *Visit Ukraine Today*, 2022. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/1329/how-the-war-in-ukraine-changed-the-world-and-the-course-of-history-from-nuclear-fear-to-rejection-of-neutrality>

411. Янчук І. Переклад на українську мову *acquis communautaire* в процесі реалізації інтеграційних зобов'язань України. *Приватне право і підприємництво. Збірник наукових праць*, 2019. Вип. 19. С. 59–63.

412. A Strategic Compass for Security and Defence. *An official website of the European Union*, 2022. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en

413. About the National Security Council. *National Security Council*, 2022. URL: <https://en.bbn.gov.pl/en/president-of-poland/national-security-coun/about-the-national-sec/99,The-National-Security-Council.html>

414. About the UFF. *Ukrainian Freedom Fund*, 2023. URL: <https://ukrfreedomfund.org/mission/>

415. Administrative procedures in eu member states. Conference on Public Administration Reform and European Integration Budva, Montenegro 26–27 March 2009. URL: <https://www.sigmaweb.org/publicationsdocuments/42754772.pdf>

416. Answering Four Hard Questions About Russia's War in Ukraine: BRIEFING № 96. *International Crisis Group*, 2022. URL: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/eastern-europe/ukraine/b96-answering-four-hard-questions-about-russias-war-ukraine>

417. Baklanova, Anna. Legal Relations in Space Right. *Current Problems of Aviation and Space*, 2017. №3, pp. 1017–1019.

418. Berend I. The Contemporary Crisis of the European Union: Prospects for the Future. New York: *Routledge*, 2017. URL: <https://www.routledge.com/The-Contemporary-Crisis-of-the-European-Union-Prospects-for-the-future/Berend/p/book/9780367667986>

419. Beer, Stafford. Brain of the Firm; Allen Lane, The Penguin Press, London. *Creative Education*, 1972. Vol. 3 No. 6A. URL: <https://www.scirp.org/%28S%28czeh2tfqyw2orz553k1w0r45%29%29/reference/referencespapers.aspx?referenceid=589216>

420. Borrell 2021: Memo: Questions and Answers: A Background for the Strategic Compass. *EC3D*. URL: https://eeas.europa.eu/sites/default/files/2021-09-12_-_memo_-_strategic_compass_-_final.pdf

421. Conference on security and co-operation in Europe final act. Helsinki, 1975. *OSCE*. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf>

422. Danylenko, Anna. The Innovative Paradigm of Space Relations Development. *Advanced Space Law*, 2021. Volume 7, 12–18.

423. Enabling the local response: Emerging humanitarian priorities in Ukraine March–May 2022. *UK Humanitarian Innovation Hub*, 2022. URL: https://www.humanitarianoutcomes.org/sites/default/files/publications/ukraine_review_2022.pdf

424. European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission). Report on the Democratic Oversight of the Security Services. Strasbourg, 15 December 2015. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2015\)010-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2015)010-e)

425. European Integration. J. Peterson, in *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 2001. URL: <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/european-integration>

426. European Institute of Peace (EIP). *ISSAT*, 2022. URL: <https://issat.dcaf.ch/Share/People-Organisations/Organisations/European-Institute-of-Peace-EIP>

427. Experten fordern Korrektur deutscher Russlandpolitik. *ZEIT.DE*, 2022. URL: <https://www.zeit.de/politik/ausland/2022-01/deutsche-russlandpolitik-korrektur-forderung-sicherheitspolitik>

428. Integration. *Cambridge dictionary*, 2022. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/integration>

429. Global operational risk review. How war is fuelling geopolitical uncertainty. *Economist Intelligence Unit (EIU)*, 2022. URL: <https://www.eiu.com/n/campaigns/operational-risk-review-2022>

430. How Climate Science Can Help Conflict Prevention. *Crisis Group*, 2023. URL: <https://www.crisisgroup.org/global/how-climate-science-can-help-conflict-prevention>

431. Human security in theory and practice. Application of the Human Security Concept and the United Nations Trust Fund for Human Security. *United Nations Trust Fund for Human Security*. URL: <https://www.unocha.org/sites/dms/HSU/Publications%20and%20Products/Human%20Security%20Tools/Human%20Security%20in%20Theory%20and%20Practice%20English.pdf>

432. Jeuland, Emmanuel. Theories of Legal Relations. *Archive ouverte HAL*, 2020. URL: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-02539607/document>

433. Joint Staff Working Document Association Implementation Report on Ukraine. Brussels, 22.7.2022. SWD (2022) 202 final. *An official website of the*

European Union. URL: <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/Association%20Implementation%20Report%20on%20Ukraine%20-%20Joint%20staff%20working%20document.pdf>

434. Joint Declaration on Freedom of Expression and Countering Violent Extremism. *Organization for Security and Co-operation in Europe*, 2016. URL: <http://www.osce.org/fom/237966>

435. Kesetovic, Zelimir. Sociology of Police: (Unrealised Potential of Social Science). *Journal of Criminal Justice and Security*, 2006. №3–4. Pp. 183–191.

436. Makinda, Samuel M. Sovereignty and Global Security. *Security Dialogue*, 1998. Vol. 29 (3) 29: 281–292.

437. Matić, Renato. Svrha i funkcija policije kao društvene institucije – prilog razmatranju sociologije policije. *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, 2005. Vol. 14 No. 6 (80). URL: <https://hrcak.srce.hr/18071>

438. Moniquet Claude. Why Vladimir Putin Has Already Lost in Ukraine. *ESISC*, 2022. URL: <http://www.esisc.org/upload/publications/analyses/WHY%20VLADIMIR%20PUTIN%20HAS%20ALREADY%20LOST%20IN%20UKRAINE.pdf>

439. Nakonechna, Irina. Control and supervisory procedures for ensuring national security of Ukraine in the context of European integration. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. №6. pp. 88–93.

440. Nakonechna, I., A. Blahodarnyi, L. Servatiuk, V. Makarchuk, V. Kobko. Framework of national security actors of Ukraine in the context of European integration. *Amazonia Investiga*, 2022. Vol. 11, Is. 60. P. 86–92.

441. Nakonechna, I., A. Blahodarnyi, L. Servatiuk, G. Denysenko, V. Makarchuk. Structure of the administrative and legal mechanism for ensuring national security of Ukraine in the context of European integration. *Cuestiones poli'ticas*, 2023. Vol 41 Is.77. P. 116–125.

442. Nakonechna, Irina. Administrative and legal status of entities of general competence in the sphere of ensuring the national security of Ukraine in

the context of European integration. *Entrepreneurship, Economy and Law*, 2022. № 11. pp. 46–51.

443. Nakonechna, Irina. Administrative and legal status of the National Security and Defense Council and the Security Service of Ukraine as subjects of national security in the context of European integration. *Entrepreneurship, Economy and Law*, 2022. № 12. pp. 34–40.

444. NATO Defence Planning Process. *NATO*, 2022. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49202.htm

445. Non-Traditional Security Threats and Regional Cooperation in the Southern Caucasus. Ed. by Mustafa Aydin. Amsterdam et. al: *IOS Press*, 2011. URL: ebooks.iospress.nl/Download/Pdf/25365

446. Our Mission. *European Strategic Intelligence and Security Center*, 2023. URL: <http://www.esisc.org/about-us/our-mission>

447. Public Administration in Germany. Edited by Sabine Kuhlmann, Isabella Proeller, Dieter Schimanke, Jan Ziekow. *University of Birmingham Birmingham*, 221. 415 p. URL: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-030-53697-8.pdf?pdf=button>

448. Povydysh, V., V. Makarchuk, I. Nakonechna, N. Tsybulnyk, Y. Kobko. Administrative coercion as the method for providing state defense order. *Cuestiones poli'ticas*, 2023. Vol 41 Is. 78. P. 579–592.

449. Preventing War. Shaping Peace. *International Crisis Group*, 2022. URL: <https://www.crisisgroup.org/who-we-are>

450. Responding to Ukraine's Displacement Crisis: From Speed to Sustainability. *Crisis Group*, 2022. URL: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/eastern-europe/ukraine/b94-responding-ukraines-displacement-crisis-speed>

451. Segun Osisanya. National Security versus Global Security. *United Nations*, 2020. URL: <https://www.un.org/en/chronicle/article/national-security-versus-global-security>

452. Shaping the Politics of Peace. *International Crisis Group*, 2023. URL: <https://www.crisisgroup.org/our-impact>

453. Snider D. S. The National Security Strategy: Documenting Strategic Vision. Strategic Studies Institute, U.S. Army War College. Carlisle Barracks, March 15, 1995. p. 2–14.

454. Soroka, Larysa. Modern Views on Criminal Liability for Crimes in Outer Space. *Philosophy and Cosmology*, 2023. Volume 30, 64–76.

455. The NATO Defence Planning Process. *CARDIFF*. URL: https://www.cardiff.ac.uk/__data/assets/word_doc/0019/42418/jonathan-parish.docx

456. The return of Jacques Delors. *The Economist*, 2004. URL: <https://www.economist.com/europe/2004/02/12/the-return-of-jacques-delors>

457. U.S.-Ukraine Business Council, 2023. URL: <https://www.usubc.org/>

458. Security Studies: An Introduction. Edited By Paul D. Williams, Matt McDonald. Routledge, UK, 2023. 728 p.

459. When will the war end? *Internet publication «Information hour»*, 2022. URL: <https://en.hodyna.com/when-will-the-war-end/>

460. World Population Prospects – UN, Volume I: Comprehensive Tables, 2010 version. *United Nations*, 2011. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/trends/WPP2010/WPP2010_Volume-I_Comprehensive-Tables.pdf

461. What Are Administrative Procedures? – Definition & Explanation. *Study.com*, 2022. URL: <http://surl.li/nwbgh>

462. 30.01.2015: звіт про оприлюднення проекту Закону України «Про адміністративну процедуру». *Міністерство юстиції України*, 2016. URL: <https://minjust.gov.ua/m/30012015-zvit-pro-oprilyudnennya-proektu-zakonu-ukraini-pro-administrativnu-protseduru>

463. 2003–2023 (ITHAKA): Musarrat, Jabeen. Governance Divide. *Pakistan Horizon*, 2003. Vol. 56, No. 4, pp. 19–34.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації:**Статті в періодичних наукових фахових виданнях України:*

1. Наконечна І. В. Категорійно-поняттєвий аспект адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції. *Юридична наука*. 2020. № 1(103). Т. 2. С. 126–131.
2. Наконечна І. В. Національна безпека України у контексті євроінтеграційного вектора розвитку. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Вип. 5. Т. 3. С. 176–181.
3. Наконечна І. В. Система завдань забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Вип. 5. С. 123–128.
4. Наконечна І. В. Ризики забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Вип. 6. С. 125–129.
5. Наконечна І. В. Поняття та сутність адміністративно-правових відносин щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 6. С. 164–168.
6. Наконечна І. В. Різновиди адміністративно-правових відносин щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Юридичний вісник*. 2022. № 6. С. 177–184.
7. Nakonechna, I. Administrative and legal status of entities of general competence in the sphere of ensuring the national security of Ukraine in the context of European integration. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2022. № 11. P. 46–51.

8. Nakonechna, I. Administrative and legal status of the National Security and Defense Council and the Security Service of Ukraine as subjects of national security in the context of European integration. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2022. № 12. P. 34–40.

9. Наконечна І. В. Гарантії забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції: аспект ідентифікації сутності. *Київський часопис права*. 2023. № 1. С. 391–396.

10. Наконечна І. В. Сутність дозвільних процедур забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Право та державне управління*. 2023. № 1. С. 57–63.

11. Наконечна І. В. Огляд наукового висвітлення проблем забезпечення національної безпеки України в умовах Євроінтеграції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 649–651.

12. Nakonechna, I. Control and supervisory procedures for ensuring national security of Ukraine in the context of European integration. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 6. pp. 137–142.

13. Наконечна І. В. Інформаційно-аналітичні процедури забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Правові новели*. 2023. № 19. С. 77–84.

14. Наконечна І. В. Юридична природа інституту форм та методів адміністративної діяльності уповноважених суб'єктів забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Актуальні проблеми держави і права*. 2023. № 97. С. 123–128.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

15. Наконечна І. В. Поняття та сутність адміністративних процедур забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *KELM*. 2022. № 3 (47). С. 311–315 (Республіка Польща).

16. Наконечна І. В. Сутність явища «безпека»: теоретико-правовий аналіз. *KELM*. 2022. № 6(50). С. 249–253 (Республіка Польща).

17. Наконечна І. В. Види адміністративних процедур забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *KELM*. 2022. № 8(52). С. 208–213 (Республіка Польща).

18. **Nakonechna I.**, Blahodarnyi A., Servatiuk L., Makarchuk V., Kobko V. (2022). Framework of national security actors of Ukraine in the context of European integration. *Amazonia Investiga*. Vol. 11. Issue 60. PP. 47–52 DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.60.12.5> (*Web of Science*).

19. Наконечна І. В. Нормативно-правові засади реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *KELM*. 2023. № 1(53). С. 268–275. (Республіка Польща).

20. **Nakonechna I.**, Blahodarnyi A., Servatiuk L., Denysenko G., Makarchuk V. (2023). Structure of the administrative and legal mechanism for ensuring national security of Ukraine in the context of European integration. *Cuestiones Politicas*. Vol. 41. Num. 77. PP. 116–125 DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4177.08> (*Web of Science*).

21. Povydysh V., Makarchuk V., **Nakonechna I.**, Tsybulnyk N., Kobko Y. (2023). Administrative coercion as the method for providing state defense order. *Cuestiones poli'ticas*. Vol 41. Num. 78. PP. 579–592 DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4178.40> (*Web of Science*).

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

22. Наконечна І. В. Глобальна та Національна безпека: концептуальні відмінності змісту. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 12–13 серп. 2020 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 32–34.

23. Наконечна І. В. Аспекти ідентифікації терміну «безпека». *Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у XXI сторіччі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 17–18 лют. 2021 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 40–43.

24. Наконечна І. В. Адаптація досвіду НАТО щодо планування процедур огляду сектору безпеки та оборони. *Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 19–20 січ. 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 54–57.

25. Наконечна І. В. Сутність безпекових гарантій для України. *Взаємодія публічного та приватного права*: сучасні проблеми та виклики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 21–22 лют. 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 39–41.

26. Наконечна І. В. Етимологічний зміст терміну «ризик» у контексті забезпечення національної безпеки. *Актуальні проблеми взаємодії правової науки та практики її застосування*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 16–17 берез. 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 18–20.

27. Наконечна І. В. Принципи забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у 21-му сторіччі*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 14–15 черв. 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 21–23.

28. Наконечна І. В. Наукова розробленість проблем забезпечення національної безпеки. *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 19–20 жовт. 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 55–57.

29. Наконечна І. В. Парламентські контрольно-наглядові процедури щодо забезпечення Національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Науково-практичні засади розвитку юридичної науки на сучасному етапі державотворення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 15–16 лют. 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 117–120.

30. Наконечна І. В. Адміністративно-правові відносини щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції: міжнародний контекст розвитку. *Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 13–14 берез. 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 31–33.

31. Наконечна І. В. Аналіз проведення чотирьох процедур комплексного огляду сектору безпеки та оборони. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 20–21 квіт. 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 44–46.

БЛАНК
соціологічного опитування думки громадян щодо стану та перспектив
розвитку владно-громадських відносин у сфері забезпечення
національної безпеки України

Шановний респонденте! Вашій увазі надається бланк соціологічного опитування стану та перспектив розвитку владно-громадських відносин у сфері забезпечення національної безпеки України. Опитування є анонімним, відповідно просимо Вас надати правдиві відповіді. На кожне питання потрібно надати відповідь шляхом постановлення позначки (наприклад, «+», або «V»).

Чи вважаєте ви, що для ефективності сектору безпеки та оборони необхідною є його повна підконтрольність громадянському суспільству?	
Так	Ні
Чи готові ви безпосередньо брати участь у процесі здійснення громадського нагляду за сектором безпеки та оборони України?	
Так	Ні
Чи вважаєте ви, що нинішній вплив громадянського сектору на безпеково-оборонний є результативним?	
Так	Ні
Якщо вам була б забезпеченою можливість здійснення громадського нагляду за сектором безпеки та оборони України, його діяльність була б результативнішою?	
Так	Ні
Чи згодні ви, що функцію громадського нагляду за сектором безпеки мають здійснювати виключно фахівці?	
Так	Ні

РЕЗУЛЬТАТИ
соціологічного опитування думки громадян щодо стану та перспектив
розвитку владно-громадських відносин у сфері забезпечення
національної безпеки України

Вибірковим анкетуванням було охоплено 256 респондентів. Час проведення анкетування – друге півріччя 2022 – перше півріччя 2023 років.

Чи вважаєте ви, що для ефективності сектору безпеки та оборони необхідно є його повна підконтрольність громадянському суспільству?	
Так	Ні
87%	13%
Чи готові ви безпосередньо брати участь у процесі здійснення громадського нагляду за сектором безпеки та оборони України?	
Так	Ні
39%	61%
Чи вважаєте ви, що вплив громадянського сектору на безпеково-оборонний загалом є результативним?	
Так	Ні
36%	64%
Якщо вам була б забезпеченою можливість здійснення громадського нагляду за сектором безпеки та оборони України, його діяльність була б результативнішою?	
Так	Ні
54%	46%
Чи згодні ви, що функцію громадського нагляду за сектором безпеки мають здійснювати виключно фахівці?	
Так	Ні
76%	34%

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. Президента Науково-дослідного
інституту публічного права,
доктор юридичних наук, професор

Сергій КОРОЄД

14.08.2023 р.

А К Т

**впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача
Науково-дослідного інституту публічного права Наконечної Ірини
Володимирівни на тему: «Адміністративно-правовий механізм
забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції: питання теорії
і практики» у науково-дослідну роботу Науково-дослідного інституту
публічного права**

Комісія в складі: заступника директора Інституту з наукової роботи, доктора юридичних наук, професора (голова комісії) Гаруста Юрія Віталійовича (голова комісії), завідувача аспірантури, доктора юридичних наук, професора Сороки Лариси Володимирівни, завідувача відділу науково-правових експертиз та законопроектних робіт, доктора юридичних наук, професора Куркової Ксенії Миколаївни, склала цей акт про те, що матеріали дисертації здобувачки Науково-дослідного інституту публічного права Наконечної Ірини Володимирівни на тему: «Адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції: питання теорії і практики» (на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право) мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість та використовуються у науково-дослідній роботі наукових відділів Науково-дослідного інституту публічного права під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на вирішення теоретико-методологічних проблем науки адміністративного права,

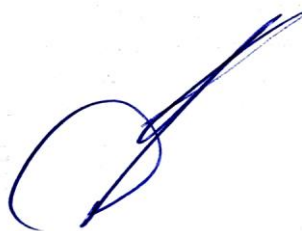
та використовуються Інститутом в межах реалізації тем наукових досліджень «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації №0120U105390).

Використання результатів дисертації сприятиме активізації та підвищенню ефективності наукової роботи працівників відділів та аспірантів Науково-дослідного інституту публічного права.

ВИСНОВОК

Результати дисертації здобувачки Науково-дослідного інституту публічного права Наконечної Ірини Володимирівни на тему: «Адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції: питання теорії і практики» вважати впровадженими у науково-дослідну роботу Науково-дослідного інституту публічного права, під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на вирішення теоретико-методологічних проблем науки адміністративного права.

Голова комісії:

Юрій ГАРУСТ

Члени комісії:

Лариса СОРОКА

Ксенія КУРКОВА

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. Президента Науково-дослідного
інституту публічного права,
доктор юридичних наук, професор

Сергій КОРОЄД

14.08.2023 р.

АКТ

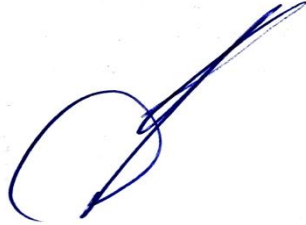
упровадження результатів дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук Наконечної Ірини Володимирівни на тему: «Адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції: питання теорії і практики» в освітній процес Науково-дослідного інституту публічного права

Комісія в складі: заступника директора Інституту з наукової роботи, доктора юридичних наук, професора (голова комісії) Гаруста Юрія Віталійовича (голова комісії), завідувача аспірантури, доктора юридичних наук, професора Сороки Лариси Володимирівни, завідувача відділу науково-правових експертиз та законопроектних робіт, доктора юридичних наук, професора Куркової Ксенії Миколаївни, склала цей акт про те, що матеріали дисертації на тему: «Адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції: питання теорії і практики» здобувача Науково-дослідного інституту публічного права Наконечної Ірини Володимирівни (на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право) мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість та використовуються в освітньому процесі. Під час обговорення наданих матеріалів комісією було констатовано, що окремі положення дослідження було використано при розробленні лекційних курсів з дисципліни, яка викладається у Науково-дослідному інституті публічного права, а саме «Актуальні проблеми теорії адміністративного права та адміністративного процесу», при підготовці відповідних підручників, навчальних посібників, а також у контексті інших дисциплін, які викладаються в Інституті. Лекційний курс окремих тем навчальних дисциплін увібрав положення цього дисертаційного дослідження.

ВИСНОВОК:

результати дисертаційного дослідження на тему: «Адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції: питання теорії і практики» Наконечної Ірини Володимирівни вважати впровадженими в освітній процес Науково-дослідного інституту публічного права з дисципліни «Актуальні проблеми теорії адміністративного права та адміністративного процесу».

Голова комісії:

Юрій ГАРУСТ

Члени комісії:

Лариса СОРОКА

Ксенія КУРКОВА